BRZEZINSKI

BÜYÜK SATRANÇ TAHTASI

Amerika'nın küresel üstünlüğü ve bunun jeostratejik gereklilikleri

İNKILÂP

Zbigniew Brzezinski

BÜYÜK SATRANÇ TAHTASI

Amerika’nın küresel üstünlüğü ve
bunun jeostratejik gereklilikleri

Çeviren:
Yelda Türedi

İNKILAP

Büyük Satranç Tahtası

The Grand Chessboard

Yayınevi Editörü Hasan Öztoprak

Düzelti Sevinç Değirmencioğlu

Sayfa Tasarımı Ümit Yavuz

ISBN 975-10-2327-0 07 08 09 10 9 8 7 6 5 4 3 2
Baskı

İNKILAP KİTABEVİ BASKI TESİSLERİ

Zbigniew Brzezinski, John Hopkins Üniversitesi'nde dış politika profesörü ve Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde danışman. Başkan Carter döneminde Ulusal Güvenlik danışmanlığı yapan ve aralarında *Büyük Başarısızlık* ve *Tercih* dâhil sekiz kitabın yazarı olan Brzezinski Washington D.C.'de yaşıyor.

Yelda Türedi, 1970 yılında doğdu. Boğaziçi Üniversitesi Kimya Mühendisliği mezunu. İstanbul'da yaşıyor, kitap ile bilimsel ve teknik makale çevirileri yapıyor.

Öğrencilerime; yarının dünyasını şekillendirmelerinde yardımcı olmak için...

İçindekiler

GİRİŞ: SÜPER GÜÇ SİYASETİ

Avrasya yaklaşık olarak beş yüz yıl önce, kıtaların siyasi olarak etkileşimde bulunmaya başlamasıyla birlikte, dünya iktidarının merkezi olmuştur. Avrasya'da yaşayan insanlar, farklı biçimlerde, farklı zamanlarda -her ne kadar bu çoğunlukla Batı Avrupa bölgesinden de olsa- dünyanın diğer bölgelerine nüfuz etmiş ve egemen olmuş, bu süreçte bu özel konuma erişen Avrasya devletlerinden her biri, dünyanın baş iktidarı olma ayrıcalığının keyfini sürmüştür.

Yirminci yüzyılın son on yılı, dünya meselelerinde tektonik bir değişime şahit oldu. Tarihte ilk kez, Avrupalı olmayan bir güç Avrupa iktidar ilişkilerinin başhakemi olmakla kalmadı, aynı zamanda dünyanın en büyük gücü olarak belirdi. Sovyetler Birliği'nin başarısızlığı ve çöküşü, Batı Yarıküre'den bir gücün, Amerika Birleşik Devletleri'nin, tek başına ve aslında gerçek anlamıyla ilk küresel güç olarak hızlı yükselişinin son hamlesiydi.

Ancak, Avrasya jeopolitik önemini yitirmemiştir. Avrasya'nın batı bölgesi Avrupa, halen dünya siyasetinin ve ekonomik, gücün pek çok yönden merkezi olmaya devam ederken, doğu bölgesi Asya da yakın zamanlarda ekonomik büyümenin ve yükselen siyasi nüfuzun önemli bir merkezi olmuştur. Bundan dolayı, bütün dünya ile uğraşan Amerika'nın karmaşık Avrasya iktidar ilişkileriyle nasıl baş ettiği sorusu ve özellikle baskın ve rakip bir Avrasya iktidarının ortaya çıkışını engelleyip engelleyemeyeceği noktası Amerika'nın küresel üstünlüğünü kullanma kapasitesine bağlı kalmaktadır.

Bunun sonucu olarak, iktidarın çeşitli yeni boyutlarını -ticaret ve finansa ilaveten, teknoloji, iletişim ve enformasyon- geliştirmenin yanı sıra, Amerikan dış politikası jeopolitik merkezli olmayı sürdürmeli ve Avrasya'daki nüfuzunu Amerika'nın siyasi hakem olduğu kalıcı kıtasal dengeyi yaratmak için kullanmalıdır.

Bu nedenle Avrasya, küresel üstünlük mücadelesinin oynandığı satranç tahtasıdır ve mücadele jeostratejiyi, yani jeopolitik çıkarların stratejik idaresini de içerir. 40'lı yıllar kadar yakın zamanlarda her biri küresel gücü elde etmeyi ümit eden Adolf Hitler ve Joseph Stalin (o yılın kasım ayındaki gizli görüşmelerde), Amerika'nın Avrasya'dan dışlanması gerektiği konusunda açıkça anlaştılar. Her ikisi de Avrasya'nın dünyanın merkezi olduğu ve Avrasya'yı kontrol edenin dünyayı da kontrol edeceği

varsayımını paylaşıyorlardı. Yarım yüzyıl sonra bu durum yeniden tanımlandı: Amerika’nın Avrasya’daki üstünlüğü etkisini ve gücünü uzun süre koruyabilir mi ve daha hangi maksatlarla kullanılabilir?

Amerikan siyasetinin mutlak hedefi, uzun vadeli eğilimleri ve insanlığın temel çıkarlarını korumada tam anlamıyla katılımcı küresel ortaklığı biçimlendirmek için, müşfik ve ileri görüşlü olmalıdır. Ama aynı zamanda Avrasya’ya hükmetmeye muktedir, dolayısıyla Amerika’ya da meydan okuyabilecek Avrasyalı bir rakibin ortaya çıkmaması zorunludur. Bu nedenle kapsamlı ve bütünleşmiş Avrasyajeostratejisini oluşturmak bu kitabın amacıdır.

Zbigniew Brzezinski
Washington, D.C.
Nisan 1997

BÖLÜM 1: YENİ BİR TÜR HEGEMONYA

HEGEMONYA İNSANLIK KADAR ESKİDİR. Ama Amerika'nın var olan küresel üstünlüğü, ortaya çıkışının hızlılığı, dünya çapındaki faaliyet alanı ve uygulanış biçimiyle diğerlerinden ayrılır. Tek bir yüzyıl içerisinde Amerika kendini, Batı Yarıküre'de oldukça soyutlanmış bir ülkeden dünya çapında örneği görülmemiş bir erişim ve kontrol gücüne sahip bir ülkeye dönüştürmüş ve aynı zamanda uluslararası dinamikle dönüştürülmüştür.

KÜRESEL ÜSTÜNLÜĞE GİDEN KISA YOL

1898'deki İspanya-Amerika Savaşı Amerika'nın ilk denizaşırı fetih savaşıydı. Amerikan gücünü Pasifik'in ilerisine, Hawaii'den öteye, Filipinler'e kadar taşıdı. Yüzyıl dönümünde, Amerikan strateji uzmanları her iki okyanusta da etkin donanma üstünlüğü için doktrin geliştirmekle uğraşıyorlardı ve Amerikan donanması çoktan İngiltere'nin "dalgalara hükmettiği" fikrine meydan okumaya başlamıştı. Amerika'nın, Monroe Doktrini ile yüzyılın başında açıkça ilan edilmiş olan ve sonra da Amerika'nın ileri sürdüğü "kader bildirgesi (manifest destiny)" ile haklılığı savunulan Batı Yarıküre'nin güvenliğinin tek koruyucusu olarak özel statü talepleri, hem Atlantik hem Pasifik Okyanusu'nda donanma hâkimiyetini kolaylaştıran Panama Kanalı'nın yapımı ile daha da artmıştı.

Amerika'nın artan jeopolitik hırslarının temelleri ülke ekonomisinin hızlı endüstrileşmesine dayandırılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar, Amerika'nın büyüyen ekonomik gücü, dünyanın lider endüstriyel gücü olan İngiltere'nin önüne geçerek- hâlihazırdaki küresel GSMH'nin %33'ü olmuştur. Bu dikkate değer ekonomik dinamizm, deneyselliği ve yeniliği tercih eden kültürden beslenmiştir. Amerika'nın siyasi kurumlan ve serbest piyasa ekonomisi, modası geçmiş ayrıcalıklar veya katı sosyal hiyerarşiler yüzünden kişisel hayallerinin peşinden koşmaları engellenmediği için, hırslı ve toplumsal putlara saldıran yaratıcı kişilere benzeri görülmemiş fırsatlar sunmuştur. Kısaca, ulusal kültür az rastlanır bir şekilde ekonomik büyümeyle uyumludur. Üstelik yurtdışındaki en yetenekli bireyleri kendine çekip hızla asimile ederek, ulusal gücün büyümesine de olanak sunmuştur.

1. Dünya Savaşı, Amerikan askeri kuvvetlerinin Avrupa içerisine kitlesel yayılımı için ilk fırsatı sağlamıştır. 1. Dünya Savaşı öncesinde nispeten yalıtılmış olan bir güç, seri biçimde Atlantik'in bir yanından diğer yanına yüz binlerce askerini sevk etmiştir; uluslararası arenada önemli yeni

bir oyuncunun ortaya çıkışını haber veren, benzeri görülmemiş büyüklükte ve geniş faaliyet alanına sahip, okyanuslararası askeri bir sefer. Savaşın, Avrupa'nın uluslararası sorunlarına çözüm arayışında Amerikan ilkelerinin uygulanması yönünde Amerika'nın ilk önemli diplomatik çabalarını teşvik etmesi de aynı derecede önemlidir. Woodrow Wilson İlkeleri'nin ünlü On Dört Maddesi Amerikan kuvvetleri ile takviye edilen Amerikan idealizminin Avrupa jeopolitiğine sokulmasını temsil eder. (Amerika Birleşik Devletleri, I. Dünya Savaşı'ndan on beş yıl önce, Rusya ve Japonya arasındaki Uzakdoğu Savaşı'nda önemli bir rol üstlenmek suretiyle artan uluslararası önemini de göstermiştir.)* Böylece Amerikan idealizmi ve Amerikan gücünün birleşmesi kendisini tüm dünya sahnesinde tam anlamıyla hissettirmiştir.

** 8 Şubat 1904 yılında Japonya'nın Rusya'ya saldırmasıyla başlayan Uzakdoğu Savaşı ve Başkan Roosevelt'in çabalarıyla Eylül 1905'te imzalanan Portsmouth Anlaşması.*

Kesin olarak ifade etmek gerekirse, I. Dünya Savaşı yine de ağırlıklı olarak Avrupa savaşıdır, küresel bir savaş değildir. Ama öz-yıkıcı karakteri, Avrupa'nın, dünyanın geri kalanı üzerindeki siyasi, ekonomik ve kültürel hegemonyasının bitişinin başlangıcını belirlemiştir. Savaş esnasında, hiçbir Avrupa gücü kesin olarak üstünlük sağlayamamıştır. Savaşın sonucu, ağırlıklı olarak, Avrupa dışı yükselen güç Amerika'nın savaşa girişiyle belirlenmiştir. Bunun sonrasında Avrupa, gittikçe, küresel güç siyasetinin öznesi olmak yerine nesnesi olacaktır.

Ancak, Amerika'nın küresel liderliğinin bu kısa süreli patlaması Amerika'nın dünya meseleleriyle sürekli olarak ilgilenmesine neden olmadı. Bunun yerine Amerika hızla, kendini mutlu eden soyutlanma ve idealizmin birleşiminden oluşan inzivasına geri döndü. Her ne kadar 20'li yılların ortalarında ve 30'lu yılların başında Avrupa kıtasında totalitarizm güç kazanıyorduysa da o zamanlar İngiliz donanmasını gerilerde bırakan iki okyanusluk filoyu da içeren Amerikan gücü bunun dışında kaldı. Amerikalılar küresel siyasete seyirci kalmayı tercih ettiler.

Bu geri çekilmeye yatkınlık, Amerika'nın kıtasal bir ada olduğu bakışına dayanan Amerikan güvenlik kavramıyla tutarlılık içindeydi. Amerikan stratejisi kıyılarını korumaya odaklanmıştı. Uluslararası veya küresel etmenlerin düşünülmediği, dar kapsamlı bir ulusal bakış açısına sahipti. Önemli uluslararası oyuncular halen Avrupa güçleri ve gittikçe yükselen Japonya'ydı.

Dünya siyasetindeki Avrupa devri, gerçek anlamda ilk küresel savaş olan II. Dünya Savaşı sürecinde kesin olarak sona ermiştir. Bu savaşta eşzamanlı olarak üç kıtada çarpışılmış, Atlantik ve Pasifik Okyanuslarının her ikisinde de yoğun mücadeleler olmuştur. Savaşın küresel boyutları, İngiliz ve Japon askerleri, uzak bir Batı Avrupa adasını ve uzak bir Doğu Asya adasını temsilen, Hindistan-Burma sınırlarında, evlerinden binlerce mil uzakta çarpıştıklarında sembolik olarak gösterilmiştir. Avrupa ve Asya tek bir savaş alanına dönüşmüştür.

Eğer savaşın sonucu Nazi Almanya'sı için kesin bir zafer olsaydı, o zaman tek bir Avrupa gücü küresel üstünlükle ortaya çıkabilirdi. (Japonya'nın Pasifik'teki zaferi bu ulusa Uzakdoğu'nun egemeni rolünü kazandıracaktı, ama her durumda, Japonya yine de sadece bölgesel egemen olarak kalacaktı.) Bunun yerine, Almanya'nın yenilmesi, büyük oranda iki Avrupa dışı muzaffer ülke -Avrupa'nın başaramadığı küresel üstünlük arayışlarının halefleri olan- Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği tarafından kesinleştirildi.

Savaştan sonraki 50 yıla, küresel üstünlük amaçlı iki kutuplu Amerikan-Sovyet çekişmesi egemen oldu. Bazı açılardan, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki çekişme jeopolitik uzmanlarının en sevdikleri teorinin gerçekleştirilmesini temsil ediyordu: Hem Atlantik hem Pasifik Okyanusu'nda egemen olan, dünyanın en önemli deniz kuvvetleri, (Moğol İmparatorluğu'nun kapladığı toprakları hatırlatan) Avrasya'nın merkezi topraklarında hüküm süren dünyanın en önemli kara kuvvetlerine karşı yarışıyordu. Jeopolitik boyut daha net olamazdı: Büyük ödül dünya için Kuzey Amerika ve Avrasya karşı karşıya. Kazanan, dünyaya tamamen hâkim olacaktı. Bir kez zafer elde edildikten sonra, kazananın yolunda durabilecek başka kimse yoktu.

Her iki rakip de, kaçınılmaz zafere olan güçlü inancını desteklerken, gerekli çabaları savunan ve tarihi iyimserlikle aşılanan kendi ideolojik çağrısını dünya çapında beyan etti. Küresel egemenliği ele geçirmeyi ümit eden, ama hiçbiri Avrupa'da kesin bir üstünlük göstermeyi başaramamış sömürgeci Avrupalıların tersine, her rakip kendi bölgesinde açıkça egemendi. Ve her biri, bir anlamda din savaşları çağını hatırlatan bir şekilde, güdümlü devletlerini ve tebaasını kendi egemenliği altında tutuşunu güçlendirmek için ideolojisini kullandı.

Küresel jeopolitik faaliyet alanları ile rekabet eden dogmaların iddia edilen evrenselliklerinin birleşimi, rekabete benzersiz bir yoğunluk

katıyordu. Ama yine küresel imalarla dolu olan başka bir etmen yarışı gerçekten eşsiz kıldı. Nükleer silahların ortaya çıkışı, klasik biçimde ödün vermeyen bir savaşın, yalnızca karşılıklı olarak birbirlerinin yıkımına sebep olmakla kalmayacağı, insanlığın önemli bir bölümü için de ölümcül sonuçlar doğuracağı anlamına geliyordu. Bu nedenle her iki rakip de eşzamanlı olarak zıtlaşmanın yoğunluğunu sıra dışı bir özdenetime tabi tuttu.

Jeopolitik anlamda zıtlaşma büyük ölçüde Avrasya bölgesinde sürdü. Çin-Sovyet bloğu Avrasya'nın büyük kısmında egemendi, ama kendi bölgesini çevreleyen alanlarda hâkim değildi. Kuzey Amerika büyük Avrasya Kıtası'nın hem en batı hem en doğu kıyılarına yerleşmeyi başardı. Batı cephesinde Berlin ablukasıyla ve doğuda Kore Savaşı'yla somutlaşan bu kıtasal direnek noktaları savunması, Soğuk Savaş olarak bilinmeye başlanan durumun ilk stratejik sınavı oldu.

Soğuk Savaş'ın son aşamasında, Avrasya haritasında, güneyde, üçüncü bir savunma cephesi belirdi. Sovyetlerin Afganistan'ı işgali, Amerika'nın iki bileşenli karşılığına yol açtı: Sovyet ordusunu bozguna uğratmak amacıyla yerli Afganlı direnişçilere doğrudan ABD yardımı ve Sovyet siyasi veya askeri gücünün güneyde daha ileri yayılımını önlemek amacıyla Basra Körfezi'ndeki Amerikan askeri mevcudiyetinin büyük ölçüde arttırılması. Amerika Birleşik Devletleri, Batı ve Doğu Avrasya'daki güvenlik çıkarlarını göz önüne alarak Basra körfez bölgesinin savunulmasını üstleniyordu.

Bir nükleer savaş korkusu ile her iki taraf da son ana dek doğrudan bir askeri çatışmadan kaçınırken, Avrasya bloğunun tüm Avrasya üzerinde fiili olarak etkili olma çabalarının Kuzey Amerika tarafından başarıyla önlenmesi, mücadelenin sonucunun askeri olmayan yöntemlerle belirlendiği anlamına geliyordu. Siyasi canlılık, ideolojik esneklik, ekonomik dinamizm ve kültürel çekicilik belirleyici ölçütler olmuştu.

Çin-Sovyet bloğu yirmi yıldan az bir sürede dağılırken, Amerika'nın önderliğindeki koalisyon birliğini koruyordu. Bu kısmen, demokratik koalisyonun, komünist kampın hiyerarşik ve dogmatik ama aynı zamanda kırılgan doğasının tersine, çok daha esnek olmasına bağlıydı. Demokratik koalisyon, resmi doktrinsel bir biçim olmaksızın paylaşılan değerleri kapsıyordu. Komünist bloksa sadece tek geçerli yorum odağı olan dogmatik Ortodoksluğu vurguluyordu. Aynı zamanda Amerika'nın başlıca güdümlü devletleri kendinden önemli ölçüde zayıftı, oysa Sovyetler Birliği Çin'e

sonsuza kadar kendisinin astıymış gibi davranamazdı. Sonuç olarak Amerika ekonomik ve teknolojik olarak çok daha dinamik olduğunu kanıtladı. Sovyetler Birliği'yse giderek dinamizmini kaybetti. Amerika'yla, ne ekonomik büyümede ne de askeri teknolojide etkin olarak rekabet edebildi. Ekonomik çöküş ideolojik moral bozukluğunu da beraberinde getirdi.

Aslında, Sovyet askeri gücü ve Batılılarda uyandırdığı korku, uzun bir süre iki rakip arasındaki esas farkı gizledi. Çok açıktı ki Amerika çok daha zengindi, teknolojik olarak çok daha ileriydi, askeri olarak daha esnek ve yenilikçi, toplumsal olarak daha yaratıcı ve çekiciydi. İdeolojik baskılar,

Sovyetler Birliği'nde sistemi gittikçe daha katı, ekonomiyi daha müsrif, teknolojik olarak da daha az rekabet edebilir hale getirerek yaratıcı potansiyeli de çökertti. Karşılıklı olarak yok edici bir savaş çıkmadığı sürece, uzayıp giden bir rekabette ibre sonunda Amerika Birleşik Devletleri'ni gösterecekti.

Nihai sonuç önemli ölçüde kültürel etmenlerden de etkilendi. Amerika'nın önderliğindeki koalisyon genel olarak Amerika'nın siyasi ve toplumsal kültürünün olumlu pek çok niteliğini benimsedi. Amerika'nın Avrasya Kıtası'nın batı ve doğu bölgesindeki en önemli iki müttefiki Almanya ve Japonya'nın her ikisi de Amerikalı olan her şeyi neredeyse dizginlenemez bir hayranlıkla ekonomilerine kattılar. Amerika birçok kişi tarafından, geleceği temsil eden, hayran olunacak ve imrenilecek bir toplum olarak algılanıyordu.

Rusya ise, tam tersine, kültürel olarak, Orta Avrupalı güdümlü devletlerinin pek çoğu tarafından küçümseniyordu ve doğudaki başlıca güç olan ve kendine güveni artan müttefiki Çin tarafından giderek daha fazla hor görülüyordu. Orta Avrupalılar için Rusya'nın egemenliği, felsefi ve kültürel vatanları olarak gördükleri Batı Avrupa'dan ve onun Hıristiyan dini geleneklerinden yalıtım anlamına geliyordu. Daha da kötüsü, Orta Avrupalıların -genellikle haksız bir şekilde de olsa- kültürel olarak kendilerinden daha aşağıda gördükleri insanların egemenliğinde olmaları anlamına geliyordu.

Dillerinde "Rusya" sözcüğü "aç ülke" anlamına gelen Çinliler daha da kibirliydiler. Her ne kadar başlangıçta Çinliler, Moskova'nın evrensel Sovyet modeli iddialarının doğruluğunu sessizce tartıştılarsa da Çin Komünist Devrimi'ni takip eden on yıl içerisinde Moskova'nın ideolojik üstünlüğüne iddialı bir meydan okumaya giriştiler ve hatta kuzeyli barbar

komşularına karşı geleneksel küçümsemelerini açıkça ifade etmeye başladılar.

Sonunda, Sovyetler Birliği'nin içindeki nüfusun %50'sini oluşturan Rus olmayan kesim de Moskova'nın egemenliğini reddetti. Rus olmayanların yavaş yavaş uyanışı Ukraynalıların, Gürcülerin, Ermenilerin ve Azerilerin, Sovyet gücünü, kendilerinden kültürel olarak üstün olmayan insanların yabancı sömürgeci egemenliği olarak görmeye başladığı anlamına geliyordu. Orta Asya'da ulusal talepler daha zayıf olsa da, burada insanlar yavaş yavaş başka yerlerde artık sömürgeciliğin bittiği bilgisiyle desteklenen İslami kimlik hissiyle de fazla tahrik olmuşlardı.

Kendinden önceki pek çok imparatorluk gibi Sovyetler Birliği de sonunda kendi içerisinde patladı ve parçalandı; çöküşü doğrudan askeri yenilgiden ziyade ekonomik ve toplumsal gerginliklerle ivmelenen bir dağılmaydı. Yazgısı, bir akademisyenin şu gözlemini doğrulamıştır:

> *"İmparatorluklar doğaları gereği siyasi olarak istikrarsızdır; çünkü bağımlı birimler her zaman daima daha fazla bağımsızlığı tercih eder ve bu tür birimlerdeki muhalif seçkinler fırsat yakaladıklarında daha fazla bağımsızlık kazanmak için harekete geçer. Bu anlamda, imparatorluklar çökmez; daha ziyade* dağılırlar. *Bu bazen olağanüstü şekilde hızlı olursa da, genelde çok yavaş olur."* [1]

İLK KÜRESEL GÜÇ

Rakibinin çöküşü Amerika Birleşik Devletleri'ni emsalsiz bir konumda bıraktı. Amerika dünyanın ilk ve aynı zamanda tam anlamıyla gerçek küresel gücü oldu. Ama gene de, Amerika'nın küresel üstünlüğü, daha sınırlı bölgesel etkinliklere dayanmasa da bazı açılardan eski imparatorlukları hatırlatmaktadır. Bu imparatorluklar, güçlerini, güdümlü devletler, tebaalar, himayelerindeki devletler ve koloniler hiyerarşisine dayandırmış ve bunlar dışında kalanları barbar olarak görmüşlerdi. Belli bir dereceye kadar, bu çağdışı terminoloji Amerika'nın yörüngesindeki bazı devletler için bütünüyle uygunsuz değildir. Geçmişte olduğu gibi, Amerika'nın "emperyalist" gücünün kullanılışı, büyük ölçüde, üstün nitelikli örgütlenmesinden, ekonomi ve teknoloji alanındaki geniş kaynaklarını askeri amaçlar için hızla harekete geçirebilme kabiliyetinden, Amerikan tarzı hayatın muğlak ama yine de belirgin kültürel cazibesinden, Amerikan toplumsal ve siyasi seçkinlerinin halis dinamizmlerinden ve doğalarındaki rekabet duygusundan gelmektedir.

Eski imparatorluklar da bu özelliklere sahipti. İlk akla gelen Roma'dır. Roma İmparatorluğu kabaca iki buçuk yüzyılda, önce kuzey ve sonra batı ve güneydoğu boyunca sürdürülen toprak genişlemesi ve aynı zamanda Akdeniz'in tüm kıyıları üzerinde etkin bir deniz denetimi ile kurulmuştur. Coğrafik anlamda zirveye MS 210 yılında ulaşmıştır. Roma'nınki merkezileştirilmiş bir yönetim sistemi ve kendine yeterli tek bir ekonomiydi. Yayılmacı gücü, kasten ve maksatlı olarak, karmaşık siyasi ve ekonomik örgütlenmeler ile uygulanıyordu. Başkent merkezli, stratejik olarak tasarlanmış kara ve denizyolları sistemi, önemli bir güvenlik tehdidi durumunda, çeşitli güdümlü devletlerde ve tebaa eyaletlerde konuşlanmış olan Roma lejyonlarının hızla yerlerini değiştirmelerine olanak sağlıyordu.

İmparatorluğun doruk noktasında, dışarıdaki Roma lejyonlarında konuşlandırılmış asker sayısı üç yüz binden daha az değildi. Bu dikkate değer güç, Roma'nın taktik ve teçhizat üstünlüğünün yanı sıra, merkezin nispeten hızlı biçimde askerlerin yerlerini kaydırabilme yeteneğiyle daha da öldürücü oluyordu. (Çok daha fazla bir nüfusa sahip olan üstün güç Amerika'nın, 1996'da, egemenlik alanının dış menzillerini denizaşırı bölgelerde 296.000 profesyonel askerle koruması da dikkat çekicidir.)

Ancak, Roma'nın yayılmacı gücü önemli bir psikolojik gerçekten de kaynaklanıyordu. Civis Romanus sum, “Ben Roma vatandaşıyım”, olabilecek en iyi kendini tanımlama biçimi, gurur kaynağı ve pek çoklarınınsa emeliydi. Sonunda Roma doğumlu olmayanlara bile verilen Roma vatandaşlığının bu yüceltilmiş konumu, yayılmacı gücün misyon anlayışını haklı çıkaracak kültürel üstünlüğün ifadesiydi. Bu sadece Roma'nın hâkimiyetini yasallaştırmakla kalmıyor, üstelik kendisine tabi olanları asimile olmaya ve yayılmacı yapıya katılmaya da meylettiriyordu. Böylece yöneticiler tarafından bahşedilen ve boyun eğenler tarafından kabul edilen kültürel üstünlük yayılmacı gücü destekliyordu.

Bu üstün ve büyük ölçüde kabul edilmiş yayılmacı güç üç yüzyıl sürdü. Bir dönem -yakınındaki Kartaca ve doğu ucundaki Part İmparatorluğu'nun meydan okuması haricinde- dış dünya büyük ölçüde barbar, iyi organize olmamış, çoğu zaman sadece düzensiz saldırılar düzenleme kabiliyetinde ve kültürel olarak açıkça daha alt seviyedeydi. İmparatorluk iç canlılığını ve birliğini koruyabildiği sürece, dış dünya rekabet edebilecek durumda değildi.

Üç temel sebep Roma İmparatorluğu'nun nihai çöküşüne yol açtı. İlki, imparatorluk tek bir merkezden yönetilemeyecek kadar büyüdü;

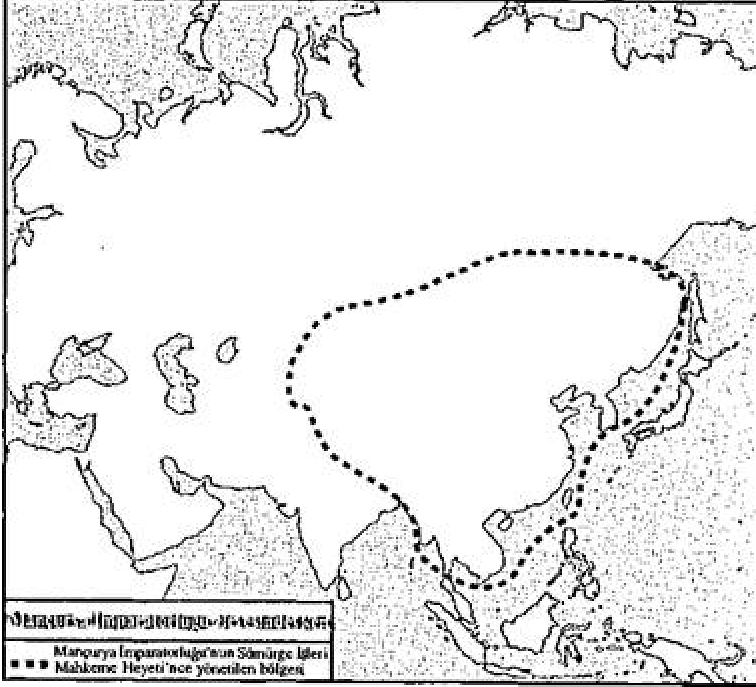
imparatorluğu batı ve doğu olmak üzere iki bölgeye ayırmak, gücünün tekelci özelliğini yok etti. İkincisi, gereğinden fazla süren merkezi imparatorluk dönemi siyasi seçkinlerin büyüklük arzularının altını yavaş yavaş oyan kültürel bir hedonizm yarattı. Üçüncü olarak, sürekli enflasyon, sistemin, vatandaşların toplumsal fedakârlıklar olmaksızın kendini devam ettirebilme kabiliyetinin temelini çökertti. Kültürel bozulma, siyasi bölünme ve enflasyon Roma'yı yakınlarındaki barbarlara karşı bile savunmasız bıraktı.

Çağdaş standartlar açısından, Roma, tam anlamıyla küresel bir güç değil, bölgesel bir güçtü. Ancak o zamanlardaki kıtalar arasındaki yalıtılmışlık durumu göz önüne alındığında, Roma'nın bölgesel gücü kendine yeterli ve soyutlanmıştı, yakın ve hatta uzak herhangi bir rakibi yoktu. Bu nedenle Roma İmparatorluğu, kendini sonraki daha büyük ölçekli yayılmacı sistemlerin öncüsü yapan üstün siyasal örgütlenmesi ve kültürel üstünlüğü ile başlı başına bir dünyaydı.

Buna rağmen, Roma İmparatorluğu tek örnek veya benzersiz değildi. Roma ve Çin İmparatorlukları, birbirlerinden haberdar olmamalarına rağmen hemen hemen aynı zamanlarda ortaya çıktılar. M.Ö. 221 yılına kadar (Roma ve Kartaca arasındaki Fön Savaşları'na kadar) var olan yedi devletin Çin tarafından Çin İmparatorluğu çatısı altında birleştirilmesi, iç krallığı, sınırların ötesindeki barbar dünyadan korunmak için Kuzey Çin'de Çin Seddi'nin inşasına teşvik etmişti. Daha sonra MÖ 140 yıllarında ortaya çıkan Hun İmparatorluğu, hâkimiyet alanı ve örgütlenme açısından daha da etkileyiciydi. Hıristiyanlık çağının başlangıcına kadar, 57 milyondan fazla insan Hun egemenliği altındaydı. Daha önce benzeri görülmemiş bu nüfus, merkezi ve acımasız bir bürokrasiyle gerçekleştirilen olağanüstü etkili bir merkezi denetimin varlığını ispatlıyordu. İmparatorluğun nüfuzu, Moğolistan'ın bazı bölgelerine ve bugünkü sınırlarıyla Kore'ye ve Çin'in kıyı bölgelerinin büyük çoğunluğuna kadar uzanıyordu. Ancak Roma gibi, Hun İmparatorluğu da iç hastalıklara yakalandı ve nihai çöküşü, MS 220 yılında üçe bölünmesiyle hızlandı.

Çin'in daha sonraki tarihi, bozulma ve parçalanmaların takip ettiği yeniden birleşme ve genişleme dönemlerini içerir. Çin birkaç kez kendine yeterli, yalıtılmış, örgütlü, dış rakipler tarafından tehdit edilmeyen imparatorluk sistemleri kurmayı başardı. Hun imparatorluğunun üçe bölünmesi, imparatorluk sistemine benzer bir sistemin yeniden ortaya çıkmasıyla, MS 589 yılında aksi yönde değişime uğradı. Ama Çin'in en

büyük yayılmacı iddiası, Mançular döneminde, özellikle erken Ch’ing Hanedanlığı döneminde başladı. XVIII. yüzyıla kadar Çin, bir kez daha olmak üzere, imparatorluk merkezinin güdümlü devletler ve tebaalarla çevrelendiği, bugünkü Kore, Hindiçini, Tayland, Burma ve Nepal’i içine alan tamamıyla gelişmiş bir imparatorluktu. Böylece Çin’in iktidarı bugünkü Rus Uzakdoğusu’ndan Sibirya’nın güneyine ve Baykal Gölü boyunca, bugünkü Kazakistan’a, güneyde Hint Okyanusu’na, doğuda ise Laos’a ve Kuzey Vietnam’a kadar uzanıyordu (Haritaya bakınız).

Roma İmparatorluğu’nda olduğu gibi, imparatorluk, karmaşık bir maliye, ekonomi, eğitim ve güvenlik örgütlenmesiydi. Bu geniş bölge ve burada yaşayan 300 milyondan fazla kişi üzerindeki denetim, merkezi siyasal otorite şiddetle vurgulanarak, dikkate değer ölçüde etkili bir kurye sistemi ile desteklenen örgütlenme yöntemleriyle sağlanıyordu. Tüm imparatorluk Pekin merkez alınarak, her biri bir kuryenin sırasıyla bir hafta, iki hafta, üç hafta ve dört haftada erişebileceği sınırlarla belirlenmiş dört bölgeye ayrılmıştı. Profesyonel eğitim almış ve rekabete dayalı bir sistemle seçilmiş merkezi bürokrasi birliğin gücünü sağlıyordu.

Birlik, yine Roma’da olduğu gibi, güçlü biçimde hissedilen ve derine kök salmış -uyum, hiyerarşi ve disiplin vurgusuyla ve imparatorluk felsefesiyle uyuşan Konfüçyusçulukla zenginleştirilmiş- kültürel üstünlük kanısıyla destekleniyor, meşrulaştırılıyor ve korunuyordu. Kutsal bir imparatorluk olan Çin, dünyanın merkezi olarak görülüyor, çevresi ve

ötesinde ise sadece barbarlar olduğu düşünülüyordu. Çinli olmak kültürlü olmak demekti ve bu nedenle dünyanın geri kalanı Çin'e riayet etmeye mecburdu. Bu özel üstünlük duygusu, Çin'in gerileme dönemine girdiği XVIII. yüzyıl sonlarında dahi, Çin imparatoruna, elçileri vasıtasıyla Çin'i ticari ilişkiler kurmaya ikna etmeye çalışan ve iyi niyet göstergesi olarak İngiltere'nin endüstriyel ürünlerinden bazılarını hediye olarak sunan Büyük Britanya Kralı III. George'a şu cevabı verme hakkını tanıyordu:

> *"Biz, göklerin(Tanrıların) inayetiyle, İmparator, İngiltere Kralı'na bizim buyruklarımızı dikkate almasını buyururuz: Dört denizde hüküm süren Göksel(kutsal) İmparatorluk ne nadide ve kıymetli şeylere değer verir ne de ülkenizin mamullerine en ufak bir ihtiyaç duyar. Dolayısıyla biz, saygıdeğer elçilerinize selametle ülkelerine dönmelerini buyurduk. Siz, Ey Kral, sadakatinizi güçlendirip ve daimi itaatkârlığınıza dair yemin etmek suretiyle bizim isteklerimize uygun davranmalısınız."*

Diğer Çin imparatorluklarının gerilemesi ve çökmesi de asıl olarak iç etmenlere bağlıydı. Moğol ve daha sonra batılı "barbarlar" hüküm sürdüler, çünkü içteki yorgunluk, bozulma, hazcılık ve hem ekonomik hem askeri yaratıcılığın kaybı Çin iradesinin temellerini zayıflattı ve çöküşünü hızlandırdı. Dış güçlerin, 1839-1842'de Afyon Savaşları'nda ve Japonya'nın bundan bir yüzyıl sonra Çin'in iç sıkıntılarını kullanması, Çin'i XX. yüzyıl boyunca motive eden, derin aşağılık duygusunu doğurdu. Bu aşağılık duygusu Çinlilerin kökleşmiş kültürel üstünlük duyguları ile imparatorluk sonrası Çin'in küçük düşürücü siyasi gerçekleri arasındaki zıtlıklar nedeniyle son derece şiddetliydi.

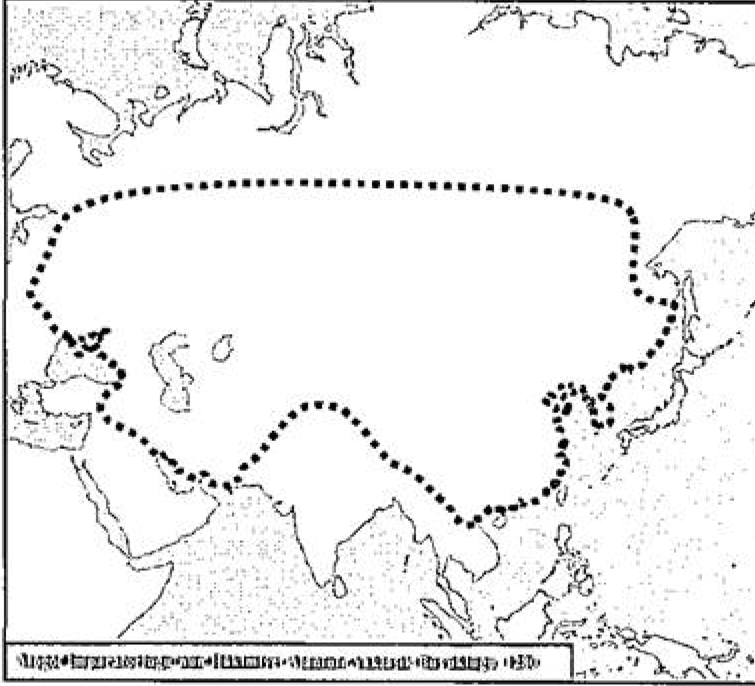
Roma'nın durumuna çok benzer şekilde, Çin İmparatorluğu bugün bölgesel bir güç sınıfına sokulabilir. Ama görkemli günlerinde, Çin'in imparatorluk statüsüne meydan okuyabilecek ve hatta Çin genişlemek isterse buna direnecek, kendisine eş bir küresel güç yoktu. Çin sistemi kendine yeterli ve kendini devam ettirebilen, öncelikle paylaşılan etnik kimlik üzerine temellenmiş, merkezi gücün etnik yabancılara ve coğrafi çevrede yer alan tebaalara nispeten sınırlı sunulduğu bir sistemdi.

Büyük ve etkin etnik çekirdek, Çin'in periyodik olarak imparatorluğu restorasyonunu mümkün kıldı. Bu açıdan Çin, sayı olarak az ama egemen olmaya istekli insanların, çok daha büyük etnik yabancı nüfuslar üzerinde egemenliğini kabul ettirip sürdürdüğü diğer imparatorluklardan farklıydı.

Ancak, böyle ufak çekirdekli imparatorlukların etkinlikleri bir kez baltalandı mı imparatorluğun restorasyonu söz konusu olamıyordu.

Küresel gücün günümüzdeki tanımına daha yakın bir analoji bulmak için Moğol İmparatorluğu olgusuna bakmalıyız. Ortaya çıkışı, büyük ve iyi organize olmuş karşıt güçlerle yapılan yoğun mücadelelerle sağlanmıştır. Yenilenler arasında, Polonya ve Macaristan krallıklarının, Kutsal Roma İmparatorluğunun, pek çok Rus ve Rusya prensliklerinin, Bağdat Halifeliği'nin ve hatta daha sonra, Çin'in Sung Hanedanlığının askeri kuvvetleri bulunuyordu.

Cengiz Han ve onun halefleri bölgesel rakiplerini yenerek, daha sonra jeopolitik bilimi akademisyenlerinin, küresel merkezi bölge veya dünya gücünün ekseni olarak saptadıkları alanda merkezi denetimi kurdular. Moğolların Avrasya Kıtası'ndaki imparatorlukları, Çin Denizi kıyılarından Küçük Asya'da Anadolu'ya ve Orta Avrupa'ya kadar uzanıyordu (Haritaya bakınız). Stalinist Çin-Sovyet bloğunun görkemli günlerine kadar, komşu bölgelerdeki denetimi açısından Avrasya'daki Moğol İmparatorluğu'nun benzeri olmadı.

Roma, Çin ve Moğol İmparatorlukları küresel gücün sonraki taliplerinin bölgesel öncüleriydi. Daha önce belirtildiği gibi, Roma'da ve Çin'de imparatorluk yapısı hem siyasi hem ekonomik olarak son derece gelişmişti ve merkezin kültürel üstünlüğünün yaygın olarak kabul görmesi önemli bir birleştirici işleve sahipti. Moğol İmparatorluğu, tam tersine, denetimi daha

çok doğrudan askeri fetih ve ardından yerel koşullara uyum sağlayarak, hatta asimilasyonla sağladı.

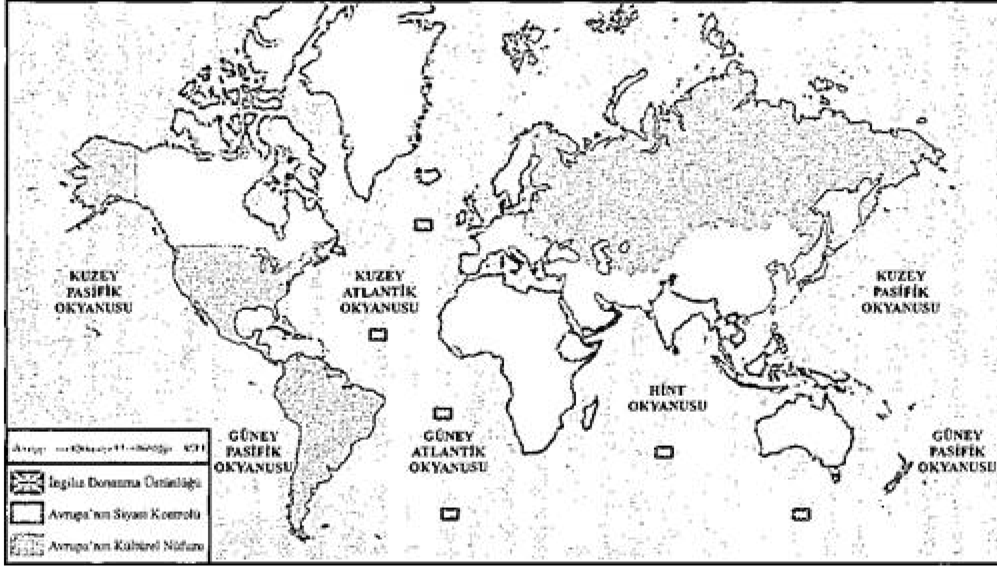
Moğol İmparatorluğu'nun gücü büyük oranda askeri etkinliğe dayanıyordu. Askeri kuvvetlerin tam vaktinde toplanma ve hızlı hareket etme kapasitesi ve bu kapasiteyle birleştirilen üstün askeri taktiklerin zekice ve acımasızca uygulanması ile sağlanan Moğol gücü, ne Moğol yönetimi için organize bir ekonomik ve mali sistem gerektiriyordu, ne de Moğol otoritesinin kültürel üstünlük iddiasından beslenmesi gerekiyordu. Moğol yöneticiler kendini tekrar tekrar üretebilen yönetici sınıfı oluşturabilmek için sayıca çok azdılar ve her durumda tanımlanmış ve kendinin bilincinde olan kültürel ve hatta etnik üstünlük duygusunun yokluğu imparatorluk seçkinlerini gerekli olan öznel güvenden yoksun bırakıyordu.

Aslında Moğol yöneticiler, fethettikleri halkların kültürel olarak kendilerinden daha üst düzeyde olanlarının aşamalı asimilasyonuna oldukça yatkın olduklarını gösterdiler. Nitekim Cengiz Han'ın torunlarından biri, Büyük Hun İmparatorluğunun Çin bölümünün imparatoru, Konfüçyüsçülüğün ateşli bir yayıcısı oldu, bir diğeri Pers sultanı olarak mevkiinin izin verdiği ölçüde adanmış bir Müslüman oldu ve bir üçüncüsü Orta Asya'nın kültürel olarak Pers hükümdarı oldu.

Etkin bir siyasi kültürün olmaması sebebiyle yöneticilerin yönetilenler tarafından asimile edilmesi ve imparatorluğu kuran büyük hanın yerine kimin geçeceği sorununun çözülememesi imparatorluğun sonunda yok olmasına sebep oldu. Moğol bölgesi tek bir merkezden yönetilemeyecek kadar büyümüştü; imparatorluğu kendine yeterli parçalara bölerek sorunu çözme girişimi daha da hızlı bölgesel asimilasyona yol açtı ve imparatorluğun dağılmasını hızlandırdı. Dünyanın en büyük karasal imparatorluğu, 1206-1405 yılları arasında iki yüz yıl hüküm sürdükten sonra, hiçbir iz bırakmadan ortadan kayboldu.

Sonrasında Avrupa hem küresel üstünlük bölgesi hem de küresel güç için mücadelenin odağı haline geldi. Aslında, yaklaşık olarak üç yüz yıl boyunca, Avrasya Kıtası'nın küçük kuzeybatı bölgesi -deniz gücünün kullanımı ile ve tarihte ilk kez- bir Avrupalı gücün ulaştığı gerçek küresel egemenliğe ulaştı ve yerkürenin her kıtasında kendini kabul ettirdi. Batı Avrupalı imparatorluk hükümranlarının nüfus açısından sayıca az olması, özellikle boyun eğdirilenlerin sayısı göz önüne alındığında, dikkate değerdir. Daha XX. yüzyılın başlarında, iki yüz yıl önce Batı Avrupa'nın kontrolüne girmiş olan ve ağırlıklı olarak Avrupalı göçmenlerin ve onların

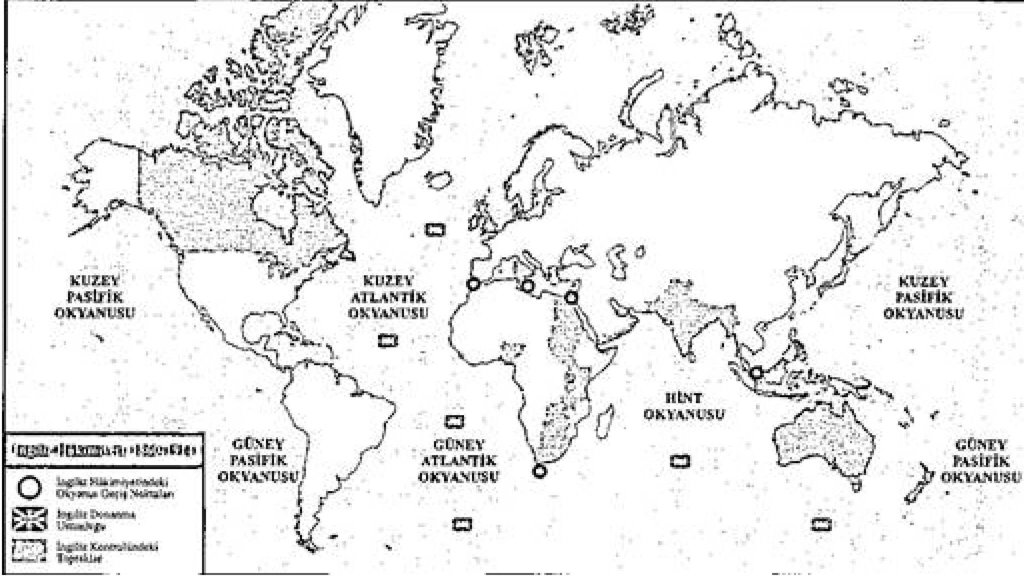
soyundan gelen kimselerin yaşadığı Batı Yarıküre’nin dışında sadece Çin, Rusya, Osmanlı İmparatorluğu ve Etiyopya, Batı Avrupa egemenliğinin dışındaydı (Haritaya bakınız).

Ancak, Batı Avrupa egemenliği, küresel gücün Batı Avrupa tarafından ele geçirilmesi ile eşdeğer değildi. Temel gerçek, Avrupa’nın medeni kültürel üstünlüğü ve parçalanmış Avrupa’nın kıtasal gücüydü. Moğollar ve daha sonra Rus İmparatorluğu’nun Avrasya’nın merkezi topraklarını fethetmelerinden farklı olarak, Avrupa’nın denizaşırı yayılmacılığı aralıksız okyanus ötesi keşifler ve deniz ticaretinin büyümesiyle elde edilmişti. Ancak bu süreç lider Avrupa devletleri arasında sadece denizaşırı bölgelerde değil Avrupa’da da egemenlik kazanabilmek için sürekli mücadeleyi içeriyordu. Bunun jeopolitik sonucu Avrupa’nın küresel egemenliğinin herhangi bir Avrupa gücünün Avrupa’daki egemenliğinden kaynaklanmadığı olgusuydu.

Daha genel olarak söylemek gerekirse, XVII. yüzyılın ortalarına kadar İspanya zirvedeki Avrupa gücüydü. XV. yüzyılın sonlarında, aynı zamanda küresel hırsları da olan büyük denizaşırı sömürgeci güç olarak ortaya çıkmıştı. Din birleştirici bir doktrindi ve yayılmacı misyonerlik çabaları için kaynak teşkil ediyordu. Gerçekten de, İspanya ile denizcilikteki rakibi Portekiz arasında, 1494’teki Tordesilla ve 1529’daki Saragosa Antlaşmalarında dünyanın resmen İspanyol ve Portekiz sömürge bölgelerine ayrılmasının düzenlenmesi için papa hakemlik yapmıştı. Ancak İngiltere, Fransa ve Hollanda’nın karşı çıkışlarıyla karşılaşan İspanya ne Batı Avrupa’da ne de okyanusların ötesinde gerçek bir üstünlük sağlayabildi.

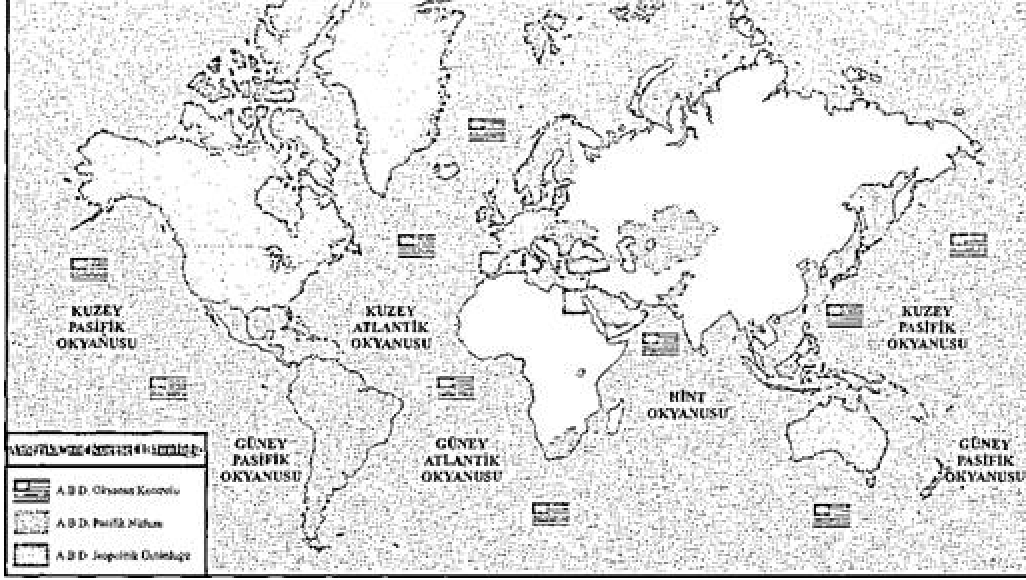
İspanya’nın öne çıkışı yerini giderek Fransa’nın öne çıkışına bıraktı. Her ne kadar Fransa Avrupalı rakipleri tarafından hem kıtada hem de denizaşırı bölgelerde sürekli frenleniyorsa da, 1815’e kadar egemen Avrupa gücüydü. Napolyon’un yönetimi altındaki Fransa Avrupa’da gerçek egemenliğe çok yaklaştı. Eğer başarabilseydi, egemen küresel güç statüsünü de elde edebilirdi. Ancak Avrupalı koalisyon tarafından yenilgiye uğratılması kıtasal güç dengesini yeniden sağladı.

Bundan sonra Londra, I. Dünya Savaşı’na kadar dünyanın ana mali ve ticari merkezi haline gelirken İngiliz donanması “dalgalara hükmetti” ve bunun sonucunda Büyük Britanya küresel deniz egemenliğine ulaştı. Büyük Britanya denizaşırı anlamda kesinlikle üstündü, ama küresel hegemonyanın daha önceki Avrupalı talipleri gibi, İngiliz İmparatorluğu da Avrupa’da tek başına egemen olamıyordu; bunun yerine, karmaşık güçler dengesi diplomasisine ve son olarak Rusya’nın veya Almanya’nın kıtasal egemenliğini önlemek için İngiliz-Fransız işbirliğine güveniyordu.

Denizaşırı İngiliz İmparatorluğu başlangıçta keşif, ticaret ve fetih birleşimi ile elde edilmişti. Ama Romalı ve Çinli selefleri veya Fransız ve İspanyol rakipleri gibi, kalıcılığının gücü İngiltere’nin kültürel üstünlüğünün algılanışından kaynaklanıyordu. Bu üstünlük sadece imparatorluğun yönetici sınıfının öznel kibri değildi, İngiliz olmayan tebaa da bu görüşü paylaşıyordu. Güney Afrikalı ilk siyah başkan Nelson Mandela’nın kendi sözleri şöyleydi: “Ben bir İngiliz okulunda yetiştim ve o zaman İngiltere dünyadaki iyi olan her şeyin anavatanıydı. İngiltere’nin ve İngiliz tarih ve kültürünün üzerimizdeki etkisinden ben kurtulamadım.” Başarıyla uygulanan ve sessizce kabul edilen kültürel üstünlük,

imparatorluk merkezinin iktidarını devam ettirmek için büyük askeri kuvvetlere gereksinimi azaltma etkisine sahipti. 1914’e kadar, sadece birkaç bin İngiliz askeri personeli ve memuru yaklaşık 28 milyon metre kareyi ve İngiliz olmayan 400 milyon kişiyi kontrol ediyordu (Haritaya bakınız).

Kısaca, Roma nüfuzunu büyük ölçüde üstün askeri örgütlenmeyle ve kültürel çekicilikle sağlıyordu. Çin, paylaşılan etnik kimliğe dayalı imparatorluğunu yönetmek için ağırlıklı olarak hızlı ve verimli bürokrasiye güveniyor ve onu ileri derecede gelişmiş üstünlük duygusuyla destekliyordu. Moğol İmparatorluğu, yönetiminin temellerinde, fetih için gelişmiş askeri taktikleri ve asimilasyona eğilimi birleştirmişti. İngilizler (İspanyollar, Hollandalılar ve Fransızlar gibi), bayrakları ticaretlerinin ardından gittiği için üstünlük kazandılar, hâkimiyetleri de aynı şekilde üstün askeri örgütlenme ve kültürel güvenle desteklendi. Ama bu imparatorlukların hiçbiri küresel değildi. Büyük Britanya bile tam anlamıyla küresel bir güç değildi. Avrupa’yı kontrol etmedi, sadece dengeledi. İstikrarlı bir Avrupa İngiltere’nin uluslararası üstünlüğü için son derece önemliydi ve Avrupa’nın kendini yıkması, kaçınılmaz olarak İngiliz üstünlüğünün sonunu belirledi.

Buna karşılık, Amerika’nın bugünkü küresel üstünlüğünün etkinlik alanı ve yayılımı benzersizdir. Amerika Birleşik Devletleri tüm dünya denizleri ve okyanuslarına hâkim olmakla kalmaz, siyasal olarak önemli mesafelerde, gücünü karada da göstermesine olanak veren, kara ve denizden kıyı hâkimiyeti sağlayan iddialı bir askeri kabiliyet de geliştirmiştir. Askeri birlikleri Avrasya’nın batı ve doğu uçlarında çok

sağlam konuşlanmıştır ve Basra Körfezi'ne de hâkimdir. Amerika'nın, içlerinden bir kısmının Washington'ın kendilerini daha resmi bağlarla kabul etmesine can atan, güdümlü devletleri sayfa 40'daki haritanın gösterdiği gibi tüm Avrasya kıtasını kaplar.

Amerika'nın ekonomik dinamizmi küresel üstünlüğün uygulanması için gerekli önkoşulu sağlamaktadır. Amerika'nın ekonomisi, II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, dünya GSMH'sinin %50'sini tek başına üreterek tüm diğer ülkelerden apayrı bir konuma geçti. Batı Avrupa'nın ve Japonya'nın ekonomik olarak düzelmesi ve bunu takiben Asya'nın daha geniş anlamda ekonomik dinamizm kazanması, Amerika'nın savaşın hemen sonrasındaki dönemde küresel GSMH'deki orantısız derecede yüksek seviyelerdeki payının sonunda küçülmesi anlamına geliyordu. Ancak buna rağmen, bunu izleyen Soğuk Savaş dönemi sona erdiğinde, Amerika'nın küresel GSMH'deki payı ve özellikle dünya imalat ürünlerindeki payı %30'da dengelenmişti. Bu seviye II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki istisnai yıllar haricinde bu yüzyılın büyük bölümünde bir ölçü olmuştu.

Daha da önemlisi, Amerika en son bilimsel gelişmeleri askeri amaçlı kullanarak, teknolojik olarak emsalsiz ve etkili, küresel erişim açısından örneği bulunmayan askeri tesisler yaratarak önderliğini devam ettirdi ve hatta genişletti. Bütün bu süre boyunca, ekonomik olarak belirleyici olan enformasyon (bilgi ve haberleşme) teknolojilerindeki rekabette güçlü avantajını devam ettirdi. Öncü ekonominin ultra modem teknoloji sektörlerindeki Amerikan hâkimiyeti ve Amerika'nın özellikle ekonomik olarak belirleyici alanlarda verimlilik açısından Batı Avrupalı ve Japon rakipleri üzerindeki avantajını devam ettirdiği ve hatta genişlettiği göz önünde tutulursa, teknolojik egemenliğinin yakın zaman içerisinde alt edilemeyeceği görülmektedir.

Muhakkak ki, Rusya ve Çin, bu Amerikan hegemonyasına kızan güçlerdir. 1996'nın başlarında, Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in Pekin'e yaptığı bir ziyarette bu ortak bir görüş olarak mümkün mertebe ifade edilmiştir. Üstelik Amerika'nın yaşamsal çıkarlarını tehdit edebilecek nükleer silahlara da sahiptirler. Ama acı gerçek, şu an ya da gelecekteki bir zamanda intihar niteliğinde nükleer bir savaş başlatabilseler bile her ikisinin de bunu kazanamayacak olmasıdır. Siyasi iradelerini kabul ettirmek için askeri kuvvetlerini uzun mesafelere gönderme kabiliyetleri olmadığından ve teknolojik açıdan Amerika'dan çok daha geride olduklarından, dünya

çapında siyasi nüfuzu devam ettirmek -ya da yakın bir zamanda elde etmek için- gerekli araçlara sahip değillerdir.

Özetle, Amerika küresel gücün belirleyici dört alanında en üstün durumdadır: Askeri olarak eşi olmayan bir küresel erişime sahiptir; ekonomik olarak, her ne kadar, her ikisi de küresel gücün diğer niteliklerinden nefret eden Japonya ve Almanya bazı bakımlardan rakip olsalar da, küresel büyümenin lokomotifi olmaya devam etmektedir; teknolojik olarak yeniliğin tüm ultramodern alanlarında önderliği elinde tutmaktadır ve kültürel olarak, bazı aşırılıklara karşın, özellikle dünya gençleri arasında rakipsiz bir cazibeye sahiptir. Tüm bunlar Amerika'ya başka hiçbir devletin yakınlarına bile yaklaşamadığı siyasi bir nüfuz sağlamaktadır. Amerika'yı tek kapsamlı küresel süper güç yapan bu dördünün birleşimidir.

AMERİKA'NIN KÜRESEL SİSTEMİ

Amerika'nın uluslararası üstünlüğü kaçınılmaz olarak daha önceki imparatorluklarla benzerlikler çağrıştırsa da, farklılıklar daha temeldedir. Bunlar bölgesel faaliyet alanları konusunun ötesindedir. Amerika'nın küresel gücü, Amerika'nın kendi iç deneyimini yansıtan, kendisinin tasarladığı, diğerlerinden farklı bir küresel sistemle uygulanmaktadır. Bu iç deneyimin çekirdeği ise hem Amerikan toplumunun hem Amerikan siyasi sisteminin çoğulcu doğasıdır.

Önceki imparatorluklar aristokrat siyasi elitlerce kurulmuş ve çoğu özde otoriter veya mutlakıyetçi rejimlerle yönetilmiştir. İmparatorluk devletlerinde nüfusun çoğunluğu ya siyasi olarak tarafsızdır ya da son zamanlarda olduğu gibi, emperyalist duygular ve sembollerle beyinleri yıkanmıştır. Ulusal zafer, "beyaz adamın ağır yükü", "uygarlık misyonu", kişisel fırsatları bir yana bırakırsak, bunların tümü emperyalist maceralar için gerekli desteği harekete geçirmeye ve gerçekte hiyerarşik emperyalist güç piramidini sürdürmeye hizmet ediyordu.

Amerikan halkının Amerikan gücünün ülke dışına yöneltilmesi konusundaki tavrıysa bunlardan çok daha kararsızdı. Amerikan halkı Amerika'nın II. Dünya Savaşı'na girmesini büyük ölçüde Japonların Pearl Harbor'a saldırısının şok edici etkisi nedeniyle destekledi. Amerika'nın Soğuk Savaş'a katılışı, Berlin Kuşatması'na ve Kore Savaşı'na kadar, başlangıçta çok isteksizce desteklendi. Soğuk Savaş bittikten sonra, Amerika'nın tek küresel güç olarak ortaya çıkması halkta şeytani bir zevk uyandırmadı, ama daha ziyade Amerika'nın yurtdışındaki sorumluluklarının

daha sınırlı bir tanımına doğru eğilimi ortaya çıkarttı. 1995 ve 1996 yıllarında yürütülen kamuoyu araştırmaları genel kamu tercihinin, küresel gücü tek başına uygulamak yerine diğerleriyle “paylaşmak” olduğunu gösteriyordu.

Bu iç unsurlardan dolayı, Amerikan küresel sistemi önceki yayılmacı sistemlerinkinden daha büyük oranlarda (yenilmiş rakipler olan Almanya, Japonya ve daha sonra Rusya’da olduğu gibi) ortak-talep (co-optation) tekniğinin üzerinde durur. Bu sistem demokratik ilkelere ve kurumlara başvurmakta daha fazla yarar sağlarken, ayrıca bağımlı yabancı seçkinler üzerinde dolaylı etkide bulunmaya dayanır. Bunların tümü, küresel iletişim, popüler eğlence ve kitle kültüründe Amerikan hâkimiyetinin yoğun ama gözle görülmeyen etkisi, Amerika’nın potansiyel olarak görülebilen teknolojik ileriliği ve küresel askeri erişimi ile desteklenmektedir.

Kültürel egemenlik Amerika’nın küresel gücünün yeterince takdir edilmemiş yüzüdür. Estetik değerleri hakkında ne düşünülürse düşünülsün, Amerika’nın kitlesel kültürü, özellikle dünya gençliği üzerinde manyetik bir çekim gücüne sahiptir. Cazibesi, yansıttığı hazza dayalı yaşam biçimine dayandırılabilir, ama küresel cazibesi inkâr edilemez. Amerikan televizyon programları ve filmleri küresel pazarın dörtte üçünü kapsar. Amerikan tutkuları, yeme alışkanlıkları ve hatta giysileri dünyada gittikçe daha çok taklit edilirken, Amerikan popüler müziği de aynı şekilde baskındır. İnternet dili İngilizcedir ve küresel bilgisayar sohbetlerinin ezici çoğunluğu Amerika kaynaklı olup küresel söyleşilerin içeriğini etkilemektedir. Son olarak, Amerika yüksek eğitim arayanların Kâbesi haline gelmiştir. Yarım milyon öğrenci Amerika’ya akın etmekte ve bunların en yeteneklileri asla ülkelerine dönmemektedirler. Amerikan üniversitelerinden mezun olanlar neredeyse bütün kıtalarda her kabinede yer almaktadır.

Birçok yabancı demokratik politikacının tarzı da gittikçe daha çok Amerikan tarzını örnek almaktadır. Yurtdışında hevesli taklitçileri olan sadece John F. Kennedy olmamıştır, daha yakın zamanda (ve daha az yüceltilen) Amerikan siyasi liderleri bile dikkatli araştırmaların ve siyasi taklidin nesnesi olmuştur. Japonya ve İngiltere gibi tamamen farklı kültürlerden politikacılar bile -Japonya’nın, 1990’ların ortalarındaki başbakanı Ryutaro Hashimoto ve İngiltere Başbakanı Tony Blair gibi- Bill Clinton’ın samimi davranışlarını, popülist duyarlılığını ve halkla ilişkiler konusundaki tekniklerini örnek almayı tamamen uygun bulmaktadır (Tony’nin “Jimmy” Carter, “Bill” Clinton veya “Bob” Dole’a öykündüğüne

dikkat edin). Amerika'nın siyasi geleneğiyle birleşmiş demokratik ülküleri de bazılarının Amerika'nın "kültürel emperyalizmi" diye algıladıkları şeyi daha da pekiştirmektedir. Demokratik yönetim biçiminin en güçlü yayılım gösterdiği çağda, Amerika'nın siyasi deneyimleri, örnek olarak alınan standart gereksinimini karşılamaktadır. Yazılı bir anayasanın temel olması ve yasaların siyasi çıkarlardan üstünlüğünün üzerinde durulmasının dünya çapında yaygınlaşması, uygulamada ne kadar noksanlıklar olsa da, Amerikan anayasalcılığının gücünden beslenmiştir. Son zamanlarda, eski komünist ülkelerde sivillerin askerler üzerindeki üstünlüğünün (özellikle NATO üyeliğinin bir önkoşulu olarak) benimsenmesinde de ABD sistemindeki sivillerle askerlerin ilişkilerinden yoğun olarak etkilenilmiştir.

Demokratik Amerikan siyasi sisteminin çekiciliğine ve etkisine, küresel serbest ticaret ve kısıtlanmamış rekabeti vurgulayan Amerikan girişimci ekonomik modelinin artan cazibesi de eşlik etmektedir. Girişimcilerle işçi sendikalarının birlikte karar verdiği Almanya da dâhil olmak üzere, Batılı refah devletleri ekonomik devinirliliğini kaybederken, her geçen gün daha çok Avrupalı, Avrupa'nın daha da geriye düşmemesi için, daha rekabetçi ve hatta acımasız Amerikan ekonomik kültürünün örnek alınması gerektiğini dile getirmektedir. Japonya'da bile, ekonomik hareketlerde daha fazla bireysellik ekonomik başarının gerekli bileşeni olarak görülmeye başlanmıştır.

Böylece Amerika'nın siyasi demokrasi ve ekonomik gelişme üzerinde durması, birçoklarına çekici gelen yalın ideolojik mesajı ifade etmek için birleşir: Kişisel başarı arayışı refah getirirken, özgürlüğü de arttırır. İdealizmin ve bencilliğin harmanı güçlü bir bileşimdir. Kişisel olarak kendini gerçekleştirmenin, örnek olarak ve refah yaratarak başkalarına da yarar sağlayan Tanrı vergisi bir hak olduğu söylenilmektedir. Bu, enerjik, hırslı ve rekabete açık insanları cezbeden bir doktrindir.

Amerikan tarzının örnek alınması dünyayı sararken, bu durum, dolaylı ve görünüşe göre uzlaşmaya dayalı Amerikan hegemonyasının uygulanması için daha uygun bir zemin yaratmaktadır. Ve Amerika'nın iç sisteminde olduğu gibi, bu hegemonya, uyum yaratmak, güç ve etki oransızlıklarını silikleştirmek için tasarlanmış çok parçalı birbirine bağlı kurum ve prosedürlerden oluşan bir yapıdan meydan gelir. Böylece Amerika'nın küresel üstünlüğü, sözcüğün tam anlamıyla dünyayı kuşatan, özenle tasarlanmış müttefikler ve koalisyonlar sistemiyle desteklenir.

Kurumsal olarak NATO tarafından temsil edilen Atlantik Paktı, Avrupa’nın en üretken ve etkili devletlerini Amerika’ya bağlar, böylece Amerika Birleşik Devletleri’ni Avrupa içi ilişkilerde bile temel bir katılımcı yapar. Japonya ile olan ikili siyasi ve askeri bağlar, özünde Japonya’yı (en azından şimdilik) Amerika’ya güdümlü bırakarak en güçlü Asya ekonomisini Amerika Birleşik Devletleri’ne bağlar. Amerika, Asya-Pasifık Ekonomik İşbirliği Forumu (APEC) gibi yeni oluşmaya başlamış çok yönlü Pasifik ötesi organizasyonlara katılarak kendisini bu bölgedeki ilişkilerde temel katılımcılardan biri yapmaktadır. Batı Yarıküre genellikle dış etkilerden korunmuştur; bu durum, Amerika’nın var olan küresel çok yönlü organizasyonlarda merkezi bir rol üstlenmesine olanak verir. Özellikle 1991’deki Irak’a karşı cezalandırıcı görev talimatından sonra, Basra Körfezi’ndeki özel güvenlik düzeni, ekonomik olarak canlı olan bu bölgeyi Amerikan askeri koruma bölgesi haline getirmiştir. Hatta eski Sovyet bölgesinde bile, NATO’yla daha yakın ilişkiler için Amerika tarafından desteklenen Barış için Ortaklık gibi çeşitli düzenlemelere nüfuz edilmiştir.

Bütün bunlara ek olarak, Amerikan sisteminin bir parçası olan küresel özelleşmiş organizasyonlar ağı, özellikle “uluslararası” mali kurumlar göz önüne alınmalıdır. Uluslararası Para Fonu (IMF)’nun ve Dünya Bankası’nın “küresel” yararları gözettiği söylenebilir ve seçmenlerinin dünya olduğu yorumu yapılabilir. Ancak gerçekte ağırlıklı olarak Amerika’nın etkisi altındadırlar ve kökenleri özellikle 1944 yılındaki Bretton Woods Konferansı’nda bulunabilir.

Önceki imparatorluklardan farklı olarak, bu büyük ve karmaşık küresel sistem hiyerarşik bir piramit değildir. Daha ziyade, Amerika, birbirine bağlı bir dünyanın merkezinde durmaktadır; bu dünyada güç her ne kadar mutlak olarak tek bir kaynak, yani Washington kökenliyse de, uygulanması, süregiden pazarlıklar, ikili görüşmeler, bilgi yayılımı ve resmi ortak fikir birliği ile olur. Ve burası iktidar oyununun, Amerika’nın iç kurallarına göre oynadığı ve oynamak zorunda olduğu noktadır. Dünyanın, Amerika’nın küresel hegemonyasının demokratik sürecinin merkeziyetçiliğine dair en büyük övgüsü, yabancıların Amerika’nın ülke içindeki siyasi pazarlıklarına dâhil olabilme düzeyidir. Yabancı hükümetler yapabildikleri ölçüde aynı etnik grubu ya da dini kimliği paylaştıkları Amerikalıları harekete geçirmeye çabalayabilirler. Pek çok yabancı hükümet davalarının daha öncelikle görüşülmesi için, Amerika’nın başkentinde faaliyetlerini yürüten kayıtlı bin kadar özel yabancı çıkar grubunun yanı sıra, özellikle kongredeki

lobileri kullanırlar. Amerikan etnik toplulukları ABD’nin yurtdışı siyasetini de etkilemeye çabalar, bunların en etkili olanları Yahudi, Yunan ve Ermeni lobileridir.

Böylece Amerika’nın üstünlüğü yeni bir uluslararası düzen üretmiştir. Bu düzen Amerikan sisteminin özelliklerini yurtdışında kopyalayıp çoğaltmakla kalmaz aynı zamanda kurumsallaştırır. Temel özellikleri şunlardır:

- (NATO, ABD-Japonya Güvenlik Antlaşması vb. gibi) bütünleşmiş kumanda ve güçleri de içeren, ortak güvenlik sistemi;
- Bölgesel ekonomik işbirliği (örneğin APEC, NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) ve uzmanlaşmış küresel işbirliği kurumlan (Dünya Bankası, IMF, WTO [Dünya Ticaret Örgütü]);
- ABD tarafından yönlendirilse bile ortak fikir birliğine dayanan süreçler;
- Temel müttefiklerde demokratik üyeliğin tercihi;
- (Dünya Adalet Divanı’ndan Bosna savaş suçlarını yargılayacak özel bir mahkemeye kadar) temel küresel anayasal ve hukuki yapı.

Bu sistemin büyük kısmı, Amerika’nın, küresel rakibi Sovyetler Birliği’ni durdurma çabalarının bir parçası olarak, Soğuk Savaş sırasında ortaya çıkmıştır. Rakibi sendeleyip, kendisi ilk ve tek küresel güç olarak ortaya çıktığında küresel uygulama için zaten hazırda beklemekteydi. Bu durum siyaset bilimcisi G. John Ikenberry tarafından şöyle özetlenmiştir:

> *“Amerika Birleşik Devletleri’nin etrafında yoğunlaşması ve Amerikan tarzı siyasi mekanizmaları ve örgütlenme ilkelerini yansıtması anlamında hegemonyacıydı. Yasal olması ve karşılıklı etkileşimle belirlenmesiyle de liberaldi. Avrupalılar (ve belki Japonlar) toplumlarını ve ekonomilerini Amerikan hegemonyasına uygun olarak yeniden inşa edebildiler ve onunla bütünleşmeyi başardılar, ancak bu aynı zamanda kendi özerk ve yarı-bağımsız siyasi sistemlerinin de denenmesi için alan bırakıyordu.*
>
> *Bu karmaşık sistemin gelişimi büyük Batılı devletlerin arasındaki ilişkinin’ehlileştirilmesine’yaradı. Bu devletler arasında zaman zaman yoğun gerilimler oldu, ama önemli olan bu gerilimlerin, derinlere işleyen, istikrarlı ve giderek açıkça ifade edilen siyasal düzenin içinde tutulmasıydı... Savaş tehdidi masadan kalkmıştı.”* [2]

Şu anda, eşi olmayan Amerikan küresel hegemonyası rakipsizdir. Ama önümüzdeki yıllarda da rakipsiz kalacak mıdır?

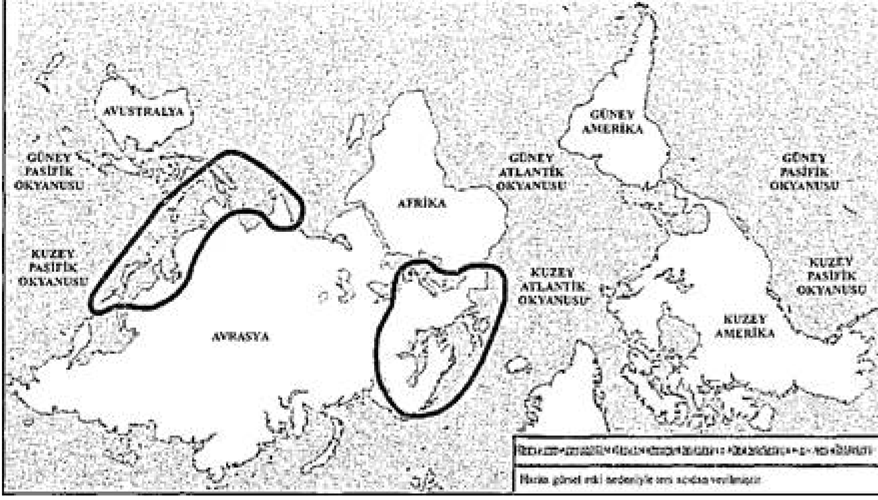
BÖLÜM 2: AVRASYA SATRANÇ TAHTASI

Amerika için en önemli jeopolitik ödül Avrasya'dır. Bu bin yılın yarısı boyunca dünya meseleleri Avrasyalı güçlerce, bölgesel güç için birbiriyle mücadele eden ve küresel güce erişmeye çalışan bu insanlarca belirlendi. Artık, Avrasyalı olmayan bir güç Avrasya'daki üstün güçtür ve Amerika'nın küresel üstünlüğü doğrudan doğruya Avrasya kıtasındaki hâkimiyetinin ne kadar süre ve ne kadar etkili sürdürüldüğüne bağlıdır.

Açıktır ki bu durum geçicidir. Ama süresi ve ardından ne geleceği sadece Amerika'nın iyiliği için değil, uluslararası barış için de hayati önem taşımaktadır. İlk ve tek küresel gücün aniden ortaya çıkışı, (ister Amerika'nın dünyadan geri çekilişi, ister başarılı bir rakibin ortaya çıkışıyla olsun) üstünlüğünün aynı hızla son bulması, beraberinde güçlü uluslararası istikrarsızlıklar üretmesi durumunu da getirecektir. Sonuçta bu küresel anarşiye yol verecektir. Harvard'lı siyaset bilimci Samuel P. Huntington, cesurca ileri sürdüğü şu iddialarında haklıdır:

> *"ABD'nin üstün olmadığı bir dünya, Amerika'nın uluslararası ilişkileri şekillendirmede diğer ülkelerden daha fazla etki sahibi olmaya devam ettiği bir dünyaya göre, daha fazla şiddet ve düzensizlik içeren, daha az demokratik ve ekonomik büyümenin daha yavaş olduğu bir dünya olacaktır. Amerika Birleşik Devletleri'nin kalıcı uluslararası üstünlüğü, Amerikalıların refahı ve güvenliği, özgürlüğün, demokrasinin, açık ekonomik sistemin ve uluslararası düzenin geleceği için temeldir."* [3]

Bu bağlamda, Amerika'nın Avrasya ile nasıl baş ettiği hayati önem taşımaktadır. Avrasya yerkürenin en büyük kıtasıdır ve jeopolitik olarak bir eksendir. Avrasya'ya hükmeden bir güç, dünyanın en ileri ve ekonomik olarak en verimli üç bölgesinden ikisini kontrol edecektir. Haritaya daha yakından bakıldığında, Avrasya üzerindeki denetimin, Batı Yarıküre'yi ve Okyanusya'yı jeopolitik olarak dünyanın merkezi kıtasının çevresi haline getireceğini ve Afrika'nın neredeyse kendiliğinden Amerika'ya tabi olması gerekeceğini gösterir (Haritaya bakınız). Dünya nüfusunun yaklaşık %75'i Avrasya'da yaşamaktadır ve dünya fiziksel zenginliklerinin çoğu, hem yatırımlar hem de yeraltı zenginlikleri bakımından burada bulunmaktadır. Avrasya, dünya GSMH'sinin %60'ına ve dünyanın bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçüne sahiptir (sayfa 55'teki tablolar).

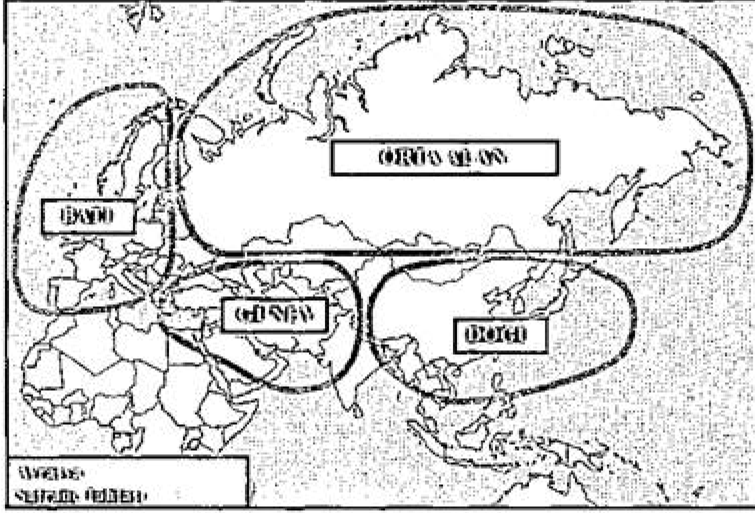

Avrasya aynı zamanda siyasal olarak dünyanın en iddialı ve dinamik devletlerinin bulunduğu yerdir. Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra en büyük altı ekonomi ve en büyük altı silah alıcısı Avrasya'da bulunmaktadır. Dünyanın, biri hariç, resmi olarak bilinen ve bilinmeyen tüm nükleer güçleri Avrasya'da bulunmaktadır. Dünyanın en kalabalık nüfuslu bölgesel hegemonya ve küresel nüfuz talepkârları Avrasyalılardır. Amerika'nın üstünlüğüne meydan okumak için gerekli siyasi ve/veya ekonomik potansiyele sahip olanlar Avrasyalılardır. Özetle, Avrasya'nın gücü büyük ölçüde Amerika'nınkini gölgede bırakmaktadır. Avrasya'nın siyasi olarak bütünleşmek için fazla büyük olması Amerika için bir şanstır.

Bu nedenle Avrasya, üstünde küresel üstünlük mücadelesinin sürdürülebileceği satranç tahtasıdır. Her ne kadar jeostrateji, yani jeopolitik çıkarların stratejik yönetimi, satrançla kıyaslanabilirse de oldukça oval olan Avrasya satranç tahtasında, her biri farklı güçlere sahip sadece iki değil, pek çok oyuncu bulunmaktadır. Esas oyuncular satranç tahtasının batısında, doğusunda, ortasında ve güneyinde yer almışlardır. Satranç tahtasının hem batı hem doğu uçları yoğun nüfuslu bölgeleri kapsar; buralarda çeşitli güçlü devletler nispeten kalabalık alanlarda örgütlenmişlerdir. Avrasya'nın küçük batı bölgesinde, Amerikan gücü doğrudan konuşlanmıştır. Uzakdoğu, giderek güçlenen ve devasa bir nüfusu yöneten bağımsız bir oyuncunun mekânıdır. Uzakdoğu yakınlarındaki adalarda sınırlandırılmış enerjik rakibin bölgesiyle, küçük bir Uzakdoğu yarımadasının yarısı, Amerikan gücü için tünek sağlamaktadır.

Batı ve doğu uçlar arasında, nüfus yoğunluğu az ve siyasi olarak halen istikrarsız, yapısal olarak parçalanmış dev bir orta alan uzanmaktadır. Bu alan daha önce Amerikan üstünlüğüne rakip, güçlü bir devlet tarafından

işgal altında tutuluyordu. Bu rakip bir zamanlar Amerika’yı Avrasya’dan çıkartma hedefine kilitlenmişti. Bu büyük merkezi Avrasya platosunun güneyinde, siyasi açıdan anarşik, fakat enerji bakımından zengin hem doğu hem de batı Avrasya devletlerinin potansiyel olarak çok önem verdiği bir bölge uzanmaktadır, bu bölgenin en güneyinde de yoğun nüfuslu, bölgesel hegemonya kurma çabaları olan bir devlet bulunmaktadır.

Bu devasa, tuhaf bir şekilde biçimlendirilmiş, Lizbon’dan Vladivostok’a uzanan Avrasya satranç tahtası “oyunun” çerçevesini sağlamaktadır. Eğer orta alan (Amerika’nın üstünlük sağladığı) batının giderek genişleyen yörüngesine çekilebilir, güney bölgesi tek bir oyuncunun hâkimiyetine tabi olmaz ve doğu, Amerika’yı deniz üslerinden çıkartacak şekilde birleşmezse, Amerika’nın egemen olduğu söylenebilir. Fakat orta alan batıyı reddeder ve iddialı, tek ve bağımsız bir mevcudiyet olursa ve güneyi kontrol eder ya da doğulu esas oyuncularla bir ittifak kurarsa, o zaman Amerika’nın Avrasya’daki üstünlüğü bariz biçimde azalır. Aynı durum, iki büyük Doğulu oyuncunun bir şekilde birleşmelerinde de söz konusu olabilir. Son olarak, Amerika’nın Batılı ortakları tarafından batı bölgesindeki tüneklerinden çıkarılması (bu, muhtemelen batı ucunun sonunda orta alanda yeniden ortaya çıkan bir oyuncunun egemenliği altına girmesi ile olsun olmasın), kesinlikle Amerika’nın Avrasya satranç tahtasındaki oyuna katılımının sona erdiği anlamına gelir.

Amerika’nın küresel hegemonyasının etkinlik alanı kuşkusuz büyüktür; ama iç ve dış sınırlamalar nedeniyle derinliği azdır. Amerikan hegemonyası nüfuzun kararlı uygulanımını da gerektirir, fakat eski imparatorluklardan farklı olarak, doğrudan yönetimi içermez. Avrasya’nın, buradaki bazı

devletlerin gücüne ek olarak, genişliği ve çeşitliliği, Amerikan nüfuzunun derinliğini ve olayların akışı üzerindeki denetimini sınırlamaktadır. Bu devasa kıta çok geniş, çok kalabalık, kültürel olarak çok çeşitlidir. Ekonomik açıdan en başarılı ve siyasi açıdan üstün küresel güce itaat etmek için bile tarihsel açıdan fazlasıyla hırslı ve siyasi olarak fazlasıyla enerjik pek çok devletten meydana gelir. Bu koşullar, jeostratejik becerinin, büyük Avrasya satranç tahtası üstünde Amerika'nın kaynaklarının dikkatli, seçici ve temkinli konuşlandırılmasının değerini arttırmaktadır.

Şu da bir gerçektir ki, Amerika, kendi yurdunda, yurtdışında despot olamayacak kadar demokratiktir. Bu, Amerika'nın gücünün ve özellikle de askeri caydırıcılık yeteneğinin kullanımını sınırlandırmaktadır. Daha önce hiçbir halkçı demokrasi uluslararası üstünlük kazanmamıştır. Fakat güç arayışı, Amerikan halkının ülke içindeki huzuruna ani bir tehdidin (ya da meydan okumanın) belirmesi dışında, halkın tutkularını yönlendiren bir amaç değildir. Güç arayışında gerekli olan ekonomik fedakârlık, yani savunma harcamaları ve insani fedakârlık, hatta profesyonel askerlerin ölümü ve yaralanmaları bile, demokratik içgüdülerle uyuşmaz. Demokrasi yayılmacı seferberliğe karşıdır.

Üstelik genelde pek çok Amerikalı, ülkelerinin tek küresel süper güç olarak yeni konumundan özel bir memnuniyet duymamaktadır. Amerika'nın Soğuk Savaş'taki zaferiyle ilişkilendirilen siyasi "zafercilik" genel olarak soğuk karşılanmış ve daha liberal yorumcular tarafından bazen alay konusu yapılmıştır. Amerika'nın eski Sovyetler Birliği'yle rekabetindeki tarihsel başarısının Amerika için anlamlarına dair birbirinden oldukça farklı iki görüş siyasi olarak daha çekici olmuştur: Biri, Soğuk Savaş'ın bitiminin, Amerika'nın küresel konumunun önemine bakılmaksızın, küresel taahhütlerinde önemli oranda azalma yapılmasını haklı göstereceği; diğeri, gerçek uluslararası çoğulculuk için zamanın geldiği, hatta Amerika'nın, egemenliğinin bir kısmından vazgeçmesi gerektiği şeklindeki bakış açısıdır. Her iki ekol de seçmenlerinin sadakatini yönlendirmiştir.

Amerikan liderliğinin karşı karşıya kaldığı ikilemleri daha da içinden çıkılmaz bir hale getiren, küresel ortamın karakterindeki değişimdir: Gücün doğrudan kullanımı geçmişe oranla daha zor gözükmektedir. Nükleer silahlar savaşın bir siyaset aracı, hatta tehdit unsuru olarak kullanımını önemli oranda azaltmıştır. Uluslar arasında artan ekonomik bağımlılık, ekonomik şantajın siyasi kullanımını daha az gerekli kılmaktadır. Böylece

manevra, diplomasi, koalisyon kurma, ortak-seçim ve siyasi becerilerin temkinli konuşlanması, Avrasya satranç tahtasında jeostratejik gücün başarıyla uygulanmasının temel bileşenleri haline gelmiştir.

JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİ

Amerikan küresel üstünlüğünün uygulanışı, siyasi coğrafyanın uluslararası ilişkilerde hayati bir husus olmaya devam ettiği olgusuna duyarlı olmalıdır. Söylentilere göre bir zamanlar Napolyon, bir ulusun coğrafyasını bilmenin onun dış politikasını da bilmek olduğunu söylemiştir. Ancak siyasi coğrafyanın önemini kavrayışımız iktidarın yeni gerçeklerine uyarlanmalıdır.

Uluslararası ilişkiler tarihinin büyük bölümünde toprak hâkimiyeti siyasi anlaşmazlıkların odağıydı. Daha büyük toprak elde etmenin ulusal tatmini veya kutsal toprakların kaybından doğan ulusal yoksunluk duygusu, milliyetçiliğin doğuşundan bu yana yapılan kanlı savaşların çoğunun nedeni olmuştur. Bölgesel yayılmanın, ulus-devletlerin saldırgan davranışlarını yönlendiren temel güdü olduğunu söylemek abartılı değildir. İmparatorluklar da, yayılmacı egemenlik sisteminde kilit ya da kritik alanların, Cebelitarık ya da Süveyş Kanalı veya Singapur gibi hayati coğrafi noktaların planlı olarak ele geçirilmesi ve muhafazası yoluyla kurulmuştur.

Milliyetçilik ile toprak kazanımı arasındaki bağ en aşırı şekilde, Nazi Almanyası'yla, İmparatorluk Japonyası tarafından ortaya konmuştur. Bin yıllık Reich'ı kurma çabası, tüm Almanca konuşan halkları tek bir siyasi çatı altında toplama amacını aştı; Ukrayna'nın tahıl ambarlarını kontrol etme arzusuna ve de imparatorlukları için ucuz köle işçiler sağlaması beklenen diğer Slav ülkelerine odaklandı. Japonlar da benzer biçimde, Mançurya topraklarını ve daha sonra, kendi ulusal güç ve küresel statü hedeflerini gerçekleştirmek için gerekli olan, önemli petrol üreticisi Hollanda Doğu Hint Adalarını doğrudan ele geçirme düşüncesine saplanmışlardı. Benzer biçimde, yüzyıllar boyunca Rus ulusal büyüklüğünün tanımı, toprak kazanımıyla eşitlenmişti. XX. yüzyılın sonunda dahi, Rusların, önemli bir petrol boru hattı civarında yaşayan Çeçenler gibi Rus olmayan halklar üzerinde hâkimiyet sağlama konusundaki ısrarları, bu hâkimiyetin büyük bir güç olan Rusya'nın konumu için gerekli olduğu iddiasıyla haklı gösterilmiştir.

Ulus-devletler, dünya sisteminin temel birimi olmaya devam etmektedirler. Büyük-güç milliyetçiliğinin gerilemesi ve ideolojinin sönmesi küresel politikaların duygusal içeriğini azaltmıştır. Aynı zamanda

nükleer silahlar askeri güç kullanımına büyük sınırlamalar getirmiştir. Yine de toprağa dayalı rekabet, daha uygar olma eğilimi taşısa bile, hâlâ dünya ilişkilerinde en önemli yeri tutmaktadır. Bu rekabette coğrafi konum, bir ulus-devletin dış önceliklerinin tanımı için halen bir hareket noktasıdır. Ulusal toprakların büyüklüğü de statü ve gücün önemli ölçütlerinden birisi olmaya devam etmektedir.

Ancak, ulus-devletlerin çoğunluğu için toprak mülkiyeti konusu son zamanlarda daha az önemli olmuştur. Toprak anlaşmazlıkları bazı devletlerin dış politikalarında artık toprak genişletme yoluyla ulusal statüyü yükseltme arayışında değildir. Daha ziyade, ya anavatana katılma haklarından yoksun bırakıldıklarını söyleyen etnik kardeşlere kendi kaderlerini tayin etme hakkının verilmeyişine gücenme ya da komşunun etnik azınlıklara karşı gösterdiği iddia edilen kötü davranışına öfkelenme biçiminde olmaktadır.

Ulusal yönetici seçkinler, giderek, bir devletin uluslararası statüsünün ya da onun uluslararası nüfuzunun belirlenmesinde topraktan başka etmenlerin daha önemli olduğunu kavramaktadır. Ekonomi alanındaki ustalık ve onun teknolojik yeniliklere dönüştürülmesi de gücün temel ölçütlerinden biri olabilir. Japonya bunun mükemmel bir örneğidir. Yine de coğrafi konum hâlâ bir devletin şu andaki önceliklerini belirleme eğilimindedir. Bir devletin askeri, ekonomik ve siyasi gücü ne kadar büyükse, bu devletin önemli jeopolitik çıkarlarının, etkisinin ve katılımının, sınır komşularının ötesindeki çapı da o kadar büyüktür.

Son zamanlara kadar, jeopolitikanın önder analizcileri, kara gücünün deniz gücünden daha önemli olup olmadığını ve Avrasya'nın tümünün kontrolünü kazanmak için kıtanın hangi bölümünde hâkimiyet kurulması gerektiğini tartıştılar. Bu analizcilerin en ünlülerinden biri olan Harold Mackinder, bu yüzyıl başlarında kıtada egemenliğe ulaşmak için, yaşamsal sıçrama tahtaları olan (tüm Sibirya ve Orta Asya'nın büyük bir kısmını içerdiği belirtilen) Avrasya'nın, "eksen bölgesi" ve daha sonra da Orta-Doğu Avrupa'nın "kalp bölgesi" kavramlarıyla tartışılmasının öncülüğünü yaptı. "Kalp bölgesi" kavramını, şu ünlü söylemiyle yalınlaştırmıştır:

"Doğu Avrupa'ya hükmeden, kalp bölgesini yönetir;
Kalp bölgesine hükmeden, dünya adasını yönetir;
Dünya adasına hükmeden, dünyayı yönetir."

Bazı önde gelen Alman siyasi coğrafyacıları, başta Mackinder'in kavramlarını Almanya'nın siyasi gereksinimlerine uyarlayan Karl

Haushofer, ülkelerinin “Drang nach Osten (doğuya doğru yayılma)” politikasını haklı göstermek üzere jeopolitikaya da başvurdular. Bunun en kaba yankısı, Adolf Hitler’in Alman halkının gereksindiği “Lebensraum (Yaşam Alanı)” üzerine yaptığı vurguda duyuldu. Bu yüzyılın ilk yarısının diğer Avrupalı düşünürleri, jeopolitik çekim merkezinin doğuya doğru kayacağını ve Pasifik bölgesinin (ve özellikle Amerika ve Japonya’nın) Avrupa’nın sönen egemenliğinin muhtemel mirasçıları olacaklarını dile getirdiler. Böyle bir kaymayı önlemek amacıyla, Fransız siyasi coğrafyacısı Paul Demangeon ve diğer Fransız jeopolitikacıları II. Dünya Savaşı öncesinde bile Avrupa devletleri arasında daha büyük bir birliği savundular.

Bugün, jeopolitik sorun ne Avrasya’nın hangi coğrafi bölümünün kıtasal egemenlik için başlangıç noktası olduğudur ne de kara gücünün deniz gücünden daha fazla önem taşıyıp taşımadığıdır. Jeopolitika, küresel üstünlük için merkezi dayanak oluşturan tüm Avrasya kıtasında hâkimiyet kurulmasıyla bölgesel boyuttan küresel boyuta ulaşmıştır. Avrasyalı bir güç olmayan Amerika Birleşik Devletleri, Avrasya Kıtası’nın üç çevre bölgesinde doğrudan doğruya konuşlandırdığı güçlerle ve Avrasya iç bölgesindeki devletler üzerindeki güçlü etkisiyle şu anda uluslararası üstünlüğe sahiptir. Ancak, Amerika’ya potansiyel bir rakip, yerkürenin en önemli oyun alanı olan Avrasya’dan çıkabilir. Bu nedenle, Amerika’nın Avrasya’daki jeopolitik çıkarlarının uzun vadeli yönetimi için Amerikan jeostratejisinin oluşturulmasında çıkış noktası, ana oyuncular üzerinde odaklanma ve arazinin doğru değerlendirilmesi olmalıdır.

Bunun için iki temel adım gereklidir:

• İlki; uluslararası güç dağılımında potansiyel olarak önemli bir kaymaya neden olabilecek güce sahip, jeostratejik olarak dinamik Avrasya devletlerini tespit etmek ve bunların siyasal seçkinlerinin merkezi dış amaçlarıyla, bunlara ulaşma arayışlarının olası sonuçlarını deşifre etmek; konumları veya varlıkları, daha aktif jeostratejik oyuncular ya da bölgesel koşullar üzerinde hızlandırıcı etkilere sahip olan, jeopolitik olarak önemli Avrasya devletlerini saptamak;

• İkincisi; yaşamsal ABD çıkarlarını korumak ve geliştirmek üzere, yukarıdakileri devre dışı bırakmak, birlikte karar vermek veya kontrol etmek amacıyla belirli ABD politikaları geliştirmek, daha özel ABD politikaları arasında küresel ölçekte bağlantı kuracak daha kapsamlı bir jeostratejiyi kavramsallaştırmak.

Kısacası, Amerika Birleşik Devletleri için Avrasya stratejisi (Amerika'nın eşsiz küresel gücünün kısa vadeli korunması ve bunun uzun vadede kurumsallaştırılmış küresel bir işbirliğine dönüştürülmesi şeklinde, iki Amerikan çıkarını koruyarak), jeostratejik açıdan dinamik devletlerin amaca yönelik yönetimini ve jeopolitik olarak katalizör devletlerin dikkatle el altında tutulmasını içerir. Eski imparatorlukların acımasız çağlarını çağrıştıran bir terminolojiyle söylemek gerekirse, yayılmacı jeostratejilerin üç büyük ön koşulu, gizli anlaşmaları önlemek, güdümlü devletlerin güvenlik açısından bağımlılıklarını devam ettirmek, tebaaları itaatkâr kılmak, koruma altında tutmak ve barbarların bir araya gelmesini önlemektir.

JEOSTRATEJİK OYUNCULAR VE JEOPOLİTİK EKSENLER

Etkin jeostratejik oyuncular, mevcut jeopolitik ilişkilerin durumunu, Amerika'nın çıkarlarını etkileyecek derecede değiştirmek amacıyla sınırları ötesinde güç uygulama ya da etkide bulunma yeteneğine ve ulusal iradeye sahip olan devletlerdir. Bunlar jeopolitik olarak değişken olma potansiyeline veya karakterine sahiptirler. Ulusal azamet, ideolojik tatmin, dinsel kurtarıcılık ya da ekonomik büyüme arayışı sebebiyle bazı devletler bölgesel egemenlik ya da küresel itibar peşinde koşmaktadırlar. Bunlar derinlere kök salmış karmaşık motivasyonlarla hareket ederler. Bu motivasyonları en iyi açıklayan Robert Browning'in şu ifadesidir: "...bir insan elindekilerden daha fazlasını kavrayabilmelidir, öyle olmasa cennet ne içindir?" Böylece Amerika'nın gücünü tartar, çıkarlarının Amerika'yla ne ölçüde çakıştığını ya da çatıştığını belirler ve daha sınırlı olan kendi Avrasya hedeflerini Amerikan politikalarıyla bazen uyuşarak, bazen de zıt düşerek oluştururlar. Bu şekilde yönlendirilen Avrasya devletlerine Amerika Birleşik Devletleri özel dikkat göstermelidir.

Jeopolitik eksenlerin önemleri güç ve motivasyonlarından gelmez. Önemleri daha çok hassas konumlarından ve jeostratejik oyuncuların davranışlarının potansiyel olarak hassas durumlarında doğuracağı sonuçlardan kaynaklanır. Çoğunlukla jeopolitik eksenler coğrafyaları ile belirlenir. Bu coğrafya bazen ya önemli bölgelere girişte ya da önemli bir oyuncuya kaynak sağlamayı reddetmekte bu devletlere özel bir rol verir. Bazı durumlarda jeopolitik eksen, önemli bir devlet, hatta bir bölge için koruyucu bir kalkan gibi davranabilir. Bazen bir jeopolitik eksenin varlığının, daha etkin olan komşu jeostratejik oyuncu için çok önemli siyasal ve kültürel sonuçları olduğu söylenebilir. Bu nedenle Soğuk Savaş

sonrasında kilit bir öneme sahip olan Avrasya jeopolitik eksenlerinin belirlenmesi ve bunların korunması Amerika'nın küresel stratejisinin belirleyici bir yönüdür.

Tüm jeostratejik oyuncular önemli ve güçlü ülkeler olsalar da bütün önemli ve güçlü ülkelerin jeostratejik oyuncular olmadığını da belirtmek gerekir. Bu yüzden, jeostratejik oyuncuların belirlenmesi nispeten kolaysa da, bazı kesinlikle önemli ülkelerin yandaşlarını bu listeye dâhil etmemek için daha fazla neden sıralamak gerekebilir.

Mevcut küresel koşullarda, Avrasya'nın yeni jeopolitik haritasında kilit önemdeki en az beş jeostratejik oyuncu ile (son ikisi kısmen oyuncu olarak nitelendirilebilecek) beş jeopolitik eksen belirlenebilir. Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan büyük ve etkin oyunculardır; öte yandan, İngiltere, Japonya ve Endonezya çok önemli ülkeler olmakla birlikte bu şekilde nitelendirilmezler. Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, Türkiye ve İran kritik olarak önemli jeopolitik eksen rolünü oynarlarken, Türkiye ve İran'ın her ikisi de bir ölçüde, daha sınırlı kapasiteleri dâhilinde aynı zamanda jeostratejik olarak da etkindirler. Sonraki bölümlerde her ikisi hakkında da daha fazla şey söylenecektir.

Bu aşamada, Avrasya'nın batı ucundaki kilit ve dinamik oyuncuların Fransa ve Almanya olduklarını söylemek yeterlidir. Bunların her ikisi de birleşik bir Avrupa vizyonuyla motive olmuşlardır; ne var ki, böyle bir Avrupa'nın Amerika'ya ne ölçüde ve ne şekilde bağlı kalacağı konusunda birbirlerinden ayrılırlar. Ancak her ikisi de Avrupa'da tutku yaratacak yeni bir şeye şekil vermek, böylece de statükoyu değiştirmek istemektedirler. Özellikle Fransa'nın, bazı önemli açılardan Amerika Birleşik Devletlerinden ayrılan kendi jeostratejik Avrupa kavramı mevcuttur. Bir yandan Rusya'yı Amerika'ya, İngiltere'yi de Almanya'ya karşı oynatmaya yönelik taktik manevralara girme eğilimleri içerirken, bir yandan da kendi göreli zayıflığını ortadan kaldırmak için Fransız-Alman ittifakına güvenmektedir.

Bunun da ötesinde, hem Fransa hem Almanya daha geniş bir bölgeyi kapsayacak çapta bir etki yapmak için yeterince güçlü ve iddialıdırlar. Fransa yalnızca Avrupa'yı birleştirmekte merkezi bir rol aramakla kalmayıp, aynı zamanda da kendisini, ortak endişeleri paylaşan bir grup Akdenizli- Kuzey Afrikalı devletin çekirdeği olarak görmektedir. Almanya, Avrupa'nın en önemli devleti, bölgenin ekonomi alanında lokomotifi ve Avrupa Birliği'nin yükselen lideri olduğunun bilincine varmaktadır.

Almanya, yeni özgürlüğüne kavuşmuş Doğu Avrupa için, eski Almanya yönetimindeki Mitteleuropa (Orta Avrupa) kavramını andıran biçimde, özel bir sorumluluğu olduğunu hissetmektedir. Üstelik hem Fransa hem de Almanya Rusya'yla ilişkilerde Avrupa'nın çıkarlarını temsil etme hakkının kendilerinde olduğunu düşünmektedir. Hatta Almanya coğrafi konumu nedeniyle, en azından teorik olarak, çok önemli olan, Rusya'yla iki taraflı özel bir uzlaşma yapma seçeneğini halen elinde tutmaktadır.

Oysa Büyük Britanya jeostratejik bir oyuncu değildir. Onun daha az sayıda önemli tercih hakları bulunmaktadır; Avrupa'nın geleceğiyle ilgili hırslı bir vizyonu yoktur ve nispi düşüşü, Avrupa'nın dengeleyici gücü rolünü oynama kapasitesini azaltmıştır. Avrupa'nın birleşmesine dair çelişkili yaklaşımı ve Amerika ile olan özel ilişkisinin zayıflaması Büyük Britanya'yı, Avrupa'nın, geleceğiyle ilgili yüzleşmesi gereken pek çok seçim açısından gittikçe daha konu dışı kılmıştır. Londra kendisini büyük ölçüde Avrupa oyununun dışında bırakmıştır.

Avrupa Komisyonu'ndaki eski İngiliz üst düzey yetkililerinden olan Sir Roy Denman anılarında, 1955'te Avrupa Birliği'nin kurulmasının görüşüldüğü Messina'daki konferansta bile, resmi İngiliz sözcüsünün Avrupa'nın mimarı olmak için toplanmış kişilere açıkça şunları savunduğunu yazmaktadır:

> *"Üzerinde tartıştığınız, ileride yapılacak bu anlaşmanın üzerinde fikir birliğine varılmasına ihtimal yoktur; fikir birliğine varılsa bile, uygulanma ihtimali yoktur. Ve uygulansa bile, İngiltere için hiçbir şekilde kabulü mümkün değildir... au revoir et bonne chance. (Elveda ve iyi şanslar.)"* [4]

Bu sözlerin üzerinden kırk yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra bile, yukarıdaki söylenenler, tam anlamıyla birleşmiş Avrupa'ya dair temel İngiliz yaklaşımının tanımı olmaya devam etmektedir. İngiltere'nin Ocak 1999'da gerçekleşmesi hedeflenen Ekonomik ve Parasal Birlik'te yer almaya karşı isteksizliği, ülkenin İngiliz kaderini Avrupa ile birlikte tanımlamaya karşı isteksizliğini göstermektedir. Bu tavrın özü 1990'ların başında şu sözlerle gayet iyi özetlenmiştir:

- İngiltere politik birleşme hedefini reddetmektedir.
- İngiltere serbest ticarete dayalı ekonomik birleşme modelini desteklemektedir.
- İngiltere, dış politika, güvenlik ve savunma koordinasyonlarını AB (Avrupa Birliği) çerçevesi dışında yapmayı tercih etmektedir.

- İngiltere, AB’de nüfuzunu ender olarak en yüksek düzeye çıkarmıştır. [5]

Elbette ki Büyük Britanya Amerika için halen önemlidir. İngiliz Uluslar Topluluğu, ülkeleri kanalıyla halen bir dereceye kadar küresel etkiye sahiptir, ama ne hareket kabiliyeti olan küresel bir güçtür ne de hırslı bir vizyonla motive olmuştur. Amerika’nın temel destekçisidir, çok sadık bir müttefiktir, önemli bir askeri üstür ve çok önemli akıl oyunlarında yakın ortaktır. Arkadaşlığının desteklenmesi gerekir, ama politikasına dikkat etmeye gerek yoktur. Eski görkemli günlerinin anılarıyla dinlenen sınırlı bir jeostratejik oyuncudur; Fransa ve Almanya’nın esas aktörler olduğu Avrupa macerasından büyük ölçüde kopmuştur.

Çoğu NATO veya Avrupa Birliği üyesi olan diğer orta ölçekli Avrupa devleti ya Amerika’nın önderliğini kabul ederler ya da sessizce Almanya veya Fransa’nın arkasında sıraya dizilirler. Politikaları daha geniş bölgesel etkiye sahip değildir ve temel durumlarını değiştirecek bir konumda değillerdir. Bu seviyede ne jeostratejik oyunculardır ne de jeopolitik eksenlerdir. Bu, NATO ve AB’nin en önemli potansiyel Orta Avrupalı üyesi, yani Polonya için de geçerlidir. Polonya jeostratejik bir oyuncu olmak için çok zayıftır ve tek bir seçeneği vardır: Batı’yla birleşmek. Üstelik eski Rus İmparatorluğu’nun tarihe karışması, Polonya’nın Atlantik müttefikleri ve oluşan Avrupa ile güçlenen bağları stratejik seçimini sınırlandırırken, Polonya’yı günbegün geçmişte hiç hissetmediği kadar güvende hissettirmektedir.

Rusya’nın, zayıflamış durumuna ve devam edip giden huzursuzluğuna karşın, önemli bir jeostratejik oyuncu olmaya devam ettiğini söylemeye bile gerek yoktur. Varlığı, eski Sovyetler Birliği’nin büyük alanında yer alan yeni bağımsız devletleri önemli derecede etkilemektedir. Gittikçe daha fazla dile getirdiği jeopolitik hırsları vardır. Eski gücüne yeniden kavuştuktan sonra, batı ve doğudaki komşularını da belirgin olarak etkileyecektir. Üstelik Rusya halen temel jeostratejik seçimlerini Amerika ile ilişkilerine göre yapmak zorundadır: Dost mudur, yoksa düşman mı? Bu açıdan Avrasya Kıtası’nda önemli seçeneklere sahip olduğunu rahatlıkla hissedebilir. Bu seçenekler büyük oranda iç siyasetinin gelişimine ve özellikle Rusya’nın bir Avrupa demokrasisi mi yoksa yeniden Avrasya imparatorluğu mu olacağına bağlıdır. Her durumda, açıktır ki, Avrasya satranç tahtasında stratejik kareleri ve taşlarının çoğunu kaybetmiş de olsa, halen bir oyuncudur.

Benzer şekilde, Çin'in de temel bir oyuncu olduğunu tartışmaya gerek yoktur. Çin hâlihazırda önemli bölgesel bir güçtür. Tarihinden aldığı büyük güçle ve Çin devletini dünyanın merkezi gören bakış açısıyla daha büyük iddialarda bulunması muhtemeldir. Çin'in yaptığı seçimler Asya'daki gücün jeopolitik dağılımını etkilemeye zaten başlamıştır. Ekonomik momentumu hem daha fazla fiziksel güç kazanmasına hem de artan hırslarına destek olmaktadır. "Büyük Çin'in doğuşu Tayvan meselesini uyandıracaktır. Bu da Amerika'nın Uzakdoğu'daki konumunu kaçınılmaz olarak etkileyecektir. Sovyetler Birliği'nin parçalanması, Çin'in batı sınırında, Çin liderlerinin kayıtsız kalamayacağı pek çok devletin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu nedenle, Rusya da Çin'in dünya sahnesinde daha aktif olarak yer almasından etkilenecektir.

Avrasya'nın doğu bölgesinde bir paradoks vardır. Japonya, açıktır ki dünya ilişkilerinde temel bir güçtür. Amerikan- Japon müttefikliği çoğunlukla -doğru olarak- Amerika'nın en önemli ikili ilişkisi olarak tanımlanmıştır. Dünyadaki en üst ekonomik güçlerden biri olarak Japonya açıkça birinci sınıf siyasi güç uygulama potansiyeline sahiptir. Ancak bunu uygulamamaktadır. Bölgesel hâkimiyetten özenle kaçınmakta ve Amerika'nın koruması altında çalışmayı tercih etmektedir. Avrupa örneğindeki Büyük Britanya gibi, Japonya Asya karasının siyasetiyle ilgilenmemeyi tercih etmektedir. Bunun nedenlerinden biri, bölgesel üstünlük konusunda Japonların siyasi rol üstlenmesine karşı pek çok Asyalının devam eden düşmanlığıdır.

Bu kendi kendini sınırlayan Japon siyaset profili Amerika Birleşik Devletleri'nin Uzakdoğu'da temel güvenlik rolünü üstlenmesine izin verir. Bu nedenle Japonya jeostratejik bir oyuncu değildir. Ancak -özellikle Çin veya Amerika aniden politikalarını değiştirirlerse- hızla oyuna dâhil olmak için gerekli potansiyele sahip olduğu ortadadır. Bu durum Amerika'ya, Amerikan-Japon ilişkilerine özen gösterilmesi yönünde özel yükümlülükler getirmektedir. Amerika'nın takip etmesi gereken Japonya'nın dış politikası değildir. Ama Japonya'nın kendini sınırlamasını Amerika sezdirmeden takip etmelidir. Amerikan-Japon siyasi bağlarında belirgin bir zayıflama bölgenin istikrarına doğrudan etki edecektir.

Endonezya'yı dinamik jeostratejik oyuncu olarak listeye dâhil etmemeye karar vermek daha kolaydır. Güneydoğu Asya'da Endonezya en önemli ülkedir. Ama bölgede bile, önemli bir etkide bulunma kapasitesi sınırlıdır. Bunun sebepleri, azgelişmiş ekonomisi, iç siyasetteki süregiden

belirsizlik, dağılan takımadaları, bir de Çin azınlıkların iç mali ilişkilerde uyguladığı merkezi rol nedeniyle şiddetlenen etnik çatışmalara açık olmasıdır. Bazı açılardan Endonezya Çin'in doğuya doğru iddiaları için ciddi bir engel olabilir. Bu durumu sonunda, bir zamanlar Endonezya'nın genişlemesinden korkan Avustralya fark etmiş, son zamanlarda Avustralya-Endonezya güvenlik işbirliğini arttırmayı tercih etmeye başlamıştır. Ama siyasi güçlenme dönemi ve sürdürülebilen ekonomik başarı, Endonezya'nın bölgesel etkin aktör olarak görülebilmesi için gereklidir.

Endonezya'nın tersine Hindistan kendisini bölgesel bir güç olarak yapılandırma sürecindedir. Üstelik kendisini potansiyel temel küresel oyunculardan biri ve Çin'in rakibi olarak görmektedir. Bunun sebebi, Hindistan'ın, uzun vadede yapabileceklerini olduğundan fazla değerlendirmesi olabilir. Ama en güçlü Güney Asya devleti olduğunu sorgulamaya gerek bile yoktur. Ayrıca yan-gizli nükleer güçtür ve sadece Pakistan'ın gözünü korkutmakla kalmayıp Çin'in sahip olduğu nükleer silahları da dengelemektedir. Hindistan'ın hem komşularına, hem Hint Okyanusu'ndaki bölgesel rolüne dair ileriye dönük jeostratejik bir bakış açısı vardır. Ancak bu seviyede hırsları sadece Amerika'nın Avrasya'daki çıkarlarına bölgesel sıkıntılar yaratmaktadır. Bu nedenle jeostratejik bir oyuncu olarak Hindistan, en azından Rusya veya Çin'le aynı seviyede bir jeopolitik ilgi kaynağı değildir.

Avrasya satranç tahtasında yeni ve önemli bir alan olan Ukrayna jeopolitik bir eksendir. Çünkü bağımsız bir devlet olarak mevcudiyeti Rusya'nın dönüştürülmesine yardımcı olmakta, böylece Rusya'nın Avrasya İmparatorluğu olması durdurulmaktadır. Rusya Ukrayna olmaksızın da imparatorluk statüsüne geri dönmeye çabalayabilir. Ama o zaman ağırlıklı olarak Asya İmparatorluğu olacaktır. Kazandıkları bağımsızlıklarının kaybından dolayı sinirlenecek ve güneydeki İslam devleti dostlarıyla desteklenecek yeni Orta Asya devletleriyle olan zıtlaşmalar sebebiyle zayıflayacaktır. Muhtemelen, yeni bağımsız devletlerle yakından ilgilendiği göz önüne alınırsa, Çin de Rusya'nın Orta Asya'daki egemenliğinin yeniden kurulmasına karşı çıkacaktır. Ancak Moskova, Ukrayna üzerinde yeniden hâkimiyet elde ederse, Ukrayna'nın 52 milyon nüfusa sahip olduğu, doğal kaynakları ve bir de Karadeniz'e geçit olması göz önüne alındığında, Rusya Avrupa ve Asya üzerinde, güçlü yayılmacı devlet olması için gerekli maddi kaynaklara kendiliğinden kavuşacaktır. Ukrayna'nın bağımsızlığını kaybetmesi, Polonya'yı birleşik Avrupa'nın doğu sınırında

jeopolitik eksene dönüştürerek, Orta Avrupa için de hızla ortaya çıkacak sonuçlar doğuracaktır.

Sınırlı büyüklüğüne ve az nüfusuna rağmen, çok çeşitli enerji kaynaklarıyla Azerbaycan da jeopolitik olarak önemlidir. Eğer Azerbaycan tamamen Moskova'nın hâkimiyeti altına girerse, Orta Asya devletlerinin bağımsızlığı, neredeyse anlamsız hale gelebilir. Azerbaycan'ın bağımsızlığı geçersiz kılındıktan sonra, son derece önemli petrol kaynakları da Rusya'nın hâkimiyetinin öznesi olabilir. Rusya'nın kontrolündeki bölgeden geçmeyen boru hattıyla Batı pazarına bağlanmış bağımsız Azerbaycan, ileri ve yüksek enerji tüketimi olan ekonomilerle enerji kaynakları zengin Orta Asya arasında ulaşımı sağlayan anayol olabilir. Ukrayna kadar, Azerbaycan'ın ve Orta Asya'nın geleceği de Rusya'nın ne olacağını tanımlamakta önemli olacaktır.

Türkiye ve İran, Rusya'nın geri çekilişini istismar ederek, Hazar Denizi-Orta Asya bölgesinde belli bir etki oluşturmakla uğraşmaktadırlar. Bu nedenle, jeostratejik oyuncu olarak görülebilirler. Ancak, her iki ülke de pek çok iç sorunla karşı karşıyadır ve her ikisinin de gücün dağılımında temel bir bölgesel değişiklik yapma kapasiteleri sınırlıdır. Ayrıca birbirlerine de rakiptirler. Bu nedenle birbirlerinin etkisini önlemeye çalışmaktadırlar. Örneğin, Türkiye'nin daha etkin bir role sahip olduğu Azerbaycan'da, İran'ın kendi içindeki Azeri milliyetçiliğine dair endişelerinden kaynaklanan yaklaşımı, Rusya'ya destek olur yöndedir.

Ancak, hem Türkiye hem İran öncelikle önemli jeopolitik eksenlerdir. Türkiye, Karadeniz Bölgesi'nde istikrar sağlamakta, Karadeniz'e Akdeniz'den ulaşımı kontrol etmekte, Caucasus'ta Rusya'yı dengelemekte, İslam muhafazakârlığına karşı halen panzehir olmakta ve NATO'nun güneydeki güvencesi olarak hizmet etmektedir. İstikrarsız bir Türkiye muhtemelen güney Balkanlar'ın güneyinde şiddeti başlatacak, Caucasus'taki yeni bağımsız devletlerde Rusya'nın yeniden hâkimiyet kurmasını kolaylaştıracaktır. Azerbaycan'a karşı tavrının hırslı olması dışında, İran da Orta Asya'nın yeni siyasi çeşitliliğinin istikrarına destek sağlamaktadır. Basra Körfezi'nin doğu kıyılarında egemendir. ABD'ye düşmanlığına bakılmaksızın, İran'ın bağımsızlığı, Rusya'nın uzun vadede Amerika'nın Basra körfez bölgesindeki çıkarlarını tehdit etmesine karşı bariyer oluşturmaktadır.

Son olarak, Güney Kore Uzakdoğu'da jeopolitik eksendir. ABD'ye olan yakın bağları Amerika'nın Japonya'ya kalkan olmasına olanak vermekte ve

böylece, Japonya'da katlanılmaz Amerikan mevcudiyeti olmaksızın, Japonya'yı bağımsız ve temel askeri güç olmaktan uzak tutmasını sağlamaktadır. Güney Kore'nin durumunda herhangi belirgin bir değişiklik, ister birleşmeyle, ister genişleyen Çin'in etkisine kayarak veya her ikisiyle olsun, Amerika'nın Uzakdoğu'daki rolünü önemli derecede değiştirecektir. Buna ek olarak, her şey bir yana, büyüyen ekonomik gücü Güney Kore'yi, kontrol edilmesi son derece önemli, kritik bir "yer" haline getirmektedir.

Jeostratejik oyuncuların ve jeopolitik eksenlerin yukarıdaki listesi ne kalıcıdır ne de sabittir. Bazı zamanlar, bazı devletlerin eklenmesi ya da listeden çıkarılması gerekebilir. El-, bette, bazı açılardan, Tayvan'ın, Tayland'ın veya Pakistan'ın, belki de Kazakistan veya Özbekistan'ın jeopolitik eksenler listesine eklenmesi durumu olabilir. Ancak, şu aşamada, sayılanlardan hiçbirini listeye eklemek gerekmemektedir. Bunların herhangi birinin konumundaki değişim önemli olayları temsil edecektir ve güç dağılımında bir kaymayı da içerecektir. Ama bunun hızlandırdığı sonuçların daha ötelere ulaşacağı şüphelidir. Buradaki tek istisna, eğer Çin'den ayrı olarak bakılırsa, Tayvan'ın durumudur. Öyle bakılsa bile, bu durum, eğer Çin adayı fethetmek için kuvvet kullanıp Amerika'nın Uzakdoğu'daki siyasi güvenirliliğini daha genel anlamda tehdit ederse söz konusu olur. Böyle bir olay dizisinin gerçekleşme ihtimali düşüktür, ama ABD'nin Çin'e karşı politikasını belirlerken bu hususu akıldan uzak tutmamak gerekir.

KRİTİK SEÇİMLER VE POTANSİYEL İTİRAZLAR

Merkezi oyuncuların ve temel eksenlerin tanımlanması, Amerika'nın büyük politik ikilemleri tanımlamasına ve Avrasya süper-kıtasında temel itirazları önceden tahmin etmesine yardımcı olur. Bunları, önümüzdeki bölümlerde daha ayrıntılı şekilde tartışmadan önce, beş geniş noktayla özetleyebiliriz:

Amerika nasıl bir Avrupa'yı tercih etmektedir ve hangisinin gelişmesini destekleyecektir?

Nasıl bir Rusya Amerika'nın çıkarına uymaktadır ve Amerika bu konuda neyi, ne kadar yapabilir?

Orta Avrasya'daki yeni "Balkanların" ortaya çıkma olasılığı nedir?

Çin'in Uzakdoğu'da hangi role soyunması için cesaret verilmelidir ve şu anda soyunduğu rolün Amerika ve Japonya için imaları nelerdir?

Amerikan çıkarları için tehlikeli olabilecek yeni hangi Avrasya koalisyonları mümkündür ve bunlara meydan vermemek için neler yapılması gerekir?

Amerika Birleşik Devletleri, birleşik Avrupa hedefine bağlılığını açıkça ifade etmektedir. Kennedy hükümetinden bu yana, standart sesleniş “eşit ortaklık” için olmuştur. Resmi Washington, tek bir mevcudiyette birleşmiş, Amerika ile küresel liderliğin hem sorumluluklarını hem de yüklerini paylaşacak kadar güçlü Avrupa’yı görme arzusunu sürekli olarak dile getirmiştir.

Bu konuda beyanat bu şekildedir. Ama uygulamada, Amerika Birleşik Devletleri daha az nettir ve daha az tutarlıdır. Washington dünya ilişkilerinde gerçekten eşit ortak olacak Avrupa’yı cidden istemekte midir? Örneğin, ABD, Avrupa’ya Amerika’dan daha yakın olmakla kalmayıp, pek çok Avrupalı devletin uzun süredir çıkarlarını ilgilendiren Ortadoğu’da Avrupa ile liderliği paylaşmaya hazır mıdır? İsrail konusu akla gelmektedir. Amerika, İran ve Irak konusunda Avrupa ve ABD arasındaki görüş farklılığına, eşit ortaklar arasındaki değil, üst-ast arasındaki bir konu olarak yaklaşmıştır.

Amerika’nın Avrupa’nın birleşmesine desteğinin derecesi konusundaki belirsizlik, Avrupa birliğinin nasıl tanımlanacağı, özellikle, eğer herhangi bir ülke lider olacaksa bunun kim olacağı noktasına dek uzanır. Washington, Avrupa’nın birleşmesine karşı Londra’nın muhalif tavrına caydırıcı davranmamıştır. Ancak Washington -Fransa yerine- Almanya’nın Avrupa önderi olması konusundaki net tercihini ortaya koymuştur. Bu, Fransız politikasının geleneksel hamleleri düşünüldüğünde anlaşılabilir. Ama bu tercih, Almanya’nın önünü kesme amaçlı taktiksel Fransız-İngiliz işbirliğinin zaman zaman ortaya çıkışını da, Amerika-Almanya koalisyonunu engellemek için ara sıra Fransa’nın Moskova’yla flört etmesini de desteklemiştir.

Tam anlamıyla birleşmiş Avrupa’nın ortaya çıkışı (özellikle bu yapıcı Amerikan desteği ile olacaksa), Amerika ve Avrupa arasındaki temel bağ olan NATO müttefikliğinin yapısında ve sürecinde belirgin değişiklikler gerektirecektir. NATO hem Avrupa meselelerinde ABD etkisinin uygulanımı için temel mekanizmadır hem de siyasi olarak kritik olan Batı Avrupa’da Amerikan askeri mevcudiyeti için temel teşkil etmektedir. Ancak Avrupa Birliği bu yapının, müttefikliğin yeni gerçeklerine göre ayarlanmasını gerektirecektir. Bu gerçekler müttefikliğin, eski terminolojiyle söylemek gerekirse egemen devlet ile onun güdümlü devletleri ve tebaaları arasında değil, az ya da çok birbirine eşit iki ortak arasında olduğudur. Şu ana kadar, Batı Avrupa devletleri arasındaki askeri

koalisyon olan Batı Avrupa Birliği'nin NATO'daki rolünü genişleten 1996'daki mütevazı adım haricinde, genellikle bu konunun çevresinde dolaşılmıştır. Birleşik Avrupa'dan yana gerçek bir seçim, müttefiklikte Amerika'nın üstünlüğünü kaçınılmaz olarak azaltacak, NATO'da geniş kapsamlı etkisi olan yeni bir düzenlemeyi zorunlu kılacaktır.

Özetle, Amerika'nın Avrupa konusundaki uzun menzilli jeostratejisi, Avrupa'nın birliği ve Avrupa ile gerçek ortaklık konularını açıkça ifade etmek zorunda kalacaktır. Gerçekten birleşmiş ve böylece daha bağımsız bir Avrupa'yı arzulayan Amerika, kendini Avrupa'nın siyasi ve ekonomik birleşmesine adamış Avrupa kuvvetlerinin sırtında kambur olmayı bırakmak zorundadır. Böyle bir strateji, aynı zamanda bir zamanlar kutsanmış olan ABD-İngiltere arasındaki özel ilişkinin son kalıntılarını da çöpe atmak demektir.

Birleşik Avrupa yönünde bir politika (her ne kadar Avrupalılarla ortaklaşa da olsa) Avrupa'nın coğrafi alanındaki son derece hassas konuları da ifade etmek zorundadır. Avrupa Birliği doğuya doğru ne kadar genişleyecektir? AB'nin doğu sınırı NATO'nun doğu sınırıyla eş anlamda olmak zorunda mıdır? İlk soru daha çok Avrupalıların kararıyla ilgilidir. Ama Avrupalıların bu konudaki kararı NATO'nun kararları ile doğrudan ilişkilidir. Ancak ikinci soru Amerika Birleşik Devletleri'ni ilgilendirir ve ABD'nin NATO'daki sesi hâlâ belirleyicidir. Orta Avrupa devletlerinin hem AB'ye hem de NATO'ya alınmasının istendiğine dair artan uzlaşma göz önüne alındığında, bu sorunun pratikteki anlamı Baltık Cumhuriyetlerinin ve belki de Ukrayna'nın durumuna dikkat çekmektedir.

Yukarıda tartışılan Avrupa ikilemi ile Rusya'yla ilgili olan diğer ikilem arasında bir çakışma vardır. Rusya'nın geleceğiyle ilgili soruya, Avrupa'ya sıkıca bağlı demokratik bir Rusya cevabını vermek kolaydır. Tahminen, demokratik bir Rusya, Amerika ve Avrupa tarafından paylaşılan değerlere daha fazla katılacak, böylece daha istikrarlı ve işbirliği içinde bir Avrupa'nın oluşmasında küçük bir ortak olması daha muhtemel olacaktır. Ancak Rusya'nın hırslan bir demokrasi olarak tanınma ve saygı duyulmanın ötesine gidebilir. Büyük oranda eski Sovyetler Birliği resmi görevlilerinden oluşan Rus dış politika kurumu içerisinde, sonucunda yeni bağımsızlık kazanmış eski Sovyet devletlerini Moskova'ya bağlamayı da içeren, özel Avrasya rolü için çok derin arzular vardır.

Bu bağlamda, dost Batı politikası bile, Rusya'da siyaset yapan topluluğun içindeki bazı etkili üyelere, Rusya'nın küresel statü konusundaki

haklı iddiasını kabul etmemek için tasarlanmış gibi gözükmektedir. İki Rus jeopolitikacısı konuyu şu şekilde ortaya koyuyorlar:

"Amerika Birleşik Devletleri ve NATO ülkeleri, bir yandan Rusya'nın özsaygısını mümkün olduğunca fazla, aynı zamanda sağlam, tutarlı biçimde kısıtlarken, Rusya'ya dünya siyasetinde Sovyetler Birliği'ne ait olan iki numaralı güç olma statüsünü kazanma yönünde, en azından teoride, ümit verecek jeopolitik temelleri tahrip etmektedirler."

Üstelik Amerika'nın şöyle bir politika izlediği düşünülmektedir:

> *"Batı tarafından inşa edilen Avrupa bölgesinin yeni organizasyonu, özde dünyanın bu bölgesinde yeni, nispeten küçük ve zayıf ulus-devletlerin, NATO, AB, vb. yoluyla desteklenmesi fikri üzerine kurulmuştur."* [6]

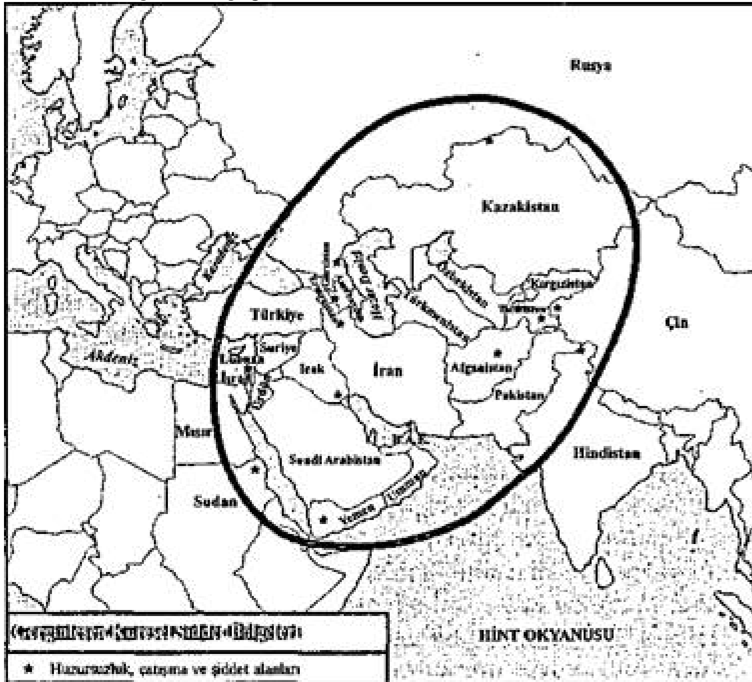
Yukarıdaki alıntılar -her ne kadar biraz düşmanca olsalar da- Amerika Birleşik Devletleri'nin ikilemini net olarak tanımlar. Rusya'ya ekonomik olarak ne ölçüde yardım edilmelidir? Bu kaçınılmaz olarak Rusya'yı siyasi ve askeri açıdan güçlendirmektedir. Bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlere savunma ve bağımsızlıklarını sağlamlaştırmaları için ne ölçüde destek verilmelidir? Rusya aynı anda hem güçlü hem demokratik olabilir mi? Eğer yeniden güçlü olursa, eski imparatorluk hâkimiyetini yeniden kazanmak için uğraşmayacak mıdır? Böyle bir durumda hem imparatorluk hem demokrasi olabilir mi?

Yaşamsal önemdeki jeopolitik eksenler olan Ukrayna ve Azerbaycan'a dair ABD politikası bu konuyu es geçemez. Bu nedenle Amerika taktiksel denge ve stratejik amaçla ilgili zor bir ikilemle karşı karşıyadır. Rusya'nın içeride düzelmesi, Rusya'nın demokratikleşmesi ve Avrupalılaşması için elzemdir. Ama yayılmacı gücünün yeniden toparlanması bu iki amaca da zararlı olacaktır. Üstelik bu konuda ABD ve bazı Avrupa devletleri arasında, özellikle AB ve NATO genişlerken, farklılıklar ortaya çıkabilir. Rusya'ya sonunda her iki yapıya da üye olacak bir aday gözüyle mi bakılmalıdır? O zaman Ukrayna'nın durumu nedir? Rusya'nın dışlanmasının bedeli, Rusya'nın aklına kendi kendine gerçekleştireceği kehanetler sokarak, yüksek olabilir ama AB ya da NATO'nun zayıflatılmasının sonuçları da dengeleri oldukça bozabilir.

Orta Avrasya'nın geniş ve jeopolitik olarak kaygan zemininde başka bir temel belirsizlik yatmaktadır. Bu belirsizlik Türkiye ve İran eksenlerinin potansiyel hassaslıklarıyla daha da artmaktadır. Yandaki haritadaki işaretli bölge, yani Karadeniz'de Kırım'dan, doğuya doğru Rusya'nın yeni güney

sınırları, Çin'in Xin-jang eyaletine, sonra aşağıya Hint Okyanusu'na, oradan batıya Kızıldeniz'e, sonra kuzeye doğru Akdeniz'e ve sonra başlangıç noktası Kırım'a kadar işaretlenmiş olan alanda 400 milyon kişi yaşamaktadır. Yirmi beş devlet vardır. Bunların hemen hemen hepsi hem etnik hem dini köken açısından çok kimliklidir, pratikte hiçbiri siyasi olarak dengede değildir. Bu devletlerin bazıları nükleer silah edinme sürecinde olabilir.

Kinle kıvranan ve rekabet halindeki güçlü komşularla çevrelenmiş bu devasa alan muhtemelen hem ulus-devletler hem de uzayıp giden etnik ve dini kökenli şiddet için temel bir savaş alanı olacaktır. Hindistan ister kendini dizginlesin ister Pakistan üzerindeki iradesini benimsetmek için karşısına çıkan fırsatlardan yararlansın, her durumda olası çatışmaların bölgesel çapını büyük oranda etkileyecektir. Türkiye ve İran'daki iç gerginliklerin daha kötüye gitmesi büyük bir olasılıktır, böyle bir durum bu volkanik bölgede oynadıkları dengeleyici rolü de zayıflatacaktır. Bu tür gelişmeler, yeni Orta Asya devletlerinin uluslararası topluluğa asimile edilmesini zorlaştıracak ve Basra Körfezi'nde Amerikan hâkimiyetindeki güvenliği de olumsuz etkileyecektir. Her durumda, hem Amerika hem de uluslararası topluluk eski Yugoslavya'daki son krizi gölgede bırakacak bir durumla karşı karşıya kalabilir.

Amerika'nın üstünlüğüne Müslüman köktendincilerden gelebilecek olası bir karşı çıkış bu istikrarsız bölgedeki sorunun bir kısmı olabilir.

Müslüman köktendincilik, dini istismar edip Amerikan tarzı hayata karşı düşmanlık yaratarak ve Arap-Israil çatışmasını kullanarak pek çok Batı yanlısı Ortadoğu devletini baltalayabilir. Bunun sonucunda Amerika'nın bölgesel çıkarlarını, özellikle Basra Körfezi'nde tehlikeye atabilir. Ancak, siyasi bağlılığın ve mutlak bir Müslüman gücün olmaması, Müslüman köktendinciliğin karşı çıkışını jeopolitik özden yoksun bırakacaktır. Böylece kendisini dağınık şiddet ile ifade etmesi daha olası olacaktır.

Çok önemli bir jeostratejik konu da Çin'in temel bir güç olarak ortaya çıkmasıdır. Bunun en cazip sonucu demokratikleşen ve serbest piyasayı benimseyen Çin'in daha büyük bir Asya çevresel işbirliği içine alınması olabilir. Ama varsayalım ki Çin demokratikleşmedi, ama ekonomik ve askeri güç olarak büyümeye devam etti. Komşularının arzuları ve hesapları ne olursa olsun, "Büyük Çin" ortaya çıkabilir. Bunun olmasını Önlemek için harcanan her çaba Çin ile yoğun bir çatışmayı da beraberinde getirecektir. Bu tür bir çatışma Amerika-Japonya ilişkilerinde gerginlik yaratabilir. Çünkü Japonya'nın Çin'i bastırmak için Amerika'yı takip edip etmeyeceği kesin olmaktan çok uzaktır. Böylece Japonya'nın bölgesel rolü için Tokyo'nun yapacağı tanımların potansiyel olarak devrimci sonuçları olabilir. Belki de bu Amerika'nın Uzakdoğu'daki mevcudiyetinin bitmesi ile sonuçlanabilir.

Ancak, Çin'le anlaşmanın da bir bedeli vardır. Çin'i bölgesel bir güç olarak kabul etmek sadece bir sloganı dile getirmek değildir. Bu tür bölgesel üstünlüğün bir öznesi olması gerekecektir. Doğrudan söylemek gerekirse, dünya ilişkilerine Çin'i başarıyla ortak edecek bir politikanın parçası olarak Amerika; Çin'in etki alanını hangi büyüklüğe kadar ve nerelerde kabul edecektir? Halen Çin'in siyasi çapının dışında olan hangi bölgeler yeniden yükselen Kutsal İmparatorluk'un toprakları olarak bırakılmalıdır?

Bu bağlamda, Güney Kore'de Amerikan mevcudiyetinin devam ettirilmesi özellikle önemli olmaktadır. Bu olmadan, Amerika-Japonya savunma anlaşmalarının şu andaki durumda devam edeceğini düşünmek zordur. Çünkü aksi takdirde

Japonya askeri olarak kendine daha yeterli olmalıdır. Ama Kore'nin birleşmesine yönelik her hareket ABD'nin Güney Kore'de devam eden askeri mevcudiyetinin temellerini sarsmaktadır. Birleşmiş bir Kore Amerikan askeri korumasını sürdürmemeyi tercih edebilir. Bu, gerçekten de, Çin'in yarımadanın birleşmesine destek vermesinin bedeli olabilir.

Özetle, ABD’nin Çin’le ilişkilerinin idaresinin, kaçınılmaz olarak, Amerika-Japonya-Kore üçgeni güvenlik ilişkilerinde doğrudan sonuçları olacaktır.

Son olarak, daha sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak tartışacağımız, gelecekteki siyasi işbirliklerini içeren bazı olasılıklara kısaca değinmek gerekir. Geçmişte uluslararası ilişkilere büyük ölçüde bölgesel egemenlik elde etmek isteyen ulus-devletlerin arasındaki mücadeleler egemendi. Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri, Amerika’yı Avrasya’dan atmaya çabalayan, bu nedenle Amerika’nın küresel güç olarak statüsünü tehdit eden bölgesel koalisyonlarla nasıl baş edeceğine karar vermek zorunda olabilir. Ancak Amerika’nın üstünlüğüne karşı çıkmak için bu tür koalisyonlar kurulsun ya da kurulmasın, Amerika’nın üstünlüğü, gerçekte büyük ölçüde burada tanımlanan temel ikilemlere ne derece etkin olarak tepki verdiğine dayanacaktır.

Potansiyel olarak en tehlikeli senaryo Çin, Rusya ve belki de İran’ın büyük koalisyonudur. Bu “hegemonya-karşıtı” koalisyon ideoloji ile değil, birbirini tamamlayan yakınmalarla olacaktır. Bu, büyüklüğü ve karşı çıkışın faaliyet alanı açısından bir zamanların Çin-Sovyet bloğunu andırabilir, ancak bu kez Çin önder, Rusya takipçi olacaktır. Böyle bir ihtimal ne kadar küçük de olsa, bu koalisyonu önlemek, ABD’nin Avrasya’nın batı, doğu ve güney bölgelerinde jeostratejik becerilerini eşzamanlı olarak kullanmasını gerektirecektir.

Coğrafi açıdan daha sınırlı ama daha önemli sonuçlar yaratma potansiyeli olan bir başka karşı çıkış, Amerika’nın Uzakdoğu’daki konumunun çökmesiyle ve Japonya’nın dış dünyaya bakışında devrimsel bir değişiklikle canlanan Çin- Japonya ekseninde olabilir. Bu koalisyon, sıradışı derecede üretken iki halkın gücünü birleştirecektir. Amerikan-karşıtı doktrini birleştirmek için bir tür “Asyaizm”i kullanabilirler. Ancak gelecekte Çin ve Japonya’nın müttefik olmaları, geçmişteki tarihi deneyimleri göz önüne alındığında, mümkün gözükmemektedir. Uzakdoğu’da daha bu oluşmadan sonlandırılacak yetenekte uzak görüşlü bir Amerikan politikası olmalıdır.

Aynı şekilde oldukça uzak ama tamamen dışlanamayacak bir olasılık da, ister Almanya-Rusya koalisyonu, ister Fransa-Rusya işbirliği ile olsun, büyük Avrupa ittifakıdır. Her ikisi için de net tarihsel örnekler mevcuttur. Eğer Avrupa’nın birleşmesi durur ve Avrupa-Amerika ilişkileri ciddi biçimde kötüleşirse bu koalisyonlardan herhangi biri oluşabilir. Aslında,

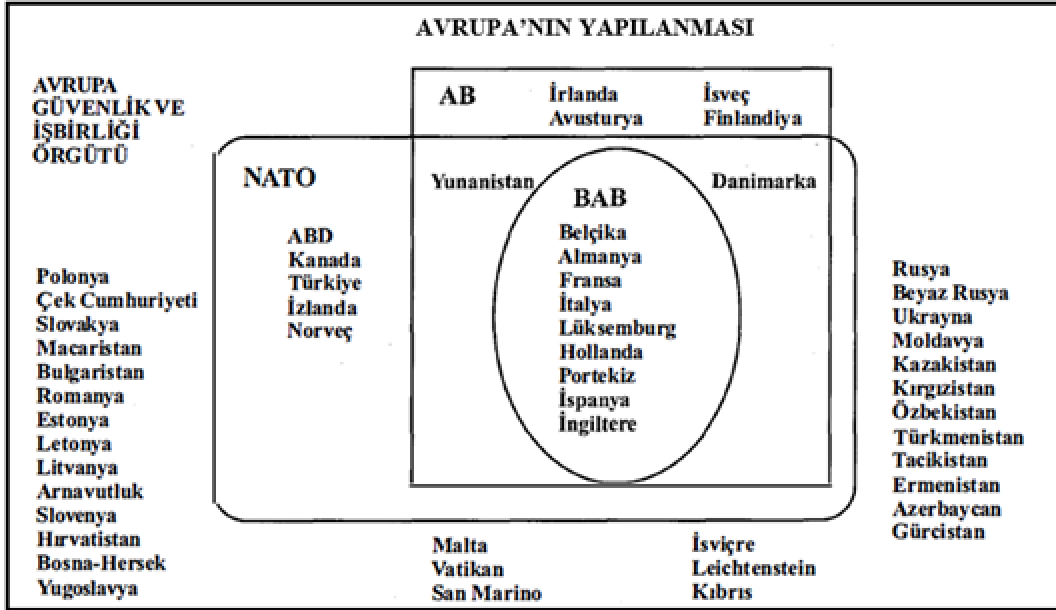
özellikle Avrupa-Amerika ilişkileri ciddi biçimde kötüleşirse Amerika'yı kıtadan çıkarmak için Avrupa-Rusya koalisyonu düşünülebilir. Bu aşamada tüm bu çeşitlemeler imkânsız gözükmektedir. Bunlar için yalnızca Amerika'nın Avrupa'da yanlış politikalar uygulaması yeterli değildir, temel Avrupa devletleri cephesinde de önemli yeni yönelişler olması gerekir.

Gelecekte ne olursa olsun, Amerika'nın Avrasya Kıtası'ndaki üstünlüğüne sertlikle belki de en azından dağınık şiddetle karşı konulacağını varsaymak makul olacaktır. Amerika'nın üstünlüğü, ister bölgesel rakipler ister yeni ittifaklar tarafından olsun, yeni karşı çıkışlara potansiyel olarak hassastır. "Savaş tehdidinin masadan kalktığı" şu anda, Amerikan egemen küresel sisteminin sadece dünyanın Amerikan üstünlüğünün uzun-vadeli jeostratejisi ile yönlendirildiği, uygun ve uyumlu sosyopolitik sistemlere dayandırıldığı, Amerikan egemenliğindeki çok sesli çerçeve ile birbirine bağlanan kısımlarında istikrarlı olması muhtemeldir.

BÖLÜM 3: DEMOKRATİK DİRENEK NOKTASI

Avrupa Amerika'nın doğal müttefikidir. Aynı değerleri ve -temelde- aynı dinsel mirası paylaşır, aynı demokratik politikaları uygularlar; Avrupa, Amerikalıların pek çoğunun asıl anavatanıdır. Avrupa, ulus-devletlerin uluslarüstü ekonomik ve sonuç olarak siyasi bir birlik olarak bütünleşmesine öncülük etmekle, milliyetçilik çağının dar bakış açısının ve yıkıcı tutkularının ötesindeki, milliyetçilik sonrası daha büyük örgütlenme biçimlerine giden yolu göstermektedir. Şimdiden pek çok açıdan dünyanın en örgütlü bölgesidir (sayfa 88'deki çizelgeye bakınız). Başarılı bir politik birleşme, demokratik bir çatı altında ve ABD'nin yaşam standartlarıyla kıyaslanabilir bir seviyede yaşayan 400 milyon kişiden oluşan tek bir mevcudiyet yaratacaktır. Böyle bir Avrupa, kaçınılmazdır ki, küresel bir güç olacaktır.

Avrupa aynı zamanda Avrasya'da demokrasinin giderek artan yayılışının sıçrama tahtası olarak hizmet etmektedir.

Avrupa'nın doğuya doğru genişlemesi 1990'ların demokratik zaferini pekiştirebilir. Bu genişleme, Avrupa'nın eski ve ortak dini kalıtımı tarafından tanımlanmış, Batı törelerine sahip Hıristiyanlıktan türemiş -Petrine Avrupa diye adlandırılan- Avrupa'nın temel uygarlaştırma kavrayışıyla da siyasi ve politik düzeyde uyuşmaktadır. Böyle bir Avrupa, milliyetçilik çağından önce, Amerika'nın ve Sovyetler'in egemenliğindeki ikiye bölünmüşlüğünden çok daha önceleri var oldu. Bu büyüklükte bir Avrupa, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Rusya'yla bağlantılar ağı kurarak, bu devletleri ortak demokratik ilkelerin imanlısı yapabilir. Bu devletleri

giderek daha bağlayıcı olan bir işbirliğinin içine çekerek, doğuda daha uzaklardaki devletlerde bile manyetik çekim yaratabilir. Sonunda böyle bir Avrupa, .Amerika'nın desteklediği daha büyük bir Avrasya güvenlik ve işbirliği yapısının ana direklerinden biri olabilir.

Ama her şeyden önce Avrupa Amerika'nın Avrasya'daki temel jeopolitik direnek noktasıdır. Amerika'nın Avrupa'daki jeostratejik çıkarları çok büyüktür. Amerika'nın Japonya'yla olan bağlantılarının tersine, Atlantik ittifakı Amerika'nın siyasi etkisini ve askeri gücünü doğrudan Avrasya anakarasına yerleştirmektedir. Amerika-Avrupa ilişkilerinin bu aşamasında, müttefık Avrupalı uluslar halen ABD güvenlik korumasına büyük oranda bağımlıyken, Avrupa'daki herhangi bir genişleme ister istemez doğrudan ABD etkisinde bir genişleme olur. Bunun tersine, Atlantik ötesi yakın bağlar olmadan, Amerika'nın Avrasya'daki üstünlüğü çabucak solar gider. ABD'nin Atlantik Okyanusu'nu kontrolü, etkisini ve gücünü Avrasya'nın içlerine taşıma yeteneği ciddi biçimde sınırlanır.

Ancak sorun bu anlamda gerçek Avrupalı Avrupa'nın var olmamasıdır. Bir vizyondur, kavramdır ve bir hedeftir ama halen bir gerçek değildir. Batı Avrupa hâlihazırda ortak pazardır, ama tek bir siyasi varlık olmaktan halen çok uzaktır. Siyasi bir Avrupa halen oluşmaktadır. Bosna'daki kriz, eğer halen ispata gereksinim duyanlar var idiyse, Avrupa'nın süregelen yokluğunun elem verici ispatı olmuştur. Acı gerçek, Batı Avrupa'nın ve giderek Orta Avrupa'nın da, eski tebaaları ve sömürgeleri hatırlatır biçimde, Amerika'nın koruması altında olduğudur. Bu ne Amerika ne de Avrupa ulusları için sağlıklı bir durumdur.

Avrupa'nın iç canlılığındaki gittikçe yayılan bir düşüşle durum daha da kötü olmuştur. Var olan sosyoekonomik sistemin yasallığı ve hatta Avrupalı kimliğinin yüzeydeki anlamı bile incinebilir gözükmektedir. Bazı Avrupa devletlerinde güven bunalımı ve yaratıcılığın kaybının yanı sıra, soyutlamacı ve de dünyanın daha büyük ikilemlerinden kaçan içedönüklük tespit edilebilir. Avrupalıların çoğunluğunun Avrupa'nın temel bir güç olmasını isteyip istemediği ve temel bir güç olmak için gerekli olanları yapmaya hazır olup olmadıkları bile açık değildir. Şu anda zayıflamış olan Avrupalı Amerikan- karşıtlığının kalıntıları bile tuhaf bir şekilde kiniktir: Avrupalılar Amerikan "hegemonyasına" üzülmektedir, ama onun tarafından korunmanın keyfini sürerler.

Avrupa'nın birleşmesinin siyasi momentumu bir zamanlar üç temel güdü ile yönlendiriliyordu: yıkıcı iki dünya savaşının anıları, ekonomik

toparlanma arzusu ve Sovyet tehdidine karşı savunmasızlık. Ancak 90'ların ortalarına kadar bu güdüler zayıfladı. Ekonomik toparlanma öyle ya da böyle başarıldı. Gerçekten de Avrupa'nın giderek karşı karşıya kaldığı sorun, ekonomik canlılığının altını oyan ve aşırı derecede yük olan sosyal destek sistemidir. Bu esnada özel çıkar gruplarının her türlü reforma tutkulu direnişi Avrupa'nın siyasi dikkatini içe yönlendirmektedir. Sovyet tehdidi ortadan kalkmıştır, ancak bazı Avrupalıların Amerikan vesayetinden kurtulup bağımsızlık kazanma arzuları kıtasal birleşme için gereken arzuya dönüşmemiştir.

Avrupa hedefleri daha çok -Avrupa Topluluğu ile onun halefi Avrupa Birliği'nin yarattığı büyük kurumsal mekanizmanın ürettiği- bürokratik momentum tarafından sürdürüldü. Birleşme fikri kamudan hâlâ belli bir destek almaktadır. Ama kayıtsız, tutkusuzdur ve misyon anlayışından yoksundur. Genel olarak bugünkü Batı Avrupa sıkıntılı, odaksız, rahat ama toplumsal olarak tedirgin, daha geniş vizyonları paylaşmayan toplumlar grubu izlenimini vermektedir. Avrupa'nın birleşmesi gittikçe bir amaç değil, bir sürece dönüşmüştür.

Yine de, lider konumundaki iki Avrupalı ulusun, Fransa'nın ve Almanya'nın seçkinleri gerçek bir Avrupa olacak Avrupa'yı şekillendirme ve tanımlama hedefini üstlenmişlerdir. Bu nedenle Avrupa'nın ilkesel mimarlarıdır. Beraberce çalışarak, geçmişine ve potansiyeline layık bir Avrupa inşa edebilirler. Ama her biri değişik vizyon ve tasarımlarla bu işi üstlenmiştir, her ikisi de tek başına bu işi yapabilecek kadar güçlü değildir.

Bu durum Amerika Birleşik Devletleri'ne kesin bir müdahale için özel bir fırsat vermektedir. Avrupa'nın birleşmesi lehine, Amerika'nın bu işe dâhil olması gerekir. Çünkü diğer türlü birleşme durma noktasına gelebilir ve sonra kademe kademe çözülebilir. Ama Avrupa'nın inşasında etkili bir Amerikan katılımı, Amerika'nın ne tür bir Avrupa'yı tercih ettiği, eşit bir ortak olacak Avrupa'yı mı yoksa küçük müttefik Avrupa'yı mı desteklemeye hazır olduğu, hem Avrupa Birliği hem NATO'nun erişeceği faaliyet alanları konularında Amerikan düşüncesinin netliği ile yönlendirilmelidir.

GÖRKEM VE GERİ KAZANIM

Fransa Avrupa olarak yeniden dirilişi aramakta, Almanya Avrupa aracılığıyla kurtuluş istemektedir. Bu farklı motivasyonlar Fransa ve Almanya'nın Avrupa tasarımlarının özünü açıklamak ve tanımlamak için önemlidir.

Fransa için Avrupa Fransa'nın geçmişteki büyüklüğünü kazanması için bir vasıtadır. İkinci Dünya Savaşı'nın öncesinde bile, uluslararası ilişkiler konusunda önemli Fransız düşünürleri dünya ilişkilerinde Avrupa'nın merkeziliğinin süregiden düşüşünden kaygı duyuyorlardı. Soğuk Savaş'ın sürdüğü onlarca yıl boyunca, bu kaygı, Batı'da Anglosakson egemenliğine kızgınlığa dönüştü; bu noktada Batı kültürünün "Amerikanlaştırılması" saygısızlığının sözünü etmeye bile değmez. Charles de Gaulle'ün sözleriyle, "Atlantik'ten Urallar'a kadar uzanan" gerçek Avrupa'nın yaratılması, olayların bu acınacak haline çare olacaktır. Böyle bir Avrupa Paris'in önderliğinde olacak ve Fransızların özel ulusal kaderleri olduğunu hissetmeye devam ettikleri Fransız görkemini yeniden beraberinde getirecektir.

Almanya için Avrupa'ya bağlılık ulusal kurtuluş için bir temeldir, bu esnada Amerika'ya yakın bağlılık güvenlik için uygundur. Bu yüzden, Amerika'dan daha bağımsız bir Avrupa uygulanabilir bir seçenek değildir. Almanya için kurtuluş+güvenlik=Avrupa+Amerika'dır. Bu formül Almanya'nın duruşunu ve politikasını tanımlarken, beraberinde Almanya'yı Avrupa'nın gerçek iyi vatandaşı ve Amerika'nın en güçlü Avrupalı destekçisi yapar.

Almanya Avrupa'ya tutkulu bağlılığını tarihi bir temizlik, ahlaki ve siyasi güvenirliliğinin yeniden inşası olarak görmektedir. Almanya Avrupa aracılığıyla kendini kurtararak kendi büyüklüğünü restore etmekte, bu esnada Avrupa'nın Almanya'ya karşı olan kızgınlığını ve korkusunu harekete geçirmeyen bir misyon kazanmaktadır. Eğer Almanlar Alman ulusal çıkarları için çaba göstermeye başlarlarsa bu diğer Avrupalıları Almanlardan soğutma riskini taşır. Eğer Almanlar Avrupa'nın ortak çıkarlarının gelişmesine yardımcı olurlarsa, Avrupa'nın desteğini ve saygısını kazanırlar.

Soğuk Savaş'ın temel konularında Fransa, sadık, adanmış ve kararlı bir müttefikti. İşler sarpa sarıp harekete geçmek gerektiğinde Amerika'yla omuz omuza veriyordu. İki Berlin ablukasında da, Küba misillemesi krizinde de Fransa'nın sadakatinden şüphe duyulmadı. Ama eşzamanlı olarak, Fransa'nın NATO'ya verdiği destek, Fransa'nın bağımsız bir siyasi kimliğinin olduğu vurgusunu yapma, özellikle Fransa'nın küresel konumu veya Avrupa'nın geleceği ile ilgili durumlarda Fransa'nın temel hareket özgürlüğünü koruma arzuları ile zayıflatılmıştı.

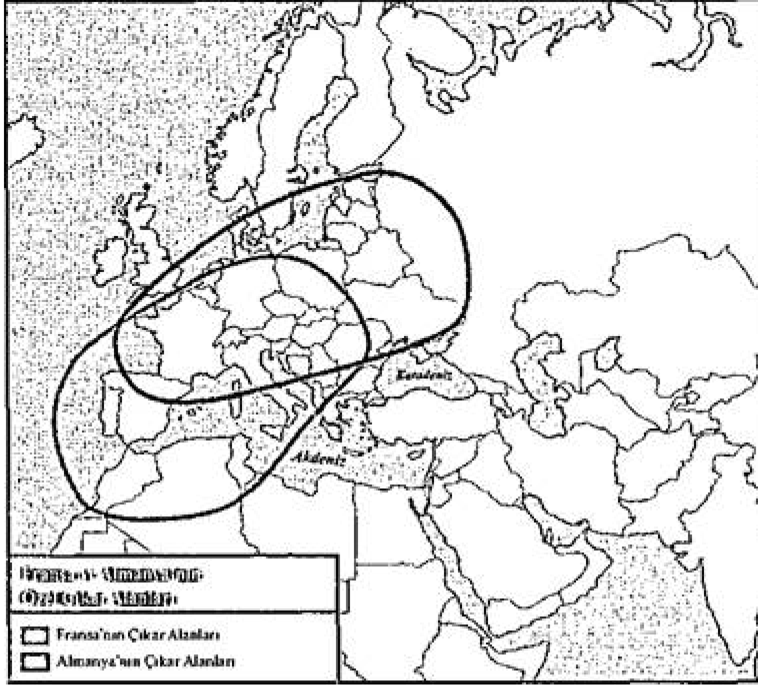
Fransız siyasi seçkinlerinin zihinlerini meşgul eden, Fransa’nın hâlâ küresel bir güç olduğu yolundaki fikirlerinde, yanlış inanca dayanan saplantılı bir unsur vardır. Başbakan Alain Juppe, atalarına benzer şekilde, Mayıs 1995’teki Ulusal Meclis’te “Fransa dünya gücü olarak (dini) çağrısına devam edebilir ve etmelidir” açıklamasını yaptığında salonda ani bir alkış koptu. Fransa’nın kendi nükleer silahlarını geliştirmedeki ısrarı, kendi hareket özgürlüğünü genişletmek ve aynı zamanda Amerika’nın bir bütün olarak Batılı müttefiklerinin güvenliğine dair verdiği ölüm-kalım niteliğindeki kararlarını etkileyebilmek içindir. Fransa’nın konumunu yükseltme çabaları Sovyetler Birliği’ninkilerle karşılaştırılamaz. Çünkü Fransa’nın nükleer silahları, en iyi koşullarda, Sovyet savaşma kabiliyetlerinin yanında sadece marjinal bir etkidedir. Bunun yerine, Paris, Soğuk Savaş’ta en tehlikeli kararların verildiği süreçte nükleer silahlarının kendisine üst düzeyde bir rol vereceğini hissetmişti.

Fransız düşüncesinde, nükleer silahlara sahip olmak Fransa’nın küresel güç ve dünya çapında saygı gösterilmesi gereken bir ses olduğu iddialarını sağlamlaştırıyordu. Bu, Fransa’nın BM Güvenlik Konseyi’ndeki, hepsi nükleer silahlara sahip olan, veto hakkına sahip beş ülkeden biri olma konumunu destekliyordu. Fransız bakış açısına göre, İngilizlerin nükleer silahları, özellikle İngilizlerin Amerika’yla olan özel ilişkilerine bağlılığı ve bağımsız bir Avrupa inşa etmek için gösterilen çabalardaki İngiliz eksikliği göz önüne alındığında, Amerika’nın sahip olduklarının bir uzantısıydı. (Fransız nükleer programının önemli ölçüde gizli Amerikan yardımından faydalanmış olması Fransız stratejik hesaplarında önemli değildir.) Fransız nükleer caydırıcılığı da, Fransızların kafalarında, bu konumun bağışlandığı tek gerçek Avrupalı devlet olan Fransa’nın önder kıtasal güç konumunu pekiştiriyordu.

Fransa’nın küresel hırsları Frankopan Afrika ülkelerinde özel bir güvenlik rolü sürdürmekteki kararlı çabalarıyla da ifade bulur. Uzayıp giden savaşlarla çarpışmalardan sonra Vietnam ve Cezayir kaybedilmiş, geniş bir imparatorluk geride bırakılmıştır. Bunlara ve özde geçmişte bir imparatorluk olan orta seviyede Avrupalı bir güç olması gerçeğine rağmen, güvenlik misyonu yanı sıra (Fransa’nın tartışmalara yol açan atom bombası denemelerinin yapıldığı) Pasifik’teki dağınık adalar üzerindeki Fransız egemenliği, Fransız seçkinlerinin, Fransa’nın gerçekte halen küresel bir rol oynadığı kanılarını güçlendirmiştir.

Yukarıda sözü edilenlerin hepsi Fransa'nın Avrupa liderliği yönündeki örtük iddialarını hem motive etmiş hem de güçlendirmiştir. İngiltere'nin kendini sınırlandırması ve özellikle görünüşte Amerikan gücünün uzantısı olması, Almanya'nın Soğuk Savaş'ın büyük bölümü boyunca ikiye bölünmesi, XX. yüzyıldaki tarihi itibariyle halen hassas bir konumda olması sayesinde Fransa Avrupa düşüncesini yakalayıp kendini onunla tanımlamış, kendini kavrayışıyla özdeşleştirerek bu düşünceye el koymuştur. Bağımsız ulus-devlet düşüncesini icat eden ve milliyetçiliği sivil bir din haline getiren bir ülke böylece -bir zamanlar "la patrie"ye adanmış aynı duygusal bağlılıkla- kendisini bağımsızlaşmış ama birleşmiş bir Avrupa'da cisimleştirmeyi çok doğal buldu.

Tarihi kader olarak derinden hissedilen ve eşsiz bir kültürel gururla güçlendirilen bu özel çağrı önemli siyasi anlamlar içerir. Fransa'nın etki yörüngesi içinde elinde tutması gereken temel jeopolitik -veya en azından daha güçlü bir devlet tarafından hükmedilmesini önlemesi gereken- alan haritada bir yarım daire şeklinde işaretlenebilir. Bu İber Yarımadası'nı, Batı Akdeniz'in kuzey kıyılarını ve Orta Avrupa'ya kadar Almanya'yı içerir (Haritaya bakınız.) Bu sadece Fransız güvenliğinin asgari çapı değildir, ayrıca Fransız politik çıkarlarının temel alanıdır. Fransa ancak, güneydeki devletlerin desteğini kesinleştirir ve Almanya'nın yardımını garantilerse, önderlik ettiği, birleşik ve bağımsız bir Avrupa'yı inşa etme hedefine etkin olarak devam edilebilir. Ve açıktır ki, bu jeopolitik yörüngede, gittikçe güçlenen Almanya idare edilmesi en zor devlet olacaktır.

Fransa’nın vizyonunda, birleşik ve bağımsız Avrupa’nın temel hedefi olan Avrupa’nın Fransız önderliğinde birleştirilmesi ile Amerika’nın kıtadaki üstünlüğünün kademe kademe azaltılması eşzamanlı olarak bir arada yürütülürse başarı sağlanabilir. Ama Avrupa’nın geleceğini Fransa şekillendirecekse hem Almanya’yı bu işe dâhil etmeli hem de Almanya’nın elini kolunu bağlamalı, bu esnada da Washington’ın Avrupa ilişkilerindeki siyasi liderliğini parça parça ufalamaya çabalamalıdır. Fransa’nın bunların sonucundaki siyasi ikilemleri esasen iki uçludur: Fransa’nın halen gerekli gördüğü, Amerika-Avrupa güvenlik bağının nasıl korunacağı ve Avrupa’da Almanya’nın önderliğine meydan vermeden Fransız-Alman ortaklığının Avrupa’nın birleşmesinde siyasi ve ekonomik motor olarak nasıl güçlendirileceğidir:

Eğer Fransa gerçekten küresel bir güç olsaydı bu ikilemlerin Fransa’nın temel hedefleri doğrultusunda çözülmesi zor olmazdı. Almanya’yı dışarıda bırakırsak, Avrupa devletlerinin böyle hırsları ya da böyle bir misyon duygusu yoktur. Belki Almanya bile birleşik ama Amerika’dan bağımsız Avrupa’da Fransa önderliğini kabul etmek için kandırılabilir, ama sadece Fransa’nın gerçekten küresel bir güç, Amerika’nın Avrupa’da başardığı, Almanya’nın sağlayamayacağı güvenliği sağlayan bir güç olduğunu hissederse ikna edilebilir.

Ancak Almanya Fransız gücünün gerçek sınırlarını bilmektedir. Fransa ekonomik olarak Almanya’dan çok daha zayıftır, askeri yapılanması

(1991’deki Körfez Savaşı’nın gösterdiği gibi) pek yetkin değildir. Askeri gücü Afrika’daki uydu devletlerin hükümet darbelerini ezmeye yetecek kadar iyidir, ama ne Avrupa’yı koruyabilir ne de Avrupa’dan uzağa belirgin bir güç yansıtabilir. Fransa ne eksik ne fazla, orta ölçekli bir Avrupa gücüdür. Bundan dolayı Almanya, Avrupa’yı inşa etmek için Fransa’nın gururunu okşamaya razı oldu, ama Avrupa’nın güvenliğini gerçekten koruyabilmek için Fransa’nın liderliğini körü körüne takip etmeye razı olmadı. Amerika’nın Avrupa’nın güvenliğinde temel bir rol üstlenmesinde ısrar etmeye devam etti.

Fransa’nın kendine duyduğu saygı açısından acı verici olan bu gerçek, Almanya’nın birleşmesinden sonra daha net olarak ortaya çıktı. O zamandan sonra Fransız-Alman uzlaşması, Almanya’nın ekonomik dinamizminin verdiği rahatlıkla at koşturan bir Fransız siyasi liderliği görünümüne sahipti. Bu algılanış her iki ortak için de uygundu. Avrupa’nın Almanya’ya dair geleneksel Almanya korkularını azaltırken, Avrupa’nın inşasına ekonomik olarak dinamik Batı Almanya desteğiyle liderlik eden Fransa izlenimini yaratarak Fransız illüzyonlarını güçlendiriyor ve Avrupa’yı mutlu ediyordu.

Fransa-Almanya uzlaşması, yanlış anlaşılmalara rağmen, her halükârda Avrupa için olumlu bir gelişmedir, önemi abartılıyor değildir. Avrupa’nın zorlu birleşme sürecinde şu ana kadarki tüm ilerlemelerin hayati temellerini sağlamıştır. Bu nedenle, Amerikan çıkarlarıyla da, Amerika’nın, uzun zamandır taahhüt ettiği, Avrupa’da uluslarüstü birlik desteğine dair sözleriyle de uyumludur. Fransız-Alman ortaklığının çöküşü Avrupa için ölümcül bir yenilgi ve Amerika’nın Avrupa’daki konumu için bir felaket olacaktır.

Sözsüz olarak ifade edilen Amerikan desteği Fransa ve Almanya’ya, Avrupa’nın birleşmesi sürecini hızlandırmaları için olanak vermiştir. Üstelik Almanya’nın yeniden birleşmesi Fransa’nın Almanya’yı Avrupa çerçevesine kilitleme güdülerini harekete geçirmiştir. Böylece 6 Aralık 1990’da Fransa cumhurbaşkanı ve Alman şansölyesi Federal Avrupa hedefini üstlenmişlerdir. On gün sonra, “Roma Hükümetlerarası Siyasi Birleşme Sorunları” konulu konferansta -İngiliz rezervasyonunun karşı çıkışlarına rağmen- Avrupa Topluluğu’nun on iki dışişleri bakanına siyasi birleşme için anlaşma taslağı hazırlama görevi verilmiştir.

Ancak Almanya’nın birleşmesi Avrupa politikasının asıl parametrelerini de belirgin derecede değiştirmiştir. Bu, Rusya ve Fransa için eşzamanlı bir

jeopolitik yenilgidir. Birleşik Almanya artık Fransa'nın küçük siyasi ortağı değildir, otomatik olarak Batı Avrupa'daki tartışmasız temel güçtür. Hatta özellikle önemli uluslararası kuruluşlara mali destekte bulunması göz önüne alınırsa, kısmen küresel bir güçtür. [7] Bu yeni gerçeklik Fransa-Almanya ilişkilerinde karşılıklı olarak bazı hoşnutsuzluklar yaratmıştır. Çünkü Almanya artık açıkça Fransa'nın ortağı olduğu ama kayrılmadığı gelecekteki Avrupa vizyonunu ifade edebilirdi; etmekte de istekliydi.

Fransa için bu durum azalan siyasi etkisinin dayattığı çeşitli siyasi sonuçların kabulü demekti. Fransa, ABD egemenliğini protesto etmek için büyük ölçüde dışında kaldığı NATO'da yeniden nüfuzunu arttırmış, bu esnada nispi zayıflığını daha önemli diplomatik manevralarla telafi etmiştir. NATO'ya dönüş belki Fransa'nın Amerika'yı daha çok etkilemesine olanak sağlayabilir, Moskova ve Londra'yla ara sıra flört etmek ise hem Amerika hem Almanya üstünde dışarıdan baskı yaratabilir.

Bunların sonucunda Fransa, mücadeleden çok politik manevraların parçası olarak, NATO'nun kumanda yapısına geri dönmüştür; 1994'e kadar, yeniden NATO'nun siyasi ve askeri kararlarına aktif bir katılımcı olmuş, 1995'in sonlarında, Fransa dışişleri ve savunma bakanları yeniden ittifak toplantılarının düzenli katılımcıları olmuştur. Ama bunun bir bedeli vardır: Bir kez tam olarak girdikten sonra, Amerikan önderliğini ve Avrupa katılımını dengelemek için ittifakın yapısını değiştirmek konusundaki kararlılığını tekrar bildirmiştir. Kolektif Avrupa bileşeni için daha önde ve daha önemli bir rol istemektedir. Fransa Dışişleri Bakanı Herve de Charette'nin 8 Nisan 1996'daki konuşmasında belirttiği gibi, "Fransa için, uzlaşmanın temel amacı işlevsel olarak güvenilir ve siyasi olarak görünür ittifak içinde Avrupa kimliğini ortaya koymaktır."

Aynı zamanda, Amerika'nın Avrupa politikasını zorlamak amacıyla Rusya'yla olan genel bağlarını stratejik olarak kendi çıkarları için kullanmaya ve Almanya'nın Avrupa'daki artan üstünlüğünü dengelemek için uygun olan zamanlarda eski Fransa-İngiltere dostluk ilişkilerini canlandırmaya hazırdır. Fransa dışişleri bakanı, Ağustos 1996'da bunu şu sözleriyle neredeyse apaçık söylemiştir: "Eğer Fransa uluslararası bir rol oynamak isterse, güçlü bir Rusya'nın varlığından ve kendini büyük bir güç olarak tekrar kanıtlamasından faydalanacaktır." Bu sözlerle Rusya dışişleri bakanının şu karşılığı vermesini teşvik etmişlerdir: *"Tüm dünya liderleri içinde, Rusya ile ilişkilerinde yapıcı tavırlarda olmaya en yakın olanlar Fransızlardır"*. [8]

Bu nedenle, Fransa'nın başlangıçta -aslında, arzu edilip edilmediğine dair gizlenmiş bir kuşkuculukla- NATO'nun doğuya doğru genişlemesine verdiği isteksiz destek Amerika Birleşik Devletleri ile baş etmede seviye atlamak için tasarlanmış bir taktikti. Amerika ve Almanya NATO genişlemesinin kesinlikle baş destekleyicileri olduğu için, soğuk davranma, ses çıkarmadan devam etme, bu başlangıcın Rusya üzerindeki potansiyel etkilerine dair endişeleri seslendirme ve Moskova'nın Avrupa'daki en duyarlı bağlantısı olarak davranma rolü Fransa'ya uygun düştü. Bazı Orta Avrupalılara, Fransa, Rusya'nın Doğu Avrupa'daki etki alanına karşı değilmiş izlenimini açıkça ifade ediyormuş gibi gözüktü. Rusya kartı sadece Amerika'yı dengeleme ve Almanya'ya pek kurnaz olmayan bir mesaj göndermekle kalmadı, NATO'daki değişiklere dair Fransız önerilerini olumlu şekilde değerlendirmesi için Amerika Birleşik Devletleri üzerindeki baskıyı da arttırdı.

Sonuçta NATO'nun genişlemesi ittifaktaki on altı üyenin oybirliğini gerektirmektedir. Paris, onayının çok önemli olduğunu, Fransa'nın gerçek desteğinin diğer ittifak üyelerinden gelecek engellemelere karşı gerekli olduğunu bilmektedir.

Böylece Fransa, Amerika'nın Fransa'nın hem ittifak içindeki güç dengesini hem de temel organizasyonunu değiştirmedeki kararlılığını tatmin etmesi karşılığında NATO'nun genişlemesine destek vereceğini gizlemiyordu.

Fransa ilk başta benzer biçimde Avrupa Birliği'nin doğuya doğru genişlemesine de kayıtsızdı. Bu konuda önderliği büyük oranda Almanya üstlendi. Amerika'nın desteği vardı, ama NATO genişlemesinde dâhil olduğu ölçüde değil. Her ne kadar Fransa NATO içinde, AB genişlemesinin daha önceki komünist devletler için daha uygun bir şemsiye sağlayacağını gündeme taşıma eğiliminde olduysa da, Almanya Orta Avrupa'nın AB'ye dâhil olması ve daha hızlı genişlemesi için bastırmaya başlar başlamaz Fransa teknik kaygılardan bahsetmeye ve Avrupa'nın korunmasız Akdeniz kanadına da aynı önemin verilmesi gerektiği talebini dile getirmeye başladı. (Bu farklılıklar ilk olarak 1994'teki Fransa-Almanya zirvesinde ortaya çıkmaya başladı.) Fransa'nın özellikle Akdeniz'i vurgulaması Fransa'nın NATO'nun güneyindeki üyelerinin desteğini de kazanmasına etki etti. Böylece Fransa'nın genel pazarlık gücünü arttırdı. Ama bunun bedeli Fransa ve Almanya'nın Avrupa'yla ilgili jeopolitik vizyonlarının gittikçe

farklılaşması oldu. Bu fark 1996 yılının ikinci yarısında Polonya'nın hem AB'ye hem NATO'ya girmesine izin verilmesiyle kısmen azaldı.

Değişen tarihi bağlam göz önüne alındığında bu fark kaçınılmazdı. II. Dünya Savaşı'nın bitişinden bu yana, demokratik Almanya, bölünmüş Avrupa'nın batı tarafında bir Avrupa birliği inşa etmek için Fransa-Almanya uzlaşmasının gerektiğinin farkındaydı. Bu uzlaşma aynı zamanda Almanya'nın tarihi haklarını geri alabilmesi için de gerekliydi. Bu nedenle Fransa'nın liderliğinin kabulü adil bir bedeldi. Aynı zamanda savunmasız Almanya'ya yönelik süregiden Sovyet tehdidi Amerika'ya sadakati hayatta kalmak için temel bir koşul haline getiriyordu; hatta Fransızlar da bunu onaylıyordu. Ama Sovyetler'in çökmesinden sonra daha büyük ve daha birleşik bir Avrupa'yı inşa etmek uğruna Fransa'nın astı olmak ne gerekliydi ne de avantajlıydı. Eşit bir Fransa-Almanya ortaklığı, Almanya'nın birleşmesiyle Almanya'nın daha güçlü ortak olduğu göz önüne alındığında, Paris için adil bir anlaşmadan da daha kazançlıydı; bu nedenle Fransızlar Almanya'nın Atlantik ötesi müttefiki ve koruyucusu ile birincil bağını tercih etmesini de kabul etmek zorundaydı.

Soğuk Savaş'ın bitimiyle bu bağlantı Almanya için yeni bir önem arz ediyordu. Geçmişte Almanya'yı dış, ama çok yakın bir tehditten korumuştu, ülkenin sonunda yeniden birleşmesi için gerekli önkoşuldu. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Almanya'nın birleşmesinden sonra, Amerika'yla bağlantı, artık, Almanya'nın komşularını korkutmadan Orta Avrupa'da liderlik rolünü üstleneceği şemsiyeyi sağlıyordu. Amerika'yla bağlantı sadece iyi davranışları belgelemekle kalmıyordu: Almanya'nın komşularına Almanya ile yakın ilişkinin Amerika ile de yakın ilişki anlamına geleceğine dair güvence veriyordu. Bunların hepsi Almanya'nın kendi jeopolitik önceliklerini daha açık şekilde tanımlamasını kolaylaştırıyordu.

Güvenle Avrupa'ya tutunmuş, zararsız görünen ama Amerika askeri mevcudiyeti ile emniyette olan Almanya artık, yeni özgürleşmiş Orta Avrupa'nın Avrupa yapısına asimilasyonunu destekleyebilirdi. Bu Alman emperyalizminin eski Mitteleuropa'sı (Orta Avrupası) olmayacaktı. Almanya'nın hem Avrupa Birliği'ne hem NATO'ya dâhil edilmesinde sponsor olacağı Mitteleuropa, Alman yatırımları ve ticaretiyle canlandırılan ekonomik yenilenme topluluğu olacaktı. Almanya'nın, Fransa-Almanya ittifakının daha belirleyici bölgesel rol için sağladığı gerekli platform sayesinde, kendi özel çıkarlarının yörüngesindeki ifadelerden utanmasına gerek yoktu.

Avrupa haritası üzerinde, Alman özel çıkar alanı dikdörtgen biçiminde işaretlenebilir, batıda elbette Fransa'yı ve doğuda Orta Avrupalı komünizm sonrası devletleri, Baltık Cumhuriyetlerini içerir, Ukrayna ve Belerus'u kucaklar ve Rusya'ya kadar ulaşır. Pek çok açıdan, bu alan, tümü de II. Dünya Savaşı sonrası silinip süpürülen, milliyetçilik öncesi dönemde Alman şehir ve tarım kolonicilerinin Doğu-Orta Avrupa'daki yapıcı kültürel etkisinin tarihi çapına karşılık gelir. Daha önemlisi, haritada (daha önce ele alınan) Fransa'nın özel ilgi duyduğu alanla beraber bakıldığında, Avrupa'nın batı ve doğu sınırlarını tanımlar. İkisinin üst üste geldiği bölge ise Avrupa'nın hayati merkezi olan Fransa-Almanya bağlantısının jeopolitik önemini tanımlar.

Orta Avrupa'da açıkça ifade edilen daha iddialı Alman rolü için gereken kritik atak, 90'ların ortalarında meydana gelen Alman-Polonya uzlaşması ile gerçekleştirilmiştir. Başlangıçtaki isteksizliğe rağmen, birleşik Almanya (Amerika'nın dürtmesiyle) Oder-Neisse hattını Polonya'yla sürekli sınır olarak tanıdı. Bu adım Almanya'yla daha yakın ilişki konusunda Polonya'nın tek önemli koşulunu ortadan kaldırmış oldu. Bunu takiben karşılıklı iyi niyet ve bağışlama jestlerinden sonra, ilişki önemli bir değişiklik geçirdi. Almanya-Polonya ticareti kelimenin tam anlamıyla patladı (1995 yılında Polonya Rusya'yı geçerek Almanya'nın doğudaki en büyük ticaret ortağı oldu). Almanya Polonya'nın AB'ye ve NATO'ya üyeliği için başdestekçi oldu. 90'ların ortalarına kadar Polonya- Almanya uzlaşmasının Orta Avrupa'ya kazandırdığı jeopolitik önemin, Fransa-Almanya uzlaşmasının Batı Avrupa'ya yaptığı etkiye denk düştüğünü söylemek abartılı olmayacaktır.

Polonya aracılığıyla Alman etkisi kuzeyde Baltık devletlerine, doğuda Ukrayna ve Belerus'a doğru yayıldı. Üstelik Almanya-Polonya uzlaşmasının etki alanı, Avrupa'nın geleceği ile ilgili önem arz eden Fransa-Almanya görüşmelerine zaman zaman Polonya'nın da dâhil edilmesiyle bir dereceye kadar arttı. Daha sonraları düzenli aralıklarla yapılan Fransa-Almanya-Polonya görüşmelerinin ilk kez yapıldığı Almanya şehrine ithafen bu şekilde anılan Weimar Üçgeni, Avrupa kıtasında, ulusal kimlikleri gelişmiş üç ulustan 180 milyon kişiyi kapsayan potansiyel olarak önemli jeopolitik bir eksen yarattı. Bu bir yandan Almanya'nın Orta Avrupa'daki egemen rolünü arttırdı, ama öte yandan bu rol üçlü görüşmelerdeki Fransa-Polonya katılımıyla bir bakıma dengelendi.

Orta Avrupa'da, özellikle küçük Orta Avrupa devletleri tarafından fazlasıyla benimsenen Alman önderliğinin kabulü Avrupa'nın temel kurumlarının doğuya doğru yayılmasını Almanların üstlenmesiyle daha da kolaylaştı. Almanya bunu üstlenmekle, derinlere kök salmış Batı Avrupa bakış açısına ters düşerek tarihi bir misyon üstlenmişti. Bu bakış açısına göre Almanya'nın ve Avusturya'nın doğusunda olan olaylar bir şekilde gerçek Avrupa'nın sınırları dışında algılanıyordu. Doğudaki şiddetin Batı Avrupalılar için önemli olmadığını kanıtlamaya çalışan Lord Bolingbroke [9] tarafından XVIII. yüzyılın başlarında dile getirilen bu bakış açısı, 1938 Münih krizinde yeniden su yüzüne çıktı. Aynı bakış açısının 90'ların ortalarındaki Bosna Savaşı'nda İngiltere'nin ve Fransa'nın tavırlarında yeniden ortaya çıkması trajikti. Hâlâ Avrupa'nın geleceğini ilgilendiren görüşmelerde yüzeyin hemen altında pusuya yatmış beklemektedir.

Bunun tersine, Almanya'daki tek gerçek tartışma, önce NATO'nun mu yoksa AB'nin mi genişleyeceğiydi; savunma bakanlığı NATO'yu, dışişleri bakanlığı AB'yi destekliyordu. Bunun açık sonucu Almanya'nın daha büyük ve daha birleşik Avrupa'nın havarisi olduğuydu. Almanya şansölyesi 2000 yılını AB'nin ilk doğuya doğru genişlemesi için hedef olarak koydu. Alman savunma bakanı NATO'nun kuruluşunun 50. yıldönümünün ittifakın doğuya doğru genişlemesine uygun bir sembol olduğunu ilk dile getirendi. Böylece Almanya için Avrupa'nın geleceği kavramı, temel Avrupalı müttefiklerinden farklılaşmıştı. İngilizler daha büyük bir Avrupa'yı tercih ettiklerini açıkladılar, çünkü genişlemeyi Avrupa birliğinin zayıflaması için vasıta görüyorlardı. Fransa bu genişlemenin Almanya'nın rolünü daha da büyütmesinden korkarak daha dar bir birleşmeyi destekledi. Almanya bunların her ikisine de direndi, böylece Orta Avrupa'da yalnızca ona gösterilen bir saygınlık kazandı.

AMERİKA'NIN TEMEL AMACI

Amerika için temel konu, Fransa-Almanya bağlantısına dayanan, varlığını sürdürebilir, ABD'ye bağlı, küresel Amerikan üstünlüğünün etkin olarak uygulanmasında çok gerekli olan katılımcı demokratik uluslararası sistemi yaygınlaştıran

Avrupa'nın nasıl inşa edileceğidir. Bu nedenle, bu, Almanya ile Fransa arasında seçim yapma meselesi değildir. Fransa ya da Almanya'dan herhangi biri olmadan Avrupa olmaz.

Yukarıdaki görüşlerden üç önemli sonuç çıkar:

1. Avrupa’nın birleşmesine Amerikan katılımı, Avrupa’nın varlığını sürdürmesine engel olan iç ahlak ve amaç krizlerini dengelemek, Amerika’nın sonuçta gerçek Avrupa birliğini desteklemediği şeklindeki yaygın Avrupa kuşkusunu dağıtmak ve Avrupa’nın girişimine gerekli demokratik coşkuyu gerekli dozda aşılamak için gereklidir. Bu, Avrupa'nın, sonunda, Amerika’nın küresel ortağı olarak kabul edileceğine dair kesin taahhüdünü gerektirir.

2. Kısa vadede Fransız siyasetine karşı stratejik muhalefet ve Almanya’nın önderliği için destek haklı görülebilir. Uzun vadede, eğer sonunda gerçek Avrupa gerçekleşecekse Avrupa birliği daha özel bir siyasi ve askeri kimlik edinmek zorunda olacaktır. Bu, Atlantik ötesi kurumlarda güç dağılımına ilişkin Fransız görüşüyle, bazı noktalarda, ilerleme içeren uzlaşmaları gerektirmektedir.

3. Ne Fransa ne Almanya tek başına Avrupa’yı kuracak kadar ya da Rusya ile Avrupa’nın coğrafik alanının çerçevesinin tanımlanmasındaki belirsizliği çözecek kadar güçlüdür. *Bu Avrupa’nın çerçevesi, Baltık Cumhuriyetlerinin ve Ukrayna’nın Avrupa sistemindeki nihai konumları gibi -özellikle Rusya için- hassas konularla baş edilirken, özellikle Almanlarla birlikte, enerjik, odaklı ve kararlı Amerikan katılımını gerektirir.*

Devasa Avrasya Kıtası’nın haritasına bir bakış bile Avrupa direnek noktasının Amerika için jeopolitik önemini ve de coğrafi olarak alçakgönüllülüğünü vurgular. Bu direnek noktasının korunması ve demokrasinin sıçrama tahtası olarak genişlemesi, Amerika’nın güvenliğiyle doğrudan ilişkilidir. Amerika’nın istikrara ve buna bağlı olarak demokrasinin yayılmasına dair küresel endişeleri ile (Fransa’nın kendi kendine iddia ettiği küresel güç konumuna rağmen) Avrupa’nın bu konuya karşı görünen kayıtsızlığı arasındaki uçurumun kapatılması gerekir. Bu sadece Avrupa gittikçe daha federal bir karakter kazanırsa mümkün olabilir. Avrupa farklı ulusal geleneklerin direnmesinden dolayı tek bir ulus-devlet olamaz. Ancak ortak siyasi kurumlar aracılığıyla paylaşılan demokratik değerleri yansıtarak, kendi çıkarlarının evrenselleşmesiyle kimlik kazanarak ve Avrasya bölgesinin diğer sakinlerine manyetik çekim uygulayarak tek bir varlığa dönüşebilir.

Avrupalılar kendi başlarına bırakıldıklarında, bütün dikkatlerini kendi iç toplumsal endişelerine yöneltme riskini taşırlar. Avrupa’nın ekonomik toparlanması görünen başarısının uzun vadedeki bedelini gözlerden

saklamıştır. Bu bedeller hem ekonomik hem siyasi olarak Avrupa'ya zarar vermektedir. Batı Avrupa'nın gittikçe daha çok karşı karşıya kaldığı -ama üstesinden gelemediği- siyasi yasallık ve ekonomik canlılık krizleri, patemalizm (insanların ihtiyaçlarının karşılandığı ama özgürlüklerinin kontrol edildiği sistem), korumacılık ve içedönüklüğü tercih eden dar görüşlü devlet destekli sosyal yapının yayılmasından kaynaklanmaktadır. Bu, ruhsal boşluğunu, sorunlardan kaçmaya eğilimli hazcılıkla birleştiren kültürel bir durum yaratmıştır; bu durum aşırı milliyetçiler ya da dogmatik ideologlar tarafından istismar edilebilir.

Bu durum, eğer tırmanırsa, demokrasi ve Avrupa ideali için ölümcül olabilir. Aslında bu ikisi birbiriyle bağlantılıdır, çünkü Avrupa'nın yeni sorunlarıyla sadece kıtasal bağlamda daha etkin olarak baş edilebilir. (Bu yeni sorunların göç ya da Amerika ve Asya ile ekonomik-teknolojik rekabet olduğunu söyleyelim, var olan sosyo-ekonomik yapıların siyasi kalıcı reform gereksinimindense hiç bahsetmeyelim.) Parçalarının toplamından daha büyük olan bir Avrupa -yani demokrasinin desteklenmesinde ve temel insanlık değerlerinin daha fazla taraftar kazanmasında kendisi için küresel bir rol gören bir Avrupa- siyasi aşırılık, dar görüşlü milliyetçilik veya toplumsal hedonizmle kesinlikle uyuşmayan bir Avrupa olmalıdır.

Avrupa'nın birleşme yolunda devam eden çabalarının başarısızlığı durumunda Avrupa'nın jeopolitik istikrarı ve Amerika'nın buradaki yeri konusundaki endişeleri hatırlatmak için ne eskiden kalan bağımsız Rus-Alman uzlaşması korkularını akla getirmenin ne de Fransa'nın Moskova'yla taktiksel flörtünün sonuçlarını abartmanın gereği var. Bu tür bir başarısızlık aslında muhtemelen yeni ve daha geleneksel Avrupa manevralarını beraberinde getirecektir. Bu elbette Rusya'ya da Almanya'nın jeopolitik iddiaları için fırsat yaratacaktır, ancak eğer Avrupa'nın modern tarihinden çıkaracak bir ders varsa o da hiçbirinin bu açıdan kalıcı bir başarıya ulaşamayacaklardır. Ancak Almanya, en azından ulusal çıkarlarının tanımı konusunda daha iddialı ve daha açık olacaktır.

Almanya'nın çıkarları, AB'nin ve NATO'nunkilerle halen uyumludur ve hatta onlarla yüceltilmiştir. Hatta solcu ittifak, 90/Yeşiller hem NATO'nun hem AB'nin genişlemesini savunmuşlardır. Ama eğer birleşme ve Avrupa'nın genişlemesi duraksarsa, Almanya'nın, Avrupa'nın istikrarına zarar verecek, Avrupa düzeni kavramının daha milliyetçi tanımının su yüzüne çıkacağını varsaymak için nedenler vardır. Bundestag'da Hıristiyan demokratların lideri ve Şansölye Kohl'un olası selefi Wolfgang

Schauble'ın, *"Almanya artık Doğu'ya karşı Batı'nın kalesi değil, Avrupa'nın merkezi oldu,"* [10] sözleri bu kafa yapısını vurgulamakta ve şu imalı sözleri eklemektedir: "Ortaçağdaki uzun dönemde... Almanya Avrupa'da düzen yaratmakla uğraşmıştır." Bu vizyonla, Mitteleuropa - Almanya'nın ekonomik olarak üstün olduğu bir Avrupa bölgesi olmak yerine- aleni Alman siyasi üstünlüğünün ve aynı zamanda Batı'ya ve Doğu'ya karşı daha tek yanlı bir Alman politikasının zemini olacaktır.

Böyle bir durumda Avrupa, Amerikan gücü için Avrasya'nın direnek noktası olmaktan, Avrasya da demokratik küresel sistemin genişlemesi için potansiyel sıçrama tahtası olmaktan çıkacaktır. Bu, Avrupa'nın birleşmesi için kesin ve elle tutulabilir Amerikan desteğinin sürdürülmesinin nedenidir. Amerika sık sık hem Avrupa'nın ekonomik toparlanması hem de Atlantik ötesi güvenlik ittifakı içinde Avrupa'nın birleşmesi için verdiği desteği ilan edip Avrupa'da uluslar ötesi işbirliğini desteklemiştir; ancak sorun yaratan ekonomik ve siyasi konularda Avrupa Birliği yerine tek tek Avrupalı devletlerle anlaşmayı tercih ediyormuş gibi davranmıştır. Amerika'nın zaman zaman Avrupa'nın karar alma sürecinde söz hakkının olması konusundaki ısrarı, Avrupalıların, Avrupalılar Amerika'nın ' önderliğini kabul ettiğinde Amerika'nın Avrupalılarla işbirliği yapmaya istekli olduğu ama Avrupa politikası ortaya konduğunda işbirliği istemediği yönündeki kuşkularını kuvvetlendirdi. Bu ifade edilmemesi gereken bir mesajdır.

Aralık 1995 tarihli Madrid Amerika-Avrupa Ortak Deklarasyonu'yla güçlü bir biçimde ifade edilen Amerika'nın Avrupa birliğine inancı, Amerika'nın Avrupa'nın gerçekten Avrupa olmasının sonuçlarını kabul etmeye hazır olduğunu aleni olarak ilan etmesinin dışında buna uygun olarak davranmaya da başlamasına kadar, içi boş bir inanç olmaya devam edecektir. Avrupa için, nihai sonuç, Amerika ile kayırılan küçük ortak statüsü yerine gerçek bir ortaklık kurmayı getirecektir. Ve gerçek bir ortaklık hem kararları hem sorumlulukları paylaşmaktır. Amerika'nın bu hedefe desteği, Atlantik ötesi diyaloğu güçlendirmeye yardımcı olarak, Avrupalıları, gerçekten önemli bir Avrupa'nın dünyada oynayabileceği role ciddi olarak yoğunlaşmalarını teşvik edebilir.

Bir noktada gerçekten tam olarak birleşmiş ve güçlü Avrupa Birliği'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne küresel rakip olacağı akla yatkındır. Elbette zorlu bir ekonomik-teknolojik rakip olabilir. Ortadoğu'daki veya başka bir yerdeki jeopolitik çıkarları Amerika'nınkilerden önemli ölçüde farklı olabilir. Ama aslında, böyle güçlü ve siyasi olarak teksesli Avrupa görünen

gelecekte olası gözükmemektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin oluştuğu zamanki Amerika'da egemen olan koşulların tersine, Avrupalı ulus-devletlerin eski durumlarına geri dönme becerilerinin derin tarihi kökenleri vardır ve uluslar-ötesi Avrupa tutkusu sönmüştür.

Önümüzdeki on ya da yirmi yıl için gerçek alternatifler -tereddütle ve sancılı da olsa- kıtasal birlik hedefine yönelmiş, genişleyen ve birleşen bir Avrupa'dır veya Orta Avrupa'nın kimseye ait olmayan topraklar olarak kaldığı, birleşmede ve coğrafi alan olarak şu andaki durumunun ötesine gidememiş, pata olmuş bir Avrupa ya da pata olma sonucunda adım adım parçalanarak, eski güç rekabetine yeniden dönen bir Avrupa. Pata olmuş bir Avrupa'da, Almanya'nın kendini Avrupa ile tanımlaması kaçınılmaz olarak son bulacak, bu da Alman çıkarlarının daha milliyetçi tanımını teşvik edecektir. Amerika için ilk seçenek elbette en iyisidir, ama ilerleme için enerji vere-n Amerikan desteğini gerektiren bir seçenektir.

Avrupa'nın tereddütlü inşasının bu aşamasında, AB'nin dış politika kararlarının salt çoğunlukla alınıp alınmayacağı (bu özellikle Almanya'nın yeğlediği durumdur), Avrupa Parlamentosu'nun karar verici yasama gücünü üstlenip üstlenmeyeceği, Brüksel'deki Avrupa Komisyonu'nun Avrupa'nın yürütme gücü olup olmayacağı, Avrupa ekonomik ve parasal birliğinin uygulanması için takvimin esnetilip esnetilmeyeceği veya son olarak, Avrupa'nın geniş bir federasyon mu, yoksa federe bir çekirdek ve daha gevşek dış kabuktan oluşan çok katmanlı bir oluşum mu olacağı gibi karmaşık tartışmalara Amerika doğrudan katılmamalıdır. Bunlar Avrupalıların kendi aralarında çözmeleri gereken meselelerdir. Tüm bu konulardaki ilerlemenin düzensiz, duraksamalı ve kesintili olacağı, sonunda da karmaşık uzlaşmalarla iteleneceği kesindir.

Yine de, Ekonomik ve Parasal Birlik'in 2000 yılına kadar gerçekleşeceğini varsaymak mantıklıdır; belki, var olan on beş üyeden sadece altı ile on arasında bir sayıda üyenin katılımı ile başlayabilir. Avrupa'nın ekonomik bütünleşmesi, parasal boyutun ötesinde, siyasi bütünleşmeyi teşvik edecektir. Böylece, dura kalka, daha bütünleşmiş bir çekirdeğin etrafındaki daha gevşek kabuktan oluşan tek bir Avrupa, Avrasya satranç tahtasında gittikçe daha önemli bir siyasi oyuncu olacaktır.

Her durumda, Amerika daha genişlese bile, daha belirsiz bir Avrupa tercih eder izlenimini vermemelidir. Amerika'nın AB'yi, NATO aracılığıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin müttefiki olan devletlerden oluşan bölgesel bir Ortak Pazar olarak değil, sonunda siyasi ortağı ve küresel güvenlik

olarak görme isteğini sözleri ve eylemleriyle tekrarlamalıdır. Bu sözleri daha inanılır kılmak ve böylece ortaklık retoriğinin ötesine gitmek, AB ile yeni iki yönlü Atlantik ötesi karar verme mekanizmalarını beraberce planlamak önerilmeli ve başlatılmalıdır.

Aynı ilke NATO için de geçerlidir. Korunumu Atlantik ötesi bağlantı için hayatidir. Bu konuda, çok güçlü Amerika- Avrupa uzlaşması mevcuttur. NATO olmaksızın, Avrupa sadece savunmasız olmakla kalmaz, aynı zamanda kısa zamanda siyasi olarak parçalara bölünmüş olur. NATO Avrupa'nın güvenliğini garanti ederken, Avrupa'nın birliğinin takibi için istikrarlı bir çerçeve sunmaktadır. NATO'yu Avrupa için tarihsel olarak yaşamsal kılan budur.

Ancak Avrupa, aşamalı ve tereddütlü biçimde birleşirken, NATO'nun iç yapısı ve süreçleri ayarlanmalıdır. Bu konuda Fransızların haklı olduğu bir husus vardır. Aynı anda hem birleşmiş Avrupa'ya hem de bir süper güç çevresinde on beş bağımlı güçten oluşan bir ittifaka sahip olamazsınız. Avrupa bir kez gerçek siyasi kimliğini kazanmaya başlayıp, AB uluslarüstü hükümetin işlevlerini daha fazla üstlenince, NATO 1+1 (ABD+AB) formülüne göre değiştirilmelidir.

Bu, hepsi bir anda olacak bir değişim değildir. Bu yöndeki ilerleme, tekrarlamak gerekirse, tereddütlü olacaktır. Ama bu tür bir ilerleme, ayarlamaların yokluğu ilerlemeye engel olmasın diye, var olan tüm ittifak düzenlemelerinde yansıtılmalıdır. Bu yönde atılmış belirgin bir adım, ittifakın 1996 yılında aldığı, Combined Joint Task Forces'u kurma kararı ve böylece ittifakın lojistik, komuta, denetim, iletişim ve haber almaya dayalı bir bölümünün salt Avrupalı askeri girişimlerin imkânlarını göz önüne almasıdır. Fransa'nın NATO içinde Batı Avrupa Birliği (BAB)'ne, özellikle komuta ve karar vermede daha fazla rol verilmesi taleplerini Amerika'nın daha fazla desteklemesi, Amerika'nın Avrupa Birliği'ne daha fazla destek vermesi olarak görülecek ve Amerika'yla Fransa arasındaki, Avrupa'nın kendini tanımlamasına dair görüş ayrılığının bir miktar azalmasına yardımcı olacaktır.

Daha uzun vadede BAB'ın farklı jeopolitik ya da tarihsel nedenlerden dolayı NATO üyesi olmaya çabalamayan AB üyesi ülkeleri içine alması mümkündür. Bu, Finlandiya'yı, İsveç'i ve hatta Avusturya'yı kapsayabilir; hepsi de şimdiden BAB'da gözlemci statüsü elde etmiştir. [11] Diğer devletler de NATO üyeliğine ön hazırlık olarak BAB bağlantısı için çabalayabilirler. BAB bir noktada AB'nin üye adayları için NATO'nun

Barış İçin Ortaklık programından daha iyisini sunmayı da tercih edebilir. Bunların tümü Avrupa'da, Atlantik ötesi ittifakın biçimsel olanakları ötesinde, daha geniş bir güvenlik işbirliği ağının oluşturulmasına yardım edebilir.

Bu arada, -en iyi koşullarda bile yakın bir tarihte ortaya çıkmayacak- daha geniş ve daha birleşmiş bir Avrupa oluşana kadar Amerika Birleşik Devletleri hem Fransa hem de Almanya'yla daha birleşmiş ve daha büyük bir Avrupa'nın oluşması için daha yakından çalışmak zorunda olacaktır. Bu nedenle, Amerika'nın Fransa ile esas siyasi ikilemi, Fransa'nın daha yakın Atlantik siyasi ve askeri bütünleşmeye Amerikan-Alman bağlantısından taviz verilmeden nasıl kandırılabileceğidir. Almanya'yla ilgili olarak da Fransa ve İngiltere'nin yanı sıra diğer Avrupa ülkelerinde de endişe uyandırmaksızın Atlantikçi bir Avrupa'da ABD'nin Almanya'nın liderliğine itimat etmesinin Amerika çıkarları için nasıl kullanılacağıdır.

İttifakın gelecekte alacağı biçimle ilgili olarak daha aleni Amerikan esnekliği, ittifakın doğuya doğru genişlemesinde daha büyük Fransız desteğinin harekete geçirilmesinde yardımcı olabilir. Uzun vadede, Almanya'nın her iki tarafında NATO'nun bütünleştirilmiş askeri güvenlik bölgesi, Almanya'yı daha sağlam bir şekilde çok yönlü bir çerçeve içine oturtacaktır, bunun da Fransa için önemli sonuçları olacaktır. Dahası ittifakın genişlemesi, (Almanya, Fransa ve Polonya'nın oluşturduğu) Weimar Üçgeni'nin Almanya'nın Avrupa'daki liderliğinin bir ölçüde dengelenmesinde hassas bir araç olma olasılığını arttıracaktır. Her ne kadar Polonya ittifaka girmek için Almanya'nın desteğine güveniyor (ve Fransa'nın böylesi bir genişleme konusunda mevcut tereddütlerine içerliyorsa da), bir kez ittifaka girdi mi ortak bir Fransa-Polonya jeopolitik perspektifinin ortaya çıkması çok daha olasıdır.

Her durumda, Washington, Avrupa kimliğini ya da NATO'nun iç işleyişini ilgilendiren konularda Fransa'nın yalnızca kısa vadeli bir muhalif olduğu gerçeğini gözden kaçırmamalıdır. Daha da önemlisi, demokratik bir Almanya'nın sürekli olarak Avrupa'ya kilitlenmesi mevzusunda Fransa'nın gerekli bir ortak olduğu gerçeğini akılda tutmalıdır. Bu, Fransız-Alman ilişkisinin tarihsel rolüdür. Hem AB'nin hem de NATO'nun doğuya doğru genişlemesi, Avrupa'nın çekirdeği olan bu ilişkinin önemini arttıracaktır. Son olarak, Fransa ne Amerika'nın Avrupa politikasının jeostratejik temellerini engelleyecek kadar, ne de Avrupa'nın lideri olacak kadar güçlüdür. Bu nedenle, tuhaflıkları ve hatta sinir krizleri hoş görülebilir.

Fransa'nın Kuzey Afrika'da ve Frankopan Afrika ülkelerinde yapıcı bir rol oynadığını söylemek yerinde olur. Fas ve Tunus'un temel ortağıdır. Bir yandan da Cezayir'de istikrar sağlayıcı bir rol üstlenmiştir. Fransa'nın buralara müdahale etmesinin önemli bir iç sebebi vardır; şu anda Fransa'da yaklaşık beş milyon Müslüman yaşamaktadır. Bu nedenle Kuzey Afrika'nın istikrarlı ve düzenli gelişmesinden Fransa'nın yaşamsal çıkarı vardır. Fakat bu çıkar Avrupa'nın güvenliği için çok daha faydalıdır. Fransa'nın misyon duygusu olmasa Avrupa'nın güney kanadı çok daha istikrarsız ve tehdit edici olurdu. Güney Avrupa'nın tümü Akdeniz'in güney kıyısındaki istikrarsızlığın ortaya çıkardığı sosyopolitik tehditten gittikçe daha çok endişelenmektedir. Bu nedenle Fransa'nın Akdeniz'in öbür yakasında olanlardan duyduğu endişe NATO'nun güvenlik endişelerine uygundur. Bu husus, Amerika zaman zaman Fransa'nın abartılmış liderlik statüsü iddialarıyla uğraşmak zorunda kaldığında hesaba katılmalıdır.

Almanya başka bir mevzudur. Almanya'nın belirleyici rolü yadsınamaz. Ancak Almanya'nın Avrupa'daki liderliği kamu önünde onaylanırken dikkat gösterilmelidir. Bu liderlik, Avrupa'nın doğuya doğru genişlemesi lehine Alman inisiyatifini takdir eden Orta Avrupa'daki devletler gibi, bazı Avrupa devletleri için uygun olabilir. Amerika'nın öncülüğünde görüldüğü sürece Batı Avrupalılar da katlanabilir. Ama uzun vadede Avrupa'nın inşası bunun üzerine kurulamaz. Çok fazla anı halen zihinlerdedir, çok büyük korkular su yüzüne çıkabilir. Berlin'in inşa edip yönettiği Avrupa gerçekten de olası değildir. Bu yüzden Almanya Fransa'ya, Avrupa Fransa-Almanya bağlantısına gereksinim duymaktadır. İşte bu yüzden Amerika Fransa'yla Almanya arasında seçim yapamamaktadır.

NATO'nun genişlemesindeki temel nokta, bunun Avrupa'nın genişlemesiyle bağlantılı bir süreç olmasıdır. Eğer Avrupa Birliği, daha bütünleşmiş bir Alman-Fransız merkezi ile daha az bütünleşmiş dış tabakalardan oluşan, coğrafi olarak daha büyük bir toplum olacaksa ve eğer böyle bir Avrupa güvenliğini Amerika'yla devam eden ittifak üzerine kuracaksa, o zaman Avrupa'nın jeopolitik olarak en korunmasız kesimi olan Orta Avrupa, Avrupa'nın geri kalanının Atlantik ötesi ittifak yoluyla yararlandıkları güvenliği paylaşmaktan alenen dışlanamazlar. Bu konuda Amerika ve Almanya hemfikirdirler. Amerika ve Almanya'ya göre genişleme dürtüsü siyasidir ve tarihidir. Bu yapıcı dürtü ne Rusya'ya düşmanlık, ne Rusya'dan korku, ne de Rusya'yı soyutlama arzusu ile yönlendirilmektedir.

Bu nedenle Amerika Avrupa'nın doğuya doğru genişlemesini geliştirmek için özellikle Almanya'yla beraber çalışmalıdır. Amerikan-Alman işbirliği ve bu konuda ortak liderlik şarttır. Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya müşterek olarak diğer NATO müttefiklerini bu adımı atmaya cesaretlendirir, Rusya'yla, uzlaşmaya istekliyse (bakınız, Bölüm 4) birtakım uzlaşmalar için pazarlık ederse veya haklı olarak, Avrupa'nın inşasının Moskova'nın itirazlarıyla ikinci plana itilemeyeceği kanaatiyle zorlayıcı davranırsa genişleme gerçekleşecektir. Birleşik Amerika-Almanya baskısı özellikle zorunlu olan NATO üyelerinin oybirliği için gereklidir. Ancak, eğer Amerika ve Almanya beraberce bunun için baskı yaparsa, hiçbir NATO üyesi bunu yadsıyamayacaktır.

Bu çabanın sonucunda tehlikede olan, Amerika'nın Avrupa'daki uzun vadeli rolüdür. Yeni bir Avrupa halen biçimlenmektedir. Bu yeni Avrupa jeopolitik olarak "Avrupa-Atlantik" bölgesinin bir parçası olarak kalacaksa, NATO'nun genişlemesi gereklidir. Aslında, eğer Amerika Birleşik Devletleri'nin başlattığı NATO'nun genişletilmesi çabası durursa ve sendelerse, bir bütün olarak Avrasya için kapsamlı ABD politikası mümkün olamayacaktır. Böyle bir başarısızlık Amerikan liderliğinin itibarını zedeler, genişleyen Avrupa kavramını paramparça eder, Orta Avrupalıların moralini bozar, Rusya'nın Orta Avrupa'daki şu an uyuyan ya da ölmekte olan jeopolitik özlemlerini yeniden canlandırır. Batı için, sonunda gerçekleşecek herhangi bir Avrasya güvenlik mimarisinde gerçek bir Avrupalı sütun olasılığına ölümcül zarar veren, Batı'nın kendi elleriyle açtığı bir yara olur. Bu nedenle, Amerika için yalnızca bölgesel değil, küresel yenilgiye yol açar.

Avrupa'nın aşamalı genişlemesinin yönlendirilmesinde temel esas, mevcut Atlantik ötesi sistemin dışında hiçbir gücün, gerekli niteliklere sahip herhangi bir Avrupalı devletin Avrupa sistemine, dolayısıyla onun Atlantik ötesi güvenlik sistemine katılışını veto etme hakkına sahip olmaması ve gerekli niteliklere sahip herhangi bir Avrupa devletinin sonunda elde edilecek AB veya NATO üyeliğinin en baştan reddilmemesi önkoşulu olmalıdır. Özellikle fazlasıyla savunmasız ve gittikçe daha fazla yeterli niteliklere sahip olan Baltık devletlerinin, sonunda her iki örgütlenmeye de tam üye olabileceklerini ve bu esnada bağımsızlıklarının, genişleyen Avrupa ve ortağı ABD'nin çıkarlarına dokunmadan tehdit edilemeyeceğini bilmeye hakları vardır.

Özetle Batı, özellikle de Amerika ve Batı Avrupalı müttefikleri, Vaclav Havel'in 15 Mayıs 1996'da Aachen'de ortaya koyduğu şu soruya yanıt vermelidir:

"Ne Avrupa Birliği'nin ne de Kuzey Atlantik İttifakı'nın, onlara katılmayı arzu edenlere kapılarını bir gecede açamayacaklarını biliyorum. Her ikisinin de kendilerine güvenerek yapabilecekleri ve çok geç olmadan yapmaları gereken, ortak değerler bölgesi olarak görülen Avrupa'nın tümüne, birliklerin kapalı kulüpler olmadığı güvencesini net olarak vermeleridir. Hem bir takvim içeren hem de bu takvimin mantığını açıklayan, anlaşılır ve ayrıntılı, kademeli genişleme politikasını hazırlamalıdırlar. [Koyu İtalikler eklenmiştir]"

AVRUPA'NIN TARİHSEL TAKVİMİ

Bu aşamada Avrupa'nın nihai doğu sınırları ne sabit biçimde tanımlanabilir ne de saptanabilir. Ancak, en geniş anlamda, Avrupa paylaşılan Hıristiyan geleneğinden türemiş ortak bir uygarlıktır. Avrupa'nın daha dar anlamlı Batılı tanımı, Roma'ya ve onun tarihsel mirasına bağlanır. Ama Avrupa'nın Hıristiyan geleneği Bizans ve onun Rus Ortodoks uzantısını da içerir. Böylece Avrupa kültürel olarak Petrine Avrupa'dan daha geniştir. Petrine Avrupa da Batı Avrupa'dan -her ne kadar son yıllarda Batı Avrupa "Avrupa" kimliğine el koyduysa da- daha geniştir. Daha da kötüsü, Avrupa'yla Rusya arasındaki emniyetsiz bir bölgenin hem Rusya'yı hem Avrupa'yı çekerek, kaçınılmaz olarak gerilimlere ve rekabete yol açacağı bir alanda bulunan Avrupa'dır.

Batı Avrupa'yla sınırlı, Charlemagne Avrupası zorunluluklar nedeniyle Soğuk Savaş sırasında bir anlam ifade ediyordu. Ama böyle bir Avrupa artık normal kabul edilemez. Çünkü oluşan yeni Avrupa, bir uygarlık olmanın yanı sıra aynı zamanda bir yaşam biçimi, yaşam standardı, etnik nedenlerle ve toprakla ilgili anlaşmazlıklar yüzünden sıkıntılar yaşamayan, ortak demokratik yöntemler topluluğudur. Biçimsel olarak organize olmuş bu Avrupa halen gerçek potansiyelinin çok altındadır. Orta Avrupa'daki, hepsi de Petrine Avrupa geleneğinin parçası olan, daha gelişmiş ve siyasi olarak daha istikrarlı olan devletlerin birçoğu, özellikle de Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan ve belki de Slovenya, "Avrupa" ve onun Atlantik ötesi güvenlik bağlantısına katılmak için belirgin biçimde yeterli ve isteklidirler.

Mevcut koşullarda, NATO'nun muhtemelen 1999'a kadar Polonya'yı, Çek Cumhuriyeti'ni ve Macaristan'ı içine alacak şekilde genişlemesi olası

gözükmektedir. Bu ilk ama önemli adımdan sonra, ittifakın bundan sonraki genişlemesinin AB’nin genişlemesiyle eşzamanlı olması ya da bu genişlemeyi takip etmesi olasıdır. Bu genişlemeyi takip etmesi hem yeterlilik aşamaları hem de üyelik koşullarının yerine getirilmesi açısından daha karmaşık bir süreci içerir (sayfa 121’deki tabloya bakınız). Bu nedenle Orta Avrupa’dan AB’ye ilk kabuller 2002 yılından önce veya belki daha sonrasında bile, olası değildir. Yine de, üç yeni NATO üyesinin AB’ye de katılmasından sonra hem AB hem de NATO, üyeliğe Baltık Cumhuriyetleri, Slovenya, Romanya, Bulgaristan ve Slovakya ile belki de sonunda Ukrayna’yı alarak genişleme sorusuna cevap vermek zorunda kalacaktır.

Sonunda gerçekleşecek üyelik beklentisinin, aday ülkelerin ilişkilerinde ve iletişimlerinde şimdiden yapıcı etkisi olması dikkate değerdir. Ne AB’nin ne de NATO’nun azınlık hakları veya üyeleri arasındaki toprak talepleri -Türkiye-Yunanistan çekişmesi gereğinden fazla can sıkmıştır- nedeniyle ekstra uzlaşmazlıklarla sıkıntı yaşamak istemediğini bilmek, Slovakya, Macaristan ve Romanya’ya, Avrupa Konseyi tarafından konulan standartlara uygun uzlaşmaları yapmaları için gerekli dürtüyü vermiştir. Aynı durum, daha genel bir ilke olan, yalnızca demokrasilerin üyeliğe yeterli olabilecekleri ilkesi için de geçerlidir. Dışarıda bırakılmama arzusu yeni demokrasiler üzerinde önemli bir yaptırım gücü uygulamaktadır.

BAŞVURUDAN KABULE AB ÜYELİĞİ

Bir Avrupa ülkesi Avrupa Birliği Konseyi’ne (Konsey)
üyelik için başvuruda bulunur.
Konsey Komisyon’dan başvuru için görüş bildirmesini ister.
Komisyon Konsey’e başvuru hakkında görüş bildirir.

•

Konsey oybirliğiyle kabul için görüşmelerin
başlatılmasına karar verir.

•

Birliğin başvuru sahipleriyle karşılıklı olarak yapacağı kabul
görüşmelerinde elde edilinecek konumlar Komisyon tarafından
önerilir ve Konsey tarafından oybirliğiyle kabul edilir. •

•

Konsey Başkanı’nca temsil edilen Birlik,
Başvuru Sahibi’yle görüşmeleri başlatır.

•

Birlik’le Başvuru Sahibi arasında
Kabul Anlaşması Taslağı üzerinde anlaşılır.

•

Kabul Anlaşması, Konsey’e ve Avrupa Parlamentosu’na sunulur.

•

Avrupa Parlamentosu Kabul Anlaşması’na
mutlak çoğunlukla onay verir.

•

Konsey Kabul Anlaşması’nı oybirliğiyle onaylar.

•

Üye Ülkeler ve Başvuru Sahipleri biçimsel olarak
Kabul Anlaşması’nı imzalarlar.

•

Üye Ülkeler ve Başvuru Sahipleri Kabul Anlaşması’nı
imzalayarak onaylarlar.

•

Onaydan sonra Kabul Anlaşması yürürlüğe girer.

C.S.I.S. ABD-AB-Polonya Eylem Komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Her durumda, Avrupa’nın siyasal birliğiyle güvenliğinin birbirinden ayrılmaz olduğu temel ilke olmalıdır. Uygulamada, aslında Amerika’yla ortak bir güvenlik düzenlemesi olmaksızın tam anlamıyla birleşmiş bir Avrupa’yı tasavvur etmek zordur. Bu nedenle, AB’yle kabul görüşmelerine başlama konumundaki ya da bu yönde davet almış olan devletler otomatik olarak NATO’nun önkorumasının özneleri olarak görülmelidirler. ,

Bundan dolayı, Avrupa’nın genişlemesi ve Atlantik ötesi güvenlik sisteminin büyütülmesi sürecinin, dikkatli aşamalardan geçerek ilerlemesi olasıdır. Süregelen Amerika ve Batı Avrupa bağlılığı varsayılarak bu aşamalar için spekülatif, fakat sakınımlı denebilecek derecede gerçekçi takvim aşağıdaki gibi olabilir:

1999’a kadar ilk yeni Orta Avrupalı üyeler, AB’ye girişleri muhtemelen 2002 ya da 2003’ten önce gerçekleşmeyecek olmasına rağmen NATO’ya kabul edileceklerdir.

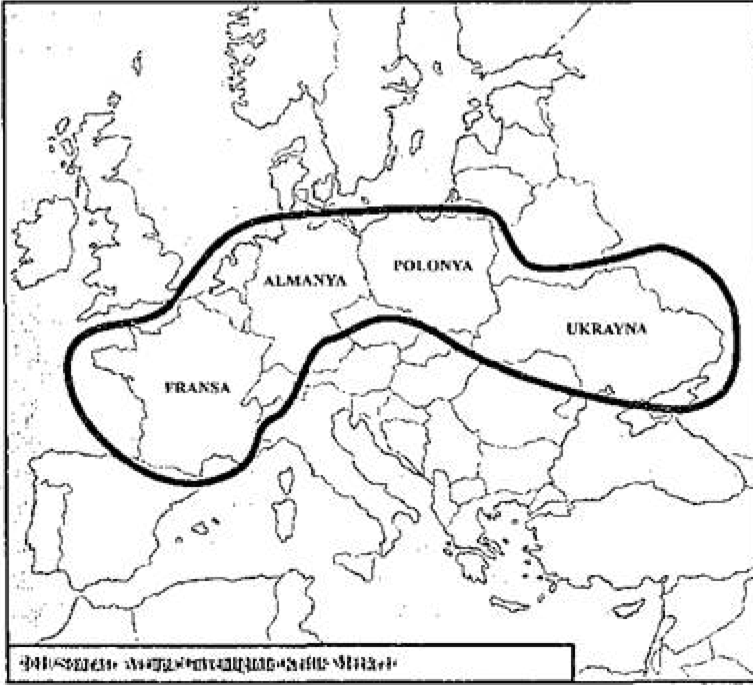
Bu arada AB, Baltık Cumhuriyetleriyle kabul görüşmeleri başlatacaktır. NATO da benzer biçimde, bunların ve Romanya’nın üyelikleri konusunda ilerlemeye başlayacaktır. Bunların kabullerinin 2005 yılına kadar

tamamlanması olasıdır. Bu aşamanın herhangi bir noktasında diğer Balkan devletleri de benzer biçimde yeterli hale gelebilirler.

Baltık devletlerinin katılımı İsveç ve Finlandiya’nın da NATO üyeliğini göz önüne almalarını teşvik edebilir.

2005’le 2010 yılları arasında bir zamanda Ukrayna, eğer bu arada iç reformlarında önemli ilerleme sağlamışsa ve bir Orta Avrupa ülkesi olarak daha açıkça tanımlanmayı başarmışsa hem AB hem de NATO’yla ciddi görüşmeler yapmaya hazır olacaktır.

Bu arada AB ve NATO içindeki Fransa-Almanya-Polonya işbirliği özellikle savunma alanında muhtemelen çok derinleşecektir. Bu işbirliği, nihai olarak hem Rusya’yı hem de Ukrayna’yı içine alabilecek daha geniş bir Avrupa güvenlik düzenlemesinin Batı’daki çekirdeği olabilir. Almanya ve Polonya’nın Ukrayna’nın bağımsız olmasındaki özel jeopolitik çıkarları göz önüne alınırsa, Ukrayna’nın da aşamalı olarak Fransa-Almanya-Polonya özel ilişkisine dâhil edilmesi mümkündür. 201 O yılına kadar Fransa-Almanya-Polonya-Ukrayna siyasi işbirliği 230 milyonluk nüfusuyla, Avrupa’nın jeostratejik derinliğini artıran bir işbirliğine dönüşebilir (Haritaya bakınız).

Yukarıdaki senaryonun tatlılıkla mı, yoksa Rusya’yla artan çatışmalar bağlamında mı gerçekleşeceği çok önemlidir. Rusya’ya, Avrupa’nın ve genişlemiş Atlantik ötesi güvenlik sistemine ilerideki bir katılımının kapılarının, hatta ilerideki bir tarihte ' yeni bir Avrasya ötesi güvenlik

sisteminin kapılarının açık olduğu konusunda sürekli olarak güven verilmelidir. Güvenini daha çok kazanmak için Rusya ve Avrupa arasında her alanda çeşitli işbirliği bağlantıları çok bilinçli biçimde geliştirilmelidir. (Rusya'nın Avrupa'yla ilişkisi ve bu bağlamda Ukrayna'nın rolü gelecek bölümde daha geniş olarak ele alınmıştır.)

Eğer Avrupa hem birleşmede hem de genişlemede başarılı olursa, bu arada Rusya da demokratik olarak sağlamlaşır ve sosyal modernleşmeyi başarırsa bir noktada o da Avrupa'yla daha organik bir ilişki için uygun olabilir. Bu da Atlantik ötesi güvenlik sisteminin, kıtalar aşan Avrasya güvenlik sistemiyle kaynaşmasını mümkün kılabilir. Ancak pratik gerçek, Rusya'nın biçimsel üyeliği sorusunun yakın gelecekte gündeme gelmeyeceğidir. Sadece bu bile Rusya'ya kapıların anlamsız biçimde kapatılmaması için başka bir nedendir.

Sonuç olarak: Yalta Avrupası'nın gitmesiyle, Versailles Avrupası'na dönüş olmaması gerekir. Avrupa'nın bölünmesinin sona erişi, çekişmeli ulus-devletlerin Avrupası'na geri dönüş adımını teşvik etmemeli, tam tersine, daha geniş bir NATO'yla pekişmiş ve Rusya'yla yapıcı bir güvenlik ilişkisiyle daha güvenli hale getirilmiş daha büyük ve giderek artan biçimde bütünleşmiş bir Avrupa'nın şekillendirilmesinde başlangıç noktası olmalıdır. Bundan dolayı, Amerika'nın Avrupa'daki merkezi jeostratejik hedefi oldukça basit şekilde özetlenebilir: Bu, daha gerçek bir Atlantik ötesi ortaklık aracılığıyla Avrasya Kıtası'ndaki direnek noktasını sağlamlaştırmak, böylece de büyüyen Avrupa'nın, Avrasya'ya, uluslararası demokratik ve işbirlikçi düzenin yansıtılması için daha uygun sıçrama tahtası olabilmesini sağlamak.

BÖLÜM 4: KARA DELİK

1991'in sonlarında, dünyanın toprak bakımından en büyük devletinin dağılması, Avrasya'nın tam ortasında bir "kara delik" yarattı. Sanki jeopolitikacıların "kalp bölgesi" küresel haritadan aniden sökülüp alınmıştı.

Bu yeni ve şaşırtıcı jeopolitik durum, Amerika için çok önemli bir sorunu ortaya çıkarmıştır. Anlaşılabileceği gibi acil sorun, halen güçlü nükleer silahları olan dağılmış bu devlette siyasal anarşiye ya da düşman bir diktatörlüğe dönüş olasılığını azaltmaktır. Ama bu, uzun vadedeki sorunu çözmemektedir: Rusya'nın demokratik dönüşümünü ve ekonomik kalkınmasını teşvik ederken aynı zamanda da Amerika'nın jeostratejik hedefi olan, Rusya'nın istikrarlı ve güvenlik içinde ilişkilendirilebileceği daha büyük Avrupa-Atlantik sisteminin oluşturulmasına engel olabilecek bir Avrasya imparatorluğunun yeniden ortaya çıkması nasıl engellenebilir?

RUSYA'NIN YENİ JEOPOLİTİK KONUMU

Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Cengiz Han'ın ülkesinin genişliğine kısa bir süre denk olan ve hatta bazı bölgelerde bu genişliği aşan, çok geniş Çin-Sovyet komünist bloğunun parçalanmasının son aşamasıydı. Fakat daha modem, kıtalar ötesi Avrasya bloğu çok kısa sürdü. Tito Yugoslavyası'nın ayrılması ve Mao Çini'nin başkaldırışı, ideolojik bağlardan daha güçlü olduklarını kanıtlayan milliyetçi tutkular karşısında komünist kampın kırılganlığının sinyallerini önceden verdiler. Çin-Sovyet bloğu yaklaşık on yıl, Sovyetler Birliği ise hemen hemen yetmiş yıl sürdü.

Ancak yüzyıllarca süren, Moskova yönetimli Büyük Rus İmparatorluğu'nun mahvoluş sebebi jeopolitik olarak daha önemliydi. Sistemden kaynaklanan gizlilik ve kendini soyutlama ile neredeyse son ana kadar sıkıntıların çoğu gizlendiyse de, bu imparatorluğun dağılması, Sovyet sisteminin genel sosyoekonomik ve siyasal başarısızlığı tarafından hızlandırıldı. Bu nedenle dünya Sovyetler Birliği'nin bizzat yıkımının görünüşteki hızına afalladı. Aralık 1991'deki iki kısa haftada Sovyetler Birliği önce Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya Cumhuriyetleri başkanları tarafından cüretkârca dağılmış olarak ilan edildi. Sonrasında, biçimsel olarak daha belirsiz bir mevcudiyet olan ve Baltık devletleri hariç tüm Sovyet Cumhuriyetlerini içeren Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ilan edildi. Sonra Sovyetler Birliği devlet başkanı gönülsüzce istifa etti ve Sovyet bayrağı Kremlin burçlarından aşağıya son kez indirildi. Sonunda 150 milyon nüfusuyla ağırlıklı olarak Rus ulusal devleti olan Rusya

Federasyonu, Sovyetler Birliği'nin olgusal mirasçısı olarak ortaya çıkarken, kalan 150 milyon nüfusu içeren diğer cumhuriyetler, değişen derecelerde bağımsızlıklarını ilan ettiler.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü muazzam bir jeopolitik kargaşa yarattı. Sovyetler Birliği'nin yaklaşan dağılmasından dış dünyanın haberdar olduğundan daha az haberdar olan Rus halkı, neredeyse iki hafta içinde, artık kıtalar ötesi bir imparatorluğun sahibi olmadıklarının, Rusya'nın sınırlarının Kafkasya bölgesinde 1800'lerin başındaki haline, Orta Asya'da 1800'lerin ortalarındaki haline, Batı sınırlarının -daha ani ve acı verici olan da buydu- yaklaşık 1600'lerdeki, Korkunç İvan'ın hükümranlığının sonrasındaki konumuna geri döndüğünün farkına vardılar. Kafkasya'nın kaybı, dirilen Türk etkisine dair stratejik korkuyu canlandırdı. Orta Asya'nın kaybı, bölgenin olağanüstü enerji ve maden kaynaklarıyla ilgili mahrumiyet duygusu yaratırken, bir yandan da potansiyel İslami karşı çıkışlar endişe yarattı. Ukrayna'nın bağımsızlığı, Rusya'nın kendini vakfettiği ilahi ortak Panislavik kimliğin hamisi olma iddiasının özünü sorguladı.

Yüzyıllar boyunca Çarlık İmparatorluğu ve yetmiş beş yıl boyunca Rusya'nın egemenliğindeki Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiş alan, şimdi (Rusya hariç) çoğu gerçek egemenliğe hazır olmayan ve 52 milyon nüfusuyla görece büyük Ukrayna'dan 3,5 milyon nüfuslu Ermenistan'a kadar çeşitli büyüklüklerdeki bir düzine devlet tarafından doldurulacaktı. Varlıklarını devam ettirmeleri belirsiz gözüküyordu. Benzeri şekilde, Moskova'nın yeni gerçekliğe daimi olarak uyum sağlamayı isteyip istemediği de kestirilemiyordu. Rusların yaşadığı tarihsel şok, Rusça konuşan yaklaşık 20 milyon kişinin artık, onlarca yıl boyunca az ya da çok zorlamayla Ruslaştırıldıktan sonra, kendi kimliklerini ortaya koymaya kararlı ve gittikçe daha milliyetçi olan seçkinlerin siyasi egemen oldukları yabancı devletlerin vatandaşları haline gelmeleri gerçeğiyle ağırlaşıyordu.

Rus İmparatorluğu'nun çöküşü Avrasya'nın tam kalbinde iktidar boşluğu yarattı. Yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerde de Rusya'da da zayıflık ve kargaşa vardı. Büyük değişiklik, özellikle siyasi değişiklik ve eski Sovyet sosyoekonomik modelinin yok edilmesi girişimleri, büyük bir sistematik kriz üretti. Ulusal travma, Rusya'nın İslamcıların iktidara gelmesi korkusu yüzünden yeni bağımsız Tacikistan'a askeri müdahalede bulunmasıyla kötüleşti. Travma, trajik, acımasız ve hem ekonomik hem de siyasi olarak çok pahalıya patlayan Çeçenistan müdahalesiyle daha da

ağırlaştı. En acısı, Rusya'nın uluslararası statü kaybıydı. Artık pek çok kişi, dünyanın iki süper gücünden birine, halen önemli, ama giderek eskiyen nükleer silahları elinde bulundurmasına rağmen, Üçüncü Dünya bölgesel gücünden biraz fazlası gözüyle bakıyordu.

Jeopolitik boşluk Rusya'nın sosyal krizinin boyutlarıyla daha da büyüyordu. Yetmiş beş yıllık komünist yönetim Rus halkı üzerinde eşi görülmemiş biyolojik zarar meydana getirmişti. En yetenekli ve girişken bireylerinin milyonlarcası Gulag'da öldürülmüş ya da sindirilmişti. İlaveten, bu yüzyıl boyunca ülke I. Dünya Savaşı'nın tahribatlarının, uzayıp giden iç savaşın cinayetlerinin, II. Dünya Savaşı'nın zalimliklerinin ve mahrumiyetlerinin acısını çekmişti. Baştaki komünist rejim, katı doktrinsel Ortodoksluğu zorla kabul ettirmeye çalışmış, ülkeyi dünyanın geri kalanından soyutlamıştı. Ekonomi politikaları çevreci endişelere karşı kayıtsızdı. Sonuçta hem çevre hem de halk sağlığı çok büyük zararlar görmüştü. Resmi Rus istatistiklerine göre 1990'ların ortalarında, dünyaya gelen bebeklerin yalnızca %40'ı sağlıklı doğuyordu. Birinci sınıfa giden çocukların neredeyse beşte birinde zihinsel gelişim bozukluğu vardı. Erkeklerde hayat ortalaması 57,3'e gerilemişti. Ölen Rusların sayısı doğanlardan daha çoktu. Rusya'nın sosyal koşulları gerçekte tipik bir orta düzey Üçüncü Dünya ülkesininkine denkti.

Rus halkının bu yüzyıl boyunca yaşadığı dehşet verici olaylar ve sıkıntılar küçümsenemez. Neredeyse tek bir Rus ailesi dahi normal uygarca yaşam şansına sahip olmamıştır. Aşağıdaki olaylar dizisinin toplumsal etkilerini bir düşününüz:

· 1905'te Rusya'nın gurur kırıcı yenilgisiyle sonuçlanan Rusya-Japonya Savaşı;

· 1905'teki büyük boyutlu kentsel şiddeti başlatan ilk "proleter" devrim;

· 1914-1917 yılları arasında milyonlarca kayıp verilen ve ekonomiyi allak bullak eden 1. Dünya Savaşı;

· 1918-1921 yıllan arasında yine milyonlarca insanı yok eden ve ülkeyi harap eden iç savaş;

· 1919-1920 yıllarında Rus yenilgisiyle sona eren Rusya- Polonya Savaşı;

· 20'lerin başlarında Gulag'ın başlatılması, devrim öncesi seçkinlerin çoğunun yok edilmesi ve geride kalanların Rusya'dan büyük çaplı göçü;

· 30’ların ortalarıyla sonlarında milyonlarca insanın çalışma kamplarına hapsedildiği, 1 milyondan fazla insanın kurşuna dizildiği, milyonlarca insanın da kötü muameleden öldüğü, Büyük Temizlik ve Terör;

· 1941-1945 yılları arasında milyonlarca askeri ve sivil kaybı ve büyük ekonomik tahribatıyla II. Dünya Savaşı;

· 40’ların sonunda geniş çaplı tutuklamalar ve süregiden idamlarla Stalinist terörün verdiği hasar;

· 40’ların sonlarından 80’lerin sonuna kadar kırk yıl süren, toplumu yoksullaştıran, Amerika Birleşik Devletler’iyle yapılan silahlanma yarışı;

· 70’ler ve 80’lerde, Sovyet gücünü Karayipler’e, Ortadoğu’ya ve Afrika’ya yayma amaçlı, ekonomiyi yoksullaştırıcı çabalar;

· 1979’dan 1989’a kadar Afganistan’daki yıpratıcı savaş;

· Sovyetler Birliği’nin ani dağılışı, bunu izleyen sivil kargaşa, sancılı ekonomik kriz, Çeçenistan’la kanlı ve küçük düşürücü savaş.

Rusya’nın içindeki kriz ve uluslararası statü kaybı, özellikle Rus politik seçkinleri için çok kaygı vericiydi. Üstelik tüm bunlardan jeopolitik durumu da olumsuz etkilenmişti. En acısı da batıda, Sovyetler Birliği’nin dağılmasının sonucu olarak, Rusya sınırlarının değişmesiydi. Rusya’nın jeopolitik etki alanı çok daralmıştı (Haritaya bakınız).

Baltık devletleri 1700’lerden bu yana Rusya’nın kontrolündeydi. Riga ve Talin Limanlarının kaybı Rusya’nın Baltık Denizi’ne ulaşmasını sınırlıyor, Rusya’yı kışın dona tabi hale getiriyordu. Her ne kadar Moskova, biçimsel olarak yeni bağımsızlaşmış, fakat büyük ölçüde Ruslaşmış Beyaz Rusya’da siyasi hâkimiyete sahip konumunu elinde tutmayı başardıysa da,

sonuçta, milliyetçi kesimin orada da üstünlük kazanıp kazanmayacağı belli değildi. Eski Sovyetler Birliği'nin sınırlarının ötesinde, Varşova Paktı'nın çöküşü, Orta Avrupa'daki eski uydu devletlerin, başta da Polonya'nın, hızla NATO ve Avrupa Birliği'ne yönelmeleri anlamına geliyordu.

Ukrayna'nın kaybı hepsinden daha çok sorun yaratıyordu. Bağımsız Ukrayna devletinin ortaya çıkışı, tüm Rusları siyasi ve etnik kimliklerinin karakterini yeniden düşünmeye itiyordu. Rus devleti içinse bu, hayati jeopolitik gerilemeyi temsil etti. Üç yüz yıldan fazla süren Rus imparatorluk tarihinin yadsınması, Rusya'yı gerçekten büyük, kendinden emin, yayılmacı bir devlet yapmaya yetecek, potansiyel olarak zengin bir sanayiye ve tarım ekonomisine sahip, Ruslara etnik ve dinsel açıdan yakın 52 milyon insanının kaybı anlamına geliyordu. Ukrayna'nın bağımsızlığı Rusya'yı Karadeniz'deki hâkim konumundan da yoksun bıraktı. Odessa, Rusya'nın Akdeniz ile ve onun ötesindeki dünya ile ticaretinin geçiş kapısıydı.

Ukrayna'nın kaybı, Rusya'nın jeostratejik seçeneklerini belirgin olarak sınırlandırdığı için, jeopolitik açıdan çok önemliydi. Rusya, Ukrayna üzerinde kontrolü elinde bulundurarak, Baltık devletleri ve Polonya olmadan bile, eski Sovyetler Birliği'nin güney ve güneydoğusundaki Slav olmayan halklara egemen, iddialı Avrasya imparatorluğunun lideri olma çabasını sürdürebilirdi. Ama Ukrayna ve Ukrayna'daki 52 milyon Slav dostu olmadan Moskova'nın Avrasya imparatorluğunu yeniden kurma yönündeki girişimlerinin, Rusya'yı, ulusal ve dinsel olarak ayağa kalkmış Slav olmayan halklarla uzun sürecek çatışmalarla tek başına cebelleşmek durumunda bırakması olasıydı. Çeçenistan'daki savaş belki de bunun ilk örneğiydi. Üstelik Rusya'nın azalan doğum oranıyla Orta Asyalılardaki doğum patlaması göz önüne alındığında, Ukraynasız, salt Rus gücüne dayanan yeni Avrasya mevcudiyeti kaçınılmaz olarak her geçen yıl daha az Avrupalı, daha fazla Asyalı olurdu.

Ukrayna'nın kaybı yalnızca jeopolitik açıdan hayati öneme sahip değildi. Ukrayna aynı zamanda jeopolitik katalizördü. Ukrayna'nın Aralık 1991'de bağımsızlığını ilan etmesi, Bela Vezha'daki kritik görüşmelerde Sovyetler Birliği'nin bağları daha gevşek Bağımsız Devletler Topluluğu olması yönündeki ısrarları, özellikle Ukrayna'da konuşlandırılmış Sovyet askeri birimlerini Ukrayna'nın kumanda etmesi için ani, darbe benzeri yaptırımı, BDT'nin sadece daha konfedere SSCB'nin yeni ismi olmasını önledi. Ukrayna'nın kendi siyasi kaderini belirlemesi Moskova'yı afallattı;

diğer Sovyet cumhuriyetlerine, başlangıçta ürkek olsalar bile, örnek teşkil etti.

Rusya, hem Ukrayna'nın bağımsızlığı hem de Türkiye'nin, bağımsızlıklarını yeni kazanan Kafkasya devletleri, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın bölgede yarattığı fırsatlarla, bölgede uzun zaman önce kaybettiği etkisini yeniden kazanması nedeniyle, Baltık Denizi'nde olduğu gibi, Karadeniz'de de egemen konumunu kaybetti. 1991'den önce Rus donanmasının Akdeniz'e taşınmasında Karadeniz çıkış noktasıydı. 90'ların ortalarına gelindiğinde, Rusya'ya Karadeniz'de küçük bir kıyı şeridi, bir de Ukrayna'yla Sovyet Karadeniz filosundan arta kalanların Kırım'da demirleme haklarıyla ilgili çözülmemiş bir müzakere kalmıştı. Rusya, açıkça belli olan kızgınlığıyla, NATO-Ukrayna ortak deniz ve kara çıkarma manevralarını, Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde artan rolünü izliyor, Türkiye'nin Çeçen direnişine etkin destek sağlamış olmasından kuşku duyuyordu.

Jeopolitik değişiklik, güneydoğuda, Hazar Denizi havzasında ve daha genel olarak Orta Asya'nın statüsünde de benzeri etkiler doğurdu. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden önce, Hazar Denizi, güneyinde İran'a ait küçük bir bölüm haricinde, fiilen bir Rus gölüydü. Hırslı Batılı petrol yatırımcılarının üşüşmesinden güç alan, bağımsız, koyu milliyetçi Azerbaycan'ın ve aynı şekilde bağımsız Kazakistan ve Türkmenistan'ın ortaya çıkışıyla, Rusya Hazar Denizi havzası zenginliklerinin beş talepkârından yalnızca birisi durumuna düştü. Artık bu kaynakları kendinden emin biçimde, canı istediği gibi kullanabileceğini varsayamazdı.

Bağımsız Orta Asya devletlerinin ortaya çıkışı, Rusya'nın güneydoğu sınırlarının bazı yerlerde kuzeye doğru bin milden fazla geri çekilmesi anlamına geliyordu. Yeni devletler, artık, yabancıların ilgisini çekmesi beklenen muazzam maden ve enerji kaynaklarına hâkimdi. Bu devletlerin seçkinlerinin ve giderek halklarının da daha milliyetçi ve görünüşte İslamcı olmaları neredeyse kaçınılmazdı. Yaklaşık eşit sayıda Kazak ve Slavdan oluşan 20 milyon nüfuslu Kazakistan'da, muazzam doğal kaynaklara sahip geniş topraklarda dinsel ve ulusal sürtüşmelerin yoğunlaşması olasıdır. Etnik olarak daha homojen olan yaklaşık 25 milyon nüfuslu ve liderlerinin ülkenin tarihsel zaferlerini vurguladığı Özbekistan, bölgenin sömürge sonrası yeni statüsünde giderek daha iddialı olmuştu. Rusya'yla her türlü doğrudan temastan Kazakistan'la korunan Türkmenistan, küresel pazarlara

açılmak için öncelikle Rus iletişim sistemine bağımlılığını azaltmak amacıyla İran'la aktif yeni bağlantılar kurmuştu.

Dışarıdan Türkiye, İran, Pakistan ve Suudi Arabistan tarafından desteklenen Orta Asya devletleri, çoğu Rus'un umudunun aksine, Rusya'yla kârlı ekonomik bütünleşmeye karşılık yeni siyasi egemenliklerini değiş tokuş etme eğilimine girmediler. En azından Rusya'yla ilişkilerinde bazı gerilim ve düşmanlıklar kaçınılmazdır. Üzücü Çeçenistan ve Tacikistan örnekleri daha kötü bir şeylerin olma olasılığının tümüyle yok sayılamayacağını göstermektedir. Tüm güney sınırları boyunca uzanan (Türkiye, İran ve Pakistan'ı eklemek suretiyle 300 milyonluk) İslami devletlerle potansiyel bir savaşın hayaleti Ruslar için ciddi endişe kaynağı olmalıdır.

Son olarak Rusya İmparatorluğu dağıldığında, her ne kadar sınır değişiklikleri veya siyasi değişiklikler olmadıysa da, Uzakdoğu'da da kötü sinyaller veren yeni bir jeopolitik durumla karşı karşıyaydı. Yüzyıllar boyunca Çin, en azından siyasi ve askeri alanlarda, Rusya karşısında daha zayıf ve daha geri olmuştu. Ülkesinin geleceğinden endişe duyan ve şu on yılın değişiklerinden şaşkınlığa uğramış hiçbir Rus, Çin'in Rusya'dan daha ileri, daha dinamik ve daha başarılı bir devlet olma yolunda ilerlediği gerçeğini görmezden gelemez. Çin'in 1,2 milyar insanının dinamik enerjisinde birleşen ekonomik gücü, iki ülke arasındaki tarihi dengeyi tersine çevirmektedir. Sibirya'nın boş bölgeleri adeta Çin'in sömürgeleştirmesi için göz kırpmaktadır.

Bu çarpıcı yeni gerçeğin, Rusya'nın Uzakdoğu bölgesindeki güvenlik anlayışını ve Orta Asya'daki Rus çıkar odaklarını etkilemesi doğaldır. Hatta bu gelişme uzun süre geçmeden Rusya'nın Ukrayna'yı kaybetmesinin jeopolitik önemini de gölgede bırakabilir. Bunun stratejik etkileri Rusya'nın komünizm sonrası ilk Amerika Birleşik Devletleri elçisi ve daha sonra Duma'nın Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Vladimir Lukin tarafından şöyle dile getirilmiştir:

> *"Geçmişte Rusya kendisini Avrupa'dan geri ama yine de Asya'dan ileride görüyordu. Fakat o zamandan şimdiye Asya çok daha hızlı ilerledi... Biz kendimizi'modem Avrupa'yla'geri kalmış Asya'arasında bir yerlerden ziyade, iki "Avrupa" arasında ortada garip bir yerde buluyoruz."* [12]

Özet olarak, son zamanlara kadar büyük bir karasal imparatorluğun kurucusu ve Avrupa'nın merkezinden Güney Çin Denizi'ne kadar uzanan

uydu devletlerden oluşan ideolojik bloğun lideri Rusya, sıkıntı içinde ulusal bir devlet haline gelmiştir. Coğrafi olarak dış dünyaya ulaşması kolay değildir. Batı, güney ve doğu komşularıyla olası uzlaşmazlıklarla zayıf düşmeye potansiyel olarak açıktır. Yalnızca, yaşanamayan, ulaşımı olmayan ve neredeyse her zaman buzlarla kaplı kuzey bölgeleri jeopolitik olarak güvenli görünmektedir.

YANILTICI JEOSTRATEJİK HAYALLER

Bu noktadan sonra, imparatorluk sonrası Rusya'da tarihi ve stratejik kargaşa döneminin başlaması kaçınılmazdı. Sovyetler Birliği'nin şok edici çöküşü ve özellikle Büyük Rus İmparatorluğu'nun şaşırtıcı ve beklenmeyen dağılışı, Rusları yapılacak doğru şeye karar vermek için çokça düşünmeye itti. Rusya'nın güncel tarihi tanımının ne olması gerektiğine dair ve çoğu büyük ulusta akla bile gelmeyen sorular üzerine yoğun kamusal ve özel tartışmalara yol açtı: Rusya nedir? Rusya nerededir? Rus olmak ne anlama gelir?

Bu sorular yalnızca teorik değildir: Herhangi bir cevap belli bir jeopolitik içerik taşır. Rusya, salt Rus etnikliği üzerine kurulu ulusal bir devlet midir? Yoksa (Britanya'nın İngiltere'den daha fazlası olması gibi) tanım olarak daha fazlasıdır da, bundan dolayı imparatorluk olmak kaderi midir? Tarihi, stratejik ve etnik olarak Rusya'nın gerçek sınırları nerededir? Bağımsız Ukrayna bu tarihi stratejik ve etnik koşullarla değerlendirildiğinde geçici bir sapma olarak mı görülmelidir? (Birçok Rus bu şekilde hissetmek eğilimindedir.) Rus olmak için etnik olarak Rus ("Russkyi") olmak gerekir mi? Yoksa etnik olarak Rus olmadan siyasi olarak Rus olunabilir mi? (Bu "Rossyanin" olmak demektir, İngiliz değil "Britanyalı" olmaya denk düşer.) Örneğin Yeltsin ve bazı Ruslar Çeçenlerin Rus sayılabileceklerini -gerçekten Rus kabul edilmeleri gerektiğini- tartıştılar, bunun üzücü sonuçları oldu.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bir yıl önce, yaklaşan sonu gören az sayıdaki kişiden biri, bir Rus milliyetçisi umutsuz bir bildirimi haykırıyordu:

> *"Eğer Rus halkı için inanılmaz olan korkunç felaket gerçekleşir, devlet dağılırsa, 1000 yıllık tarihi elinden alınan ve kandırılan halk birdenbire tek başına kalırsa, o zamana kadar'kardeşleri'olanlar şahsi mallarını alıp,'ulusal cankurtaran sandallarıyla'kaybolur, yan yatmış gemiden uzaklaşırlarsa... İşte o zaman, bizim gidecek başka yerimiz yok. 'Rus fıkri'ni siyasi, ekonomik ve manevi olarak cisimleştiren Rus*

devleti yeni bir biçimde inşa edilecektir. Uzun 1000 yıllık krallığından ve bir anda uçup giden 70 yıllık Sovyet tarihinden en iyi şeyleri bir araya getirecektir.” [13]

Ama nasıl? Hem Rus halkının kabul edebileceği hem de gerçekçi olacak bir cevap tanımlamanın zorluğu, Rus devletinin kendi tarihi bunalımıyla şiddetlendi. Bu devlet neredeyse tüm tarihi boyunca, hem toprak genişlemesinin hem de ekonomik kalkınmanın aracı olmuştu. Bilinçli olarak kendini, Batı Avrupa geleneğindeki anlamıyla, saf ulusal araç olarak düşünmüyordu. Kendisini, çeşitli dini, jeopolitik veya ideolojik terimlerle tanımlanmış “Rus fikri” ile özel uluslar üstü bir misyonun uygulayıcısı olarak görüyordu. Şimdi birdenbire bu misyon reddedilmiş, devlet büyük ölçüde etnik boyuta geri çekilmişti.

Üstelik Rus devletinin (bir anlamda “özünün”) Sovyet sonrası bunalımı başka sorunlarla birleşiyordu. Rusya’nın imparatorluk misyonu görevinden mahrum edilmesinin sorgulanmasıyla yüzleşmek zorunda kalmıştı. Rusya’nın toplumsal geriliğiyle Avrasya’nın daha ileri kısımları arasındaki uçurumu kapatmak amacıyla içteki modernleşmeciler (ve onların Batılı danışmanları) devletin, toplumsal zenginliğin akıl hocası, sahibi ve dağıtıcısı olduğu ekonomideki geleneksel rolünden geri çekilmesi yönünde baskı yapıyordu. Bu, Rus devletinin yurtdışındaki ve yurtiçindeki rolünün devrimci bir biçimde sınırlanmasını gerektiriyordu. Bu, Rusya içindeki yaşamın en kabul edilmiş seyrini derinden bozma etkisine sahipti ve Rus siyasi seçkinleri arasında bölücü bir jeopolitik yön kaybına neden oldu.

Bu şaşırtıcı tablo, beklenebileceği gibi, “Rusya nereye kadar uzanır ve Rusya nedir?” sorusuna karşılık verilen pek çok cevabı ateşledi. Rusya’nın Avrasya’daki geniş konumunun etkisi, seçkinler sınıfını jeopolitik kavramlarla düşünmeye yönlendirdi. İmparatorluk ve komünizm sonrası Rusya’nın ilk dışişleri bakanı Andrei Kozyrev bu düşünüş tarzını yeni Rusya’nın uluslararası sahnede nasıl davranması gerektiğini tanımlamaya çalıştığı ilk girişimlerinden birinde tasdik etti. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının üzerinden daha bir ay geçmişti ki şunları ifade etti: *“Misyonerlikten vazgeçmekle pragmatizme yol vermiş oluyoruz... jeopolitikanın... İdeolojinin yerini aldığını tez zamanda anlamaya başladık.”* [14]

Genel olarak söylemek gerekirse, Sovyetler Birliği’nin çöküşüne tepki olarak, hepsi hem Rusya’nın Amerika ile kendi statüsünü kıyaslamasından kaynaklanan tasaları, hem de bazı iç değişkenleri içeren üç geniş ve kısmen

örtüşen jeostratejik seçeneğin ortaya çıktığı söylenebilir. Bu farklı düşünceler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

1. Taraftarlarının bir kısmına göre aslında küresel ortaklık için kod olan Amerika ile "olgun stratejik ortaklık" için öncelik.

2. Rusya'nın temel endişesi olan "yakın yurtdışına" önem vermek. Bazı taraftarları bir biçimde Moskova egemenliğinde ekonomik bütünleşmeyi savunurken, diğerleri de imparatorluk hâkimiyetinin bazı sınırlarının sonunda yeniden oluşumunu sağlayarak Amerika ve Avrupa'yı dengeleyebilecek bir güç oluşturmayı savunmaktadırlar.

3. Amerika'nın Avrasya'daki üstünlüğünü azaltmak için tasarlanmış bir tür ABD karşıtı Avrasya koalisyonundan oluşan karşı ittifak.

Başkan Yeltsin'in yeni yönetici takımında başlangıçta ilk seçenek egemendi. Ancak ondan kısa bir süre sonra, kısmen Yeltsin'in jeopolitik önceliklerinin eleştirisi olarak ikinci seçenek siyasi üstünlük kazandı. Üçüncüsü daha geç, yaklaşık 90'ların ortalarında, Rusya'nın Sovyet sonrası jeostratejisinin hem belirsiz hem de başarısız olduğu kanısının yaygınlaşmasına tepki olarak belirdi. Sonuçta, bunların üçünün de tarihi olarak işe yaramaz ve Rusya'nın mevcut gücünün, uluslararası potansiyelinin ve dış çıkarlarının yanıltıcı hayali görüntüleri oldukları ortaya çıkmıştır.

Sovyetler Birliği'nin ani çöküşü ile Yeltsin'in başlangıçtaki gidişatı Rus siyasi düşüncesindeki eski, fakat hiçbir zaman tam anlamıyla başarılı olmayan "Batılılaşmacı" kavramının zirvesini temsil ediyordu: Rusya Batı'ya aittir, Batı'nın parçası olmalıdır ve kendi devlet içi gelişmesinde olabildiğince Batı'yı taklit etmelidir. Bu görüş Yeltsin ve dışişleri bakanı tarafından benimsenmişti. Yeltsin Rusya'nın imparatorluk mirasını oldukça açık bir şekilde kınamıştı; 19 Kasım 1990'da Kiev'deki konuşmasında, Ukraynalıların ve Çeçenlerin kendisine tavır almalarına neden olabilecek sözlerle, şunları ilan ediyordu:

> *"Rusya bir çeşit yeni imparatorluğun merkezi olma çabasında ve amacında değildir... Bu rolü uzun zaman oynamış olan Rusya böyle bir rolün zararlarını başkalarından daha iyi kavramıştır. Bundan ne kazanmıştır? Bunun sonucunda Ruslar daha mı özgür olmuştur? Daha zengin? Daha mutlu? Tarih bize başka halkları yöneten bir halkın talihli olamayacağını öğretmiştir."*

Yeni Rus yönetimine karşı Batı tarafından, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri tarafından gösterilen bilinçli dostane yaklaşım, Rus dış

politika kurumundaki Sovyet sonrası Batılılaşmacılar için cesaret kaynağıydı. Onların Amerika yanlısı eğilimlerini destekliyor ve onları kişisel olarak bu seçeneğe doğru ayartıyordu. Yeni liderlerin, dünyanın tek süpergücünün en üst düzey siyaset üreticileri tarafından ilk isimleriyle çağrılmaktan dolayı gururları okşanıyordu; kendilerinin de bir süpergücün liderleri olduğu düşüncesine kolayca kanıyorlardı. Amerikalılar Washington ve Moskova arasında "olgun stratejik ortaklık" sloganını ortaya attıklarında, bu Ruslara, eski yarışmanın yerine geçecek, yeni bir demokratik Amerikan-Rus ortak mülkiyetinin takdis edilmesi gibi göründü.

Bu ortak mülkiyetin alanı küresel olacaktı. Bu suretle Rusya yalnızca eski Sovyetler Birliği'nin yasal halefi değil, gerçek eşitlik temelindeki küresel uzlaşmanın da olgusal ortağı olacaktı. Yeni Rus liderlerinin bıkıp usanmadan iddia ettiklerine göre bu, dünyanın geri kalanının Rusya'yı Amerika'nın eşiti olarak kabul etmesi gerektiği ve ayrıca hiçbir küresel sorunun Rusya'nın katılımı veya izni olmaksızın ele alınamayacağı anlamına geliyordu. Her ne kadar açıkça ifade edilmese de bu yanılsamada Orta Avrupa'nın bir şekilde Rusya'ya özel siyasi yakınlıkta bir bölge olarak kalacağı ya da kalmayı seçeceği iması da vardı. Varşova Paktı ile Comecon'un dağılmalarını, eski üyelerinin AB'ye ve belki de NATO'ya sürüklenmeleri izlemeyecekti.

Batı yardımı Rus hükümetine, devleti ekonomik yaşamdan çekecek, demokratik kurumların sağlamlaştırılmasına izin verecek ve iç reformlara girişmesini sağlayacak olanaklar verecekti. Rusya'nın ekonomik toparlanması, Amerika'nın eşit ortağı olarak özel statüsü ve hâlâ sahip olduğu cazibesi, bağımsızlığını yeni kazanmış, Rusya kendilerini tehdit etmediği için minnettar olan, ayrıca Rusya'yla bir biçimde birlik olmanın getireceği yararların giderek daha fazla bilincinde olan BDT'nin devletlerini Rusya'yla daha da yakın ekonomik birlik ve süreç içinde siyasi birlik kurmak için cesaretlendirecek, böylece Rusya'nın genişliği ve gücü artacaktı.

Bu yaklaşımdaki sorun, uluslararası ve ülke içi gerçeklikten yoksun olmasıydı. "Olgun stratejik ortaklık" kavramı gurur okşayıcıydı, ama aldatıcıydı. Amerika, küresel gücü Rusya'yla paylaşma eğiliminde değildi. Zaten istese bile bunu yapamazdı. Yeni Rusya'nın çok zayıf olduğu açıktı. Yetmiş beş yıllık komünist yönetimle çok harap olmuştu. Üstelik gerçek küresel ortak olabilmek için toplumsal olarak çok geriydi. Washington'un gözünde Almanya, Japonya ve Çin, en az Rusya kadar önemli ve etkiliydi.

Daha da ötesi, Amerika için ulusal çıkar konusu olan merkezi jeostratejik konuların bazılarında, Avrupa'da, Ortadoğu'da ve Uzakdoğu'da, Amerikan ve Rus istekleri aynı olmaktan çok uzaktı. Ayrılıklar kaçınılmaz olarak su yüzüne çıkmaya başladığında siyasi güçteki orantısızlık, mali destek, teknolojik yenilenme ve kültürel cazibe "olgun stratejik ortaklığın" içinin boş olduğunu gösterdi. Giderek daha çok Rus bunun Rusya'yı aldatmak için kasıtlı olarak tasarlanmış olduğunu düşünmeye başladı.

Belki ilk başlarda, Amerika ve Rusya'nın balayı sürecinde, Amerika NATO'nun genişlemesi kavramını kabul etmiş, Rusya'ya "reddedemeyeceği bir anlaşma", yani Rusya'yla NATO arasında özel ortaklık ilişkisi önermiş olsaydı, bu hayal kırıklığının önüne geçilebilirdi. Amerika açıkça ve kararlı biçimde, Rusya'nın bir şekilde sürece dâhil edilmesi şartıyla ittifakı genişletme düşüncesini benimsemiş olsaydı, belki de Moskova'nın daha sonraları "olgun ortaklık"tan hayal kırıklığı duyması ve Kremlin'deki Batılılaşmacıların siyasi konumlarındaki artan zayıflamaları başka yöne kanalize edilebilirdi.

Bunu yapmanın zamanı 1993'te, Yeltsin'in ağustos ayında kamunun önünde Polonya'nın Atlantik ötesi ittifaka katılmasındaki çıkarının "Rusya'nın çıkarlarıyla" uyuştuğunu söylemesinin hemen sonrasındaydı. Bunun yerine o zamanlar hâlâ "ilk Rusya" politikası izleyen Clinton yönetimi karar vermek için iki yıl daha oyalandı. Bu esnada Kremlin farklı telden çalmaya başladı. Kremlin, Amerika'nın NATO'nun genişlemesi maksadını gösteren ama kararsız olan sinyallerine karşı gittikçe düşman oldu. Washington 1996 yılında NATO'nun genişlemesini, Amerika'nın daha geniş ve daha güvenli Avrupa-Atlantik topluluğunu şekillendirme politikasının temeli yapmaya karar verdiğinde, Ruslar katı muhalefete kilitlenmişlerdi. Bu nedenle 1993 yılı kaçan tarihi fırsatın yılı olarak görülebilir.

Kuşkusuz Rusların NATO'nun genişlemesiyle ilgili tüm endişeleri yasallıktan uzak ya da kötü niyetli sebeplere dayanıyor değildir. Bazı muhaliflerin, özellikle Rus ordusundaki muhaliflerin, Soğuk Savaş zihniyetini kabul ettiklerini hatırlayalım. NATO'nun genişlemesini Avrupa'nın büyümesinin gerekli bir parçası olarak değil, halen düşman bir ittifakın Amerikan liderliğinde Rusya'ya doğru ilerlemesi olarak görmektedirler. Çoğu eski Sovyet yetkilisi olan Rus dış politikasının seçkinlerinden bazıları Amerika'ya Avrasya'da yer olmadığı şeklindeki uzun süredir var olan jeostratejik kanıdan vazgeçmediler. NATO'nun

genişlemesinin Amerika'nın etki alanını genişletme arzusu tarafından yönlendirildiği görüşünde ısrar ettiler. Ayrıca muhalefetlerinin bir kısmı, Rusya'nın sağlığına yeniden kavuşmasıyla birlikte, birleşmemiş Orta Avrupa'nın tekrar Moskova'nın jeopolitik etki alanına döneceği umudundan kaynaklanıyordu.

Ama pek çok Rus demokratı da NATO'nun genişlemesinin, Rusya'nın Avrupa dışında bırakılması, siyasi olarak aforoz edilmesi ve Avrupa uygarlığının kurumsal çerçevesi içindeki üyeliğe layık olmadığının düşünülmesi anlamına geleceğinden korkuyorlardı. Kültürel güvensizlik siyasi korkuları şiddetlendiriyordu. NATO'nun genişlemesi, Rusya'yı soyutlamak, Rusya'yı dünyada yalnız ve çok sayıdaki düşmanlarının saldırısına açık bırakmak için tasarlanmış eskilere dayanan Batı politikasının son aşaması olarak görülüyordu. Üstelik Rus demokratları, Orta Avrupalıların, Moskova'nın yarım yüzyıldan fazla süren egemenliğine duydukları öfkenin ve de daha büyük Avrupa-Atlantik sisteminin parçası olmak arzularının derinliğini kavrayamıyorlardı.

Bunların ışığında, Rus Batıcılarının hayal kırıklıkları yaşamaları da zayıflamaları da kaçınılmazdı. Çünkü Rus seçkin sınıfı oldukça bölünmüştü. Ne başkanları ne de dışişleri bakanları tutarlı jeostratejik liderlik yapma kapasitesindeydi. Yeni Rusya'nın Avrupa'da ne istediğini açıkça tanımlayamadılar, zayıflamış koşullarının güncel sınırlarını gerçekçi biçimde değerlendiremediler. Moskova'nın siyasi savaşa hazır demokratları, demokratik Rusya'nın Atlantik ötesi demokratik topluluğun büyümesine muhalefet etmediğini, kendisinin de bağlantı kurmak istediğini açıklayacak yürekliliği gösteremediler. Amerika'yla ortak küresel statü aldatmacası, Moskova'daki siyasi seçkin sınıfın, Rusya'nın sadece eski Sovyetler Birliği'nin bölgesi içinde değil, eski Orta Avrupa uydu devletlerinde de ayrıcalıklı jeopolitik konumu olması gerektiği düşüncesini terk etmesini zorlaştırdı.

Bu gelişmeler 1994'te seslerini yeniden çıkarmaya başlayan milliyetçilerin ve Yeltsin'in artık içerideki önemli destekleyicileri olmuş militaristlerin ellerini güçlendirdi. Orta Avrupalıların özlemlerine karşı verilen, giderek keskinleşen ve zaman zaman tehdit edici olan tepkiler sadece, Rus yönetiminden yeni kazandıkları özgürlüğe önem veren eski uydu devletlerin NATO'nun güvenli limanına girme yönündeki kararlılıklarını pekiştirdi.

Washington'la Moskova arasındaki uçurum, Kremlin'in Stalin'in tüm fetihlerinin doğruluğunu reddetmede gösterdiği isteksizlikle daha da büyüdü. Batı kamuoyu, özellikle İskandinavya'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Rusya'nın Baltık devletlerine yönelik belirsizliğinden rahatsız olmuştu. Bağımsızlıklarını tanıyan ve BDT'ye üyelikleri için baskı yapmayan demokratik Rus liderleri bile, bu ülkelerde Stalinist yıllar boyunca kasıtlı olarak yerleştirilmiş büyük Rus kolonici topluluklara ayrıcalık elde edebilmek için zaman zaman çareyi tehditlere başvurmakta buluyorlardı. Kremlin'in, bu cumhuriyetlerin Sovyetler Birliği'ne zorla katılmasının yolunu açan gizli 1939 Nazi-Sovyet anlaşmasını kınamakta gösterdiği isteksizlikle hava daha da puslanıyordu. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden beş yıl sonra bile, Kremlin sözcüleri (1996 tarihli resmi açıklamada) 1940 yılında Baltık devletlerinin gönüllü olarak Sovyetler Birliği'ne "katıldıklarını" vurguluyordu.

Sovyet sonrası Rus seçkin sınıfı, görünüşe bakılırsa, Batı'nın, Sovyetler sonrası bölgede merkezi Rus rolünün restorasyonuna yardım edeceğini ya da en azından buna engel olmayacağını sanıyorlardı. Bu nedenle Batı'nın Sovyet sonrası yeni bağımsız devletlerin siyasi mevcudiyetlerini güçlendirmede yardım etmeye istekli olmasına sinirlendiler. Rusların üst düzey Amerikan dış politikası analizcileri "Amerika'yla çatışmanın... Kaçınılması gereken bir seçenek olduğu" uyarısını yaparlarken bile, (tamamen haksız olmasa da) Amerika Birleşik Devletleri'nin "Avrasya'nın tümünde devletlerarası ilişkilerin yeniden düzenlenmesi" çabasında olduğunu ileri sürüyor, "... Kıtada tek bir öncü güç olmayıp pek çok orta büyüklükte, nispeten istikrarlı ve kısmen kuvvetli güçler vardır. ... Fakat bunlar zorunlu olarak bireysel ve hatta toplam kapasitelerinde bile Amerika Birleşik Devletleri'nden daha aşağı düzeydedirler" diyorlardı. [15]

Bu açıdan, özelikle 1994'e kadar, Ukrayna çok önemliydi. Amerika-Ukrayna ilişkilerine tam öncelik tanımak, Ukrayna'nın yeni ulusal özgürlüğünü sürdürebilmesi için yardım etmek şeklindeki Amerikan eğilimi, -"Batılılaşmacılar" da dâhil- Moskova'daki pek çoklarınca, Rusların, Ukrayna'yı sonunda tekrar ortak çizgiye getirme çabalarına karşı bir politika olarak görüldü. Rus siyasi seçkinler sınıfının pek çok üyesi Ukrayna'nın sonunda bir şekilde "yeniden bütünleştirilmesi" inancını sürdürmekteydi. [16] Sonuç olarak Rusya'nın Ukrayna'nın bağımsız statüsünü jeopolitik ve tarihi olarak sorgulaması, Amerika'nın emperyalist Rusya'nın demokratik bir Rusya olamayacağı görüşünü güçlendirmiştir.

Ek olarak iki “demokrasi” arasında stratejik ortaklığın hayali olduğunun ortaya çıkışında iç sebepler vardı. Rusya, Amerika Birleşik Devletleri’nin gerçekten demokratik ortağı olamayacak kadar geriydi, komünist yönetim tarafından çok tahrip olmuştu. Bu önemli gerçek, cafcaflı konuşmalarla gizlenemezdi. Üstelik Sovyet sonrası Rusya, geçmişinden sadece kısmen kopmuştu. Sovyet geçmişinden hayal kırıklığına uğramış olsalar da, “demokratik” liderlerinin neredeyse tümü Sovyet sisteminin ürünleri, eski yönetici seçkinler sınıfının üst düzey üyeleriydiler. Polonya ya da Çek Cumhuriyeti’nde olduğu gibi daha önceden muhalif değillerdi. Sovyet iktidarının temel kurumları zayıflamış, moralleri bozulmuş ve yozlaşmış olsalar da, halen yerlerinde duruyorlardı. Bu gerçeğin ve komünist geçmişe tutunmanın sembolü Moskova’nın tarihsel merkezindeydi: Lenin’in mozolesi. Bu, Nazi sonrası Almanya’sı, demokratik sloganlar atan eski orta düzey Nazi “Gauleiter”ler tarafından yönetilirken Berlin’in merkezinde bir Hitler mozolesi durmasına benziyordu.

Yeni demokratik seçkin sınıfın siyasi zayıflığı, Rusya’daki ekonomik bunalımın büyüklüğüyle şiddetleniyordu. Rus Devletinin ekonomiden çekilmesi için gerekli olan büyük çaplı reformlara duyulan gereksinim, Batı, özellikle de Amerikan yardımı için aşırı beklenti doğurdu. Her ne kadar, özellikle Almanya ve Amerika’dan gelen bu yardım aşamalı olarak büyük boyutlara ulaştıysa da, en iyi koşullarda bile hızlı ekonomik kalkınma sağlaması mümkün değildi. Bunun sonucundaki toplumsal tatminsizlik, Amerika Birleşik Devletleri’yle ortaklığın yalan olduğunu, Amerika’ya yarayıp Rusya’ya zarar verdiğini ileri süren hayal kırıklığına uğramış kişilerin eleştiri korosuna alttan alta destek sağlıyordu.

Özetle, Sovyetler Birliği’nin çöküşünün hemen sonrasındaki yıllarda etkili küresel ortaklığın ne nesnel ne de öznel önkoşulları mevcuttu. Demokratik “Batılılaşmacılar” çok fazla istiyor, ama çok az verebiliyorlardı. Amerika’yla eşit ortaklık -ya da daha doğrusu ortaklaşa liderlik- BDT içinde görece bağımsızlık ve Orta Avrupa’da jeopolitik olarak tarafsız bir bölge istiyorlardı. Ancak Sovyet tarihine dair çelişkileri, küresel güçle ilgili gerçekçilikten yoksun olmaları, ekonomik bunalımın derinliği ve yaygın toplumsal desteğin yokluğu, eşit ortaklık kavramının gerektirdiği istikrarlı ve gerçekten demokratik Rusya’yı kuramayacakları anlamına geliyordu. Rusya önce uzun süreli siyasi reform ve en az onun kadar uzun demokratik reform sürecinden geçmeliydi. Üstelik bütün bunlardan daha da uzun sürecek sosyoekonomik modernizasyon sürecinden geçmek

zorundaydı. Sonra da Amerika'yla gerçek ortaklığın gerçekleşebilir bir jeopolitik seçenek olması için Orta Avrupa'daki ve özellikle de eski Rus İmparatorluğu dâhilindeki yeni jeopolitik gerçeklerde yayılmacı düşünce biçiminden ulusal düşünce biçimine daha derinden geçmeyi başarmalıydı.

Bu koşullar altında "yakın yurtdışı" önceliği, hem Batı yanlısı, hem de birinci dış politika seçeneğinin ana eleştirisi oluyordu. Bu eleştiriler, ortaklık kavramının Rusya için en önemli husus olması gerekeni, yani eski Sovyet cumhuriyetleriyle ilişkileri küçümsediği argümanı üzerine temelleniyordu. "Yakın yurtdışı'', bir zamanlar Sovyetler Birliği tarafından jeopolitik ölçekte işgal edilen bölgede, Moskova'nın karar alıcı merkez olacağı bir çerçevenin yeniden inşasının gerekliliğine önceliği verecek politikanın avukatlığı için kısa bir formül oluyordu. Bu dayanak noktasıyla, Batı'ya, özellikle Amerika'ya yoğunlaşan politikanın az getirip çok götürdüğü yaygın olarak kabul görüyordu; bu politika Batı'nın Sovyetler Birliği'nin çöküşünün yarattığı fırsatları istismar etmesini kolaylaştırıyordu.

Ancak, "yakın yurtdışı" düşünce okulu, altında çeşitli farklı jeopolitik anlayışların barınabildiği geniş bir şemsiyeydi. Ekonomik fonksiyonistleri ve BDT'nin, Moskova'nın yönlendirdiği bir başka AB versiyonunun evrimleşebileceğini düşünen (bazı Batılılaşmacıların da dâhil olduğu) deterministleri de kapsıyordu. Üstelik ekonomik bütünleşmeyi, BDT şemsiyesi altında, 1996'da açıkça belirtilen Rusya ve Beyaz Rusya ya da Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Kırgızistan arasındaki özel düzenlemelerle imparatorluğun yeniden kurulmasının, pek çok aracından biri olarak görenleri de kapsıyordu. Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın kuracağı Slav Birliği'ni savunan Slav yanlısı romantikleri de içeriyordu. En nihayetinde Rusya'nın süregelen tarihsel misyonunun temel tanımı olan -bir şekilde- mistik Avrasyacılık düşüncesi yandaşlarını da içeriyordu.

En dar biçimiyle "yakın yurtdışı" önceliği, son derece mantıklı olan Rusya'nın ilk olarak bağımsızlığını yeni kazanmış, özellikle kasti olarak aralarında ekonomik bağımlılık oluşturan' Sovyet politikasının gerçekleriyle Rusya'ya bağlı olan yeni bağımsız devletlerle ilişkilerine yoğunlaşması gerektiği savını içeriyordu. Bu hem ekonomik hem de jeopolitik olarak anlamlıydı. Yeni Rus liderlerin sıkça sözünü ettikleri "ortak ekonomik alan"ın gerekliliği yeni bağımsız devletlerin liderlerinin inkâr edemeyecekleri bir gerçekti. İşbirliği, hatta biraz bütünleşme ekonomik bir gereklilikti. Böylece Sovyetler Birliği'nin siyasi dağılımının yarattığı ekonomik bozulmaların ve bölünmelerin tersine çevrilmesi için BDT

kuramlarının güçlendirilmesi sadece normal değil, aynı zamanda arzu edilir oluyordu.

Böylece, bazı Ruslar için ekonomik bütünleşmenin güçlendirilmesi, olan bitene karşı işlevsel olarak etkili ve siyasi olarak sorumlu bir tepki oluyordu. AB benzeri bir yapının Sovyet sonrası duruma uygun olduğu sıkça söyleniyordu. İmparatorluğun restorasyonu ekonomik bütünleşmenin daha ılımlı savunucuları tarafından açıkça reddediliyordu. Örneğin Ağustos 1992'de bir grup önde gelen şahsiyet ve hükümet yetkilisinin oluşturduğu Dış Politika ve Savunma Politikası Konseyi tarafından yayınlanan "Rusya İçin Strateji" başlıklı, etkili bir rapor tam yerinde olarak "imparatorluk sonrası aydınlanmayla bütünleşmeyi" Sovyet sonrası "ortak ekonomik alan" için uygun ekonomik program olarak savunuyordu.

Ne var ki, "yakın yurtdışı" vurgulaması bölgesel ekonomik işbirliğinin siyasi olarak iyi niyetli ve yayılmacı olmayan doktrini değildi. Jeopolitik içeriği yayılmacı tonlar içeriyordu. Görece ılımlı 1992 raporu bile toparlanmış Rusya'nın "Doğu Avrupa, Orta Asya ve Uzakdoğu'da durumu düzenleyici" rolü olacağından, sonunda Batı'yla stratejik işbirliğini sağlayabileceğinden söz ediyordu. Bu önceliğin diğer savunucuları daha az utangaç davranıp açıkça Rusya'nın Sovyet sonrası alandaki "özel rolü"nden söz ediyor, Batı'yı, Ukrayna ve diğer yeni bağımsız devletlere yardım ederek Rus karşıtı politika gütmekle suçluyorlardı.

Tipik ama hiçbir şekilde aşırı olmayan bir örnek, açıkça eski Sovyet alanının tek başına Rusya'nın jeopolitik etki bölgesi olduğunu iddia eden 1993'teki Parlamento Dış İlişkiler Komitesi Başkanı ve "ortaklık" önceliğinin eski savunucusu olan Y. Ambartsumov'un argümanıydı. Ocak 1994'te, eskiden Batıcılığın önceliğinin ateşli savunucusu olan Dışişleri Bakanı Andrei Kozyrev'in Rusya'nın "yüzyıllar boyunca kendi çıkar alanı olan bölgelerde askeri varlığını koruması gerektiği" şeklindeki sözlerinde aslında Ambartsumov'un sözleri yankılanıyordu. Gerçekten de, Izvestiia, 8 Nisan 1994'te, Rusya'nın, yeni bağımsız devletlerin topraklarında yirmi sekiz askeri üssü elinde tutmayı başardığını yazıyor, Kaliningrad, Moldavya, Kırım, Ermenistan, Tacikistan ve Kürü Adaları'ndaki Rus askeri üslerini bir haritada birleştiren ve kabaca, sayfa 154'teki haritadaki gibi, eski Sovyetler Birliği'nin dış sınırlarını denk düşen bir çizgi çiziyordu.

Eylül 1995'te Başkan Yeltsin BDT'ye yönelik Rus hedeflerini belirleyen Rus politikası hakkında resmi bir belge yayımladı:

“Rusya’nın BDT’ye yönelik politikasının ana hedefi, dünya topluluğunda gerçek yerlerini talep etme yeteneğinde, ekonomik ve toplumsal olarak bütünleşmiş devletler topluluğu yaratmak... S. Birliği sonrası bölgenin topraklarında yeni devletlerarası siyasi ve ekonomik sistemin oluşturulmasında lider kuvvet olarak Rusya’yı desteklemektir.”

Çabaların siyasi boyutuna, dünya sisteminde “yerini” talep eden tek varlığa, Rusya’nın bu tek varlık içindeki belirleyici yerine yapılan vurguya dikkat edilmesi gerekir. Bu vurguya uygun olarak, Moskova, Rusya ile yeni kurulan BDT ' arasında siyasi ve askeri bağların güçlendirilmesinde ısrar etti. Ortak bir askeri komuta yaratılmalıydı. BDT devletlerinin askeri güçleri biçimsel bir anlaşmayla birbirine bağlanmalıydı. BDT’nin “dış” sınırları merkezin (yani Moskova’nın) kontrolünde olmalıydı. Rus güçleri BDT içindeki her türlü barışı koruma eyleminde belirleyici rol oynamalıydı. Ana kurumları (1991’deki anlaşmaya göre Minsk’te olması gerekirken) Moskova’da bulunan BDT için ortak dış politika oluşturulmalı ve Rus başkanı BDT zirvelerine başkanlık etmeliydi.

Ve bununla da kalmıyordu. Eylül 1995 belgesi aynı zamanda şunu da ilan ediyordu:

“Yakın yurtdışında Rus televizyon ve radyo yayını temin edilmeli, bölgede Rus basınının dağıtılması desteklenmelidir ve Rusya BDT devletlerinin ulusal kadrolarını eğitmelidir.

Sovyet sonrası bölgenin topraklarında Rusya’nın ana eğitim merkezi olma konumunun yeniden inşasına özel dikkat gösterilmeli, BDT devletlerinin genç kuşağının Rusya’yla dostça ilişkiler ruhuyla eğitilmesinin gerekliliği akılda tutulmalıdır.”

Rus Duması bu haleti ruhiyesiyle, 1996 başında Sovyetler Birliği’nin dağılmasını geçersiz ilan edecek kadar ileri gidiyordu. Üstelik aynı yılın baharında Rusya, kendisiyle BDT’nin daha uzlaşmacı üyeleri arasında daha yakın ekonomik ve siyasi bütünleşme sağlayan iki anlaşma imzalıyordu. Anlaşmalardan biri Rusya’yla Beyaz Rusya arasında şatafatlı törenlerle imzalanıyordu. Aslında yeni bir “Egemen Cumhuriyetler Topluluğu” içinde birleşme sağlıyordu. (Rusça “SSR” şeklindeki kısaltma, anlamlı olarak Sovyetler Birliği’nin SSSR’sini anımsatıyordu). Diğer anlaşma, Rusya, Kazakistan, Beyaz Rusya ve Kırgızistan arasında imzalanıyor, uzun vadede “Bütünleşmiş Devletler Topluluğu” yaratılmasını öngörüyordu. Her iki girişim de BDT’deki bütünleşme sürecinin yavaşlığından duyulan

sabırsızlığı ve Rusya'nın bütünleşmeyi desteklemekteki kararlılığını gösteriyordu.

BDT'nin merkezi mekanizmalarının geliştirilmesinde yakın yurtdışına verilen önem nesnel ekonomik determinizme olan itimadın bazı unsurlarını güçlü dozda yayılmacı kararlılıkla birleştiriyordu. Fakat tüm bunlar halen sıkıntı veren "Rusya nedir, gerçek misyonu, haklı amacı nedir?" sorusuna mantıklı ve de jeopolitik bir cevap sağlamıyordu.

İşte, "yakın yurtdışı" odaklanmasıyla, giderek daha çekici bir doktrin olan Avrasyacılık tam da bu boşluğu doldurmaya çalışıyordu. Daha çok kültürel, hatta mistik terminolojiyle tanımlanan bu yönlenmenin çıkış noktası coğrafi ve kültürel olarak Rusya'nın ne tam Avrupalı ne de tam Asyalı olduğu, bu nedenle kendine özgü farklı bir Avrasyalı kimliği olduğuydu. Bu kimlik, Rusya'nın Orta Avrupa'yla Pasifik Okyanusu arasındaki topraklardaki benzersiz kontrolünün, Moskova'nın dört yüzyıl süren doğuya doğru yayılmasıyla beslenen imparatorluğun mirasıdır. Bu yayılma Rusya'da Rus ve Avrupalı olmayan büyük bir nüfusu asimile etmiş, böylece, eşsiz bir Avrasyalı siyasi ve kültürel kişilik yaratmıştır.

Avrasyacılık Sovyet sonrası dönemin ürünü bir doktrin değildir. İlk olarak XIX. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Ancak Sovyet komünizmine alternatif olması ve Batı'nın iddia edilen çürümüşlüğüne tepki nedeniyle XX. yüzyılda daha da yayılmıştır. Özellikle Rus göçmenler bu doktrinin Sovyetleşmeye alternatif olduğu propagandasını etkin olarak yürüttüler. \ Komünizmin çöküşünün eski Büyük Rus İmparatorluğumun da dağılmasına yol açmaması için Sovyetler Birliği içindeki Rus olmayanların ulusal uyanışının herkesi kucaklayan uluslarüstü bir doktrine gereksinim duyduğunun farkındaydılar.

Daha 1920'lerin ortalarında bu tez, Avrasyacılıkın önde gelen temsilcisi Prens N. S. Trubetzkoy tarafından şöyle ortaya konuluyordu:

> *"Komünizm, aslında, Rus yaşamının ruhsal temellerini ve ulusal birliğini yok etmesi, gerçekte hem Avrupa hem de Amerika'yı yöneten materyalist referans yapının propagandasını yapmasıyla Avrupacılığın kılık değiştirmiş bir türüydü. Görevimiz.... Rusya, Avrupa uygarlığının çarpık bir yansıması olmaktan çıkınca.... tekrar kendisi, Cengiz Han'ın bilinçli mirasçısı ve büyük mirasının taşıyıcısı, Rusya-Avrasya olduğunda.... tamamen yeni bir kültürü, Avrupa kültürüne benzemeyen kendi kültürümüzü yaratmaktır."* [17]

Bu görüş, karmaşık Sovyet sonrası ortamda hevesli bir dinleyici topluluğu buldu. Bir yandan komünizm Rus Ortodoksluğuna ve özel, mistik “Rus fikri”ne ihanet olduğundan kınanıyor, öte yandan Batıcılık reddediliyordu. Çünkü kültürel olarak yozlaşmış, Rus karşıtı olarak görülen Batı, özellikle Amerika, Rusya’nın tarihi ve coğrafik olarak temellendirilmiş Avrasya topraklarını tek başına konirol etme hakkını yadsıma eğilimindeydi.

Tarihçi, coğrafyacı ve etnograf olan Lev Gumilev’in sıkça alıntılanan yazılarında Avrasyacılığa akademik yorumlar getirilmiştir. Medieval Russia and the Great Steppe, The Rhythms of Eurasia ve The Geography of Ethnos in Historical Time isimli kitapları, Avrasya’nın Rus halkının belirgin “ethnos”unun doğal coğrafi ortamı olduğu savını güçlü bir dava haline getirir. Ruslar ve bozkırların Rus olmayan yerleşimcileri arasındaki tarihi ortak yaşam, benzersiz Avrasyalı kültürel ve ruhsal kimliğini yaratmıştır. Gumilev, Batı’ya uyum sağlamanın Rus halkının “ethnoslarının ve ruhlarının” kaybı olacağı uyarısında bulunmuştur.

Bu görüşler, daha ilkel biçimde de olsa, pek çok Rus milliyetçisi politikacı tarafından da tekrarlanmıştır. Örneğin Yeltsin’in eski başkan yardımcısı Aleksandr Rutskoi, *“Ülkemizin jeopolitik durumuna bakıldığında, aşikârdır ki, Rusya Asya ve Avrupa arasındaki tek köprüyü temsil eder. Bu alanın hâkimi dünyanın da hâkimi olur”* [18] açıklamasını yapıyordu. Yeltsin’in 1996’daki komünist rakibi Gennadi Zyuganov, komünistliğine rağmen, Avrasyacılığın, Avrasya’nın geniş bozkırlarındaki Rus halkının özel manevi ve misyoner rolüne yaptığı mistik vurguyu benimsiyor, böylece Rusya’ya benzersiz bir kültürel görev ve özellikle küresel liderlik için avantajlı coğrafi temelin bağışlandığını ileri sürüyordu.

Avrasyacılığın daha ılımlı ve pragmatik yorumunu Kazakistan lideri Nursultan Nazarbayev geliştiriyordu. Ülkesinde Kazaklarla göçmen Rusların nüfusu hemen hemen eşitti. Nazarbayev Moskova’nın siyasi bütünleşme yönündeki baskılarını azaltacak bir formül arayışındaydı. Belirsiz ve sonuçsuz BDT’ye karşı bir seçenek olarak “Avrasya Birliğinin” propagandasını yaptı. Yorumu daha geleneksel Avrasyacılığın mistik içeriğinden yoksundu. Ruslara Avrasya’nın liderleri misyonunu da yüklemiyordu. Bütün bunlara rağmen -coğrafi olarak Sovyetler Birliği’nin kullandığına benzer terimlerle tanımlanan- Avrasya’nın, siyasi boyutu da olması gereken organik bir bütünden oluştuğu kavramından türetilmişti.

Bir dereceye kadar Rus jeopolitik düşüncesinde yakın yurtdışına en yüksek önceliği tanıma girişimine gerekçe olarak, imparatorluk sonrası Rusya ile yeni bağımsız devletler arasında güvenlik ve ekonomi alanlarında bir düzen ve uzlaşma ölçüsünün mutlaka gerekli olması gösteriliyordu. Ancak, ister (ekonomik nedenlerle) bilinçli, ister Rusya'nın kaybolan gücünü geri kazanmasının sonucu olsun -Rusya'nın özel Avrasya ya da Slavik misyonundan bahsetmeye gerek bile yok- eski imparatorluğun siyasi bütünleşmesinin bir şekilde hem arzu edilir hem de gerçekleşebilir olduğu şeklindeki süregelen anlayış bu görüşe gerçeküstü duygusu veriyordu. Bu açıdan, AB ile sıkça dile getirilen mukayesede de önemli bir farklılık ihmal edilmektedir. Almanya'nın nüfuzuna izin verilse bile, AB, tüm diğer üyeleri göreceli olarak GSMH, nüfus ya da toprak açısından gölgede bırakan tek bir güç tarafından belirlenmemektedir. AB, bağımsızlaşmış üyelerin, bütünleşmenin yeni bir bağımlılık için gizli bir şifre olduğundan derin kuşku duydukları ulusal bir imparatorluğun devamı da değildir. Öyle olsa bile, Almanya, daha önce belirtilen, Rusya'nın Eylül 1995 açıklamasındaki gibi, hedefinin AB'deki lider rolünü sağlamlaştırmak ve genişletmek olduğunu resmen ilan etseydi Avrupalı devletlerin tepkisinin ne olacağı kolaylıkla hayal edilebilir.

AB'yle mukayese bir başka açıdan da kusurludur. Açık ve görece gelişmiş Batı ekonomileri demokratik bütünleşme için hazırlardı. Batı Avrupalıların büyük çoğunluğu böyle bir bütünleşmede somut ekonomik ve siyasi faydalar görüyordu. Daha yoksul Batı Avrupa ülkeleri de büyük sübvansiyonlardan yararlanıyorlardı. Oysa yeni bağımsız devletler Rusya'yı siyasi olarak istikrarsız, halen baskıcı isteklerini sürdürür, ekonomik olarak da küresel ekonomiye katılımlarına ve fazlasıyla gerekli yabancı yatırıma ulaşmalarına engel görüyorlardı.

Moskova'nın bütünleşme fikrine muhalefet özellikle Ukrayna'da güçlüydü. Ukrayna liderleri, özellikle Ukrayna'nın bağımsızlığının yasallığı konusunda Rusya'nın kuşkulan ışığında, böyle bir bütünleşmenin sonunda ulusal egemenliğin kaybına yol açacağını çabucak kavradılar. Üstelik Rusya'nın yeni Ukrayna devletine duyarsız davranışı -Ukrayna'nın sınırlarını tanımadaki isteksizliği, Ukrayna'nın Kırım üzerindeki haklarını sorgulaması, Sivastopol limanını tek başına kontrol etme konusundaki ısrarı- yükselen Ukrayna milliyetçiliğine belirgin bir Rus karşıtı çerçeve oluşturuyordu. Bu nedenle, yeni devletin tarihindeki kritik oluşum aşamasında, Ukrayna ulusunun kendini tanımlaması geleneksel Polonya

veya Romanya karşıtı yöneliminden sapıyor, daha bütünleşmiş bir BDT (Rusya ve Beyaz Rusya ile), özel bir Slavik topluluk ya da Avrasya Birliği için her türlü Rus önerisini Rus yayılmacı taktikleri olarak anlamlandırıp, bunlara muhalefet etmeye odaklanıyordu.

Ukrayna'nın bağımsızlığını korumadaki kararlılığı dış destekle de güçlendiriliyordu. Her ne kadar Batı, özellikle de Birleşik Devletler başlangıçta bağımsız Ukrayna devletinin jeopolitik önemini kavramayı ağırdan aldıysa da, 90'ların ortalarında hem Amerika hem de Almanya Kiev'in ayn kimliğine güçlü birer destek oldular. Temmuz 1996'da ABD savunma bakanı şu açıklamayı yaptı: *"Avrupa'nın tümünün güvenliği ve istikrarı için Ukrayna'nın bağımsız bir devlet olmasının önemi küçümsenemez."* Eylülde Alman şansölyesi -Başkan Yeltsin'e güçlü desteğine rağmen- daha da ileri giderek, "Ukrayna'nın Avrupa'daki sağlam yerine artık kimse karşı çıkamaz. Artık Ukrayna'nın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü kimse tartışamayacaktır" diyordu. Amerikan politika üreticileri de, Amerika-Ukrayna ilişkisini "stratejik bir ortaklık" olarak adlandırıyor, kasti biçimde Amerika-Rus ilişkisini tanımlamakta kullandıkları terimi kullanıyorlardı.

Daha önce de belirtildiği gibi, Ukrayna olmaksızın BDT ya da Avrasyacılık üzerine temellendirilmiş yayılmacı yeniden yapılanma varlığını sürdüremezdi. Ukraynasız yapılanma sonuçta daha "Asyalılaşmış" ve Avrupa'dan daha uzak Rusya demekti. Üstelik Avrasyacılık pek azı Moskova ile yeni bir birlikteliğe istekli olan, bağımsızlığını yeni kazanmış Orta Asyalılara da cazip gelmiyordu. Özbekistan, Ukrayna'nın BDT'nin uluslarüstü konuma yükseltilmesine itirazlarını destekliyor, BDT'nin gücünü arttırmasına yönelik Rus girişimlerine muhalefet ediyordu.

Moskova'nın niyetlerine karşı tetikte olan diğer BDT devletleri de Moskova'nın daha yakın siyasi ve askeri bütünleşme yönünde yaptığı baskılara direnişte, Ukrayna ve Özbekistan etrafında bir araya geldiler. Üstelik yeni devletlerin neredeyse tümünde ulusal bilinç duygusu derinleşiyordu. Bu bilinç Moskova'ya eskiden olan bağımlılığı sömürgecilik olduğu için reddediyor, bu yayılmacılığın kalıntılarını silmeye odaklanıyordu. Bu nedenle, etnik açıdan hassas olan Kazakistan bile/ diğer Orta Asya devletleri gibi, Kiril alfabesi yerine, Türkiye'nin uyarladığı Latin alfabesini kabul etti. 90'ların ortalarına gelindiğinde, Rusların BDT'yi siyasi bütünleşmeye giden araç olarak kullanma çabalarını engellemek için, Ukrayna tarafından sessiz sedasızca yönetilen, Özbekistan, Türkmenistan,

Azerbaycan ve bazen de Kazakistan, Gürcistan ve Moldavya'dan oluşan gayri resmi bir blok ortaya çıkmıştı. Ukrayna'nın yalnızca sınırlı ve büyük ölçüde ekonomik bütünleşmedeki ısrarı "Slavik Birlik" kavramının gerçekleşebilir her türlü anlamını geçersiz kılıyordu. Bazı Slav yanlılarının propagandasını yaptıkları, Aleksandr Soljenitsin'in desteğiyle yayılan bu düşünce Ukrayna tarafından reddedildiğinde jeopolitik olarak anlamsızlaşıyordu. Beyaz Rusya'yı Rusya'yla bir başına bırakıyor, Rus nüfusun yaşadığı kuzey bölgeleriyle potansiyel olarak böyle bir birliğin parçası olabilecek Kazakistan'ın katılımının mümkün olduğunu ima ediyordu. Böyle bir seçenek, anlaşılabileceği gibi, Kazakistan'ın yeni yöneticilerine güven vermiyor, daha ziyade milliyetçiliklerindeki Rus karşıtı dürtüyü arttırıyordu. Beyaz Rusya için Ukraynasız Slav Birliği Rusya'yla birleşme anlamına geliyor, bu da milliyetçi kızgınlığın değişken duygularını tutuşturuyordu.

"Yakın yurtdışı" politikasına yönelik bu dış engeller, içerideki önemli bir baskı sayesinde daha da güç kazanıyordu; Rus halkının ruh durumu. Siyasi seçkinler sınıfının, Rusya'nın eski imparatorluk alanındaki özel misyonu hakkındaki süslü konuşmalarına ve siyasi ajitasyona rağmen, Rus halkı -kısmen artık aşikâr olan yorgunluktan, ancak aynı zamanda sağduyu ile- yayılmacı yeniden yapılanmaya yönelik hırslı programlara çok az coşku gösterdi. Açık sınırları, serbest ticareti, dolaşım özgürlüğünü ve Rus dili için özel statüyü yeğlediler. Ama siyasi bütünleşme, özellikle ekonomik külfet ya da kan dökülmesini gerektirecekse çok az coşku yarattı. Birlik'in dağılması üzüntü yarattı, yeniden yapılanması desteklendi. Ama Çeçenistan savaşında, halkın tepkisi, ekonomik amaçlı güç veya siyasi baskı uygulanmasının ötesine geçen her türlü politikanın halk desteğinden yoksun olacağını gösterdi.

Özetle, "yakın yurtdışı" önceliğinin nihai jeopolitik yetersizliği, siyasi olarak Rusya'nın iradesini dayatacak kadar güçlü ve ekonomik olarak da yeni devletleri baştan çıkaracak kadar çekici olmamasındaydı. Rus baskısı yalnızca Batı'yla, bazı durumlarda da Çin'le ve güneydeki önemli Müslüman ülkelerle daha fazla dış bağlantılar aramaya itti. Rusya, NATO'nun genişlemesine karşılık kendi askeri bloğunu oluşturma tehdidinde bulunduğunda, "Kiminle?" sorusuyla karşı karşıya kaldı. Rusya için bu sorudan daha fazla incitici olan, cevabın olsa olsa Beyaz Rusya ve Tacikistan olmasıydı.

Yeni devletler, potansiyel siyasi sonuçlarından korktukları için, Rusya'yla ekonomik bütünleşmeye, tamamen yasal ve gerektiği biçimlerde olsa bile, itimat etmeme eğilimindeydiler. Aynı zamanda Rusya'nın Avrasya misyonu ve Slav mistisizmi gibi fikirleri, sadece, Rusya'nın Avrupa'dan ve daha genel olarak da Batı'dan daha fazla uzaklaşmasına yol açtı. Bu suretle, Sovyet sonrası krizin devam etmesine yol açtı. Rus toplumunun ihtiyaç duyduğu -Kemal Atatürk'ün Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışının ertesinde yaptığı gibi- modernleşmeyi ve Batılılaşmayı geciktirdi. Böylece "yakın yurtdışı" Rusya için jeopolitik çözüm değil, jeopolitik yanılsama oluyordu.

Eğer Amerika'yla ortaklık ve "yakın yurtdışı" mümkün değilse, Rusya'nın diğer jeostratejik seçenekleri nelerdi? Gerçek değil, daha ziyade bir slogan olan "demokratik Rusya" için Amerika'yla istenen küresel eşitliği sağlamak adına Batı'ya yönelimin başarısızlığı demokratlar arasında pasifliğe yol açtı. Eski imparatorluğun "yeniden bütünleşmesinin" olsa olsa küçük bir ihtimal olduğunun isteksizce kabulü bazı Rus jeopolitikacıları Amerika'nın Avrasya'daki egemen konumuna yönelik bir tür karşı ittifak düşüncesini uygulamaya itti.

1996 başlarında Başkan Yeltsin Batı yönelimli Dışişleri Bakanı Kozyrev'in yerine, daha deneyimli, ancak eski Ortodoks komünist, uzun süreden beri ilgi odağı İran ve Çin olan uluslararası ilişkiler uzmanı Evgenniy Primakov'u atadı. Bazı Rus yorumcular Primakov'un yöneliminin, Amerika'nın Avrasya'daki üstünlüğünün azaltılmasından en çok çıkar sağlayacak üç güç etrafında oluşturulacak yeni bir "hegemonya karşıtı" bloğun oluşumunu atağa kaldıracağı spekülasyonunu ortaya attılar. Primakov'un başlangıçtaki bazı yolculukları ve açıklamaları bu izlenimi güçlendirdi. Üstelik silah ticaretinde mevcut Çin-İran bağlantısı, İran'ın nükleer enerjiye ulaşımını artırma çabalarında Rusya'nın işbirliği yapma eğilimi, daha yakın politik diyalog ve olası bir ittifak için mükemmel bir ortam sağlar gözüküyordu. Sonuç, en azından teorik olarak, dünyanın lider Slav gücünü, en militan Müslüman gücünü ve en kalabalık ve güçlü Asyalı gücünü bir araya getirecek güçlü bir koalisyon yaratabilirdi.

Bu tür bir karşı ittifak için zorunlu çıkış noktası, her iki devletin siyasi seçkinlerinin Amerika'nın tek küresel süper güç olarak ortaya çıkışından duydukları kızgınlığından yararlanan iki taraflı Çin-Rus bağlantısının yenilenmesini gerektiriyordu. 1996 başlarında Yeltsin Pekin'e giderek, küresel "hegemonyacı" eğilimleri açıkça kınayan bir anlaşma imzaladı. Bu

suretle iki devletin Birleşik Devletler'e karşı birleşeceklerini ima ediyordu. Aralık ayında Çin Başbakanı Li Peng Yeltsin'e iade-i ziyarette bulundu. Her iki taraf da hem "tek bir güç tarafından belirlenen" uluslararası sisteme olan muhalefetlerini tekrarladı, hem de mevcut ittifakların güçlendirilmesi gerektiğini vurguladılar. Rus yorumcular bu gelişmeyi çok hoş karşıladılar. Bunu küresel güç ilişkilerinde olumlu bir kayma, Amerika'nın NATO'nun genişlemesine kefil oluşuna uygun bir karşılık olarak gördüler. Hatta bazıları Çin-Rus ittifakı Amerika'ya hak ettiği cezayı verecek diye sevinçli görünüyordu.

Ancak, Rusya'yı hem Çin hem de İran'la müttefik kılacak bir koalisyon Amerika Birleşik Devletleri'nin aynı anda Çin'i ve İran'ı karşısına alacak kadar basiretsiz olması halinde gerçekleşebilir. Muhakkaktır ki, bu ihtimal göz ardı edilemez. 1995-1996'da Amerika'nın tavrı, hem Tahran hem de Pekin ile düşmanca bir ilişki istiyor fikrine hemen hemen uyuyormuş gibi görünüyordu. Ancak ne İran ne de Çin hem istikrarsız hem de zayıf Rusya tarafında stratejik tavır almaya hazır değillerdi. Her ikisi de böyle bir koalisyonun, bir kez birkaç taktik söylemin ötesine gittiğinde, daha gelişmiş dünyaya, bu dünyanın yatırım kapasitesine ve gereksindikleri modem teknolojisine erişimlerini tehlikeye sokacağının farkındaydı. Rusya'nın hegemonya karşıtı koalisyona gerçekten değerli bir ortak olarak sunabileceği çok az şey vardı.

Aslında, ortak ideolojisi olmayan ve sadece "hegemonya karşıtı" duyguyla birleşmiş bu tür bir koalisyon, gerçekte Birinci Dünya'nın en gelişmiş ülkesine karşı Üçüncü Dünya'dan bir ittifak olurdu. Böyle bir ittifakın üyelerinden hiçbirisi fazla bir şey kazanamaz. Özellikle Çin, büyük yatırım akışını kaybetme riski taşır. Bu Rusya için de geçerlidir. Ciddi bir Rus jeopolitikacının belirttiği gibi, *"Rus-Çin ittifakının hayaleti... Rusya'nın bir kez daha Batı teknoloji ve sermayesinden dışlanması olasılığını açıkça artıracaktır"* [19]. Sonuçta ittifak, sayıları iki ya da üç de olsa, tüm katılımcılarını uzun süreli yalıtılmışlığa ve paylaşacakları geriliğe mahkûm ederdi.

Üstelik Çin, Rusya'nın böyle bir "hegemonya karşıtı" koalisyon oluşturma yönündeki tüm çabalarında kıdemli ortak olurdu. Nüfusu daha kalabalık, daha sanayileşmiş, daha yenilikçi, daha dinamik ve Rusya'nın topraklarıyla ilgili bazı tasarıları bulunan Çin, Rusya'ya kaçınılmaz olarak küçük ortak konumunu verirdi. Rusya'nın geri kalmışlığından kurtulmasına yardım etmek için gerekenlere sahip değildi (ve muhtemelen böyle bir

isteği de yoktu). Böylece Rusya genişleyen Avrupa ile genişleme çabalarındaki Çin arasında tampon olurdu.

Son olarak, bazı Rus dış ilişkiler uzmanları, NATO'nun gelecekteki gelişimi konusunda, iç anlaşmazlıklar da dâhil olmak üzere Avrupa'nın bütünleşmesinde bir aksama olduğu durumda, Avrupa'nın Amerika'yla Atlantik ötesi bağlantısına zarar verecek Rus-Alman ya da Rus-Fransız flörtü için taktiksel fırsatların umudunu beslediler. Bu yeni bir taktik değildi. Soğuk Savaş sırasında Moskova bazen Alman bazen Fransız kartını oynamayı denemişti. Yine de Moskova'nın jeopolitikacılarının bir kısmı için Avrupa'daki pat durumunun, Amerika'nın aleyhine kullanılabilecek taktiksel açılımlar yaratacağı hesapları akla uygundu.

Ancak bu suretle elde edebilecekleri, salt taktiksel seçeneklerden ötesi değildir. Ne Fransa'nın ne de Almanya'nın Amerika bağlantısından vazgeçmesi olasıdır. Özellikle Fransa'yla arada bir bazı sınırlı mevzularda geçici flörtleri olacağı düşünülebilir. Ama ittifakların jeopolitik olarak tersine dönüşünden önce, Avrupa ilişkilerinde büyük değişiklikler, Avrupa'nın birleşmesinde ve Atlantik ötesi bağlantıda bir kopuş olması gerekir. Öyle olsa bile, Avrupa devletlerinin, yönünü şaşırmış Rusya'yla tam kapsamlı jeopolitik ittifaka girme eğiliminde olmaları olası değildir.

Böylece son tahlilde, karşı ittifak seçeneklerinin hiçbirisi gerçekleşebilir değildir. Rusya'nın yeni jeopolitik ikilemlerine çözüm, ne karşı ittifakla ne Amerika'yla eşit stratejik ortaklık yanılsamasıyla ne de eski Sovyetler Birliği bölgesinde siyasi veya ekonomik olarak birleşmiş yeni yapı yaratma çabasıyla bulunabilir. Bunların tümü, Rusya'yı, gerçekte kendisine açık olan, tek seçenekten uzaklaştırmaktadır.

TEK SEÇENEK İKİLEMİ

Rusya'nın tek gerçek jeostratejik seçeneği, Rusya'ya gerçekçi uluslararası rol, kendisini dönüştürme ve toplumsal olarak modernleşme fırsatını en fazla sunan seçenek, Avrupa'dır. Bu seçenek sadece büyüyen AB'yi ve NATO'nun Avrupa'sını içerir. Bölüm 3'te gördüğümüz gibi böyle bir Avrupa biçimlenmektedir. Bu Avrupa'nın Amerika'ya bağlı kalmaya devam etmesi olasıdır. Rusya, eğer tehlikeli jeopolitik soyutlanmadan kaçınmak istiyorsa bu Avrupa ile ilişkide olması gerekir.

Amerika için Rusya, ortağı olmak için fazla zayıf, hastası olmak için de fazla güçlüdür. Amerika, Rusların ülkeleri için en iyi seçimin Atlantik ötesi Avrupa'yla artan organik bağlantı olduğuna ikna olmalarına yardımcı olacak ortamı desteklemediği sürece, Rusya olasılıkla bir sorun olacaktır.

Her ne kadar uzun vadeli Rusya-Çin ve Rusya-İran stratejik ittifakları olası değilse de, Amerika için, Rusya'yı gerekli jeopolitik seçimi yapmaktan alıkoyacak politikalardan kaçınmak önemlidir. Bu nedenle, mümkün mertebe, Amerika'nın Çin'le ve İran'la ilişkileri Rus jeopolitik hesaplarına etkileri göz önüne alınarak belirlenmelidir. Temel jeostratejik seçeneğine dair devam eden yanılsamalar, ağır hastalığını sonlandırmak için Rusya'nın yapmak zorunda olduğu tarihi seçimi sadece erteleyebilir.

Rusya, yalnız ve yalnız, ekonomik ve siyasi olarak Avrupa'nın yeni gerçekliklerini kabul etmeye istekli olursa, ticaret, iletişim, yatırım ve eğitimde kıtalar ötesi Avrupa'nın büyüyen genişliğinden ülkesi de yararlanabilecektir. Bu nedenle Rusya'nın Avrupa Konseyi'ne katılımı doğru yönde atılmış bir adımdır. Bu adım, yeni Rusya'yla büyüyen Avrupa arasındaki gelişen kurumsal bağların öncüsüdür. Aynı zamanda bu adım, Rusya bu yolu izlediği takdirde, Osmanlı sonrası Türkiye'nin, yayılmacı hırslarından vazgeçip, bilinçli olarak modernleşme, Avrupalılaşma ve demokratikleşme yolunu tutmaya karar verdiğinde seçtiği rotayı izlemekten başka bir seçimi olmadığını da ima etmektedir.

Başka hiçbir seçenek, Amerika'yla bağlantılı, modem, zengin ve demokratik Avrupa'nın sunacağı faydaları sunamaz. Avrupa ve Amerika, yayılmacı olmayan ulusal ve demokratik Rusya devletine tehdit oluşturmaz. Ne Çin'in günün birinde talep edebileceği gibi Rusya'dan toprak talepleri vardır, ne de Rusya'nın güneyindeki Müslüman uluslarla arasındaki etnik ve coğrafik olarak belirsiz sınırlardaki gibi güvensiz ve potansiyel olarak şiddete açık ortak sınırları paylaşırlar. Tam tersine, hem Avrupa hem de Amerika için ulusal ve demokratik Rusya jeopolitik açıdan arzu edilir bir varlık, değişken Avrasya kompleksinde istikrar kaynağıdır.

Rusya sonuç olarak şu ikilemlerle karşı karşıya kalmaktadır: Avrupa ve Amerika lehine yapacağı seçimin somut yararlar sağlaması için her şeyden önce yayılmacı geçmişini açıkça inkâr etmesi, ikinci olarak da büyüyen Avrupa'nın Amerika'yla siyasi ve güvenlik ilişkilerinde yan çizmemesi gerekmektedir. Birinci gereklilik Rusya'nın, eski Sovyetler Birliği'nin alanında egemen olan jeopolitik çoğulculukla bağdaşması demektir. Böylesi bir bağdaşma, önceki Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi modelindeki ekonomik işbirliğini dışlamaz. Ama yeni devletlerin siyasal egemenliğine -sadece bunu istememeleri gibi basit bir nedenle- sınırlama getirmez.

Bu açıdan en önemli olan Rusya'nın Ukrayna'nın bağımsız varlığını, sınırlarını ve farklı ulusal kimliğini açık ve net olarak tanıması

gerekliliğidir.

İkinci gereklilik, yutması daha zor bir lokma olabilir. Atlantik ötesi toplulukla gerçek anlamda işbirlikçi bir ilişki, bu topluluğun parçası olmak isteyen demokratik Avrupalı devletlerin Rusya öyle dedi diye dışlanması üzerine kurulamaz. Bu topluluğun genişlemesi aceleye gelmemeli ve elbette Rus karşıtı bir tema üzerinde geliştirilmemelidir. Ancak geçmişte kalmış Avrupa güvenlik ilişkileri yaklaşımını yansıtan siyasi hükümlerle ne durdurulabilir ne de durdurulması önerilebilir. Genişleyen demokratik Avrupa siyasi olarak keyfi coğrafi sınırların öznesi değil, sınırlandırılmamış bir tarihi süreç olmalıdır.

Birçok Rus için tek seçenek ikileminin çözümü başlangıçta ve hatta sonrasında zor olabilir. Çok güçlü bir siyasi iradeyi, eylemi ve demokratik, ulusal, tam anlamıyla modem ve Avrupalı Rusya vizyonunu birleştirebilecek, bu seçimi yapmaya muktedir, henüz ortaya çıkmamış bir lideri gerektirecektir. Bu bir süre gerçekleşmeyebilir. Komünizm ve imparatorluk sonrası bunalımların üstesinden gelmek hem Orta Avrupa'nın komünizm sonrası dönüşümünün gerektirdiğinden daha fazla zaman gerektirecek hem de uzak görüşlü ve istikrarlı bir siyasi liderliğe ihtiyaç duyacaktır. Rusya'nın Atatürk'ü şimdilik ortaya çıkmamıştır. Yine de Ruslar, Rusya'nın ulusal açıdan yeniden tanımlanmasının teslimiyet değil özgürleşme olduğunu sonunda kabul edeceklerdir. [20] Ruslar Yeltsin'in 1990'da Kiev'de Rusya için yayılmacı olmayan bir gelecek hakkında söylediklerinin kesinlikle doğru olduğunu kabul etmek zorunda kalacaklardır. Yine de yayılmacı olmayan Rusya da, dünyanın rakipsiz en büyük kara birimi olan Avrasya'yı kaplayan büyük bir güç olacaktır.

Her durumda, “Rusya nedir ve Rusya nerededir?” sorularının yeniden tanımı olasılıkla aşama aşama olacak, bilge ve değişmez Batı duruşunu gerektirecektir. Amerika ve Avrupa yardım etmek zorunda kalacaktır. Rusya'ya hem NATO'yla özel bir anlaşma ya da beyanname vermeleri, hem de Rusya'yla, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİÖ)'nün gevşek yapısının çok ötesinde kıtalar ötesi güvenlik ve işbirliği sisteminin biçimlendirilmesinin araştırma sürecini başlatmaları gerekmektedir. Eğer Rusya kendi iç demokratik kurumlarını güçlendirir, serbest piyasa temelindeki ekonomik kalkınmasında somut ilerleme sağlarsa NATO'ya ve AB'ye geçmişten daha yakın olması engellenmemelidir.

Aynı zamanda Batı için özellikle de Amerika için, Rusya'nın tek seçenek ikilemini kalıcılaştıran politikaları izlemek aynı derecede

önemlidir. Yeni Sovyet sonrası devletlerin siyasi ve ekonomik istikrarı, Rusya'nın kendini tanımlamasını gerektiren önemli bir etmendir. Bu nedenle yeni Sovyet sonrası devletlere, eski Sovyet İmparatorluğu topraklarında jeopolitik çoğulculuk için destek, Rusya'yı net Avrupa seçeneğini uygulamaya iten politikanın bir parçası olmalıdır. Bu devletlerin üçü jeopolitik açıdan özellikle önemlidir: Azerbaycan, Özbekistan ve Ukrayna.

Bağımsız Azerbaycan, Batı'nın, enerji bakımından zengin Hazar Denizi havzasına ve Orta Asya'ya girişine hizmet edebilir. Bunun tersine, bağımlı Azerbaycan, Orta Asya'nın dış dünyaya kapanması, böylece de siyasi bakımdan Rusya'nın yeniden bütünleşme için yaptığı baskılara savunmasız kalması demektir. Orta Asya devletlerinin ulusal olarak en canlı ve en kalabalık nüfuslu devleti olan Özbekistan, Rusya'nın bölgeyi bir şekilde yeniden denetlemesine en büyük bir engeldir. Bağımsızlığı diğer Orta Asya devletlerinin ayakta kalmaları için hayatidir. Rus baskılarından en az etkilenen devlet de Özbekistan'dır.

Ancak, en önemli devlet Ukrayna'dır. AB ve NATO genişlerken, Ukrayna sonunda her iki örgüte de üye olup olmamayı seçme konumunda olacaktır. Muhtemelen, bağımsız konumunu güçlendirmek için, ortak sınırları olduğunda ve iç dönüşümü üyelik için yeterli hale geldiğinde, hem AB'ye hem NATO'ya üye olmak isteyecektir. Elbette bu belli bir süreç içerisinde olacaktır. Buna rağmen, -bir yandan Kiev'le ekonomik ve güvenlik bağlarını güçlendirirken- Batı'nın 2005-2015 yıllarını Ukrayna'nın katılım sürecinin başlatılmasında makul bir zaman aralığı olarak göstermesi için çok erken değildir. Böylece Ukraynalıların, Avrupa'nın genişlemesinin Ukrayna-Polonya sınırında duracağından korkma olasılığı da azaltılmış olur.

Protestolarına karşın Rusya'nın NATO'nun 1999'da bazı Orta Avrupa devletlerini içine alarak genişlemesine ses çıkarmaması olasıdır. Çünkü komünizmin yıkılışından bu yana Rusya ile Orta Avrupa ülkeleri arasındaki kültürel ve toplumsal uçurum çok genişlemiştir. Buna karşılık Rusya'nın Ukrayna'nın NATO'ya girişini kabul etmesi zor olacaktır. Çünkü bu Ukrayna'nın kaderinin artık organik olarak Rusya'nınkine bağlı olmadığını kabul etmek olacaktır. Eğer Ukrayna bağımsız bir devlet olarak ayakta kalacaksa Avrasya yerine Orta Avrupa'nın parçası olmak zorundadır. Eğer Orta Avrupa'nın parçası olacaksa o zaman Orta Avrupa'nın NATO ve Avrupa Birliği'yle olan bağlarına tümüyle katılmak zorundadır. Rusya'nın

bu bağlan kabulü Rusya'nın kendisinin de gerçekten Avrupa'nın parçası olma kararını tanımlayacaktır. Rusya'nın reddi, münzevi "Avrasyalı" kimlik ve mevcudiyet için Avrupa'nın reddi demek olacaktır.

Akılda tutulması gereken temel nokta Rusya'nın, Ukrayna Avrupa'da olmadan Avrupa'da olamayacağıdır. Ancak Ukrayna, Rusya Avrupa'da olmadan da Avrupa'da olabilir. Bu noktadan hareketle Rusya Avrupalı olmaya karar verirse, Ukrayna'nın genişleyen Avrupa yapısına dâhil edilmesinin Rusya'nın çıkarına olduğu sonucu çıkarılabilir. Aslında Ukrayna'nın Avrupa'yla ilişkisi Rusya için dönüm noktası olabilir. Ama bu aynı zamanda Rusya'nın Avrupa'yla ilişkisini tanımlayan anın bir süre daha ertelenmesi anlamına da gelir. Ukrayna'nın Avrupa lehine karar vermesi, Rusya'nın kendi tarihinin geleceğine karar vermesi anlamında tanımlayıcıdır. Ya Avrupa'nın parçası olacak ya da ne gerçekten Avrupalı ne de Asyalı bir Avrasyalı olup, "yakın yurtdışı" çatışmalarının çamuruna batacaktır.

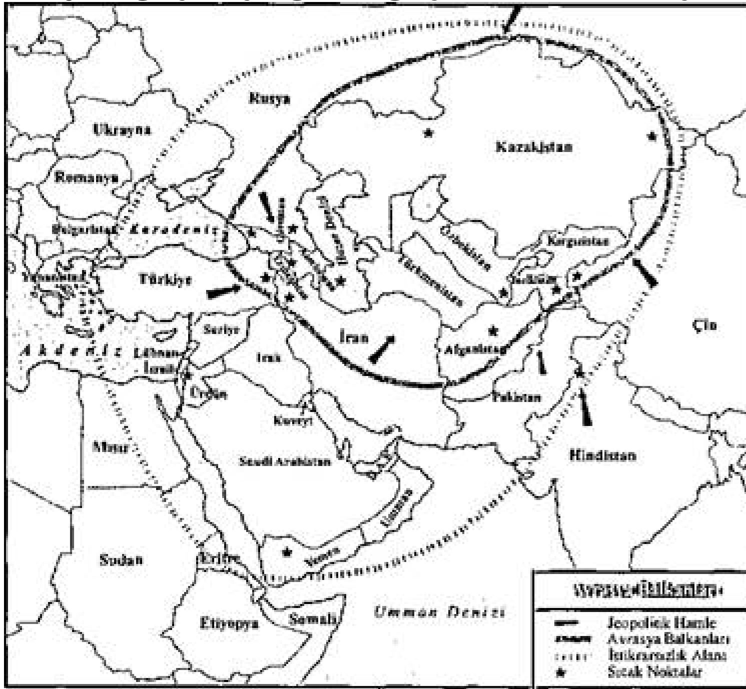
Ümit edilen, genişleyen Avrupa ile Rusya arasındaki ilişkilerin karşılıklı biçimsel bağlardan daha organik ve bağlayıcı ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkilerine kaymasıdır. Bu anlamda, gelecek yüzyılın ilk yirmi yılında, Rusya giderek Ukrayna'yı içeren, Urallara ve hatta ötesine uzanan Avrupa'nın bütünleşmiş bir parçası olabilir. Rusya'nın Avrupa ve Atlantik ötesi yapılarla işbirliği, hatta bu yapılara bir şekilde üye olması, Avrupa bağlantısını çaresizce isteyen üç Kafkas ülkesinin Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın dâhil edilmesinin yolunu açacaktır.

Bu sürecin ne kadar hızlı işleyeceği kestirilemez. Ancak bir şey kesindir. Rusya'yı bu yönde hareketlendirecek, diğer arzularının önünü kesecek jeopolitik bağlam bulunduğunda bu süreç hızlanacaktır.' Rusya Avrupa'ya doğru ne kadar hızla hareket ederse Avrasya'nın kara deliği, modernleşen ve demokratikleşen toplum tarafından o kadar erken doldurulacaktır. Gerçekten Rusya için tek seçenek ikilemi artık jeopolitik seçim yapma sorunu değil, yaşamda kalmanın zorunluluklarıyla yüzleşmedir.

BÖLÜM 5: AVRASYA BALKANLARI

Avrupa'da "Balkanlar" kelimesi etnik çatışmalar ve bölgesel büyük güç rekabetini çağrıştırır. Avrasya'nın da kendi "Balkanları" vardır. Ama Avrasya'nın Balkanları çok daha geniştir, çok daha büyük bir nüfusa sahiptir ve hatta dini ve etnik kimlik açısından çok daha çeşitlidir. Bölüm 2'de tanımlanmış olan küresel istikrarsızlığın bulunduğu büyük coğrafi dikdörtgenin merkezinde bulunur. Bu dikdörtgen Güneydoğu Avrupa, Orta Asya ve Güney Asya'nın bir kısmı, Basra Körfezi ve Ortadoğu'yu kapsar.

Avrasya Balkanları (Haritaya bakınız) büyük dikdörtgenin merkezini oluşturur. Bu merkez özellikle belirgin bir şekilde dikdörtgenin geri kalanından ayrılır. Burada güç boşluğu vardır. Her ne kadar Basra Körfezi ve Ortadoğu'daki devletlerin pek çoğu da istikrarsızsa da, burada Amerikan gücü mutlak hakemdir. Bu nedenle dikdörtgenin geri kalanı tek bir gücün hâkimiyeti altındadır ve bu hegemonya tarafından denetim sağlanır. Bunun tersine, Avrasya Balkanları güney Avrupa'nın bilindik eski Balkanlarına tamamen benzer. Hem siyasi varlıkları istikrarsızdır hem de her biri bölgenin egemenliği için birbiriyle zıtlaşan daha güçlü komşularının tecavüzünü cezbeder ve hatta davet ederler. "Avrasya Balkanları" ismini doğrulayan güç boşluğu ve güç emiliminin alışıldık bir birleşimidir.

Bilinen Balkanlar, Avrupa üstünlüğünü ele geçirme mücadelesinde potansiyel jeopolitik ödülü temsil eder. Avrasya Balkanlarının konumu

jeopolitik olarak da önemlidir. Bir ayağı Avrasya'nın en zengin ve en çok sanayileşmiş batı ucunda bir ayağı doğu ucunda olduğundan, ister istemez oluşmakta olan ulaşım ağının üstünde durmaktadır. Üstelik güvenlik ve tarihi hırslar açısından en yakın ve en güçlü üç komşusu, Rusya, Türkiye ve İran için de önemlidir. Çin'in de bölgeye olan siyasi ilgisi gittikçe artmaktadır. Ama Avrasya Balkanlarının ekonomik potansiyel olarak bütün bunlardan daha da önemli bir yeri vardır. Bu bölgede, önemli metaller ve altının yanı sıra çok büyük doğalgaz ve petrol rezervleri bulunmaktadır.

Önümüzdeki yirmi otuz yıl içerisinde dünyanın enerji tüketimi çok büyük ölçüde artacaktır. ABD Enerji Dairesi'nin tahminlerine göre 1993 ile 2015 yılları arasında dünya enerji talebi %50'den daha fazla artacaktır. Tüketimdeki bu artış en belirgin olarak Uzakdoğu'da olacaktır. Asya'nın ekonomik gelişiminin momentumu şimdiden yeni enerji kaynaklarının araştırılması ve işlenmesi yönünde büyük bir baskı yaratmıştır. Orta Asya bölgesi ve Hazar Denizi havzası, Kuveyt, Meksika Körfezi veya Kuzey Denizi'ndekileri kat kat gölgede bırakan büyüklükte doğalgaz ve petrol rezervlerine sahiptir.

Bu kaynaklara ulaşmak ve sundukları zenginliği paylaşmak ulusal hırsları, tüzel çıkarları harekete geçirir, tarihi iddiaların ateşini yeniden yakar, yayılmacı duyguları canlandırır ve uluslararası rekabeti tutuşturur. Bölgede hem güç boşluğu hem de istikrarsızlık olması, durumu daha da belirsiz kılar. Bölgedeki ülkelerin her birinin iç sorunları vardır, her birinin komşularının üzerinde hak iddia ettiği ya da etnik karışıklıkların bulunduğu sınırları vardır. Pek azı ulusal olarak tek kimliklidir. Bazıları hâlihazırda toprak talepleriyle ilgili olarak veya etnik ve dini çatışmalar yüzünden karışıktır.

ETNİK KAZAN

Avrasya Balkanları yukarıdaki tanıma bir şekilde uyan dokuz ülkeyi içerir. İki ülke de potansiyel adaydır. Bu tanıma uyan dokuz ülkenin sekizi Kazakistan, . Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'dır. Bu ülkelerin hepsi daha önce Sovyetler Birliği içindedir. Dokuzuncu ülke Afganistan'dır. Listeye eklenebilecek potansiyel adaylar Türkiye ve İran'dır. Her ikisi de siyasi ve ekonomik olarak hareketlidir. Her ikisi de Avrasya Balkanları'nda bölgesel nüfuz için mücadele etmektedir. Bu nedenle her ikisi de bölgedeki önemli jeostratejik oyunculardandır. İçlerinden biri ya da her ikisi de istikrarını

kaybederse, bölgenin iç sorunları çözümsüz hale gelir. Rusya'nın bölgedeki egemenliğini engelleme çabaları boşa gider.

Kafkasya'daki üç devletin, Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'ın gerçek anlamda tarihi milletler olduğu söylenebilir. Bunun sonucu olarak, milliyetçilikleri yaygın ve yoğundur. Huzurlarını bozan temel olarak dış kaynaklı anlaşmazlıklardır. Bu devletlerin tersine Orta Asya'nın beş yeni devletinin milli yapı oluşturma açısından bu durumda olmadığı söylenebilir. Kabile ve etnik kimlikleri hâlâ kuvvetlidir. Bu, iç anlaşmazlıkları en önemli sorun haline getirmektedir. Bu devletler hangi durumda olurlarsa olsunlar, zayıflıkları, daha güçlü ve yayılmacı zihniyete sahip komşularını istismara şevk eder.

Avrasya Balkanları etnik bir mozaiktir (önceki sayfalarda yer alan harita ve tabloya bakınız). Devletlerin sınırları 20'ler ve 30'larda, Sovyet cumhuriyetleri resmi olarak kurulurken Sovyet haritacıların arzusuna göre çizilmiştir. (Hiçbir zaman Sovyetler Birliği'ne dâhil olmamış Afganistan bir istisnadır.) Sınırları genel olarak etnik ilkelerle çizilmiştir. Ama Kremlin'in, Rus İmparatorluğunun güney bölgesini içten bölüp boyun eğdirme çıkarını da yansıtırlar.

Bu yüzden, Moskova (çoğu daha milliyetçi nedenlerle harekete geçmemişken) Orta Asya milliyetçilerinin farklı Orta Asya insanlarını "Türkistan" diye adlandırılacak tek bir politik birimde birleştirme önerilerini reddetmiştir. Moskova bunun yerine çok parçalı, farklı yeni isimleri olan beş farklı cumhuriyet yaratmayı tercih etmiştir. Tahminen benzeri hesaplarla, Kremlin bir Kafkas federasyonu planını da bir kenara bırakmıştır. Bu nedenle, Sovyetler Birliği'nin yıkılışının ardından, Kafkasya'daki üç devletin de, Orta Asya'daki beş devletin de yeni bağımsız durumlarına ya da gerekli bölgesel işbirliğine hazırlıklı olmamaları şaşırtıcı değildir.

Kafkasya'da, 4 milyondan az nüfusu olan Ermenistan ve nüfusu 8 milyondan az olan Azerbaycan, Azerbaycan sınırları içinde yoğun Ermeni nüfusu barındıran Nahçıvan-Karabağ nedeniyle açık bir savaşa yuvarlandılar. Çatışma büyük bir etnik temizlik başlattı. Sınırın her iki tarafından yüz binlerce mülteci aktı ve sınır dışı edilenler diğer tarafa kaçtı. Ermenistan'ın Hıristiyan, Azerbaycan'ın Müslüman olduğu göz önüne alınırsa, savaşın dini çatışmaları da içeren bir tarafı vardı. Ekonomik olarak yıkıcı olan savaş her iki ülkenin de tam ve sürekli bir bağımsızlık kazanmasını zorlaştırdı. Ermenistan kendisine önemli bir askeri yardım

sağlayan Rusya'ya dayanırken, Azerbaycan'ın yeni kazanılmış bağımsızlığı ve iç istikrarı Nahçıvan-Karabağ'ın kaybıyla gölgelendi.

Azerbaycan'ın savunmasızlığının daha geniş bölgesel anlamlan vardır. Çünkü ülke, konumu itibariyle jeopolitik bir eksendir. Azerbaycan, Hazar Denizi havzası ve Orta Asya'nın zenginliklerini barındıran şişenin denetimini sağladığı için çök önemli olan mantar olarak tanımlanabilir.

Bağımsız, Türkçe konuşan, etnik olarak bağlı olduğu, politik destekçisi Türkiye'den boru hattı geçen Azerbaycan, Rusya'nın bölgeye girişi tekelinde tutmasına izin vermeyecektir. Böylece Rusya'yı, yeni Orta Asya devletlerinin politikaları üzerinde varlığı kesin olan siyasi manevralarından da mahrum bırakacaktır. Ancak Azerbaycan kuzeyden Rusya'nın kuvvetli baskısına ve güneyden İran'ın baskılarına karşı savunmasızdır. İran'da Azerbaycan topraklarındakinin iki katı Azeri bulunmaktadır. Bazı tahminlere göre bu sayı yirmi milyona ulaşmaktadır. Bu gerçek, İran'ın içindeki Azerilerin bölünme potansiyelinden korkmasına, her iki millet de Müslüman olmasına rağmen Azerbaycan'ın bağımsız durumuna şüpheyle yaklaşmasına sebep olmaktadır. Sonuç olarak, Azerbaycan Batı ile ilişkilerini kısıtlamaya çalışan Rusya'nın ve İran'ın baskılarına bir arada maruz kalmaktadır.

Etnik olarak homojen Azerbaycan veya Ermenistan'ın tersine, Gürcistan'ın 6 milyonluk nüfusunun %30'unu azınlıklar oluşturmaktadır. Üstelik örgütlenmede ve kimliklerinde kabileci olan bu küçük topluluklar, Gürcistan egemenliğine karşı çok tepkilidirler. Bu nedenle Ossetianlar ve

Abazalar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Gürcistan'dan ayrılmak için Gürcistan'ın iç çekişmelerinden faydalandılar. Rusya, (başlangıçta Gürcistan'ın tümüyle ayrılmak istediği) BDT içinde kalsın diye yaptığı baskılara Gürcistan boyun eğsin ve Türkleri bölgeden uzak tutmak için topraklarında Rus askeri üslerinin bulunmasını kabul etsin diye kendini geri çekti.

Orta Asya'da istikrarsızlıkta iç etmenler daha belirleyiciydi. Kültürel olarak ve lisanlarıyla, yeni bağımsızlığını kazanan beş devletten dördü Türk dünyasındandı. Tacikistan kültürel olarak ve lisanıyla Farisi'ydi. Sovyetler Birliği'nin dışında kalan Afganistan'sa Pathan, Tacik, Puştu ve Farisi etnik mozaiğinden oluşuyordu. Bu altı ülkenin hepsi Müslüman'dı. Geçen yıllar içerisinde pek çoğu Pers, Türk ve Rus İmparatorluklarının etkisi altında kalmıştı. Ama bu deneyim, paylaşılan bölgesel çıkar ruhunun oluşumuna yardımcı olmadı. Tam tersine, farklı etnik bileşenleri, iç ve dış çatışmalara açık hale gelmelerine yol açtı. Bu da giderek daha güçlü komşularını tecavüze şevk etti.

Bağımsızlığını yeni kazanmış beş Orta Asya devletinden en önemlileri Kazakistan ve Özbekistan'dır. Bölgesel olarak, Kazakistan kalkandır. Özbekistan bölgedeki farklı pek çok ulusal uyanışın temel direğidir. Kazakistan'ın coğrafik büyüklüğü ve konumu, diğer ülkeleri Rusya'nın fiziksel baskısından korur. Çünkü sadece Kazakistan'ın Rusya ile sınırları vardır. Ancak 18 milyonluk nüfusunun %35'i Rus'tur. (Bölgedeki Rus nüfusu sürekli olarak azalmaktadır.) Üstelik Ruslar haricinde, nüfusunun %20'si Kazak olmayanlardan oluşmaktadır. Bu olgu, kendileri de milliyetçi olan, ama nüfusun sadece %50'sini temsil eden yeni Kazak yöneticileri için, etnik ve lisan temelleri üzerine hedefler koymayı zorlaştırmaktadır.

Bu yeni devlette ikamet eden Ruslar, doğal olarak, yeni Kazak liderlere kızgındırlar. Daha önceden yönetici sömürgeci sınıf olduklarından ve böylece daha iyi eğitim ve mevkiler elde ettiklerinden, ayrıcalıklarını kaybetmekten korkmaktadırlar. Dahası, yeni Kazak milliyetçiliğine, gizleseler de, kültürel olarak küçümseyerek bakma eğilimindedirler. Kazakistan'ın kuzeybatısı ve kuzeydoğusu yoğun olarak Rus kolonistleri barındırır. Eğer Kazak-Rus ilişkileri ciddi olarak bozulursa, Kazakistan bölgesel ayrılma ile yüz yüze kalacaktır. Aynı zamanda, yüz binlerce Kazak, sınırın diğer tarafında ve Kazakların Orta Asya liderliğinde temel rakipleri olarak gördükleri Özbekistan'ın kuzeydoğusunda ikamet etmektedir.

Aslında Özbekistan Orta Asya'daki bölgesel liderlik için en önemli adaydır. Her ne kadar Kazakistan kadar büyük ve doğal kaynaklara sahip değilse de, daha yoğun bir nüfusu vardır (yaklaşık olarak 25 milyon). Daha önemlisi, nüfusu Kazakistan'a göre daha homojendir. Yerli nüfusun doğum oranlarının daha yüksek olduğu ve eskiden egemen olan Rusların giderek ülkeyi terk ettiği göz önüne alındığında, kısa zamanda nüfusunun %75'i Özbek olacaktır. Çoğunluğu başkent Taşkent'te yaşayan ufak bir Rus azınlık barındıracaktır.

Üstelik ülkenin siyasi seçkinleri yeni devleti, başkenti din, astronomi ve sanat çalışmalarının merkezi olarak ünlenmiş Semerkant olan, ortaçağdaki bir imparatorluktan, Tamerlane İmparatorluğu'nun (1336-1404) soyundan gelmiş olarak tanımlamaktadır. Bu bağ Özbekistan'a, komşularından daha derin bir tarihi süreklilik ve dinsel misyon sunmaktadır. Aslında bazı Özbek liderleri Özbekistan'ı, başkenti muhtemelen Taşkent olan tek Orta Asya mevcudiyetinin çekirdeği olarak görmektedir. Özbekistan'ın siyasi seçkinleri ve gittikçe halkı, modem ulus-devleti oluşturma düşünü diğer Orta Asya devletlerinden daha fazla paylaşmaktadırlar ve iç zorluklara rağmen, sömürge durumuna dönmemeye kararlıdırlar.

Bu durum Özbekistan'ı, post-etnik modem milliyetçiliğin gelişiminde lider yapmakta ve komşuları için tedirginlik yaratır hale getirmektedir. Özbek liderler milli yapının inşasında adım adım ilerlerken ve daha fazla bölgesel yeterliliğin savunuculuğunu üstlenirken bile, ülkenin milliyetçi açıdan diğerlerinden daha homojen olması ve daha yoğun milli bilinci bulunması Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan ve hatta Kazakistan yöneticilerinde bölgesel Özbek liderliğinin bölgesel Özbek egemenliğine dönüşeceği korkusunu yaratmaktadır. Bu endişe, yeni devletler arasında -Rusya tarafından hiçbir zaman desteklenmeyen- bölgesel işbirliğini engellemekte ve bölgenin savunmasızlığını devam ettirmektedir.

Ancak, diğerleri gibi, Özbekistan da etnik gerilimden tamamen kurtulmuş değildir. Özbekistan'ın güneyinin bir kısmında, özellikle tarihi ve kültürel olarak önemli Semerkant ve Buhara'nın çevresinde belirgin olan bir Tacik nüfus vardır. Bu nüfus Moskova tarafından çizilmiş sınırlara kızgındır. Batı Tacikistan'da Özbek mevcudiyeti işleri daha da karıştırmaktadır. Kazakistan'daki Özbekler ve de Tacikler, ekonomik açıdan önemli olan Fergana Vadisi'nde bulunmaktadır. (Bu bölgede son yıllarda kanlı etnik şiddet patlamıştır.) Kuzey Afganistan'daki Özbeklerin mevcudiyetinden söz etmeye gerek bile yoktur.

Rus sömürge yönetiminden ortaya çıkan diğer üç Orta Asya devletinden, yani Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan'dan sadece Türkmenistan etnik olarak uyumludur. 4.5 milyonluk nüfusunun %75'i Türkmen'dir. Özbekler ve Rusların her biri nüfusun %10'undan daha azını kapsamaktadır. Türkmenistan'ın korunaklı coğrafik konumu, Rusya'dan nispeten uzak durmasını sağlar. Ülkenin geleceğinde Özbekistan ve İran jeopolitik olarak çok daha önemlidir. Bölgedeki boru hattı harekete geçtikten sonra, Türkmenistan'ın gerçekten çok büyük olan doğalgaz rezervleri ülke halkına zengin bir gelecek öngörmektedir.

Kırgızistan'ın 5 milyonluk nüfusu çok daha fazla çeşitlilik içerir. Kırgızlar nüfusun %55'ini, Özbekler %13'ünü oluştururlar. Ruslar önceleri %20'den fazlasını oluşturmaktayken, son zamanlarda %15'in biraz üzerindedirler. Bağımsızlıktan önce Ruslar genel olarak teknik-mühendislik entelijansını oluşturmaktaydı. Ülkeyi terk etmeleri ülke ekonomisine zarar verdi. Her ne kadar zengin mineral yatakları ve ülkeyi Orta Asya'nın İsviçre'si diye nitelendirecek doğal güzelliği (ve böylece potansiyel olarak yeni turistik bölge) olsa da, Kırgızistan'ın Çin ve Kazakistan arasında sıkışmış olan jeopolitik konumu Kazakistan'ın bağımsızlığının devam etmesinden bağımlı kılmaktadır.

Tacikistan etnik olarak bir şekilde homojendir. Var olan 6,5 milyon nüfusun üçte ikisinden biraz azı Tacik'tir, %25'i (Taciklerin düşman olarak gördükleri) Özbeklerden oluşur. Kalan Ruslar sadece %3 kadardır. Ancak, diğer yerlerde olduğu gibi, egemen etnik topluluk bile keskin biçimde -ve hatta şiddetle- kabilelere bölünmüştür. Modem milliyetçilik genelde sadece şehirli siyasi seçkinlerle sınırlıdır. Sonuç olarak, bağımsızlık sadece iç çatışmaları doğurmakla kalmamıştır. Rusya için ordusunu konuşlandırmak için uygun bir mazeret de sunmuştur. Etnik durum, sınırın ötesinde, Kuzeydoğu Afganistan'da çok fazla Tacik'in bulunmasıyla daha da karışmaktadır. Aslında, Afganistan'da da Tacikistan'daki gibi farklı etnik Tacikler yaşamaktadır. Bu da bölgesel istikrarın altını oyan başka bir etmendir.

Afganistan'ın hâlihazırdaki karmaşası da, her ne kadar ülke daha önce Sovyet cumhuriyetlerinden biri olmadıysa da Sovyet mirasıdır. Sovyet istilasıyla parçalanan ve istilaya direnen, uzayıp giden gerilla savaşının ardından Afganistan sadece ismen ulus-devlettir. 22 milyonluk halk etnik kamplara bölünmüştür. Puştular, Tacikler ve Hazar Türkleri arasındaki bölünme gittikçe keskinleşmekte ve artmaktadır. Aynı zamanda Rus

istilacılara karşı cihat, dini, ülkenin siyasi hayatının baskın boyutu haline getirmiş, keskinleşen politik farklılıklara dogmatik tutkuyu aşılamıştır. Bu nedenlerle, Afganistan hem Orta Asya'nın etnik kazanının hem de Avrasya Balkanlarının siyasi parçası olarak görülmelidir.

Her ne kadar eskiden Sovyet cumhuriyetler olan devletlerin hepsi ve Afganistan çoğunlukla Müslüman nüfusa sahipse de, -genelde Sovyet döneminin ürünü olan- siyasi seçkinleri laik bakış açısına sahiptir ve devletler resmi olarak sekülerdir. Ancak nüfusları ilkel geleneksel kabileci kimlikten daha modern milli farkındalığa kaydıkça yoğun İslami bilinçle dolmaları muhtemeldir. Aslında, - dışarıdan hem İran hem de Suudi Arabistan tarafından desteklenen- Rusya'yla yeniden birleşmek ve kâfirin denetimine girmek konusunda direnmeye kararlı, gittikçe yayılan yeni milliyetçiliği harekete geçiren itici gücün İslami direniş olması muhtemeldir.

Aslında İslamlaşma sürecinin Rusya'da kalan Müslümanlara da bulaşması olasıdır. Sayıları 20 milyonu bulmaktadır. Bu sayı bağımsız Asya devletlerinde yaşamaya devam eden gerçek Rusların (yaklaşık 9.5 milyon) sayısının iki katıdır. Yani Rus Müslümanlar Rus nüfusunun %13'ünü oluşturmaktadır. Farklı dini ve politik kimlik haklarını talep etmek konusunda harekete geçmeleri neredeyse kaçınılmazdır. Bu hak talepleri tam bağımsızlık konusu biçimine dönüşmese de, Çeçenistan'da olduğu gibi, geçmişteki yayılmacılığı ve yeni devletlerdeki Rus azınlık göz önüne alındığında, Rusya'nın Orta Asya'da karşı karşıya olduğu ikilemlerin üstüne bir de bunu ekleyecektir.

Avrasya Balkanları'ndaki istikrarsızlığı gittikçe ağırlaştıran ve durumu potansiyel olarak daha patlayıcı hale getiren etken ise, imparatorluk geçmişi olan, bölgede kültürel, dinsel ve ekonomik çıkarları olan komşu iki ulus-devletin, Türkiye ve İran'ın jeopolitik yönelim açısından değişken ve içte potansiyel olarak hassas olmalarıdır. Bu iki devlet istikrarsızlaştığında, denetimden çıkan etnik ve toprak anlaşmazlığı kökenli çatışmalar ve bölgedeki hassas güç dengelerinin hâlihazırda bozuk olduğu hesaba katılırsa, tüm bölgenin yoğun karmaşaya sürüklenmesi oldukça mümkündür. Bu yüzden Türkiye ve İran sadece önemli jeostratejik oyuncular değildir. Aynı zamanda birer jeopolitik eksendirler. İç durumları bölgenin kaderi için hayati önem arz etmektedir. Her ikisi de güçlü bölgesel tutkuları ve tarihi değerlilik duygusuna sahip olan orta seviye güçlerdir.

Ancak her iki devletin de gelecekteki jeopolitik yönelimleri ve hatta ulusal birliği belirsizdir.

İmparatorluk sonrası bir devlet olan Türkiye halen kimliğini tanımlama sürecindedir. Üç ayrı yöne çekilmektedir. Modernistler bir Avrupa devleti olduğunu görmek istemektedirler ve bu nedenle batıya bakmaktadırlar. İslamcılar Ortadoğu'ya ve Müslüman bir topluma yönelmektedir, yani güneye doğru bakmaktadırlar. Tarihi bakışa sahip milliyetçiler Hazar Denizi havzasındaki ve Orta Asya'daki Türki insanlara bakarak, bölgesel olarak hâkim Türkiye için yeni bir misyon görmekte, yani doğuya bakmaktadırlar. Bunların her biri stratejik olarak farklı eksene sahiptir. Aralarındaki uyuşmazlık Kemalist devrimden bu yana Türkiye'nin bölgedeki rolüne dair belirsizliği ortaya çıkarmıştır.

Üstelik Türkiye'nin kendisi de bölgedeki etnik çatışmaların en azından kısmi kurbanı olabilir. (Çerkez, Arnavut, Boşnak, Bulgar ve Arap ihtiva etmesine rağmen) 65 milyonluk nüfusunun büyük çoğunluğu Türklerden oluşsa da, %20'si ve belki de daha fazlası Kürt'tür. Ülkenin doğu bölgesinde yoğun olan Türkiye Kürtleri, Irak ve İran Kürtlerince ulusal bağımsızlık mücadelesine sürüklenmişlerdir. Türkiye'nin genel yönelimine dair herhangi bir iç gerilim, şüphesizdir ki Kürtleri ayrı ulusal statü için daha şiddetle baskı yapmaya cesaretlendirecektir.

İran'ın gelecekteki yönelimi daha da sorunludur. 70'lerin sonlarında zafer kazanan köktendinci Şii devrimi, "Thermidorion" evresine giriyor olabilir. Bu da İran'ın jeostratejik rolündeki belirsizliği arttırmaktadır. Bir açıdan, ateist Sovyet Birliği'nin çöküşü İran'ın yeni bağımsızlaşmış komşularının dine dönüşüne kapı açmıştır. Başka bir açıdan İran'ın Amerika Birleşik Devletleri'ne olan düşmanlığı, Azerbaycan'ın yeni kazandığı bağımsızlığın kendi içinde yarattığı endişelerle desteklenerek, Tahran'ı en azından taktiksel olarak Moskova'yı öncellemeye meylettirmiştir.

Bu endişe İran'ın etnik gerilime hassaslığından kaynaklanmaktadır. Ülkenin (neredeyse Türkiye'ninkiyle özdeş sayıda) 65 milyonluk halkının sadece yarısından biraz fazlası Farisi'dir. Kabaca dörtte biri Azeri, kalanları ise Belucistanlı, Türkmen, Arap ve diğer kabilelerdendir. Kürtler ve Azeriler dışında, özellikle Farisiler arasındaki yoğun milliyetçilik, hatta yayılmacı bilinç göz önüne alındığında, hâlihazırda mevcut olan diğerleri İran'ın ulusal birliğini tehdit edecek durumda değildir. Ama bu durum,

özellikle İran politikasında yeni bir siyasi bunalım olursa, oldukça çabuk değişebilir.

Bunun yanı sıra, artık pek çok yeni “istan”ın var olduğu ve hatta 1 milyon Çeçen’in politik isteklerini talep etmeyi başardıkları olgusu İran’da hem Kürtler hem de diğer azınlıklar üzerinde bulaşıcı bir etki yapacaktır. Eğer Azerbaycan istikrarlı bir siyasi ve ekonomik gelişme sağlarsa, İran Azerileri daha büyük Azerbaycan düşüncesini gittikçe daha çok benimseyeceklerdir. Bu nedenle, Tahran’daki siyasi istikrarsızlık ve bölünme, İran eyaletlerinin birliğinin bozulmasına, böylece Avrasya Balkanları’nın alanını genişletip, bu bölgede var olan tehlikeleri artırmasına neden olabilir.

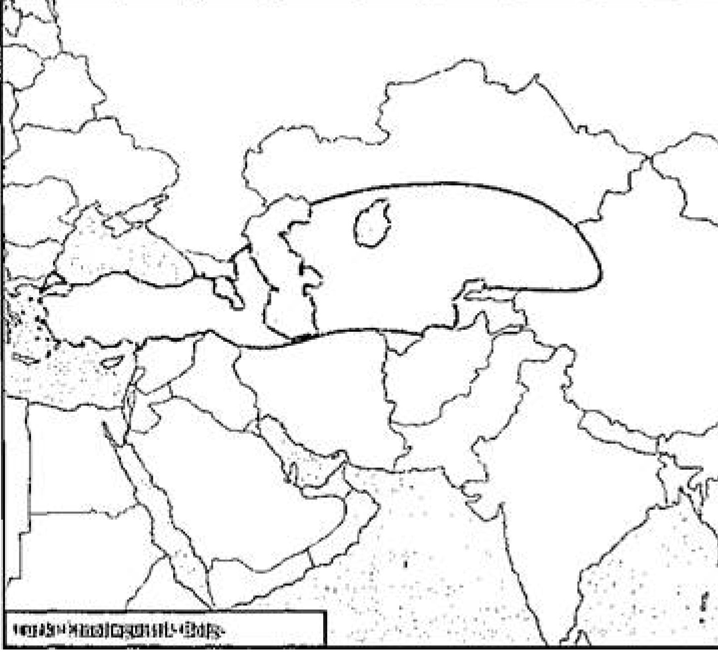
ÇOK DEĞİŞKENLİ REKABET

Avrupa’nın geleneksel Balkanları üç yayılmacı rakip arasında başa baş bir mücadeleye sahne oldu. Bu rakipler Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rus İmparatorluğu’ydu. Ayrıca bu rekabette bu üç imparatorluktan belli birinin başarısıyla Avrupa’daki çıkarları olumsuzluk etkilenecek üç dolaylı katılımcı vardı. Almanya Rus iktidarından korkuyordu, Fransa Avusturya-Macaristan’a karşıydı ve Büyük Britanya diğerlerindense zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu’nun Boğazları kontrol etmesini tercih ediyordu. Bu güçler XIX. yüzyıl boyunca, herhangi birinin hayati çıkarlarına zarar vermeden Balkan çatışmalarını sürdürmeyi başardılar. Ama 1914 yılında bunu başaramadılar ve bunun hepsi için feci sonuçları oldu.

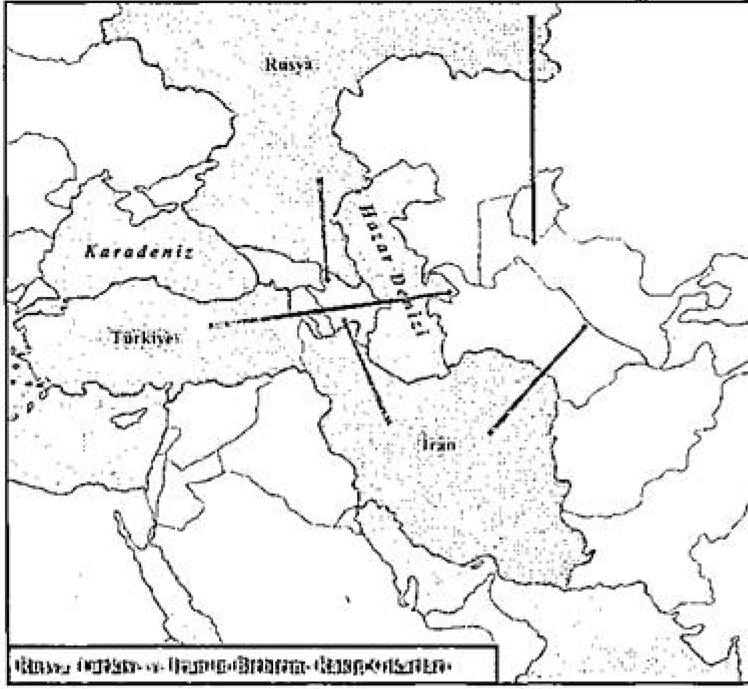
Bugün Avrasya Balkanları’nda süren mücadele de üç komşu güç arasındadır: Rusya, Türkiye, İran. Çin de ileride bunların arasına katılabilir. Bu mücadelede olan, ama uzakta duran Ukrayna, Pakistan, Hindistan ve mesafeli Amerika da göz önüne alınmalıdır. Üç temel ve doğrudan olayların içinde yer alan rakip sadece jeopolitik ve ekonomik çıkar beklentileriyle değil, güçlü tarihsel güdülerle de hareket etmektedirler. Her biri bir zamanlar siyasi ya da kültürel olarak bölgede egemen güç olmuşlardır. Her biri diğerine kuşkuyla bakmaktadır. Her ne kadar aralarında savaş olası değilse de, rekabetlerinin giderek artan olumsuz etkisi bölgesel kaosa neden olabilir.

Rusların tarafında, Türklere olan düşmanlık takıntı sınırındadır. Rus medyası Türkleri bölgenin kontrolünü ele geçirmeye kararlı (Çeçenistan’la ilgili doğruluk payı içermekle birlikte), Rusya’daki bölgesel direnişlerin kışkırtıcısı ve Türkiye’nin gerçek kapasitesiyle orantısız bir şekilde

Rusya’nın tüm güvenliğini tehdit eder biçimde anlatmaktadır. Türkler kendilerini uzun zamandır Rus baskısı altında olan kardeşlerinin özgürleşmesinde sorumlu görmekte ve kendilerine bu rolü biçmektedirler. Türkler ve Farisiler bölgede tarihi rakiplerdir. Bu rekabet son zamanlarda yeniden canlanmıştır. Çünkü Türkiye İran’ın İslami toplum kavramına modem ve sektiler alternatif imajını yansıtmaktadır.

Her ne kadar her üçü de etki edebildikleri bir alan arayışında olsalar da, Moskova’nın hırsları çok daha geniş bir alanı istemektedir. Çünkü emperyalist hatıraları diğerlerine göre halen canlıdır, bölgede milyonlarca Rus vardır ve Kremlin Rusya’yı yeniden küresel bir güç konumuna getirmek istemektedir. Moskova’nın dışişleri demeçlerinden, Eski Sovyetler Birliği’nin tüm alanını, siyasi, hatta ekonomik dış etkilerden uzak tutulması gereken, Kremlin’in özel jeopolitik ilgi alanı olarak gördükleri açıkça anlaşılmaktadır.

Bunun tersine, Türklerin bölgedeki etki istekleri emperyalist izler taşısa da -çok geçmişte kalsa da, Osmanlı İmparatorluğu Orta Asya’yı kapsamasa da, Azerbaycan ve Kafkasların fethiyle 1590 yılında zirvesine ulaşmıştır- bölgedeki insanlarla etnik-dilsel kimlik temelindedir. Türkiye’nin daha sınırlı siyasi ve askeri gücü göz önüne alındığında, büyük bir politik etki alanına erişemezler. Türkler kendilerini daha ziyade dağınık haldeki Türkçe konuşan topluluğun potansiyel lideri olarak görmektedirler. Görece modem olmalarının cazibesini, dilsel yakınlıklarını ve ekonomik vasıtaları, bölgedeki ulusal yapılanma sürecinde en etkin güç olduklarını ispatlamak için kullanmaktadırlar.

İran’ın istekleri halen belirsizdir. Ama uzun vadede Rusya’nın taleplerinden daha az tehdit edici değildir. Pers İmparatorluğu tarihin çok geçmişlerinde kalmıştır. M.Ö. 500 yılında üç Kafkasya devletinin bugünkü topraklarını, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Afganistan’ın yanı sıra, Türkiye, Irak, Suriye, Lübnan ve İsrail’i kapsayarak zirvesine ulaşmıştır. Her ne kadar İran’ın şu andaki jeopolitik arzuları Türkiye’ninkilerden daha darsa da, başta Azerbaycan ve Afganistan olmak üzere, bölgedeki tüm Müslüman nüfus -hatta Rusya’daki Müslüman nüfus da- İran’ın dini ilgi alanındadır. Aslında, Orta Asya’da dinin yeniden canlanması, İran’ın şu andaki yöneticilerinin arzularının bir parçasıdır.

Rusya’nın, Türkiye’nin ve İran’ın rekabet halindeki çıkarları sayfa 192’deki haritada gösterilmiştir. Rusya’nın jeopolitik istekleri temel olarak Azerbaycan ve Kazakistan’ı gösteren oklarla, Türkiye’ninkiler Azerbaycan ve Orta Asya’daki Hazar Denizi’ni gösteren doğuya doğru tek bir okla ve İran’ınkiler kuzeye doğru Azerbaycan’ı ve kuzeydoğuda Türkmenistan, Afganistan ve Tacikistan’ı gösteren iki okla belirtilmiştir. Bu oklar bölgeyi pek çok defa farklı açılarla geçmekle kalmaz, aynı zamanda birbirleriyle kesişebilirler (çarpışabilirler).

Bu aşamada, Çin’in rolü daha sınırlı ve hedefleri daha belirsizdir. Çin’in Batı’da Rus İmparatorluğu yerine pek çok bağımsız devleti tercih ettiğini düşünmek mantıklıdır. En azından yeni devletler tampon görevi görür. Ama Çin, Xinjiang Eyaleti’ndeki Türki azınlıkların, bağımsızlığını yeni kazanmış Orta Asya devletlerini kendileri için cazip bir örnek olarak görmelerinden de tedirginlik duymaktadır. Bu nedenle, Çin Kazakistan’dan sınırdaki azınlık hareketlerinin bastırılması için güvence istemiştir. Uzun vadede, bölgedeki enerji kaynakları Pekin’in de ilgisini çekmektedir. Moskova’nın kontrolüne maruz kalmadan bu kaynaklara ulaşmak Çin’in temel hedefi olmalıdır. Bu nedenle, Çin’in genel jeopolitik çıkarları Rusya’nın egemen rol meselesiyle çatışmakta, Türkiye ve İran’ın arzularını tamamlamaktadır.

Ukrayna’nın temel meseleleri BDT’nin gelecekteki niteliği ve Ukrayna’nın Rusya’ya bağımlılığını azaltacak olan enerji kaynaklarına daha serbest ulaşım imkânıdır. Bu açıdan bakıldığında, Kiev için Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan’la yakın ilişki önemlidir. Ukrayna’nın bu devletlerin daha bağımsız olması için vereceği destek kendisini Moskova’dan daha bağımsız kılma çabalarının bir uzantısı olacaktır. Bu yüzden Ukrayna Gürcistan’ın Azeri petrolünün ihracında batı rotası olma çabalarını desteklemiştir. Ukrayna Rusya’nın Karadeniz’deki etkisini azaltmak için Türkiye ile de işbirliği yapmış, Türkiye’nin petrolün Orta Asya’dan doğrudan Türk terminallerine akması yönündeki çabalarını desteklemiştir.

Pakistan ve Hindistan’ın bu mevzudaki tavrı halen mesafelidir. Ama her ikisi de bu yeni Avrasya Balkanları’nda olan bitene kayıtsız kalmamıştır. Pakistan’ın öncelikli çıkarı Afganistan’da" siyasi nüfuz uygulayarak jeostratejik derinlik kazanmak -elbette aynı zamanda İran’a Afganistan’da ve Tacikistan’da böyle bir nüfuzu uyguladığını inkâr etmek- ve Arap Denizi’yle Orta Asya arasında inşa edilecek boru hatlarından fayda

sağlamaktır. Hindistan, Pakistan’a tepki olarak ve Çin’in bölgedeki muhtemel uzun vadeli nüfuzundan endişe duyduğundan Afganistan’da İran nüfuzunu değerlendirmekte ve eski Sovyetler Birliği bölgesinde Rus mevcudiyetinin artmasını tercih etmektedir.

Her ne kadar bölgenin uzağında bulunsa da, Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet sonrası Avrasya’daki jeopolitik çoğulluğun korunmasında çıkarı olduğu için arka planda gittikçe belirginleşmektedir. Dolaylı bir oyuncu olsa bile, hem bölgenin kaynaklarını ortaya çıkarmakla hem de Rusya’nın jeopolitik bölgede tek başına egemen olmasını engellemekle açıkça ilgilenmektedir. Amerika böyle yaparak, sadece Avrasya’daki hedeflerini genişletmeyi sürdürmekle kalmayıp, Avrupa’nın ve Uzakdoğu’nun yanı sıra, şimdiye kadar kapalı kalmış bu alanda da sınırsız kullanım hakkında artan ekonomik çıkarları adına da hareket etmektedir.

Böylece, bu muammadaki çıkarlar, jeopolitik güç, büyük zenginliklere ulaşma, milli veya dini misyonları yerine getirme ve güvenliktir. Ancak, mücadele özellikle ulaşıma odaklanmıştır. Sovyetler Birliği’nin yıkılışına kadar bölge Moskova’nın tekelinde kalmıştır. Bütün demiryolları, gaz ve eski boru hatları ve hatta hava ulaşımı merkezden idare edilmektedir. Rus jeopolitikacıları böyle kalmasını tercih edeceklerdir. Çünkü bilmektedirler ki bölgeye ulaşımı denetleyen veya ulaşımın hâkimi olan jeopolitik ve ekonomik ödülü kazanması en muhtemel olandır.

Boru hattı mevzusunun Hazar Denizi havzası ve Orta Asya’nın geleceğinde bu kadar temel hale gelmesinin sebebi de bu düşüncedir. Eğer bölgedeki ana boru hatları Rusya’dan geçip çıkışları Karadeniz’de Novorossiysk’te olmaya devam ederse, bu durumun politik sonucu, Rusların açık güç oyunları olmadan da büyük nüfuz sahibi olmalarıdır. Bölgenin yeni zenginliklerinin nasıl paylaşılacağı konusunda karar vermede Moskova’nın önemli bir konumu olacak, bölge siyasi olarak bağımlı kalacaktır. Bunun tersine, eğer Hazar Denizi’nden Azerbaycan’a ve Türkiye’den Akdeniz’e ulaşan başka bir boru hattı da geçerse ve başka bir hatta Afganistan’dan Arap Denizi’ne ulaşırsa, ulaşımda tek bir gücün tekeli olmayacaktır.

Sorun olan şudur ki, Rus siyasi seçkinlerinden bazıları Rusya eğer bölge ulaşımında tam kontrole sahip olmazsa, bölgenin kaynaklarının işlenmemesini tercih eder gibi davranmaktadırlar. Eğer yabancı sermaye yabancı ekonomilerine ve böylece yabancı politikaların da doğrudan

mevcudiyetine yol açacaksa, zenginliğin ortaya çıkarılmaması daha iyidir. Bu tescilli yaklaşımın tarihi kökenleri vardır. Değişimi zaman alacak ve dış baskıları gerektirecektir.

Çarlığın Kafkaslara ve Orta Asya'ya yayılması üç yüz yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Ama yakın geçmişteki sonu ani olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu canlılığını kaybettikçe, Rus İmparatorluğu güneye, Hazar Denizi kıyıları boyunca Persia'ya doğru bastırmıştır. 1556 yılında Astrakhan Khanate'yi ele geçirmiş ve 1607 yılında Persia'ya ulaşmıştır. 1774-1784 yılları arasında Kırım'ı almıştır. Sonra da 1801 yılında Gürcistan Krallığı'nı zapt etmiş ve 1800'lerin ikinci yarısında Kafkasya dağlarındaki diğer kabileleri bastırmıştır. (Sadece Çeçenler eşsiz bir azimle direnmiştir.) 1878'de Ermenistan'ın ele geçirilmesiyle bu süreç tamamlanmıştır.

Orta Asya'yı ele geçirmek rakip bir imparatorluğu alt etmek kadar zor değildi. Sadece dağınık ve diğerlerinden kopuk direniş gösterebilen, esasen yalıtılmış ve dağınık feodal kaanlara ve emirlere boyun eğdirmekti. Özbekistan ve Kazakistan 1801-1881 yılları arasındaki bir dizi askeri sefer sonunda ele geçirildi. Türkmenistan'sa 1873'le 1886 arasında sıkıştırılıp bölündü. Ancak, her ne kadar Sovyetler zamanında bile zaman zaman bölgesel direnişler patlak verse de, 1850 yılına kadar Orta Asya'nın büyük kısmı fethedilmişti.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü tarihi bir geri dönüşe yol açtı. 1991 Aralık'ında sadece birkaç hafta içinde, Rusya'nın Asya'daki toprakları yaklaşık %20 azaldı. Rusya'nın Asya'da kontrol ettiği nüfus 75 milyondan 30 milyona indi. Bütün bunlara ek olarak, Kafkaslardaki 18 milyon nüfus da Rusya'dan ayrıldı. Bu geri dönüşü Rus seçkinleri için daha zor hale getiren bu bölgelerin ekonomik potansiyellerinin yabancılar tarafından hedef alındığının ve çok yakın zamana kadar sadece Rusya'nın ulaşabildiği bu kaynaklara yatırım yapacak, kaynakları işleyecek ve işletecek araçları olduğunun farkında olmalarıydı.

Şimdi Rusya bir ikilemle karşı karşıyadır: Bölgeyi dışarıya kapamak için siyasi olarak çok zayıftır, ama bölgeyi kendi başına işleyebilmek için mali olarak çok güçsüzdür. Üstelik duyarlı Rus liderleri yeni devletlerde başlamış olan nüfus patlamasının, ekonomik büyümeyi başaramazlarsa, sonunda Rusya'nın tüm güney sınırlarında patlayıcı bir durum yaratabileceğinin farkındadır. Rusya'nın Afganistan ve Çeçenistan'daki deneyimleri, özellikle önceden boyun eğdirilmiş topluluklardaki milli ve

dini dirilişle, Karadeniz'den Moğolistan'a uzanan tüm sınırları boyunca genişleyebilir.

Buradan çıkan sonuç, Rusya'nın bir şekilde yeni emperyalizm sonrası gerçekliğe uyum sağlamak için bir yol bulması gerektiğidir. Yeni devletlerin ana rakiplerine doğru kayışlarını önlemeye ve tam anlamıyla bağımsız Orta Asya işbirliğinin oluşumunu engellemeye; bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerde Amerika'nın jeopolitik nüfuzunu ve ayrıca

Türkiye'nin ve İran'ın mevcudiyetini sınırlandırmaya çalışmaktadır. Artık mesele emperyalizmi yeniden inşa etmek değildir. Bu hem çok pahalıya mal olacaktır hem de aşırı bir direnişle karşılaşacaktır. Aslında mesele yeni devletleri bağımlı kılan ve Rusya'nın egemen jeopolitik ve ekonomik konumunu koruyan yeni bir ilişkiler ağı yaratmaktır.

Bunu yerine getirmek için, her ne kadar kimi yerlerde Rus ordusu, kimi yerlerde de Rusya'nın başarılı "böl ve yönet" diplomasisi kullanıldıysa da, seçilmiş olan araç aslen BDT'dir. Moskova yeni devletlerden, giderek daha fazla kaynaşan "commonwealth" görüşüne azami itaati elde edebilmek için bütün gücünü kullandı; BDT'nin harici sınırlarında merkezi kontrol, ortak dış politika çatısı altında daha yakın askeri birleşme, (Sovyetlere ait olan) var olan boru hattının genişletilmesi ve mümkünse Rusya'nın içinden geçerek genişlemesi için bastırdı. Rusya'nın stratejik analizleri Moskova'nın, artık imparatorluğunun bir parçası olmasa da, bölgeyi kendi jeopolitik alanı olarak gördüğünü açıkça ifade etmektedir.

Kremlin'in, yeni devletlerin topraklarında Rus ordusunun mevcudiyetini yitirmeme çabaları Rusya'nın jeopolitik niyetlerine dair bir ipucudur. Abazaların ayrılışını kullanarak, Gürcistan'da gerekli temel hakları elde etmiştir. Azerbaycan'a karşı savaşında Ermenistan'ın desteğe olan ihtiyacını kullanarak askeri mevcudiyetini yasallaştırmıştır. Kazakistan'ın Rus üslerini kabul etmesi için siyasi ve mali baskı uyguladı. Bunlara ek olarak Tacikistan'daki sivil savaş hâlihazırda Sovyet ordusunun mevcudiyetini devam ettirmesine vesile oldu.

Moskova politikasını tanımlarken, Orta Asya'yla emperyalizm sonrası ilişkilerin, tek başlarına giderek güçsüz olan yeni devletlerin bağımsızlığını zamanla iğdiş edeceği ve onları bütünleşmiş BDT'nin komuta merkezine bağımlı kılacağı beklentisiyle yola çıkmıştı. Rusya bu hedefi gerçekleştirmek için, yeni devletleri kendilerine ait yeni ordular kurmaktan, (Kiril alfabesini Latin alfabesiyle değiştirerek) kendi ana dillerini kullanmalarından, doğrudan Arabistan veya Akdeniz'e çıkışları olan boru

hatları kurmaktan vazgeçirmeye çalışmaktadır. Eğer politikası başarılı olsaydı, Rusya hem dış ilişkilerini hem de gelir dağılımını kontrol edebilirdi.

Rus sözcüler bu hedeflerine ikna etmek için, Bölüm 4'te gördüğümüz gibi, sık sık Avrupa Birliği örneğini kullanmaktadır. Ancak, aslında, Rusya'nın Orta Asya devletlerine ve Kafkasya'ya yönelik politikası daha ziyade Frankopan Afrika topluluğuna benzemektedir. Fransız askeri birlikleri ve ödenekleri Fransızca konuşan sömürgecilik sonrası Afrika devletlerinde siyaseti ve politikaları belirlemektedir.

Bölgede azami derecede Rus siyasi ve ekonomik nüfuzunun -yeniden- sağlanması genel hedeftir. Bu hedefin başarılması için temel mekanizma BDT'nin desteklenmesidir. Moskova'nın siyasi olarak boyun eğdirmek istediği öncelikli hedeflerse Azerbaycan ve Kazakistan gibi görünmektedir. Rus siyasi karşı atağının başarılı olması için, hem bölgenin kapısı açılmalı hem de kalkanı delinmelidir.

Azerbaycan Rusya'nın öncelikli hedefi olmalıdır. Boyun eğmesi Orta Asya'yı Batı'ya, özellikle Türkiye'ye kapatmasını kolaylaştıracaktır. Böylece Rusya'nın isyânkar Özbekistan ve Türkmenistan üzerindeki gücü artacaktır. Bu noktada, Hazar Denizi dip kuyu açma haklarının bölüşülmesi gibi netameli konularda İran'la stratejik işbirliği, Bakü'yü, Moskova'nın isteklerine itaat etmeye zorlamasına yardımcı olmaktadır. Boyun eğmiş Azerbaycan Rusya'nın Gürcistan ve Ermenistan'da egemen pozisyonunu güçlendirmesine de faydalı olacaktır.

Kazakistan da öncelikli ve çekici bir hedeftir. Etnik hassasiyeti Kazak hükümetlerinin Moskova'ya açıkça karşı çıkmalarını olanaksız kılmaktadır. Ayrıca Moskova, Kazakların Çin'in artan dinamizminden duydukları korkuyu ve Çin'in bitişik Xinjiang Eyaleti'ni Çinlileştirmesinden duydukları öfkeyi de kullanması muhtemeldir. Kazakistan'ın giderek daha çok boyun eğmesi, Kırgızistan ve Tacikistan'ın neredeyse kendiliklerinden Moskova'nın denetim alanına girmeleri, Özbekistan ve Türkmenistan'ınsa doğrudan Rus baskısına maruz kalması jeopolitik etkilerini yapacaktır.

Ancak Rus stratejisi Avrasya Balkanları'ndaki hemen hemen bütün devletlerin isteklerine ters düşmektedir. Yeni siyasi seçkinleri, bağımsızlık sayesinde kazandıkları güç ve ayrıcalıklardan kendi istekleriyle vazgeçmeyeceklerdir. Bölgede bulunan Ruslar daha önce sahip oldukları ayrıcalıkları kademe kademe kaybederken, yeni elitlerin bu bağımsızlıktan çıkarları hızla artmaktadır. Bu dinamik ve bulaşıcı bir süreçtir. Üstelik

Ermenistan ve Gürcistan haricindeki bir zamanlar siyasi olarak pasif olan halklar daha milliyetçi ve İslami kimliklerinin daha fazla bilincinde olmaya başlamıştır.

Bu noktaya kadar dış ilişkilere bakıldığında, hem Gürcistan hem Ermenistan (her ne kadar Ermenistan Azerbaycan'a karşı Rusya'nın desteğine bağımlı olsa bile) Avrupa ile daha yakın ilişkiler içinde olmayı istemektedir. Kaynaklar bakımından zengin olan Orta Asya devletleri ve Azerbaycan topraklarında Amerikan, Avrupa, Japon ve Kore sermayesini arttırmak, böylece ekonomik gelişimlerini hızlandırmak ve bağımsızlıklarını sağlamlaştırmak istemektedirler. Bu noktada, Rus gücünü dengeleyici ve güneydeki büyük Müslüman dünyasına köprü olarak gördükleri Türkiye ve İran'ın artan rolünden memnuniyet duymaktadırlar.

Amerika ve Türkiye tarafından desteklenen Azerbaycan Rusya'nın askeri üs talebini reddetmekle kalmamış, Rusya'nın Gürcistan'dan Türkiye'ye geçecek ikinci bir boru hattı yerine, Karadeniz limanına ulaşacak tek bir boru hattı isteğine de karşı çıkmıştır. (Güneyde bir Amerikan firması tarafından finanse edilecek ve İran'dan geçecek olan boru hattından Amerika'nın İran'a uyguladığı ambargo nedeniyle vazgeçilmiştir.) 1995'te, Türkmenistan ve İran arasındaki yeni demiryolu, gösterişli bir törenle açıldı. Böylece Avrupa'nın Rusya'dan hiç geçmeden Orta Asya ile ticaret yapması mümkün hale geldi. Tarihi ipek yolunun yeniden açılmasında sembolik bir taraf vardı. Artık Rusya Asya'yı Avrupa'dan ayıramayacaktı.

Özbekistan da Rusya'nın birleşme çabalarına muhalefetinde ısrarlıydı. Özbekistan dışişleri bakanı Ağustos 1996 yılında açıkça şunları beyan etti: "Özbekistan, merkezi kontrol aracı olarak kullanılabilecek uluslar üstü BDT kurumunun oluşturulmasına karşıdır." Özbekistan'ın keskin milliyetçi duruşu Rus basınında sert bir biçimde kınandı:

> *"Ekonomide Batı yanlısı yönelim, BDT'nin birleşme anlaşmalarına ağır hakaret, Gümrük Birliği'ne katılımı bile reddetmek, yöntemli Rus karşıtı milli politika (Rusça konuşulan kreşler bile kapatılmaktadır)... Asya bölgesinde Rusya'yı zayıf düşürmek isteyen Birleşik Devletler için son derece cazip bir durum."* [21]

Kazakistan bile Rus baskılarına tepki olarak petrol akışı için Ruslara ait olmayan ikinci bir hattı tercih eder hale geldi. Kazak başkanının danışmanı olan Umirsirk Kasenov bunu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Kazakistan’ın alternatif boru hatları araması Rusya’nın, Kazakistan petrolünü Novorosiyssk’e ve Tyumen petrolünü Pavlodar Rafinerisi’ne nakledilmesini sınırlandırması gibi eylemlerinden kaynaklanmaktadır. Türkmenistan’ın İran’a bir gaz hattı inşası için çabalamasının bir nedeni de, BDT ülkelerinin dünya fiyatlarının yalnızca %60’ını ödemeleri veya hiçbir ödeme yapmamalarıdır.” [22]

Türkmenistan da aynı nedenle Afganistan ve Pakistan’dan geçerek Arap Denizi’ne ulaşacak yeni bir boru hattının ve buna ek olarak kuzeyde Kazakistan ve Özbekistan’a, güneyde İran ve Afganistan’a giden yeni demiryolu bağlantılarının inşası için incelemeler yapmıştır. Kazaklar, Çinliler ve Japonlarla Orta Asya’dan Çin Denizi’ne ulaşacak iddialı bir boru hattı için başlangıç ve araştırma niteliğinde görüşmeler yapmıştır (Haritaya bakınız). Azerbaycan’da petrol ve gazda uzun vadeli Batı yatırımları 13 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakam Kazakistan’da 20 milyar doların üzerindedir (1996 rakamlarına göre). Bu bölgenin ekonomik ve siyasi olarak yalıtılmışlığı, küresel ekonomik baskılar ve Rus mali seçeneklerinin sınırlılığı ile sonlanmaktadır.

Orta Asya devletlerinin Rusya’dan korkmaları, kendi aralarında bölgesel işbirliğini genişletmelerine yol açmıştır.

Ocak 1993’te kurulan ve başlangıçta etkin olmayan Merkezi Asya Ekonomik Birliği kademe kademe harekete geçmiştir. Hatta başlangıçta “Avrasya Birliği”nin ateşli bir savunucusu olan Kazakistan’ın başkanı

Nursultan Nazarbayev bile, yakın Orta Asya Birliği'nin, bölge devletleri arasında daha fazla askeri işbirliği, Azerbaycan'ın Hazar Denizi ve Kazak petrolünü Türkiye'den geçirme çabalarını destekleme, Rusya ve İran'ın Hazar Denizi'nin kıta sahasının ve mineral kaynaklarının kıyısı bulunan ülkeler arasında bölgesel bölüşülmesi çabalarını önlemek fikirlerini benimsemiştir.

Bölgedeki hükümetlerin otoriter oldukları göz önüne alındığında, belki de en önemlisi önde gelen liderlerin kişisel barışmaları olmuştur. Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan liderlerinin birbirlerinden pek hoşlanmadıkları herkesçe bilinmektedir (bunu yabancı ziyaretçilere de açıkça belirtiyorlardı). Bu kişisel çekişme başlangıçta Kremlin'in bu üç lideri birbirlerine karşı kullanmasını kolaylaştırdı. Bu üç lider, 90'ların ortalarında kadar, yeni kazanılmış bağımsızlıkların korunması için daha yakın işbirliği içinde olmaları gerektiğini fark etti. Bu yakın ilişkileri herkesin gözü önünde sergileyip, bundan sonra dış politikalarını birlikte yürüteceklerini vurguladılar.

Ancak bütün bunlardan daha önemlisi, Ukrayna ve Özbekistan'ın öncülük ettiği, "işbirliği" içinde, ama "birleşmemiş" ekonomik işbirliğine adanmış BDT içindeki gayri resmi koalisyonun ortaya çıkışıydı. Bu noktada Ukrayna, Özbekistan, Türkmenistan ve Gürcistan'la askeri işbirliği anlaşmaları imzaladı. Eylül 1996'da, Ukrayna ve Özbekistan'ın dışişleri bakanları oldukça sembolik bir eylem yaparak, BDT zirvelerini Rus başkanlarının yönetmemesi, zirve başkanlığının dönüşümlü olması için bir deklarasyon yayınladılar.

Ukrayna ve Özbekistan'ın ortaya koyduğu örnek, Moskova'nın merkezi kontrolüne daha saygılı olan liderler üzerinde bile etki yaptı. Kremlin, özellikle Kazakistan Başkanı Nursultan Nazarbayev ve Gürcistan Başkanı Eduard Shevardnadze'nin Eylül 1996'da "eğer bağımsızlıkları tehdit edilirse" BDT'den ayrılacakları açıklamasını duymaktan rahatsız olmuş olmalıdır. Daha genelde, BDT'ye muhalif olarak, Orta Asya Devletleri ve Azerbaycan'la, bölgenin Müslüman devletleri, Türkiye, İran ve Pakistan arasındaki, üyelerinin mali, ekonomik ve ulaşım bağlarını geliştirme hedefli, halen oldukça gevşek olan Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün etkinliklerini arttırdılar. Moskova, oldukça haklı olarak bu girişimleri söz konusu devletlerin BDT üyeliklerini zayıflattığı gerekçesiyle açıkça eleştirmiştir.

Benzer bir şekilde, Türkiye'yle ve daha az oranda İran ile bağlar sıkılaştırılmıştır. Türkçe konuşan ülkeler, Türkiye'nin yeni ulusal subay kolordularının eğitimi için Türkiye'nin önerisini ve on bin öğrencinin Türkiye'ye kabul edilmesini memnuniyetle kabul etmişlerdir. 1996'da Taşkent'te yapılan ve Türkiye'nin desteğiyle hazırlanan dördüncü Türkçe konuşan ülkeler zirvesinde ağırlıkla, ulaşımın geliştirilmesi, gelişen ticaret, ortak eğitim standartları ve Türkiye ile daha yakın kültürel işbirliğine odaklanıldı. Hem Türkiye hem İran yeni devletlerin televizyon programlarına destek olarak büyük kitleleri doğrudan etkilediler.

Aralık 1996'da Kazakistan'ın başşehri Alma-Ata'daki bir tören, Türkiye'nin bölge devletlerinin bağımsızlıkları ile özdeşleşmesi açısından özellikle anlamlıydı. Kazakistan'ın bağımsızlığının beşinci yıldönümü münasebetiyle, tepesinde griffin benzeri bir yaratığın üstünde Kazak-Türk savaşçısı efsanevi bir figürle taçlandırılmış altın renkli yirmi sekiz metrelik sütunun açılışında Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Başkan Nazarbayev'in yanında duruyordu. Törende Kazakistan Türkiye'yi "bağımsız bir devlet olarak" gelişmelerinde kendilerini her adımda desteklediği için selamlıyor, Türkler de bu selama 1,2 milyar dolarlık özel yatırımla ve ayrıca 300 milyon dolarlık kredi paketiyle karşılık veriyorlardı.

Ne Türkiye ne de İran, Rusya'nın bölgede etkili olmasını engelleyecek araçlara sahiptir. Ama Türkiye ve kısmen İran yeni devletlerin, eskiden efendileri olan kuzeydeki komşularına direnme kapasitelerini birleştirmelerine destek olmuşlardır. Bu da muhtemelen bölgenin jeopolitik geleceğinin önünü açık tutmaktadır.

NE YÖNETME HAKKI NE DE DIŞLAMA

Amerika açısından jeostratejik sonuçlar bellidir. Amerika Avrasya'nın bu kısmında egemen olmak için çok uzak mesafededir. Ama dışında kalamayacak kadar da güçlüdür. Bölgedeki bütün devletler mevcudiyetlerini sürdürmek için Amerika'nın dâhil olmasını gerekli görmektedir. Rusya bölgede yeniden emperyalist egemenlik kazanmak ya da diğerlerini bölgeden dışlamak için çok zayıftır. Türkiye ve İran etkili olacak kadar güçlüdür. Ama kendi iç hassasiyetleri, bölgenin, kuzeyden ve çatışmalardan kaynaklanacak meselelerle baş edemeyecek hale gelmesine yol açabilir. Çin, Rusya veya Orta Asya devletlerinden korkmayacak kadar güçlüdür. Mevcudiyeti ve dinamizmi Orta Asya devletlerinin daha geniş küresel ulaşımını kolaylaştırmaktadır.

Bütün bunlardan çıkan sonuç, Amerika'nın temel çıkarının, bu jeopolitik alanı hiçbir gücün tek başına yönetmemesini garantiye almak ve küresel topluluğun buraya mali ve ekonomik ulaşımının engellenmemesini sağlamak olduğudur. Jeopolitik çoğulculuk ancak ve ancak, boru hatları ve ulaşım ağları bölgeyi global etkinlik merkezlerine karadan veya Akdeniz veya Arap Denizi'ne doğrudan bağladığında kalıcı bir gerçeklik haline gelecektir. Bu nedenle, bölge istikrarına zararı olduğu için, Rusya'nın ulaşımın tekelleşmesi için gösterdiği çabalara muhalefet edilmelidir.

Ancak, ne Rusya'nın bölgede dışlanması ne de yeni devletler ile Rusya arasında düşmanlığın yayılması arzu edilmemektedir, zaten uygulanabilirliği de yoktur. Aslında, Rusya'nın bölgenin ekonomik gelişimine etkin katılımı bölgenin istikrarı için elzemdir. Rusya'nın tek başına hâkim olmaması ama ekonomik bir ortak olması sonuçta belirgin ekonomik sonuçlar getirebilir. Bölgede artan istikrar ve refah doğrudan Rusya'nın faydasına olacak, BDT'nin vaat ettiği ekonomik işbirliğine gerçek anlamını verecektir. Ama bu işbirlikçi seçenek gerçek Balkanlara çok benzeyen, iddialı, tarihsel olarak eşzamanlı olmaya dair tasarılar önlendiğinde Rusya'nın politikası olacaktır.

Amerika'nın güçlü jeopolitik desteğini hak eden devletler, Azerbaycan, Özbekistan ve bölgenin dışında olan Ukrayna'dır. Her üçü de jeopolitik eksendir. Aslında, Kiev'in rolü, Rusya'nın gelecekteki gelişimi göz önüne alındığında, Ukrayna'nın en önemli devlet olduğu argümanını desteklemektedir. Aynı zamanda -büyüklüğü, ekonomik potansiyeli, coğrafik olarak önemli konumu göz önüne alındığında- Kazakistan da öngörülü uluslararası desteği ve uzun süreli ekonomik yardımı hak etmektedir. Kazakistan'daki ekonomik büyüme zamanla bu Orta Asya kalkanını Rus baskısına hassas hale getiren etnik ayrılıkların birleşimine yardımcı olabilir.

Amerika bölgede yalnızca Batı yanlısı istikrarlı Türkiye ile değil, Çin ve İran'la da ortak çıkarlar paylaşmaktadır. Amerika-İran ilişkilerinde kademeli bir iyileşme bölgeye küresel ulaşımı büyük oranda arttıracak, özellikle de Azerbaycan'ın varlığını sürdürmesindeki tehdidi ortadan kaldıracaktır. Çin'in bölgedeki büyüyen ekonomik mevcudiyeti ve bölgenin bağımsızlığından elde edeceği çıkarlar Amerikan çıkarlarına uygundur. Çin'in Afganistan'da Pakistan'ın çabalarını desteklemesi de olumlu bir etmendir. Pakistan-Afganistan ilişkilerinin yakınlaşması Türkmenistan'a uluslararası ulaşımı daha kolaylaştıracak, böylece (Kazakistan'ın

sendelemesi halinde) hem Türkmenistan'ı hem de Özbekistan'ı güçlendirmeye yardımcı olacaktır.

Türkiye'nin gelişimi ve yönlenmesi özellikle Kafkasya'daki devletlerin geleceği açısından belirleyici olacaktır. Eğer Türkiye Avrupa yolunda ilerlemeye devam ederse -ve eğer Avrupa kapılarını Türkiye'ye kapatmazsa- Kafkasya devletleri de muhtemelen Avrupa yörüngesine yönelecektir. Bu da ateşli biçimde gerçekleşmesini bekledikleri durumdur. Ancak iç veya dış nedenlerle Türkiye'nin Avrupalaşması duraksarsa, Gürcistan ve Azerbaycan'ın Rusya'nın eğilimlerini benimsemekten başka seçenekleri olmayacaktır. Böyle bir noktada gelecekleri, iyi ya da kötü, Rusya'nın genişleyen Avrupa'yla ilişkilerinin bir fonksiyonu haline gelecektir.

İran'ın rolü muhtemelen daha sorunlu olacaktır. Batı yanlısı tutuma geri dönmesi muhakkak ki bölgenin istikrara kavuşmasına ve güçlenmesine yardımcı olacaktır. Bu nedenle, İran'ın yönetiminde böyle bir değişikliği desteklemek stratejik olarak Amerika tarafından arzu edilirdir. Ama böyle bir şey olana kadar, Türkmenistan'ı dünyaya açmak gibi olumlu adımlarına, Orta Asyalılara dini miraslarını hatırlatan köktendinciliğine rağmen, İran'ın olumsuz bir rol oynaması, Azerbaycan'ın beklentilerini olumsuz etkilemesi muhtemeldir.

Sonuç olarak, Orta Asya'nın geleceği karmaşık durumlar bütünü tarafından belirlenecektir. Devletlerin kaderi, Rusya, Türkiye, İran ve Çin'in çıkarlarının karmaşık oyunu ile belirlenecek, Rusya'nın yeni devletlerin bağımsızlığına gösterdiği saygıya bağlı olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin Rusya'ya karşı tavırları da belirleyici olacaktır. Oyunun gerçeği oyundaki herhangi bir jeopolitik oyuncunun tekeline ya da emperyalizmi anlamlı bir hedef olarak belirlemesine izin vermemektedir. Temel seçenek, daha ziyade hassas bölgesel denge veya etnik çatışmalar, siyasi bölünme ve hatta muhtemelen Rusya'nın güney sınırlarında aleni düşmanlık olacaktır. Bu denge, bölgenin küresel ekonomiye aşamalı olarak girmesine izin verirken, bölgedeki devletler de güçlenip, muhtemelen daha belirgin bir İslami kimlik edineceklerdir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrasya jeostratejisinde bölgesel dengenin kurulması ve güçlendirilmesi temel hedef olmalıdır.

BÖLÜM 6: UZAKDOĞU ÇAPASI

Avrasya'daki etkin Amerikan politikasının etkili bir Uzakdoğu çapası olması gerekir. Eğer Amerika Asya karasından dışlanırsa ya da kendini dışlarsa, bu gereksinimi karşılanmayacaktır. Denizci Japonlarla yakın ilişki Amerika'nın küresel politikası için gereklidir. Ama karasal Çin'le yakın işbirlikçi ilişki Amerika'nın Avrasya jeostratejisi için bir zorunluluktur. Bu gerçeğin anlamlarına göğüs germek gerekir. Çünkü Uzakdoğu'daki üç temel gücün, Amerika, Çin ve Japonya'nın sürmekte olan etkileşimi potansiyel olarak tehlikeli, çözümü zor bir sorun yaratmaktadır. Bu sorunun, jeopolitik olan tektonik değişimler yaratacağı neredeyse kesindir.

Çin için, Pasifik'in diğer tarafındaki Amerika doğal bir müttefik olmalıdır. Çünkü Amerika'nın Asya anakarasına dair tasarıları yoktur. Tarihte de zayıf Çin'i, Japon ve Rus tecavüzlerine karşı korumuştur. Çinlilere göre, geçen yüzyıl içinde Japonlar temel düşmanları olmuştur. Çince "aç ülke" demek olan Rusya'ya uzun zamandır güven kaybedilmiştir. Artık Hindistan da potansiyel bir rakip olarak görünmüştür. "Komşumun komşusu müttefikimdir" ilkesi Çin ve Amerika arasındaki jeopolitik ve tarihi ilişkilere uygundur.

Ancak, Amerika artık Japonya'nın okyanus ötesindeki düşmanı değil, yakın müttefikidir. Amerika'nın Tayvan ve pek çok güneydoğu Asya ülkesiyle de yakın bağları vardır. Ayrıca Çinliler Amerika'nın hâlihazırdaki Çin rejiminin Çin içindeki niteliğine dair doktrinsel şartlarına da duyarlıdır. Bu nedenle, Amerika Çin'in sadece küresel üstünlüğü için değil, aynı zamanda sadece bölgede egemen güç olması için bile ana engel olarak da görülmektedir. Öyleyse Amerika ile Çin arasında düşünce ayrılığı kaçınılmaz mıdır?

Japonya için Amerika, ülkenin yıkıcı bir yenilginin ardından güven içinde toparlanabileceği, ekonomik momentumunu" yeniden kazanabileceği, adım adım dünyanın ana güçlerinden biri olma konumuna ilerleyebileceği bir barınak olmuştur. Ama bu barınak Japon eylemlerinin özgürlüğüne de sınır koymaktadır. Bu da dünya çapında bir gücün aynı zamanda himaye altında bir ülke olması paradoksunu yaratmaktadır. Japonya için Amerika, Japonya'nın uluslararası bir lider olarak ortaya çıkmasında can alıcı ortak olmayı sürdürmektedir. Ama aynı zamanda Amerika Japonya'nın güvenliğinde ulusal itimadının olamamasının da sebebidir. Bu durum daha ne kadar sürebilir?

Başka bir deyişle, tahmin edilebilir gelecekte temel iki önemli -ve birbiriyle doğrudan etkileşimli- jeopolitik konu Amerika'nın Avrasya'nın Uzakdoğusu'ndaki rolünü belirleyecektir:

1. Çin'in potansiyel bölgedeki baskın güç olarak ortaya çıkışı ve küresel güç statüsü için artan arzusunun uygulamadaki tanımı ve kabul edilebilir ölçüsü -Amerika'nın bakış açısından- nedir?

2. Japonya kendisine küresel güç rolü tanımlamaya çalışırken, Amerikan himayesindeki bir ülke olarak kaçınılmaz olarak daha az teslimiyet içerisinde olmasının bölgedeki sonuçlarıyla Amerika nasıl baş edecektir?

Doğu Asya jeopolitik sahnesi genel olarak aşırı-katı güç ilişkileriyle tanımlanabilir. Aşırı-katı, dışa karşı katılığı ve görece daha az esnek olmayı ifade eder; bu açıdan çelikten çok demire benzer. Güçlü, sarsıcı bir esinti, yıkıcı zincirleme bir tepkime oluşumuna karşı hassastır. Bugünkü Uzakdoğu, artan siyasi belirsizliğe rağmen olağanüstü bir ekonomik dinamizm içindedir. Aslında bu belirsizlikte Asya'nın ekonomik büyümesinin de payı vardır. Çünkü refah, ulusal hırsları arttırıp toplumsal beklentileri çoğaltırken bile bölgenin siyasi hassasiyetlerini geri planda bırakmaktadır.

Asya'da ekonomik başarının insani gelişime paralel gitmediği rahatlıkla söylenebilir. Birkaç temel istatistik bile bu gerçeği gözler önüne sermeye yeter. Kırk yıldan az bir süre önce (Japonya'da dâhil olmak üzere) Doğu Asya'nın GSMH'si dünyanın toplam GSMH'sinin yüzde dördünü oluşturuyordu. Kuzey Amerika'nınki ise %35-40'ını oluşturmaktaydı. 90'ların ortalarında, iki bölgenin GSMH'si %25 civarındaydı ve kabaca birbirine eşitti. Üstelik Asya'nın büyüme hızı tarihsel olarak emsalsizdir. Ekonomistler, sanayileşmenin başladığı yıllarda, İngiltere'nin elli yıl içerisinde, Amerika'nın ise elli yıldan az bir sürede kişi başı üretimlerini ikiye katladığını belirtmişlerdir. Çin ve Güney Kore ise bunu yaklaşık olarak on yıl içerisinde başarmıştır. Yirmi beş yıl içerisinde yoğun bölgesel dağılmanın haricinde, Asya'nın hem Amerika'nın hem de Avrupa'nın toplam GSMH'sini geçmesi oldukça muhtemeldir.

Ancak Asya, dünyanın ekonomik çekim merkezi olmanın yanı sıra, potansiyel olarak siyasi volkandır. Avrupa'yı ekonomik kalkınmada geçmesine rağmen Asya bölgesel siyasi gelişmede yetersizdir. Avrupa'nın siyasi çevresine hâkim olan ve geleneksel toprak, etnik ve ulusal çatışmalarını azaltan ve soğuran işbirlikçi, çok yönlü yapılardan yoksundur.

Asya'da Avrupa Birliği veya NATO benzeri hiçbir yapı yoktur. Bölgesel üç ortaklık da, ASEAN (Güneydoğu Asya Uluslar Topluluğu), ARF (Asya Bölgesel Forumu, ASEAN Siyasal Güvenlik Diyalog Platformu) ve APEC (Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği), Avrupa'yı birleştiren çok yönlü ve bölgesel işbirliği bağlarının birazını bile içermez.

Tam da tersine, Asya, son zamanlarda uyanmış ve yükselen kitlesel milliyetçiliğin yaşandığı en büyük bölgedir. Kitlesel iletişim araçlarına aniden kavuşmakla hararetlenen, artan ekonomik refahtan ve sosyal gelir dağılımında artan eşitsizlikle ortaya çıkan toplumsal beklentilerden abartılı biçimde etkilenmiş ve nüfus ve kentleşmedeki patlamayla daha da hassaslaşmıştır. Bu durumda Asya'nın silahlanması daha büyük kötülüklerin habercisi olmaktadır. 1995 yılında -Uluslararası Strateji Araştırmaları Enstitüsü'ne göre- bölge Avrupa ve Orta Asya'yı geçerek en büyük silah ithalatçısı olmuştur.

Kısaca Asya şu ana kadar bölgenin hızlı ekonomik büyümesiyle barışçı doğrultuda yönlendirilmiş dinamik etkinlikle kaynamaktadır. Ama bu güvenlik supabı önemsiz bir parlama noktasında tetiklenen zincirini koparmış siyasi tutkularla işlevini yitirebilir. Böyle bir parlama noktasının potansiyelleri her biri demagojik sömürüye açık ve patlayıcı pek çok tartışmalı konuda mevcuttur.

· Çin güçlendikçe ve Tayvan zenginleşip resmen ayrı bir ulus-devlet statüsü için çabaladıkça Tayvan'ın ayrı statüsüne daha çok kızmaktadır.

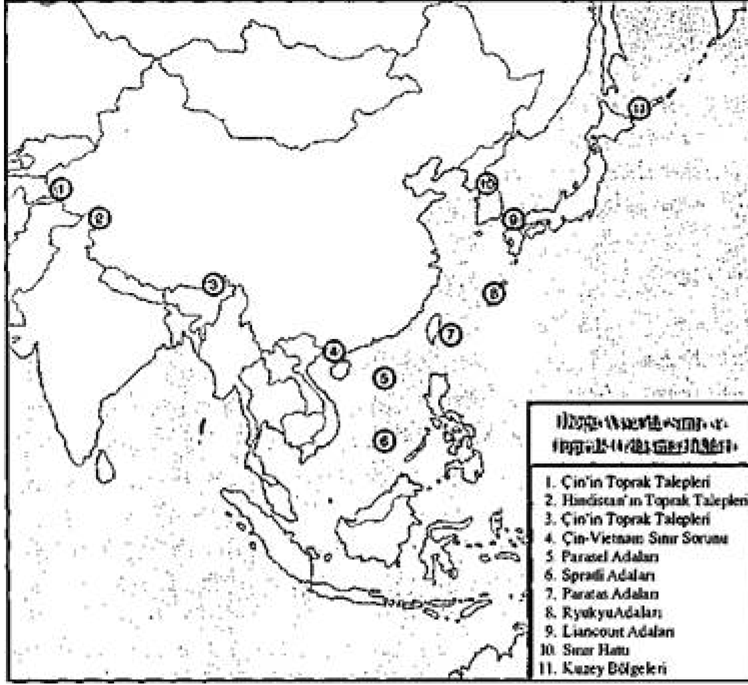
· Güneyde Çin Denizi'ndeki Paracel ve Spratly Adaları, potansiyel değerli enerji kaynaklarına ulaşım ve Çin'in emperyalist bakış açısıyla Güney Çin Denizi'ni kendi yasal ulusal bölgesi görmesi nedeniyle, Çin ve Güneydoğu Asya devletleri arasında çatışmalara sebep olma riski taşımaktadır.

· Japonya ve Çin Senkaku Adaları için çekişmektedir. (Rakip Tayvan ve Çin bu konuda şiddetle aynı fikirdedir.) Japonya ve Çin arasındaki tarihi bölgesel üstünlük rekabeti konuya simgesel önem de katmaktadır.

· Kore'nin bölünmüşlüğü ve -Kuzey Kore'nin nükleer güç edinme arayışıyla daha da tehlikeli hale gelen- Kuzey Kore'nin doğasında var olan istikrarsızlık, ani bir patlamayla tüm adayı savaşa sürükleme ve bunun sonucunda bu savaşa karışması ve bunun da dolaylı olarak Japonya'yı savaşa dâhil etmesi riskini taşımaktadır.

· 1945 yılında Sovyetler Birliği 'nin tek taraflı olarak ele geçirdiği Kuril Adaları Rus-Japon ilişkilerini felç etmeye ve zehirlemeye devam etmektedir.

· Diğer gizli toprak ve etnik köken çatışmaları Rusya-Çin, Çin-Vietnam, Japonya-Kore ve Çin-Hindistan sınırlan, Xinjiang Eyaleti'ndeki etnik huzursuzluk ve Çin ile Endonezya arasındaki okyanus sınırları ile ilgilidir. (Haritaya bakınız)

Bölgede güç dağılımı da dengede değildir. Nükleer silah deposu bulunan ve büyük bir ordu gücüne sahip olan Çin bellidir ki bölgedeki baskın askeri güçtür (Tabloya bakınız.) Çin donanması şimdiden stratejik "açık denizde etkin savunma" doktrinini benimsemiştir; önümüzdeki on beş yıl içerisinde, Tayvan ve Güney Çin Denizi'ni kast ederek "ilk adalar zincirinde etkin denizkontrolü" için okyanusa çıkma kapasitesi elde etmeye çabalamaktadır. Elbette Japonya'nın da askeri kapasitesi artmaktadır. Nitelikleri açısından bölgede emsali yoktur. Ancak şu anda Japonya Silahlı Kuvvetleri Japon dış politikası için bir araç değildir. Daha ziyade genelde Amerika'nın bölgedeki mevcudiyetinin uzantısı olarak görülmektedir.

ASYA SİLAHLI KUVVETLERİ

	Personel	Tank	Avcı Uçakları	Gemi	Denizaltı
Çin	3.030.000	9.400 ......(500)	5.224 ...(124)	57....(40)	53...(7)
Pakistan	577.000	1.890 ....(40)	336 ...(160)	11 ......(8)	6...(6)
Hindistan	1.100.000	3.500 ....(2.700)	700 ...(374)	21 ....(14)	18 .(12)
Tayland	295.000	633 ....(313)	74 .....(18)	14......(6)	0 ...(0)
Singapur	55.500	350 ....(0)	143 ....(6)	0......(0)	0 ...(0)
Kuzey Kore	1.127.000	4.200 ....(2.225)	730 ...(136)	3......(0)	23 ...(0)
Güney Kore	633.000	1.860 ....(450)	334 .....(48)	17......(9)	3 ...(3)
Japonya	237.700	1.200 ....(929)	324 ...(231)	62....(40)	17 .(17)
Tayvan*	442.000	1.400 ....(0)	460 .....(10)	38 ....(11)	4 ...(2)
Vietnam	857.000	1.900 ....(400)	240 ....(0)	7......(5)	0...(0)
Malezya**	114.500	26 ....(26)	50 ....(0)	2......(0)	0...(0)
Filipinler	106.500	41 ....(0)	7 ....(0)	1......(0)	0 ...(0)
Endonezya	270.900	235 ....(110)	54 .....(12)	17......(4)	2...(2)

(Parantez içindeki sayılar gelişmiş sistemlerdir)

* Tayvan 150 F-16, 60 Mirage ve 130 adet diğer avcı jet uçağı sipariş etmiştir ve pek çok donanma aracı inşa halindedir.

** Malezya 8 adet F-18 ve muhtemelen 18 adet MiG-295 satın almaktadır.

Not: Personel bütün aktif askeri personel; tank esas savaş tanklarını ve hafif tankları, avcı uçakları havadan havaya ve karaya saldırı uçaklarını, gemiler taşıyıcıları, kruvazörleri, destroyerleri ve firkateynleri, denizaltı bütün denizaltı tiplerini içermektedir. Gelişmiş sistemler, en azından 60'ların ortalarında tasarlanmış, lazer menzilli bulucular gibi teknolojiler anlamındadır.
Kaynak: Genel Sayım Bürosu Raporu, "Pasifik Bölgesi'nde Çin'in Askeri Modernizasyonunun Etkisi" Haziran 1995.

Çin'in ortaya çıkışı güneydoğudaki komşularının Çin'in meselelerine daha fazla ilgi göstermelerine sebep olmuştur. 1996'nın başlarında (Çin'in bazı tehdit edici askeri manevralar, tatbikatlar yaptığı, Tayvan'a denizden ve havadan girişi yasakladığı, ABD Donanması'nın gösteri niteliğinde bölgeye sevkine sebep olan) Tayvan bunalımı sırasında, Tayland dışişleri bakanı alelacele böyle bir yasağın normal olduğunu açıklamıştır. Endonezya dışişleri başkanı ise bunun tamamen Çin'e ait bir konu olduğunu bildirmiştir. Filipinler ve Malezya da bu konuda tarafsız kalacaklarını açıklamışlardır.

Son zamanlarda bölgede güç dengelerinin olmayışı, birbirlerine karşı sakınımlı olan Avustralya ve Endonezya'yı daha fazla askeri işbirliğini başlatmaya itmiştir. Her iki ülke de Çin'in bölgedeki askeri üstünlüğünün uzun vadeli sonuçlarından ve Amerika'nın güvenlik garantörü olarak bölgedeki gücünden duydukları kaygıları gizlememiştir. Bu endişe Singapur'u da bu devletlerle daha yakın güvenlik ilişkileri arayışına itmiştir. Aslında, bölgede, stratejistler arasında en temel soru, cevap verilemeyen *"Dünyanın en kalabalık nüfuslu ve giderek daha fazla silahlanan*

bölgesinde barış, yüz bin Amerikan askeriyle nasıl sağlanabilir ve her durumda ne kadar süre kalmaları olasıdır?" sorusudur.

Doğu Asya'nın artan milliyetçilik, nüfus, refah, beklentiler ve güç arzularının bu değişken tablosunda tektonik kaymalar olmaktadır:

· Özel beklentileri ne olursa olsun, Çin yükselen ve potansiyel egemen güçtür.

· Amerika'nın güvenlik rolü giderek Japonya'yla işbirliğine bağımlı olmaktadır.

· Japonya daha tanımlanmış ve özerk siyasi rol aramaktadır.

· Rusya'nın rolü büyük ölçüde azalmıştır. Eskiden Rus egemenliğinde olan Orta Asya, uluslararası rekabetin nesnesi olmuştur.

· Kore'nin bölünmesi savunulabilir olmaktan çıkmaktadır. Bu durum, Kore'nin gelecekteki yönelimini önemli komşuları açısından daha fazla jeostratejik ilgi merkezi yapmaktadır.

Bu tektonik kaymalar bu bölümün başlangıcında anlatılan iki ana konunun önemini arttırmaktadır.

ÇİN: KÜRESEL DEĞİL, BÖLGESEL

Çin tarihi milli büyüklüğün tarihidir. Çin halkının şu andaki yoğun milliyetçilikleri sadece sosyal yaygınlığı açısından yenidir. Çünkü çok sayıda Çinli kendi kimliğini ve duygularını milliyetiyle belirlemektedir. Bu yüzyılın başında olduğu gibi, sadece büyük oranda Kuomintang ve Çin Komünist Partisi'nin öğrencileriyle sınırlı bir olgu değildir. Çin milliyetçiliği dünyanın en büyük nüfusuna sahip devletin zihniyetini belirleyen kitlesel bir olgudur.

Bu zihniyetin derin tarihsel kökleri vardır. Tarih, Çin seçkinlerini, Çin'in dünyanın merkezi olduğu düşüncesine itmiştir. Aslında Çince "Çin" demek olan Chung-kuo yani "Orta Krallık" Çin'in dünya mevzularına bakıştaki ben-merkeziyetçiliğini ve milli birliğin önemini vurgulamaktadır. Bu bakış açısı merkezden çevreye doğru hiyerarşik yayılımı ve böylece merkezdeki Çin'e başkaları tarafından saygı duyulması gerektiğini ima eder.

Üstelik Çin çok eskilerden beri devasa nüfusuyla farklı ve gururlu bir uygarlık olmuştur. Bu uygarlık bütün alanlarda, felsefe, kültür, sanat, sosyal beceriler, teknik yaratıcılık, siyasi güç alanlarında çok gelişmiştir. Çinliler, dünya tarım üretimi, teknik yenilik ve hayat standardı açısından Çin'in 1600'lere kadar dünyada başı çekmekte olduğunu hatırlamaktadır. Ama yetmiş beşten fazla devleti kapsayan Avrupalı ve Müslüman uygarlıkların

tersine, Çin, tarihinin büyük bir kısmında tek bir devlet olarak kalmayı başarmıştır. Bu tek devlet Amerika'nın Bağımsızlık Bildirgesi zamanında 200 milyon insanı barındırıyordu ve dünyanın önde gelen imalat gücüydü.

Bu bakış açısıyla, Çin'in büyüklüğünü yitirmesi -Çin aşağılanmasının son 150 yılı- bir sapma, Çin'in özel niteliğine saygısızlık, tek tek her Çinliye kişisel hakarettir. Bu aşağılanma silinmeli ve sorumluları cezalandırılmalıdır. Bu sorumlular, her birinin payı değişmekle birlikte, dört devlettir: Büyük Britanya, Japonya, Rusya ve Amerika. Büyük Britanya, Afyon Savaşları ve bunun sonucunda Çin'in itibarını kaybetmesi, Japonya geçen yüzyıl boyunca süren ve Çin halkının korkunç acılar çekmesine sebep olan (ve halen özürsüz kalan) savaşlar, Rusya kuzeydeki Çin topraklarında süregelen tecavüz ve Stalin'in Çin'in özsaygısına karşı gösterdiği baskıcı duyarsızlık ve son olarak Amerika Asya'daki mevcudiyeti ve Japonları desteklemekle Çin'in isteklerinin yolunun üstünde durması nedeniyle sorumludur.

Çinlilerin bakış açısından bu dört güçten ikisi zaten cezalandırılmıştır. Büyük Britanya artık bir imparatorluk değildir ve Hong-Kong'da İngiliz bayrağının indirilmesi bu acı dolu bahsi kapatmıştır. Yani tarihin Büyük Britanya'yı cezalandırdığı söylenebilir. Rusya bitişik komşu olmaya devam etmektedir. Ama duruş, prestij ve toprak açısından çok şey kaybetmiştir. Çin için en ciddi sorun Amerika ve Japonya'dır. Esasen Amerika ve Japonya ile etkileşimine göre küresel rolü belirlenecektir.

Ancak bu tanımlama Çin'in kendisinin nasıl gelişeceğine, ne ölçüde ekonomik ve askeri güç olacağına bağlıdır. Bu açıdan Çin için yapılan tahminler, bazı temel belirsizlikler ve nitelikler içerse de, olumludur. Her ikisi de dünyada en yüksek değerler olan, Çin'in ekonomik büyüme hızı ve de Çin'deki yabancı yatırımların büyüklüğü istatistiksel temelde aşağı yukarı yirmi yıl içerisinde Çin'in (birleştiği ve genişlemeye devam ettiği varsayılarak) Avrupa ve Amerika'ya denk küresel güç olacağını göstermektedir. Çin'in bu durumda Japonya'yı oldukça geride bırakan GSYH'si (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) olacaktır. Zaten hâlihazırda Rusya'nınkini önemli ölçüde geçmiştir. Bu ekonomik momentum Çin'in tüm komşularını, hatta belki Çin'in emellerinin coğrafik olarak daha uzaktaki karşıtlarını da ürkütecek bir seviyeye çıkmasını sağlayacaktır. Hong-Kong ve Macao katılımı ve belki de Tayvan'ın himayesiyle daha da güçlenip, sadece Uzakdoğu'da egemen olan değil, aynı zamanda birinci sınıf bir dünya gücü olan Büyük Çin çıkacaktır.

Ancak “Orta Krallığın” önemli bir küresel güç olarak yeniden dirilmesi tahmininin bazı tehlikeleri vardır. Bunlardan en açık olanı istatistiksel öngörülere duyulan otomatik güvendir. Aynı hata, bir süre önce Japonya’nın önde gelen ekonomi olarak Amerika Birleşik Devletleri’ni geçeceği ve Japonya’nın yeni süper-devlet olacağı öngörüsüyle yapılmıştı. Bu bakış açısı Japonya’nın ekonomik olarak hassasiyetini ve siyasi süreklilik konusundaki noksanlığını hesaba katmıyordu. Şimdi aynı hata Çin’in kaçınılmaz olarak dünya gücü olarak ortaya çıkışını öngören ve bundan korkanlar tarafından yapılmaktadır.

Her şeyden önce, Çin’in patlayan büyüme oranlarının önümüzdeki yirmi yıl içerisinde devam edeceği kesin olmaktan uzaktır. Ekonomik yavaşlama ihtimali yok sayılamaz. Bu da kendi başına bu tahminlerin güvenilirliğini azaltacaktır. Aslında bu hızın tarihi anlamda uzun bir süre sürdürülebilmesi için, etkin ulusal liderlik, siyasi sakinlik, ülke içi sosyal disiplin, yüksek tasarruf oranları, yüksek yabancı yatırım akış hızının devamı ve bölgesel istikrarın birleşiminin aşırı uyumlu olması gerekir Bütün bu olumlu etkenlerin uzun süreli bileşimi şüphelidir.

Üstelik Çin’in hızlı büyüme temposu muhtemelen eylem özgürlüğünü sınırlandırabilecek siyasi yan etkiler üretecektir. Çin’in enerji tüketimi şimdiden ülke üretimini yüksek bir miktarda aşmaktadır. Bu fark her durumda, hele hele Çin’in büyüme hızı yüksek olmaya devam ettiğinde iyice artacaktır. Bu durum gıda için de söz konusudur. Çin’in nüfus artış hızı azaldıysa da, Çin nüfusu yine de mutlak büyük sayılarla artmaktadır. Bu nedenle gıda ithalatı ülkenin refahı ve siyasi istikrarı için daha önemli hale gelmektedir. İthalata bağımlılık sadece yüksek giderlerle Çin ekonomik kaynaklarını zorlamayacak, Çin’i dış baskıya karşı savunmasız hale de getirecektir.

Askeri olarak Çin kısmen küresel bir güç olabilir. Ekonomik büyüklüğü ve yüksek ekonomik büyüme oranları, yöneticilerinin, ülkenin GSYH’sinin önemli bir oranını, stratejik nükleer silahların yapımına devam edilmesi de dâhil olmak üzere Çin Silahlı Kuvvetleri’nin büyümesine ve modernleştirilmesine harcamasına izin verecektir. Ancak bu çaba aşırı olursa (bazı Batılı tahminlere göre 90’ların ortalarından beri

Çin’in GSMH’sinin %20’si bu amaçla kullanılmaktadır), Sovyetler Birliği’nin Amerika Birleşik Devletleri ile mücadelesinin ekonomisi üzerinde yaptığı olumsuz etkinin aynısı Çin ekonomisinde de olabilir. Dahası, bu husustaki Çin çabaları Japon ordusunun silahlanmasını kışkırtır.

Böylece Çin'in artan askeri arayışlarının siyasi faydalarını etkisiz hale getirir. Nükleer gücü dışında, Çin'in muhtemelen askeri gücünü çevresi dışına taşıyabilecek araçlara sahip olmadığı olgusu göz ardı edilmemelidir.

Çin içindeki gerilimler de, bölgesel avantajların engellenmeyen istismarı ile artan ekonomik büyümenin yarattığı kaçınılmaz eşitsizlik sonucu artabilir. Çin'in etkileyici ekonomik büyümesinden şu ana kadar temel olarak faydalanan yerler yabancı yatırımların ve denizaşırı ticaretin daha kolay ulaşabildiği güney ve doğu kıyıları ve büyük şehir merkezleridir. Ülke içindeki kırsal alanlar ve bazı uzak bölgeler ise, bunların tersine, geride kalmıştır (kırsal alanda 100 milyondan fazla işsiz bulunmaktadır).

Bölgesel ayrımların sonucunda ortaya çıkan kızgınlık sosyal eşitsizliğe duyulan öfke ile etkileşime geçebilir. Çin'in hızlı büyümesi gelir dağılımının bozulmasını arttırmaktadır. Bir noktada, ya hükümet bu tür farkları sınırlandırmak istediği için ya da tabandan gelen sosyal öfke nedeniyle, bölgesel ayrımlar ve gelir dağılımı bozukluğu ülkenin siyasi istikrarını etkileyebilir.

Çin'in önümüzdeki yirmi beş yıl içerisinde dünya ilişkilerinde belirleyici bir güç olacağı öngörüsüne temkinli şüphecilik için ikinci neden, aslında Çin politikasının geleceğidir. Çin'in dünyanın geri kalanına karşı toplumsal açıklığı da dâhil olmak üzere, devletçi olmayan ekonomik dönüşümünün dinamik niteliği uzun vadede kapalı ve bürokratik katı komünist diktatörlükle uyumlu olamaz. Bu diktatörlüğün iddia edilen komünizmi giderek ideolojik bağlılıktan çok, bürokratik çıkar aracı olmuştur. Çin siyasi seçkinleri kontrollü, katı, disiplinli ve tekelci, hoşgörüsüz, gücünü meşrulaştırmış hiyerarşiye törensel olarak sadakatlerini ilan etseler de, bu dogmayı artık uygulamamaktadır. Bir noktada, Çin politikası Çin ekonomisinin toplumsal zorunluluklarına uyum sağlamaya başlamazsa, hayatın bu iki boyutu kafa kafaya çarpışacaktır.

Bu nedenle Çin 1474'te verdiği kararı tekrar verip, günümüzde Kuzey Kore'nin yaptığı gibi kendisini dünyadan izole etmezse demokratikleşmekten sonsuza kadar kaçınılamaz. Bunu yapmak için, Amerika'da okuyan yetmiş binden fazla öğrencisini geri çağırmalı, yabancı işadamlarını sınır dışı etmeli, bilgisayarlarını kapatmalı, milyonlarca Çinlinin evinden uydu antenlerini sökmelidir. Bu "Kültürel Devrim"e benzer bir çılgınlık olurdu. Belki kısa bir süre, güç için ülke içi bir mücadele bağlamında, iktidardaki giderek zayıflayan Komünist Parti'nin bir kanadı Kuzey Kore'yi taklit etmeye girişebilir. Ancak bu kısa bir

serüvenden fazlası olamaz. Ekonomik durgunluk yaratır ve ardından siyasi patlamaya yol açar.

Her durumda, kendilerini izole etme kararları Çin'in küresel güç olma emellerinin ve hatta bölgesel güç olmasının sonu demektir. Üstelik ülkenin dünyaya açılmaktan kazancı çok büyüktür. Bu dünya, 1474'ün tersine, dışlanamayacak kadar geçirgen bir dünyadır. Bu nedenle Çin'in dünyaya açılımının uygulanabilir, ekonomik olarak üretken ve siyasi olarak ayakta kalabilecek bir alternatifi yoktur.

Bütün bunlar nedeniyle, demokratikleşme Çin'in peşini bırakmayacaktır. Ne demokratikleşmeden ne de insan hakları konusundan uzun süre kaçınılabilir. Böylece Çin'in gelecekteki ilerlemesi ve büyük bir güç olması büyük ölçüde Çinli yönetici seçkinlerin iktidarın iki sorununu, yani bugünkü yöneticilerin daha genç bir nesille yer değiştirmesi ve ülkenin ekonomik ve siyasi sistemleri arasında artan gerilimle baş etmeleri sorunlarını ne kadar maharetle çözeceklerine bağlıdır.

Belki Çinli liderler az da olsa siyasi seçimin hoş görüldüğü sınırlı seçim otoriterliğine yavaş ve evrimsel geçişi başarabilirler. Ancak bundan sonra, yeni anayasal yönetimi de içeren, daha gerçek siyasi çoğulculuğa doğru hareket edebilirler. Bu tür kontrollü geçiş ülkenin açık ekonomi dinamiklerine siyasi güçte parti tekelini devam ettirme ısrarından daha uygun olur.

Bu kontrollü demokratikleşmeyi gerçekleştirmek için, Çin siyasi seçkinleri pragmatik sağduyunun rehberlik ettiği alışılmadık becerilerle hareket etmeli, ortak amaçları benimsemeli, güçten (ve kişisel ayrıcalıklardan) feragat etmeye istekli olmalıdır. Bu esnada halk da hem sabırlı olmalı hem de talepkâr olmamalıdır. Bu arzu edilir durumların hepsine bir anda erişmek zor olabilir. Deneyimler göstermektedir ki, demokratikleşme için, kendini siyasi olarak baskılanmış hisseden (öğrenciler ve aydınlardan) ya da ekonomik olarak istismar edilen (yeni şehirli çalışan işçi sınıfı ve taşradaki fakirler) tabandan gelen baskı genelde yöneticilerin vazgeçmedikleri iradelerinden hızlı olmaktadır. Bir noktada, Çin'de siyasi ve sosyal olarak etkin olmayanlar daha fazla demokrasi, kendini ifade etme özgürlüğü ve insan hakları için bir araya gelecektir. Bu 1989'da Tiananmen Meydanı'nda olmadıysa da gelecekte olabilir.

Bu yüzden Çin'in siyasi huzursuzluk dönemini önlemesi olası değildir. Büyüklüğü, bölgeler arasında artan ayrım ve doktrinsel diktatörlüğün elli yıllık mirası göz önüne alındığında, böyle bir evrenin hem siyasi hem

ekonomik olarak duraklatıcı olacağı görülebilir. Çinli liderler bile böyle bir şeyi beklemektedir. 90'ların başlarında Komünist partinin yaptırdığı araştırmalar, potansiyel ciddi bir siyasi huzursuzluk beklentisi göstermektedir. [23] Hatta bazı Çinli uzmanlar Çin'in tarihi iç bölünme evrelerinden birine yuvarlanabileceğini, böylece de Çin'in büyüklüğe yürüyüşünün tamamen durabileceği tahmininde bulunmaktadırlar. Ama bu tür aşırı bir olasılığın gerçekleşmesi, her ikisi de bütünlüğünü koruyan Çin devleti lehine çalışan milliyetçiliğin ve modem iletişimin etkileriyle azalmıştır.

Son olarak, Çin'in önümüzdeki yirmi beş yıl içerisinde dünya ilişkilerinde temel küresel bir güç olacağı öngörüsüne temkinli şüphecilik için üçüncü bir neden daha vardır. Çin ciddi siyasi duraksamaları önlese ve hatta yirmi beş yıl içerisinde sıra dışı büyüme oranlarını bir şekilde devam ettirmeyi başarsa bile (her ikisi de çok zordur), Çin yine de nispeten fakir olacaktır. Halkın önemli bir kesiminin gerçek yoksulluğu bir yana, GSYH'nin üç katına çıkması bile kişi başına düşen milli gelir açısından Çin halkını dünya uluslarının alt sıralarında bırakacaktır. [24] Telefon, otomobil ve bilgisayar bir yana tüketim mallarına bile erişim çok düşük olacaktır.

Toparlamak gerekirse, 2020 yılında ve en iyi şartlarda bile, Çin'in küresel gücün temel boyutlarında gerçekten rekabet edebilir olması muhtemel değildir. Ancak, böyle olsa bile, Çin Doğu Asya'da baskın bölgesel güç olma yolundadır. Bu alanda zaten hâlihazırda jeopolitik olarak egemendir. Askeri ve ekonomik gücü, Hindistan haricinde, komşularınınkini gölgede bırakmaktadır. Bu nedenle, tarih, coğrafya ve ekonominin buyruklarına uyarak bölgede kendini daha fazla ifade etmesi çok doğaldır.

Çin Tarihi'nde okuyan Çinli öğrenciler, 1840'lar kadar yakın zamanlarda bile, Çin imparatorluk gücünün Güneydoğu Asya'dan, Burma, Nepal, bugünkü Bangladeş'in ve Kazakistan'ın bir kısmı, tüm Moğolistan ve bugün Rusya Uzakdoğu Eyaleti denilen alan, Amur Nehri'nin okyanusa döküldüğü kuzey bölge de dâhil olmak üzere, Malacca Boğazı'na kadar uzandığını bilirler. Buralar ya bir biçimde Çin'in kontrolü altındaydı ya da Çin'e vergi ödüyorlardı. Fransa-Britanya kolonilerinin genişlemesi Çin'in nüfuzunu 1885-1895 yıllan arasında Güneydoğu Asya'dan sildi. Rusya'nın 1858 ve 1864 yıllarında dayattığı iki anlaşma kuzeydoğu ve kuzeybatıda toprak kaybıyla sonuçlandı. 1895'te, Çin-Japon savaşından sonra, Çin Tayvan'ı da kaybetti.

Tayvan'ın anakarayla birleşmesi konusunda, tarih ve coğrafyanın Çinlileri gittikçe ısrarcı yaptığı -ve hatta duygusal olarak doldurduğu- neredeyse kesindir. Çin'in gücü arttıkça önümüzdeki yüzyılın ilk on yılında, Hong-Kong'un ekonomik emilişi ve siyasi sindiriminin ardından bu hedefi birincil amaç haline getireceğini varsaymak akla uygundur. Belki barışçıl bir birleşme -belki (Deng Xiaoping'in 1984'teki sloganının "bir ülke, iki sistem" uyarlaması) "bir ulus, pek çok sistem" formülüyle- Tayvan'a cazip gelebilir. Amerika da buna direnmeyecektir. Ama bu ancak Çin ekonomik ilerlemesini kalıcı hale getirmekte ve belirgin demokratik reformları uygulamakta başarılı olursa olabilir. Yoksa bölgesel olarak baskın bir Çin bile, özellikle Amerika'nın muhalefet etmesi durumunda, kendisini dayatmak için gerekli askeri araçlardan yoksun olacaktır. Amerikan muhalefeti Çin milliyetçiliğini alevlendirirken, Amerika-Çin ilişkilerini bozacaktır.

Çin'in Pakistan'la ittifak kurma ve Burma'ya askeri güç yerleştirme ile ilgilenmesinde coğrafya da önemli bir etmendir. Her iki durumda da Hindistan jeostratejik hedeftir. Pakistan ile yakın askeri işbirliği Hindistan'ın güvenlik ikilemlerini arttırırken, Güney Asya'da bölgesel egemenlik kurmasını sınırlar. Burma ile askeri işbirliği yapmak Çin'e Burma'nın Hint Okyanusu'nda kıyıdan uzaktaki adalarındaki deniz tesislerine ulaşım sağlar. Böylece Güneydoğu Asya'da ve özellikle de Malacca Boğazı'nda daha fazla stratejik güç uygulama olanağı verir. Eğer Çin Malacca Boğazı'nı ve Singapur'daki jeostratejik tıkanma noktalarını kontrol ederse, Japonya'nın Ortadoğu petrollerine ve Avrupa pazarına ulaşımını da kontrol edecektir.

Tarihle desteklenen coğrafya Çin'in Kore'ye olan ilgisini de dayatmaktadır. Bir zamanlar kendisine haraç veren bir devletin, birleşmiş Kore'nin, Amerikan (ve dolaylı olarak Japon) nüfuzunun bir uzantısı olması Çin için hoş görülemez olacaktır. En azından Çin, birleşmiş Kore'nin, kendisi ve Japonya arasında tarafsız bir tampon bölge olması konusunda ısrar edecektir. Ayrıca Kore'de tarihi kökleri bulunan Japon düşmanlığının Kore'yi kendiliğinden Çin etki alanına itmesini bekleyecektir. Ancak, şu an, Çin için en uygun olan Kore'nin bölünmüş olarak kalmasıdır. Bu nedenle Çin Kuzey Kore rejiminin mevcudiyetinin devamını destekleyecektir.

Ekonomik değerlendirmeler de Çin'in bölgesel hırslarını etkileyecektir. Bu anlamda, yeni enerji kaynakları için hızla artan talep, Güney Çin Denizi'nin deniz dibi kaynaklarının bölgesel kullanımında hâkim role sahip

olmak için diretmesine yol açmaktadır. Yine aynı nedenle Çin, enerji kaynakları açısından zengin Orta Asya devletlerinin bağımsızlığına gittikçe daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır. Nisan 1996'da, Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ortak sınır ve güvenlik anlaşması imzaladılar. Haziranda Başkan Jiang Zemin'in Kazakistan'ı ziyaretinde, Çin tarafının "Kazakistan'ın bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü koruma çabalarına" Çin desteği konusunda güvence verdiği zikredildi. Bu, Çin'in Orta Asya jeopolitikasına dâhil olduğunun açık bir sinyalidir.

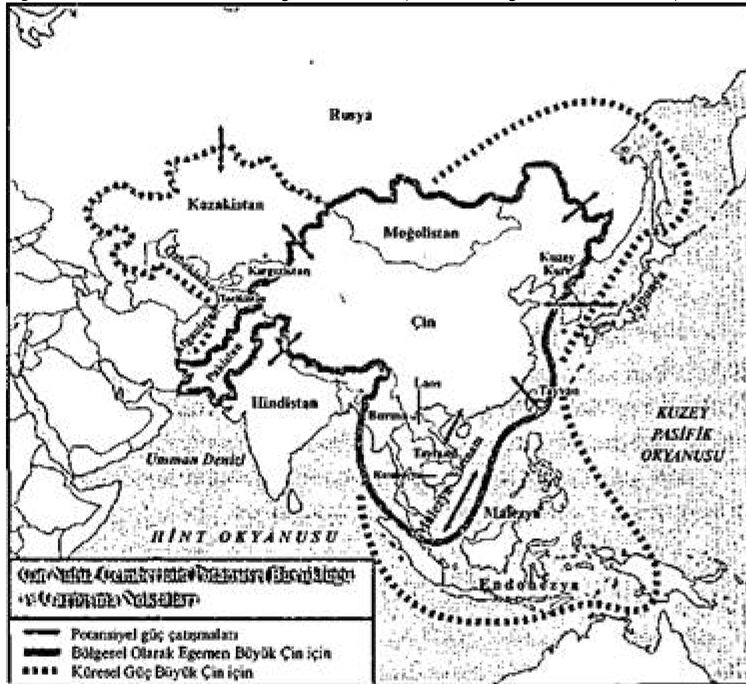
Bölgesel olarak daha güçlü Çin'in Rus Uzakdoğusu'na ilgisini arttırmak için tarih ve ekonomi bir araya gelmiştir. Çin ve Rusya'nın resmi olarak ortak sınırları paylaşmaya başlamasından bu yana ilk kez Çin ekonomik olarak daha dinamik ve siyasi olarak daha güçlü olan taraftır. Çinli göçmenlerin ve tüccarların Rus tarafına sızması şimdiden önemli oranlara ulaşmıştır. Çin, Japonya ve Kore'nin de dâhil olduğu Kuzeydoğu Asya ekonomik işbirliğini harekete geçirmek için daha etkin olmaktadır. Bu işbirliğinde Rusya'nın kartları artık daha zayıftır. Rusya'nın Uzakdoğusu gittikçe Çin Mançuryası'yla ekonomik olarak daha yakın bağlara bağımlı olmaktadır. Benzeri ekonomik kuvvetler artık Rusya'nın uydusu olmayan, resmi bağımsızlığını Çin'in isteksizce tanıdığı Moğolistan'la ilişkilerinde de iş başındadır.

Böylece Çin bölgesel nüfuz çemberi kurulmaktadır. Ancak nüfuz çemberi, Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'da uyguladığı gibi tek başına siyasi egemenlikle karıştırılmamalıdır. Sosyoekonomik olarak çok daha geçirgendir ve politik olarak daha az tekelcidir. Bununla birlikte, içinde yer alan devletlerin kendi politikalarını oluşturdukları, ama egemen gücün çıkarlarına, bakış açısına ve beklenen tepkilerine özel dikkat gösterdikleri bir coğrafi bölge söz konusudur. Kısaca, Çin nüfuz çemberi -belki saygı çemberi daha iyi bir ifadedir- başkentlerde ilk olarak "Pekin'in bu konudaki bakış açısı nedir?" diye sorulan bölgedir.

Yukarıdaki harita, Çin'in gelecek yirmi beş yıl içerisinde -iç ve dış engellere rağmen- bölgesel egemenliği sağlaması durumunda, küresel güç Çin'in potansiyel menzilini göstermektedir. Tayvan ve Hong-Kong'u anmadan (şaşırtıcı veriler için dipnota bakınız) [25], Singapur, Bangkok, Kuala Lumpur, Manila ve Cakarta'daki çok zengin ve ekonomik olarak güçlü alanın siyasi desteğini harekete geçiren ve hem Orta Asya hem de Rusya Uzakdoğusu'na giren, bölgesel olarak egemen Büyük Çin'in çapı

böylece 150 yıl önceki gerileyişinden önceki Çin İmparatorluğu'nun genişliğine ulaşacaktır. Hatta jeopolitik menzilini Pakistan'la yaptığı anlaşma ile genişletecektir. Çin'in gücü ve prestiji arttıkça, denizaşırı zengin Çinliler giderek Çin'in emelleriyle daha fazla özdeşleşecek ve böylece Çin'in emperyalist momentumunun güçlü bir öncü kuvveti olacaklardır. Güneydoğu Asya devletleri Çin'in siyasi hassasiyetleriyle ekonomik çıkarlarını dikkate almayı akıllıca bulabilirler. Zaten giderek böyle yapmaktadırlar. [26] Benzeri şekilde, yeni Orta Asya devletleri gittikçe Çin'i bağımsızlıklarında ve Rusya ile Çin arasında tampon olmalarında çıkarı olan bir güç olarak görmektedirler.

Küresel güç olarak Çin'in genişliği büyük olasılıkla güneyde daha derinleşmeyi gerektirecektir. Endonezya ve Filipinler Çin donanmasının Güney Çin Denizi'ndeki belirleyici güç olduğuna alışmak zorunda kalacaktır. Böyle bir Çin, Tayvan sorununu, Amerika'nın tavrını dikkate almaksızın, kuvvet sorunuyla çözmeye daha meyilli olabilir. Batı'da Rusya'nın eski emperyalist bölgesine tutunma çabalarına en fazla direnen Orta Asya devleti olan Özbekistan ve belki de Türkmenistan Çin ile karşı ittifakı tercih edebilir. Çin etnik olarak bölünmüş ve bu nedenle milliyetçi açıdan daha hassas olan Kazakistan'da daha etkin olabilir. Hem siyasi hem ekonomik olarak devleşmiş bir Çin, Rusya'nın Uzakdoğusu'na daha açık siyasi nüfuz uygulayabilir. Bir yandan da Kore'nin kendi koruması altında birleşmesini destekleyebilir (Haritaya bakınız).

Ancak bu derece genişlemiş bir Çin'in güçlü dış muhalefetle karşılaşması çok muhtemeldir. Bir önceki haritada batıda hem Rusya hem Hindistan, Çin'in meydan okumalarına karşı hücumda bulunabilme amacıyla ittifak yapmak için sağlam jeopolitik sebeplere sahip olacaklardır. Aralarındaki işbirliği muhtemelen Çin'in çıkarlarını en çok tehdit edeceği Orta Asya ve Pakistan üzerine odaklanacaktır. Güneyde, en güçlü muhalefet Vietnam ve (muhtemelen Avustralya tarafından desteklenen) Endonezya'dan gelecektir. Doğuda, (muhtemelen Japonya tarafından desteklenen) Amerika Çin'in Kore'de üstünlük sağlamak ve Tayvan'ı kuvvet zoruyla işbirliğine zorlamak için her türlü çabasına karşı tepki verecektir. Çünkü bu eylemler Amerika'nın Uzakdoğu'daki mevcudiyetini sınırlandırıp, Japonya'yı da potansiyel olarak istikrarsız bir üs durumuna indirgeyecektir.

Sonuçta, harita üzerindeki herhangi bir senaryonun tamamen gerçekleşmesi olasılığı hem Çin'in gelişimine, hem de Amerika'nın tavrına ve mevcudiyetine bağlıdır. Amerika'nın olaya dâhil olmadığı durumda ikinci senaryonun gerçekleşmesi daha muhtemeldir. Ama birinci senaryonun kapsamlı olarak gerçekleşmesi Amerika'nın uzlaşmasını ve kendini sınırlandırmasını gerektirecektir. Çinliler bunu bilmektedir. Çin'in politikası öncelikle Amerika'nın tavrına ve kritik Amerikan-Japon bağlantısına etki etmek üzerine odaklanmalıdır. Diğer ilişkileri bu stratejik mesele akılda tutularak taktiksel olarak yönlendirilmelidir.

Çin'in Amerika'ya temel itirazı Amerika'nın gerçekte ne yaptığından daha çok, Amerika'nın şu an ne olduğu ve nerede olduğu ile ilgilidir. Çin Amerika'yı bölgedeki mevcudiyeti Japonya'daki egemen konumuna dayanan, Çin nüfuzunu engellemeye çalışan dünya egemeni olarak görmektedir. Çin Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan Çinli bir analistin sözleriyle: *"Amerika'nın stratejik hedefi tüm dünyaya egemen olmaktır. Avrupa ve Asya kıtalarında lider konumuna tehdit oluşturabilecek herhangi büyük bir gücün ortaya çıkmasına müsamaha gösteremez."* [27] Bu nedenle, olduğu şey ve bulunduğu yer nedeniyle, Amerika Çin'in doğal müttefiki olmak yerine koşullar gereği, düşmanı olmaktadır.

Bu yüzden, -Sun Tsu'nun stratejik bilgeliğine dayanan- Çin politikasının görevi, Amerikan hegemonyasını barış içinde yenilgiye uğratmak için, Japonya'nın gizli bölgesel emellerini açığa çıkarmadan, Amerikan gücünü kullanmaktır. Bu noktada, Çin jeostratejisi aynı anda iki hedefi gerçekleştirmelidir. Bu hedefler Deng Xiaoping tarafından Ağustos

1994’te şöyle tanımlanmıştır: *“ilk olarak, hegemonyacılığa ve güç politikalarına karşı çıkmak ve dünya barışını korumak; ikinci olarak, yeni bir uluslararası siyasi ve ekonomik sistem kurmak.”* İlkinin Amerika Birleşik Devletleri’ni hedef aldığı gayet açıktır. Amerika’nın üstünlüğünü azaltırken Çin’in ekonomik güç olmasını engelleyecek bir askeri çatışmadan dikkatle kaçınmaktadır. İkincisi, bazı önemli ülkelerin, Amerika’nın tepesine yerleştiği, Avrasya’nın batı ucunda Avrupa (veya Almanya), doğu ucunda Japonya’nın desteklediği küresel düzene duyduğu öfkeyi kullanarak, küresel gücün yeniden dağılımıyla uğraşmaktadır.
,

Çin’in ikinci hedefi Pekin’i, bölgesel önderlik için çabalarını sürdürürken bile yakın komşularıyla ciddi çatışmalardan kaçınacak bölgesel jeostrateji izlemeye itmektedir. Çin- Rus ilişkilerinde taktiksel gelişim özellikle zamanında olur. Çünkü Rusya şimdi Çin’den daha zayıftır. Bu yüzden Nisan 1997’de iki ülke “hegemonyacılığı” kınamakta ve NATO’nun genişlemesine “izin verilemez” açıklamasını yapmak için bir araya gelmişleridir. Ancak Çin’in Amerika’ya karşı uzun vadeli ve kapsamlı Rusya-Çin ittifakını ciddi olarak düşünmesi muhtemel değildir. Bu, Çin’in adım adım yavaşlatmak istediği Amerika-Japonya ittifakını genişletecek ve derinleştirecektir. Çin’i de modem teknoloji ve sermayenin çok önemli kaynaklarından mahrum bırakacaktır.

Çin-Rus ilişkilerinde olduğu gibi, Pakistan ve Burma’yla sıkı askeri işbirliğini sürdürürken, Hindistan’la doğrudan çatışmadan kaçınmak Çin için uygundur. Açık bir uzlaşmazlık politikası Çin için yararlı olan Rusya’yla taktiksel uzlaşmasını karmaşıklaştırmak gibi olumsuz bir etki yaratacaktır. Hem de Hindistan’ı Amerika’yla daha da işbirlikçi bir ilişkiye yöneltecektir. Hindistan’ın temelde mevcut küresel “hegemonyaca karşı ve bir şekilde Batı-karşıtı duruşu da paylaştığı göz önüne alınırsa, Çin-Hindistan gerilimlerinde azalma Çin’in geniş jeostratejik odağına uyumlu olacaktır.

Aynı hususlar, genelde, Çin’in Güneydoğu Asya’yla süregelen ilişkilerinde de geçerlidir. Tek taraflı olarak Güney Çin Denizi’ne dair iddialarını öne sürerken bile Çinliler (özellikle Batı değerleri ve insan hakları konusunda) son yıllarda Malezya ve Singapur liderleri tarafından dile getirilen Batı-karşıtı duyguları istismar ederek (tarihi düşman Vietnamlıların dışında) Güneydoğu Asya liderlerini kendilerine bağlamaya çalıştılar. Çinliler Tokyo Mayıs 1996 forumunda alenen ABD-Japonya

Güvenlik Anlaşması'nın gerekliliğini sorgulayan, ittifakın kendisini savunduğu düşmanın kim olduğunu bilmek isteyen ve Malezya'nın müttefiklere ihtiyacı olmadığını iddia eden Malezya Başbakanı Datuk Mahathir'in zaman zaman keskinleşen Amerikan karşıtı konuşmasını özellikle sevindirici buldular. Besbelli ki Çinliler, Amerika'nın mevkiindeki her türlü gerilemenin bölgede kendi nüfuzlarını otomatikman genişleteceğini hesaplamaktadırlar.

Benzeri biçimde, sabırla sürdürülen baskının Çin'in mevcut Tayvan politikasının motifi olduğu anlaşılmaktadır. Mart l 996'da yaptıkları gibi, Çinli liderler, Çin'in Tayvan'ın uluslararası statüsünden taviz vermemek konusundaki ciddiyetini ifade etmek için kasti olarak uluslararası gerilimler yaratmaya hazır olduğunu gösterecek bir tavır alırken, muhtemelen, şimdilik tatmin edici bir çözümü dayatmaya güçlerinin yetmeyeceğinin farkındadırlar. Güce vaktinden önce itimat etmenin, sadece Amerika'yla, yenilgiyle sona erecek bir çatışmayı hızlandırmaya yarayacağının da farkındadırlar. Böyle bir durum da Amerika'nın, bölgenin barış garantörü rolünü güçlendirecektir. Üstelik Çinliler, Hong-Kong'u içlerine almadaki başarılarının Büyük Çin'in ortaya çıkış olasılığını büyük ölçüde belirleyeceğinin de farkındadırlar.

Çin'in Güney Kore'yle ilişkilerinde uzlaşması da, temel amacına daha etkin yoğunlaşabilmek için kanatlarını güçlendirme politikasının önemli bir parçasıdır. Kore'nin tarihi ve halkın duyguları göz önüne alındığında, Çin-Kore uzlaşması Japonya'nın bölgedeki potansiyel rolünün azalmasına katkıda bulunur. Çin'le (birleşmiş ya da birleşmemiş olsun) Kore arasındaki geleneksel ilişkinin yeniden ortaya çıkışı için ortam hazırlar.

En önemlisi, Çin'in bölgesel duruşunun barışçıl genişle. mesi, temel hedefin izlenmesini kolaylaştıracaktır. Bu hedefi eski Çin'in stratejistlerinden Sun Tsu şu şekilde ifade edebilirdi: *"Gücü azaldıkça, bölgesel egemen Çin'e müttefiki ve sonunda küresel hâkim Çin'e ortağı olarak ihtiyaç duyacak Amerika'nın bölgesel gücünü azaltmak."* Çin, Amerika-Japonya ittifakının savunma amaçlı genişlemesini ya da Amerika'nın bölgesel gücünün yerini Japonya'nınkinin almasını kışkırtmadan bu hedefi yerine getirmelidir.

Çin, bu temel hedefe ulaşmak için kısa vadede Amerika- Japonya güvenlik işbirliğinin sağlamlaşmasını ve yayılmasını önlemeye çalışmaktadır. Çin 1996 yılında ABD-Japonya güvenlik işbirliğinin menzilinin dar anlamlı Uzakdoğu'dan daha geniş Asya-Pasifik'e geçme ile

ima edilen genişlemesi karşısında özellikle alarma geçmişti. Bunu yalnızca Çin'in çıkarlarına tehdit olarak algılamakla kalmamış, Çin'i sınırlamaya yönelik Amerika yönetimindeki (Soğuk Savaş esnasında NATO'da Almanya'nın olduğu gibi, Japonya'nın eksen çivisi [28] olacağı) Asya güvenlik sisteminin çıkış noktası olarak algılamıştı.

Pekin'de anlaşma, çoğunlukla, sonunda Japonya'nın, büyük bir askeri güç olarak ortaya çıkışına ve hatta var olan ekonomik ve denizcilikle ilgili anlaşmazlıkları askeri kuvvetlerine güvenerek çözmeye muktedir olmasına yardım ediyor biçiminde algılandı. Bu nedenle Çin muhtemelen Amerika'yı sınırlandırmak ve Japonya'ya gözdağı vermek amacıyla Asya'da Japonya'nın bölgede önemli askeri rolü olmasından duyulan güçlü korkuları şiddetle körükleyecektir.

Ancak Çin'in stratejik hesaplarına göre, uzun vadede Amerikan hegemonyası devam edemeyecektir. Her ne kadar özellikle askerler başta olmak üzere bazı Çinliler Amerika'yı Çin'in amansız düşmanı olarak görme eğilimindeyseler de, Pekin'de egemen olan beklenti, Japonya'ya aşırı güveni nedeniyle Amerika'nın bölgesel olarak daha da yalıtılacağı ve bunun sonucunda Amerika'nın Japonya'ya bağımlılığının daha da artacağı, ama böylece Amerika-Japonya çelişkilerinin ve Amerika'nın Japon militarizminden korkusunun da artacağı şeklindedir. Bu da, Çin'in, daha önce Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği'ne yaptığı gibi Amerika ve Japonya'yı birbirlerine karşı oynatmasını mümkün kılacaktır. Pekin'in bakış açısına göre Amerika'nın, nüfuzlu bir Asya-Pasifik gücü olarak kalmak istiyorsa Asya anakarasındaki doğal ortağına dönmekten başka seçimi olmadığını anlayacağı vakit gelecektir.

JAPONYA: BÖLGESEL DEĞİL, ULUSLARARASI

Böylece Amerikan-Japon ilişkisinin nasıl gelişeceği Çin'in jeopolitik geleceği için önemli bir boyuttur. Çin iç savaşının 1949'da sona ermesinden bu yana, Amerika'nın Uzakdoğu'daki politikası Japonya üzerinde temellenmiştir. Başlangıçta sadece işgalci Amerikan ordusu için bir yer olan Japonya, o günden bu yana Amerika'nın Asya-Pasifik bölgesindeki siyasi-askeri mevcudiyeti için zemin ve Amerika için çok önemli bir müttefik, aynı zamanda da güvenliğini koruduğu bir ülke olmuştur. Ancak, Çin'in ortaya çıkışı değişen bölgesel bağlamda yakın Amerikan-Japon işbirliğinin sürüp sürmeyeceğini ve ne noktaya kadar süreceği sorularını ortaya çıkarmaktadır. Japonya'nın Çin karşıtı bir ittifaktaki rolü açıktır. Ama

Amerika’nın bölgedeki üstünlüğünü azaltsa bile Çin’in yükselişiyle bir şekilde uyuşma sağlanırsa Japonya’nın rolü ne olacaktır?

Çin gibi Japonya da derinlere kök salmış, eşsizlik ve özel statü düşüncesi olan bir ulus-devlettir. Dar görüşlü tarihi ve hatta imparatorluk mitolojisi, çok çalışkan ve disiplinli Japon halkını, kendilerini farklı ve üstün bir yaşam tarzının bahşedildiği bir halk olarak görmelerine sebep olmuştur. Bu yaşam tarzını önce mükemmel bir biçimde kendilerini yalıtarak savunmuş, sonra da XIX. yüzyılda dünya kendisini dayattığında Avrupalı imparatorlukları taklit ederek benzeri bir imparatorluğu Asya anakarasında kurmaya çabalamışlardır. İkinci Dünya Savaşı’nın felaketi Japon halkını tek boyutlu ekonomik kalkınma hedefine odaklamıştır. Ama bu da onları ülkelerinin daha büyük misyonuna dair bir belirsizlik içinde bırakmıştır.

Amerika’nın güncel egemen Çin korkuları yakın sayılabilecek bir zamana dek süren Amerika’daki Japonya paranoyasını anımsatmaktadır. Japonofobi şimdi Çinofobiye dönüşmüştür. Sadece on yıl kadar önce, Japonya’nın kaçınılmaz olarak yakın zamanda dünyanın “süper devleti” olacağı -Amerika’yı tahtından edip (hatta onu satın alıp) bir tür “Pax Nipponica”yı dayatacağı- öngörüleri Amerikan yorumcuları ve siyasetçileri arasında gerçek bir işgüzarlıktı. Ama sadece Amerikalılar arasında böyle değildi. Japonlar da çabucak hırslı taklitçiler oldular. Japonya’da bir dizi çok satan kitap Japonya’nın Amerika Birleşik Devletleri’yle yüksek teknoloji rekabetinde üstün geleceği tezini ve Japonya küresel bir bilgi imparatorluğunun merkezi olmaya ilerlerken, Amerika’nın tarihi yorgunluk ve toplumsal şımarıklık yüzünden gerilemeye kaydığı görüşünü işlediler.

Bu yüzeysel analizler, Japonya’nın geçmişte ve bugün zayıf noktaları olan bir ülke olduğunu gözlerden gizledi. Japonya, küresel istikrar bir yana, kaynakların ve ticaretin düzenli küresel akışındaki en ufak kesintilere karşı bile hassastır. Toplumsal, siyasi ve nüfusla ilgili iç zayıflıkları olduğu su yüzüne çıkmıştır. Japonya aynı zamanda zengin ve dinamik bir ülkedir, ekonomik olarak güçlüdür. Ancak bölgesel olarak yalıtılmış ve (Japonya’nın son derece bağımlı olduğu) küresel istikrarın baş koruyucusu ve Japonya’nın baş ekonomik rakibi olan güçlü bir müttefike güvenlik açısından bağımlılığı nedeniyle siyasi açıdan sınırlandırılmıştır.

Japonya’nın hâlihazırdaki konumunun -hem küresel olarak tanınmış ekonomik güç, hem de Amerikan gücünün jeopolitik bir uzantısı olması- II. Dünya Savaşı’nın deneyiminin sarsıntısını geçirmemiş ve bundan utanç

duymayan yeni Japon kuşaklarınca kabul edilmesi olası değildir. Hem tarih, hem de özsaygı ile ilgili nedenlerden dolayı Japonya, Çin'den daha düşük düzeyde de olsa, küresel statükosundan tamamen tatmin olmayan bir ülkedir. Bir açıdan haklı nedenlerle, resmi olarak bir dünya gücü olarak kabul edilmeyi hak ettiğini hissetmektedir. Ama aynı zamanda Amerika'ya bölgesel olarak yararlı (ve Asyalı komşuları için güvence niteliğindeki) güvenlik bağımlılığın bu tanınmayı engellediğini de bilmektedir.

Üstelik Çin'in Asya anakarasındaki büyüyen gücü, nüfuzunun yakında Japonya için ekonomik önem taşıyan denizcilik bölgelerine yayılma olasılığı, Japonya'nın jeopolitik geleceğiyle ilgili belirsizlik duygusunu yoğunlaştırmaktadır. Japonya'da bir yandan da Çin'le güçlü kültürel ve duygusal özdeşleşme, gizli bir ortak Asya kimliği duygusu mevcuttur. Bazı Japonlar, güçlü Çin'in ortaya çıkışının, Amerika'nın bölgesel üstünlüğünü azaltarak Japonya'nın Birleşik Devletler için önemini artırmak gibi yararlı bir etki yapacağını da hissedebilirler. Öte yandan birçok Japon için Çin geleneksel bir rakiptir. Çin eski düşman ve bölgenin istikrarına potansiyel bir tehdittir. Bu, bazı milliyetçi Japonların Japonya'nın siyasi ve askeri bağımsızlığına getirilmiş can sıkıcı sınırlamalara öfkesini arttırsa da, Amerika'yla güvenlik bağını her zamankinden daha da fazla önemli hale getirmektedir.

Japonya'nın Avrasya'nın Uzakdoğusu'ndaki ve Almanya'nın Avrasya'nın Uzakbatısı'ndaki konumu arasında yüzeysel bir benzerlik vardır. Her ikisi de Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgesel baş müttefikidir. Gerçekten de Avrupa ve Asya'daki Amerikan gücü, doğrudan bu iki ülkeyle yakın ittifaklardan kaynaklanmaktadır. Her ikisi de saygın askeri kurumlara sahiptirler. Ama her ikisi de bu açıdan bağımsız değillerdir. Almanya NATO'yla askeri bütünleşmeyle sınırlanmıştır. Japonya ise (Amerikan tasarımı da olsa) kendi anayasası ve ABD-Japonya Güvenlik Anlaşması'yla sınırlanmıştır. Her ikisi de ticari ve mali açıdan olağanüstü güce sahiptir, bölgesel olarak belirleyicidir ve küresel ölçekte de üstündür. Her ikisi de yarı küresel güçler olarak sınıflandırılabilir ve kendilerine BM Güvenlik Konseyi'nde kalıcı yer verilerek resmen tanınma taleplerinin devamlı reddedilmesi nedeniyle huzursuzdurlar.

Ancak her birinin jeopolitik koşulları arasındaki farklar potansiyel olarak önemli sonuçlara gebedir. Almanya'nın NATO'yla mevcut ilişkisi ülkeyi esas Avrupalı müttefiklerle eşit konuma koymaktadır. Kuzey Atlantik Anlaşması altında Almanya ile Amerika Birleşik Devletleri'nin

karşılıklı savunma yükümlülükleri vardır. ABD-Japonya Güvenlik Anlaşması Amerika'nın Japonya'yı savunma yükümlülüklerini kayda bağlamaktadır, Ancak biçimsel dahi olsa Amerika'nın savunması için Japon ordusunun kullanılmasını öngörmemektedir. Anlaşma pratikte koruyucu bir ilişkiyi düzenlemektedir.

Dahası Almanya Avrupa Birliği ve NATO içindeki etkin üyeliğiyle artık, geçmişte onun saldırganlığının kurbanı olmuş komşuları tarafından bir tehdit olarak görülmemektedir. Artık arzu edilir ekonomik ve siyasi ortak olarak görülmektedir. Hatta bazıları Almanya yönetiminde, Almanya'nın yayılmacı olmayan bölgesel güç olduğu potansiyel Mitteleurope'yı hoşnutlukla karşılamaktadır. Bu, II. Dünya Savaşı nedeniyle Japonya'ya halen düşmanlık besleyen Japonya'nın Asyalı komşuları için söz konusu bile değildir. Komşularının içerlemesinin bir sebebi de, yenin değer kazanmasıdır. Bu yalnızca şiddetli şikâyetlere yol açmakla kalmamış, Japonya'ya olan uzun vadeli borçlarının %30'u yen üzerinden olan Malezya, Endonezya, Filipinler ve hatta Çin'le uzlaşmayı zorlaştırmıştır.

Japonya'nın Almanya'nın Fransa'sına denk düşecek gerçek ve aşağı yukarı eşit bir bölgesel ortağı yoktur. Çin'e belki suçluluk duygusuyla karışık güçlü kültürel çekim vardır. Ama bu çekim siyasi olarak, her iki tarafın da birbirine güvenmemesi ve diğerinin bölgesel liderliğini kabul etmeye hazır olmaması nedeniyle belirsiz niteliktedir. Japonya'nın Polonyası da yoktur. Kendisiyle uzlaşmanın, hatta işbirliğinin gerçekleştiği, çok daha zayıf, fakat jeopolitik olarak önemli bir komşusu bulunmamaktadır. Belki, özellikle olası birleşmeden sonra Kore böyle olabilir. Ama Japonya-Kore ilişkileri yalnızca biçimsel olarak iyidir. Çünkü Korelilerin eski egemenliğe dair anıları ve Japonların kültürel üstünlük duygusu her türlü gerçek toplumsal uzlaşmayı engellemektedir. [29] Son olarak, Japonya'nın Rusya'yla ilişkileri Almanya'nınkinden çok daha uzaktır. Rusya halen, II. Dünya Savaşı'nın bitiminden hemen önce ele geçirdiği güney Kürü Adaları'nı zorla elinde tutmakta, böylece Rus-Japon ilişkilerini dondurmaktadır. Kısacası, Japonya kendi bölgesinde siyasi olarak yalıtılmıştır, Almanya gibi değildir.

Ek olarak Almanya komşularıyla hem ortak demokratik ilkeleri hem de Avrupa'nın genel Hıristiyan mirasını paylaşmaktadır. Kendisine daha büyük bir varlık ve dava, yani Avrupa ile özdeşleştirmeyi ve yüceltmeyi istemektedir. Oysa ortada bununla karşılaştırılabilecek "Asya" yoktur.

Gerçekten de Japonya'nın dar bakış açılı geçmişi ve hatta mevcut demokratik sistemi, son yıllarda demokrasi çeşitli Asya ülkelerinde ortaya çıkmış olsa da, Japonya'yı bölgenin geri kalanından ayırma eğilimindedir. Birçok Asyalı, Japonya'yı ulusal olarak bencil, aynı zamanda Batı taklitçisi ve Batı'nın insan hakları ve bireyciliğin önemi konusundaki görüşlerini sorgulama konusunda kendilerine katılmakta gönülsüz bulmaktadır. Böylece Batı ara sıra Japonya'nın ne derece Batılı olduğunu merak etse de, birçok Asyalı Japonya'yı gerçek Asyalı olarak algılamamaktadır.

Aslında, Asya'da olsa da Japonya tam anlamıyla Asyalı değildir. Bu durum jeostratejik seçeneklerini büyük ölçüde sınırlamaktadır. Gerçek bölgesel seçenek, Çin'i gölgede bırakan, -artık Japonya'nın egemenliği temelinde değil de yayılmacı olmayan Japonya liderliğinde bölgesel işbirliği- bölgesel önder Japonya seçeneği, sağlam tarihi, siyasi ve kültürel nedenlerle gerçekleştirilebilir görünmemektedir. Daha da ötesi Japonya, Amerikan askeri korumasına ve Amerika'nın uluslararası kefilliğine bağımlı kalmaktadır. ABD-Japonya Güvenlik Anlaşması'nın feshedilmesi, hatta aşamalı olarak etkisizleştirilmesi halinde bu, Japonya'yı, doğabilecek bölgesel veya küresel karmaşalara karşı hassaslaştıracaktır. O zaman olası seçenekler, ya Çin'in bölgesel önderliğini kabul etmek ya da yoğun -ve yalnızca pahalı olmayıp aynı zamanda çok da tehlikeli olan- askeri yeniden silahlanma programına girişmek olabilir.

Anlaşılabilir nedenlerle, birçok Japon, ülkelerinin konumunu -aynı anda hem yarı küresel güç, hem de güvenlik koruması altında olmasını- anormal bulmaktadırlar. Fakat var olan düzenlemelerin karşısında heyecan verici ve gerçekleştirilebilir seçenekler yoktur. Denebilir ki, özel konular üzerinde Çinli stratejistlerin kaçınılmaz olarak farklı görüşleri olsa da, Çin'in ulusal hedefleri makul berraklıkta ve Çin'in jeopolitik hırslarının bölgesel dürtüsü nispeten öngörülebilir niteliktedir. Japonya'nın jeostratejik görüşü ise bulanık, Japon halkının ruh hali ise daha da belirsizdir.

Çoğu Japon stratejik olarak önemli ve keskin bir rota değişikliğinin tehlikeli olabileceğinin farkındadır. Japonya, halen kendisine öfke duyulan ve Çin'in bölgesel önder olarak yükseldiği bir bölgede bölgesel güç olabilir mi? Şimdi Japonya Çin'in bu rolüne sesini çıkarmamalı mıdır? Japonya, Amerikan desteğini tehlikeye atmadan ve daha fazla bölgesel düşmanlığı kışkırtmadan (tüm boyutlarında) gerçekten kapsamlı küresel bir güç olabilir mi? Ve Amerika her durumda Asya'da kalacak mıdır ve eğer kalacaksa Çin'in büyüyen etkisine tepkisinin Amerika-Japonya bağlantısına şimdiye

dek verilmiş olan önceliğe etkisi nasıl olacaktır? Soğuk Savaş sürecinde, çoğunlukla, bu soruları ortaya atmanın gereği dahi yoktu. Bugün bunlar stratejik olarak dikkat çekici olmakta, Japonya'da giderek daha canlı tartışmalara yol açmaktadırlar.

1950'lerden bu yana Japon dış politikası, savaş sonrası Başbakanı Shigeru Yoshida tarafından ifade edilmiş dört temel ilke tarafından yönlendirilmiştir. Yoshida doktrini, (1) Japonya'nın ana hedefinin ekonomik kalkınma olduğunu, (2) Japonya'nın hafif silahlarla donatılması ve uluslararası çatışmalara karışmaması gerektiğini, (3) Japonya'nın Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasal liderliğini izlemesi ve askeri korumasını kabul etmesi gerektiğini ve (4) Japonya diplomasisinin ideolojik olmamasını ve uluslararası işbirliğine ' odaklanması gerektiğini kabul ediyordu. Ne var ki birçok Japon, Japonya'nın Soğuk Savaş'a karışmasından huzursuzluk duydukları için, bir yandan da yarı tarafsızlık yerleştiriliyordu. Gerçekten de 1981 yılında Dışişleri Bakanı Masayoshi Ito, ABD-Japonya ilişkilerini tanımlamakta "ittifak" (domei) teriminin kullanılmasına izin verdiği gerekçesiyle istifaya zorlanıyordu.

Bunların tümü artık geçmişte kalmıştır. O zamanlar Japonya kendini toparlıyordu, Çin kendini dünyadan soyutlamıştı ve Avrupa kutuplaşmıştı. Buna karşın, Japonya'nın siyasi seçkinler sınıfı, artık, ekonomik olarak dünyada varlığını gösteren zengin Japonya'nın, uluslararası öfkeyi kışkırtmaksızın, zenginleşmeyi temel milli hedef haline getiremeyeceğini hissetmektedir. Dahası, ekonomik olarak güçlü, özellikle Amerika'yla rekabet eden Japonya, aynı zamanda her türlü uluslararası sorumluluktan kaçınırken sadece Amerikan dış politikasının uzantısı olamaz. Siyasi olarak daha etkili (örneğin BM Güvenlik Konseyi'ne sürekli katılım) özellikle küresel tanınma isteyen Japonya, dünya barışını etkileyen, kritik güvenlik ve jeopolitik meselelerinde tavır takınmaktan kaçınamaz.

Bunların sonucunda, son yıllarda, bir dizi Japon kamu ve özel kuruluşunun hazırladığı özel araştırmalara ve raporlara, gereksiz sayıda, Soğuk Savaş sonrasında Japonya için yeni misyonlar öne süren tanınmış politikacı ve profesörlerin tartışmalı kitaplarına tanık oldu. [30] Bunların çoğu Amerikan-Japon güvenlik ittifakının sürekliliği ve arzu edilirliğine dair spekülasyonlarla ilgiliydi. Özellikle Çin'e yönelik daha etkin Japon diplomasisini veya bölgede Japon ordusunun daha etkin rolünü savundular. Eğer Amerika-Japonya bağlantısı hakkında ulusal diyalog temelinde hüküm

vermek gerekseydi, 90'ların ortalarında iki ülke arasındaki ilişkilerin bunalım aşamasına girdiği sonucuna varmak doğru olurdu.

Ancak kamu politikası düzeyinde ciddi biçimde tartışılan öneriler genelde nispeten dengeli, ölçülü ve ılımlı olmuştur. (ABD karşıtı tonla karışık) katı pasifizim, (anayasanın yeniden gözden geçirilmesini gerektiren ve muhtemelen Amerika'dan ve bölgeden gelecek tepkiye meydan okuyan) tek yanlı ve büyük bir silahlanma gibi aşırı görüşler az sayıda taraftar buldu. Pasifizmin kamusal çekiciliği son yıllarda zayıfladı. Tek yanlılık ve militarizm de, bazı parlak sözcüleri olmasına karşın fazla kamu desteği kazanmayı başaramadı. Genelde kamu ve elbette iş dünyasının etkili seçkinleri de hiçbirinin gerçek politik seçenek olmadığını ve gerçekte yalnızca Japonya'nın refahını tehlikeye atacağını içten içe hissetmektedir.

Politik olarak egemen olan kamu tartışmaları, öncelikle Japonya'nın temel uluslararası konumuna ve ikincil olarak jeopolitik önceliklere verilecek öneme dair farklılıklarla ilgiliydi. Geniş anlamda üç büyük yönelim ve belki de küçük bir dördüncüsü aşağıdaki gibi belirlenebilir ve adlandırılabilir: yüzsüz "Önce Amerikacılar", küresel tüccarlar, etkinlik yanlısı gerçekçiler ve uluslararası hayalperestler. Ancak, son tahlilde, bu dördü de daha genel bir hedefi paylaşmakta ve aynı temel kaygıyı taşımaktadır: Asya'yla düşmanlıktan kaçınarak ve Amerika'nın sunduğu güvenliği vaktinden önce tehlikeye atmadan Japonya'ya küresel tanınmayı kazandırmak için Amerika Birleşik Devletleri'yle özel ilişkiden yararlanmak.

İlk yönelimin çıkış noktası, var olan (ve itiraf etmek gerekir ki asimetrik) Amerika-Japonya ilişkisinin sürdürülmesinin Japon jeostratejisinin temeli olarak kalması gerektiği önkoşuludur. Birçok Japon gibi bu görüşün taraftarları da Japonya için daha geniş uluslararası tanınma ve ittifakta daha fazla eşitlik arzu etmektedir. Ama temel inanç noktaları, Başbakan Kiichi Miyazawa'nın Ocak 1993'te ortaya koyduğu gibi *"XXI. yüzyıla doğru giden dünyanın görünümü büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri'yle Japonya'nın... Ortak bir vizyonla işbirliği içinde önderlik yapıp yapamayacaklarına bağlı olacaktır."* Bu bakış açısı uluslararasıcı siyasi seçkinler ve yaklaşık yirmi yıldır gücü elinde bulunduran dış politika kurumunda egemen oldu. Çin'in bölgesel rolü ve Amerika'nın Kore'deki mevcudiyeti gibi ana jeostratejik konularda bu önderlik Amerika Birleşik Devletleri'ne destek oldu. Ama Amerika'nın Çin'e karşı tavır*alma eğilimine engel olma rolünü de kendisine biçmektedir. Gerçekte bu grup

bile daha sıkı Japonya-Çin ilişkilerine duyulan gereksinimi vurgulamaya giderek daha eğilimli olmuş, bu ilişkileri önem sırasında Amerika'yla bağların hemen altına oturtmuştur.

İkinci yönelim Japonya'nın politikasının Amerika'nınkiyle özdeşleştirilmesinin doğruluğunu tartışmaz. Ama Japonya'nın çıkarlarına, her şeyden önce Japonya'nın ekonomik güç olduğunun açıkça tanınması ve kabul ettirilmesi yoluyla hizmet edileceğini savunmaktadır. Bu genellikle MITI (Ministry oflntemational Trade and Industry-Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı)'nın geleneksel olarak nüfuz sahibi bürokrasisiyle ve ülkenin ticaret ve ihracat önderlerinin görüşü olarak bilinir. Bu görüşe göre Japonya'nın nispi silahsızlandırılması korunmaya değer bir niteliktir. Amerika, ülkenin güvenliğini güvence altına alırken Japonya, küresel konumunu yükselten küresel ekonomik ilişkilere girme politikasını izlemekte serbesttir.

İdeal bir dünyada ikinci yönelim en azından fiilen tarafsızlık politikasını yeğleme eğiliminde olacak, Amerika Çin'in bölgesel gücünü devre dışı bırakacak, böylece Tayvan'ı ve Güney Kore'yi koruyacak, böylece de Japonya'yı anakarayla ve Güneydoğu Asya'yla daha yakın ekonomik ilişki geliştirmekte özgür kılacaktı. Ancak, var olan siyasi gerçekler göz önüne alındığında, küresel ticaretçiler Amerika-Japonya ittifakını (halen ülke GSMH'sinin %1'ini geçmeyen) Japon Silahlı Kuvvetleri'nin görece alçakgönüllü bütçe giderleri de dâhil olmak üzere, gerekli bir anlaşma olarak kabul etmektedirler. Ama ittifaka bölgesel olarak önemli bir içerik katmaya hevesli değildirler.

Üçüncü grup, etkinlik yanlısı gerçekçiler, yeni tip siyasetçi ve jeopolitik düşünür olma eğilimindedirler. Bunlar Japonya'nın, zengin ve başarılı demokrasi ile Soğuk Savaş sonrası dünyada gerçek bir farklılık yaratmaya hem fırsatı hem de zorunluluğu olduğuna inanmaktadırlar. Bunu yaparak, tarihte dünyanın gerçek büyük uluslarından biri olan Japonya'nın olağanüstü bir ekonomik güç olarak hak ettiği küresel tanınmayı da elde edebilir. Böyle daha kuvvetli bir Japon tavrının ortaya çıkışının ilk sinyalleri 80'lerde Başbakan Yasuhiro Nakasone tarafından verilmişti. Ama bu bakış açısının, belki de en iyi bilinen izahatı, 1994'te yayınlanan ve "Blueprint for a New Japan: The Rethinking of a Nation" (Yeni Bir Japonya İçin Ayrıntılı Tasarı: Bir Ulusu Yeniden Düşünmek) adı verilen tartışmalı Ozawa Komitesi raporunda yer almıştı.

Komitenin başkandan sonraki adamı ve hızla yükselen merkeziyetçi siyasi önder Ichiro Ozawa'nın yukarıda anılan raporu hem ülkenin hiyerarşik siyasi kültürünün demokratikleşmesini, hem de Japonya'nın uluslararası konumunun yeniden düşünülmesini savunuyordu. Japonya'yı "normal bir ülke" olmaya çağıran rapor, Amerika-Japonya güvenlik bağlantısının sürdürülmesini tavsiye ediyor, ama aynı zamanda Japonya'nın küresel politikalarda etkin olarak yer alıp, özellikle de uluslararası barışı koruma çabalarında liderliği ele alarak uluslararası pasifliğini terk etmesi gerektiğini de tavsiye ediyordu. Bu noktada rapor Japon Silahlı Kuvvetleri'nin yurtdışına gönderilmesine ilişkin sınırlamaların kaldırılmasını tavsiye ediyordu.

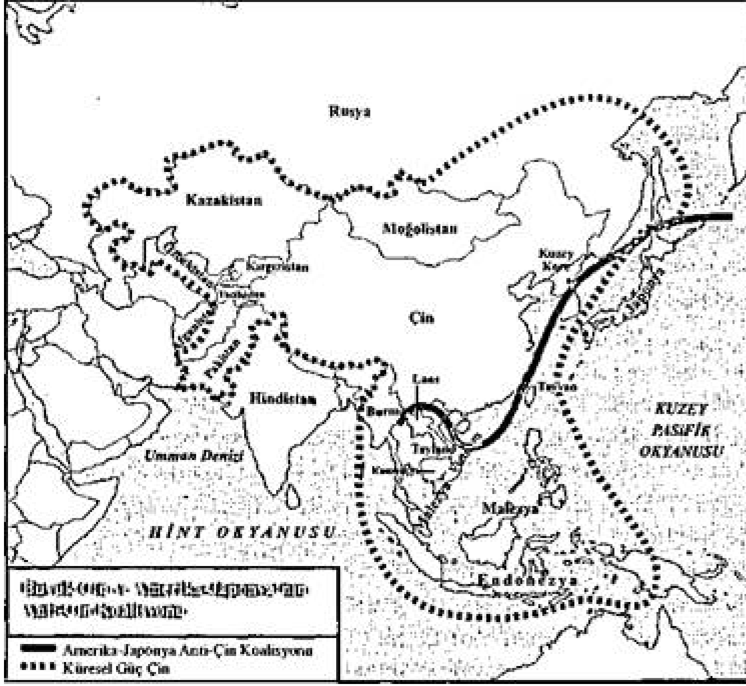
Dile getirilmeyen, ancak "normal bir ülke" vurgusuyla ima edilen bir husus da, Amerika'nın güvenlik örtüsünden daha önemli bir jeopolitik özgürlük fikriydi. Bu bakış açısının savunucuları küresel öneme sahip konularda Japonya'nın otomatik olarak Amerika'nın önderliğini izlemek yerine Asya adına konuşmakta tereddüt etmemesi gerektiğini söylemek eğilimindeydiler. Ancak Çin'in artan bölgesel rolü veya Kore'nin geleceği gibi hassas konularda daha geleneksel meslektaşlarından farksız biçimde belirsiz kaldılar. Böylece halen güçlü olan bölgesel güvenlikle ilgili her iki mevzuyu da Amerika'nın sorumluluğuna bırakma eğilimine katılıp, Japonya'nın Amerikan tutkularına karşı yumuşatıcı bir rol oynaması gerektiğini savundular.

90'ların ikinci yarısında bu etkinlik yanlısı gerçekçi yönelim kamu düşüncesinde egemen olmaya ve Japon dış politikasının belirlenmesini etkilemeye başladı. 1996 yılının ilk altı ayında her ne kadar her zaman dikkatli olan Japon Dışişleri Bakanlığı Japonca deyimi daha belirsiz (ve Amerika için olasılıkla daha az sert olan) "etkinlik yanlısı diplomasi" olarak çevirmeyi tercih ettiyse de, Japon hükümeti Japonya'nın "bağımsız diplomasisinden" (jishu gaiko) söz etmeye başladı.

Dördüncü yönelim olan uluslararası hayalperestler, diğer üçünden daha az etkili olmasına karşılık, zaman zaman Japon bakış açısına daha idealist konuşma biçimlerini sokmaya yaramaktadır. Halk önünde, Sony'den Akio Morita gibi, ahlaki olarak arzu edilen küresel hedeflere coşkun bağlılığın Japonya için önemini kişisel olarak gösteren, göze çarpan bireylerle anılmak eğilimindedir. Sıkça "yeni bir küresel düzen" fikrini dile getiren hayalperestler, Japonya'ya -tam da jeopolitik sorumlulukların yükünü

taşımadığından- dünya topluluğu için gerçekten insancıl bir gündemin geliştirilmesinde küresel önder olması çağrısında bulunmaktadır.

Dört yönelimin tümü de bölgesel olarak önemli bir hususta hemfikirdir: Çok yönlü Asya-Pasifik işbirliğinin artması Japonya'nın çıkarınadır. Böyle bir işbirliği zamanla üç olumlu etkide bulunabilir: Çin'i işbirliğine dâhil etmeye (ve aynı zamanda kurnazca sınırlamaya), aşama aşama önderliğini zayıflatsa da Amerika'yı Asya'da tutmaya ve Japon karşıtı öfkeyi yatıştırıp Japonya'nın nüfuzunu artırmaya yardımcı olabilir. Her ne kadar bir Japon nüfuz çemberi yaratması muhtemel değilse de, Japonya'ya özellikle Çin'in büyüyen gücünden huzursuzluk duyan açık deniz ülkelerinde bir derece bölgesel saygı kazandırabilir. Aynca dört bakış açısında da Çin'in dikkatli bir biçimde dostluğunu kazanmaya çalışmak, Amerikan yönetiminin Çin'i doğrudan sınırlamasına yönelik her türlü çabasından daha tercih edilir niteliktedir. Gerçekten de Amerikan yönetiminin Çin'i sınırlamaya yönelik bir stratejisi ve hatta Japonya ve Amerika tarafından desteklenen ve ada devletleri olan Tayvan, Filipinler, Brunay ve Endonezya'yla sınırlı, gayri resmi dengeleyici bir koalisyon düşüncesi bile Japon dış politika kurumlarına hiç cazip gelmedi. Japonların bakış açısıyla bu tür bir çaba hem Japonya ve Kore'de sınırsız ve büyük Amerikan askeri mevcudiyetini gerekli kılacak, hem de, -Çin ve Amerika-Japonya bölgesel çıkarlarında kışkırtıcı jeopolitik kesişme yaratarak (Haritaya bakınız)- olasılıkla Çin'le çatışma kehanetini haklı çıkaracaktır. [31] Sonuç Japonya'nın bir evrimle özgürleşmesinin engellenmesi ve Uzakdoğu'nun ekonomik refahının tehlikeye atılmasıydı.

Aynı nedenle, tersini, yani Japonya'yla Çin arasında büyük bir uzlaşmayı da isteyen azdır. İttifakların böylesi klasik bir tersine çevrilmesi düzeni çok daha fazla bozar: Amerika bölgeden çekilir, hemen ardından Tayvan ve Kore Çin'e bağımlı hale gelirdi, Japonya da Çin'in insafına bırakılır. Bu belki birkaç aşırılık yanlısı dışında kimseye çekici gelen bir ihtimal değildir. Rusya jeopolitik olarak marjinalleşmişken ve tarihi olarak hor görülürken, Amerika'yla bağlantının Japonya'nın ana yaşam bağı olduğuna dair temel anlaşmanın alternatifi yoktur. Bu bağ olmaksızın, Japonya ne kendisine düzenli petrol tedarikini sağlayabilir ne de kendisini Çin (ve belki de yakında Kore) nükleer bombalarından koruyabilir.

Tek gerçek politika konusu, Amerika bağlantısını, Japon çıkarlarını geliştirmek amacıyla nasıl kullanmak gerektiğidir.

Bu doğrultuda Japonlar, bakış açısının daha özel Uzakdoğu'dan daha geniş Asya-Pasifik formülüne genişletilmesi de dâhil, Amerikan-Japon askeri işbirliğini geliştirmeye yönelik Amerikan isteklerine rıza gösterdiler. Buna uygun olarak, 1996 başlarında Japonya-ABD savunma çerçevesinin gözden geçirilişinde Japon hükümeti, Japonya Savunma Kuvvetleri'nin olası kullanımına yaptığı göndermeyi "Uzakdoğu acil durumları"ndan "Japonya'ya komşu bölgelerdeki acil durumlar"a genişletti. Japonya'nın Amerika'yı bu konuda rahatlatma isteği aynı zamanda Amerika'nın Asya'da uzun vadeli kalma gücü hakkında sızan kuşkular ile Çin'in yükselişinin -ve Amerika'nın görünürde bu konudaki kaygısının-

doğurduğu endişelerin gelecekte Japonya'ya kabul edilemez bir seçimi dayatabileceği olasılığı tarafından yönlendirildi: Amerika ile beraber Çin'e karşı durmak ya da Amerika olmaksızın Çin'le ittifak yapmak.

Japonya için bu temel ikilem tarihsel bir zorunluluğu da içerir: Egemen bölgesel güç olmak gerçekleşebilir bir hedef olmadığından ve bölgesel bir temel olmaksızın gerçekten kapsamlı bir küresel güç olmayı başarmak gerçekçi olmayacağından, Japonya'nın küresel önder statüsünü elde etmesi için en iyi yol dünya çapında barışı koruması ve ekonomik gelişmedir. Amerika-Japonya askeri ittifakından yararlanarak -ama bu ittifakın Çin karşıtı koalisyona dönüşmesine izin vermeksizin- Uzakdoğu'nun istikrarını garantiye alan Japonya, gerçekten uluslararası ve etkili kurumsallaşmış işbirliğini geliştiren güç olarak kendisine, özel ve etkili küresel misyon yaratabilir. Japonya böylece Kanada'nın daha güçlü ve küresel olarak etkili eşiti olabilir: Zenginliğini ve gücünü yapıcı biçimde kullandığı için saygı duyulan, ne korkulan, ne de öfke duyulan bir devlet.

AMERİKA'NIN JEOSTRATEJİK UYUMU

Amerika politikasının görevi, Japonya'nın bu tür bir seçimi takip etmesi ve Çin'in bölgesel önderliğe yükselmesinin Doğu Asya güçlerinin istikrarlı üçayaklı dengesini engellememesini garantiye almak olmalıdır. Hem Japonya hem de Çin'i yönlendirmek ve Amerika'yı da içeren istikrarlı üç yönlü etkileşimi ayakta tutmak önemli ölçüde Amerika'nın diplomatik becerisini ve siyasi hayal gücünü gerektirecektir. Geçmişte kalan, Japonya'nın ekonomik yükselişinin tehdit oluşturduğu saplantısından kurtulmak ve Çin'in siyasal gücünden korkmaktan vazgeçmek, dikkatli stratejik hesaplar üzerine oturması gereken politikaya soğukkanlı gerçekçiliği aşılamaya yardım edecektir: Japon enerjisinin uluslararası doğrultuya ve Çin 'in gücünü bölgesel uyuma nasıl yönlendirileceği.

Amerika sadece bu şekilde, Avrasya'nın doğu anakarasında, Avrasya'nın batı anakarasında Avrupa'nın rolünün uygun eşdeğerini, yani ortak çıkarlar temelinde bölgesel güç yapısını oluşturabilir. Ne var ki Avrupa'nın tersine doğu anakarada demokratik bir direnek noktası yakın bir gelecekte ortaya çıkmayacaktır. Bunun yerine, Uzakdoğu'da Japonya'yla yeniden yönlendirilmiş ittifak, bölgede egemen Çin'le Amerika'nın uyumunun temeli de olmalıdır.

Amerika için, bu bölümün önceki iki kısmında yer alan çözümlemelerden önemli jeostratejik sonuçlar çıkmaktadır:

Çin’in geleceğin küresel gücü olduğu şeklindeki egemen görüş Çin hakkında paranoyayı arttırmakta ve Çin’de megalomaniyi teşvik etmektedir. Uzun zamandır geleceğin küresel gücü olması beklenen, saldırgan ve rakip Çin’e karşı duyulan korku en iyi ihtimalle erken doğmuştur; en kötü ihtimalle ise kendini gerçekleştiren kehanetler olabilir. Buradan çıkan sonuç, Çin’in küresel güç olmaya yükselişini önlemeye yönelik bir koalisyonu örgütlemenin sonuç getirmeyeceğidir. Bu yalnızca, bölgesel olarak etkili Çin’in düşman olmasını garanti eder. Bu yöndeki gayretler, Japonların çoğu böyle bir koalisyona karşı çıkacakları için Amerika-Japonya ilişkisinde de gerginliğe yol açar. Bu doğrultuda Amerika, Japonya’ya Asya-Pasifık bölgesinde daha büyük savunma sorumlulukları alması için baskı yapmaktan kaçınmalıdır. Bu etkiye yönelik çabalar Japonya’yla Çin arasında istikrarlı bir ilişkinin oluşumunu engelleyecek, bu esnada Japonya’yı bölgede daha da yalıtacaktır.

Ama tam da Çin gerçekte yakın zamanda küresel bir güç olarak ortaya çıkmayacağı için (ve tam da bu nedenden dolayı Çin’in bölgesel olarak sınırlanmasına yönelik bir politika izlemek akılsızca olacağı için) Çin’e önemli bir küresel oyuncu gibi davranmak arzu edilirdir. Çin’i daha geniş uluslararası işbirliğine çekmek ve çok arzuladığı statüyü vermek, ulusal hırslarının keskin uçlarını törpüleyebilir. Bu yönde önemli bir adım Çin’i, özellikle Rusya’nın da davet edildiği, G-7 (Group of Seven) olarak bilinen, dünyanın önde gelen ülkelerinin yıllık zirvesine dâhil etmektir.

Öyle görünmesine rağmen, Çin’in gerçekte büyük stratejik seçenekleri yoktur. Çin’in süregelen ekonomik başarısı ağırlıklı olarak Batı sermayesi ile teknolojisinin akışına ve yabancı pazarlara girişine bağlıdır. Bu da Çin’in seçeneklerini ciddi biçimde sınırlandırmaktadır. İstikrarsız ve fakirleşmiş Rusya’yla yapılacak bir ittifak Çin’in ekonomik ya da jeopolitik beklentilerini yükseltemeyecektir (ve Rusya için bu Çin’e bağımlı olmak demek olur). Böylece hem Çin hem de Rusya için taktiksel olarak kafalarında bu fikri evirip çevirmek cazip olsa bile, bu gerçekleştirilebilecek bir seçenek olmamaktadır. Çin için, İran ve Pakistan’a yapılan yardımın hâlihazırda bölgesel ve jeopolitik önemi daha fazladır. Ama bu da ciddi bir küresel güç statüsü arayışı için çıkış noktasını sağlamamaktadır. Hegemonya karşıtı bir koalisyon, ancak ve ancak, eğer Çin ulusal ya da bölgesel emellerinin önüne (Japonya’nın desteğiyle) Amerika Birleşik Devletleri’nin set çektiğini hissederse son çare seçeneği

olabilir. Fakat bu, fakirlerin ve muhtemelen hep beraber fakir kalmaya devam edeceklerin koalisyonu olur.

Belirleyici bölgesel güç olarak Büyük Çin ortaya çıkmaktadır. Bu niteliğiyle, bölgeyi istikrarsızlaştıracak biçimde kendisini komşularına dayatmayı deneyebilir veya eski Çin imparatorluk tarihine uygun davranıp, etkisini daha dolaylı olarak uygulamakla tatmin olabilir. Hegemonyacı nüfuz çemberinin mi, yoksa daha belirsiz bir saygı alanının mı ortaya çıkacağı, kısmen Çin rejiminin ne ölçüde acımasız ve otoriter kalacağına, kısmen de özellikle Amerika ve Japonya olmak üzere önemli dış oyuncuların Büyük Çin'in ortaya çıkışına ne türlü tepki göstereceklerine bağlıdır. Basit bir yatıştırma politikası Çin'i daha iddialı davranmaya cesaretlendirebilir. Ama böyle bir Çin'in ortaya çıkmasını engelleme politikası da muhtemelen benzer bir sonuç doğurur. Bazı hususlarda ihtiyatlı uyum ve bazılarında dikkatlice sınır koymak, iki aşırılıktan da kaçınmayı mümkün kılar.

Her durumda, Avrasya'nın bazı bölgelerinde Büyük Çin, Amerika'nın istikrarlı, ama siyasi olarak çoğulcu Avrasya'ya dair büyük jeostratejik çıkarlarıyla bağdaşan jeopolitik nüfuz uygulayabilir. Örneğin Çin'in Orta Asya'ya giderek artan ilgisi, kaçınılmaz olarak, Rusya'nın bölgede Moskova kontrolünde yeniden siyasi bütünleşme sağlama arayışındaki eylem özgürlüğünü sınırlandırmaktadır. Bu bağlantı ve Basra Körfezi göz önüne alındığında, Çin'in büyüyen enerji gereksinimi, petrol üreten bölgelere ulaşım ve bu bölgelerde siyasi istikrarın devamlılığı konusunda Amerika'yla ortak çıkarlar dayatmaktadır. Buna paralel olarak, Çin'in Pakistan'a verdiği destek, Hindistan'ın Pakistan'ı kendine tabi hale getirme hırslarını sınırlamakta, Afganistan ve Orta Asya'yla ilgili olarak Rusya'yla işbirliği yapma eğilimlerini dengelemektedir. Son olarak, Doğu Sibirya'nın gelişimine Japonya ve Çin'in katılımları da benzer biçimde bölgesel istikrarın geliştirilmesine yardım edebilir. Bu ortak çıkarlar stratejik diyaloglar sürdürülerek dikkatle incelenmelidir. [32]

Çin'in hırslarının, hele ki bu hırslar tarihten bilinen güçlü askeri taktiklerle uygulanırsa, Amerika'nın (ve Japonya'nın) çıkarlarıyla çatışabileceği alanlar da vardır. Buralar özellikle Güneydoğu Asya, Tayvan ve Kore'dir.

Güneydoğu Asya potansiyel olarak aşırı zengin, coğrafi olarak çok yayılmış ve güçlü Çin'in bile bağımlı kılamayacağı kadar büyüktür. Ama aynı zamanda aşırı zayıf ve en azından Çin'in nüfuz çemberi olmamak için

siyasi açıdan fazla parçalanmıştır. Çin'in tüm bölge ülkelerindeki mali ve ekonomik mevcudiyeti ile artırılan bölgesel nüfuzu, gücü arttıkça büyüyecektir. Pek çok şey Çin'in bu gücü nasıl kullanacağına bağlıdır. Ama Amerika'nın buna doğrudan karşı çıkmasının ya da Güney Çin Denizi tartışması gibi konulara karışmasının, kendisine özel olarak faydası olup olmayacağı belirsizdir. Çinlilerin, eşitliğin olmadığı ilişkileri (ya da tebaa ilişkilerini) kurnazlıkla idare etmede dikkate değer deneyimleri vardır. Bölgede Çin emperyalizmi korkularını önlemek için, Çin'in kendi kendisini dizginlemesi mutlaka Çin'in çıkarına olacaktır. Bu korku bölgesel Çin karşıtı bir koalisyon yaratabilir (ve bunun açık belirtileri, şimdiden, doğmakta olan Endonezya-Avustralya askeri işbirliğinde mevcuttur). Böyle bir koalisyon büyük ihtimalle Birleşik Devletler, Japonya ve Avustralya'dan destek isteyecektir.

Büyük Çin, özellikle Hong-Kong'u sindirdikten sonra, büyük ihtimalle, daha aktif olarak Tayvan'ın anakarayla birleşmesini gerçekleştirmek isteyecektir. Çin'in Tayvan'ın süresiz ayrılığını hiçbir zaman kabul etmemiş olduğu gerçeğinin farkında olmak önemlidir. Bundan dolayı, bir noktada, bu mevzu Amerika-Çin çatışmasını doğurabilir. Bunun sonuçları ilişkili olan herkes için çok zararlı olabilir: Çin'in ekonomik beklentileri başarısızlıkla sonuçlanır, Amerika'nın Japonya'yla ilişkileri ciddi biçimde gerginleşir ve Doğu Avrasya'da istikrarlı güç dengesi yaratma yönündeki Amerikan çabaları raydan çıkar.

Bu yüzden, bu konuda elden geldiğince karşılıklı olarak açık olmak ve bunu sürdürmek esas öneme sahiptir. Yakın gelecekte bile, Çin Tayvan'ı etkili biçimde baskı altında tutmak için gerekli araçlardan büyük olasılıkla yoksun olacaktır. Pekin, Tayvan'ın askeri güçle zorla yeniden bütünleştirilmesi girişimi Amerika'nın Uzakdoğu'daki konumu için çok yıkıcı olacağı için, Amerika'nın bunu kabul etmeyeceğini, Tayvan kendisini koruyamazsa, Amerika'nın askeri olarak pasif kalamayacağını anlamalıdır ve buna ikna edilmelidir.

Başka bir deyişle, Amerika, Tayvan'ın Çin'le birleşmemesi uğruna değil, Amerika'nın Asya-Pasifik bölgesindeki jeopolitik çıkarları uğruna müdahale etmek zorunda kalır. Bu önemli bir ayrımdır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Tayvan'ın birleşmemesinden özel bir çıkarı yoktur. Gerçekte resmi duruşu yalnızca tek Çin'in olduğudur ve böyle de kalmalıdır. Fakat Çin'in birleşmeye çalışma şekli Amerika'nın hayati çıkarlarına zarar verebilir ve Çinliler bundan açıkça haberdar olmalıdır.

Tayvan mevzusu, Amerika’ya, Çin’in içişlerine müdahale etme suçlamalarını haklı kılmadan, Çin’le ilişkilerinde insan hakları sorularını gündeme getirmek için meşru bir gerekçe vermektedir. Pekin’e, yeniden birleşmenin, yalnızca, Çin daha zengin ve daha demokratik olduktan sonra gerçekleşeceğini tekrar tekrar yinelemek son derece uygun olur. Yalnızca böyle bir Çin Tayvan’a cazip gelebilir ve de tek ülke-çok sistem ilkesi temelinde federasyon olmaya hazır Büyük Çin içinde asimile edebilir. Her durumda, Tayvan nedeniyle, insan haklarına saygıyı artırmak Çin’in kendi çıkarınadır ve Amerika’nın konuya bu bağlamda ele alması uygundur.

Aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri’nin -Çin’e verdiği sözü tutarak- Tayvan’ın statüsünün uluslararası düzlemde yükseltilmesini dolaylı ya da dolaysız olarak desteklemekten kaçınması gereklidir. 90’larda kimi ABD-Tayvan resmi temasları Amerika Birleşik Devletleri’nin Tayvan’a sessizce ayrı bir devletmiş gibi davranmaya başladığı izlenimini uyandırdı. Çin’in bu konudaki kızgınlığı, tıpkı Tayvan yetkililerinin Tayvan’a uluslararası düzeyde ayrı bir statü tanınma çabalarına kızgınlıkları gibi, doğaldı.

Bu nedenle, Amerika Birleşik Devletleri, Çin-Tayvan ilişkilerini yönlendiren, uzun zamandır kabul edilen kasti anlam belirsizliklerini değiştirme yönündeki Tayvan çabalarından, Tayvan’a aldığı tavrının olumsuz yönde etkileneceğini açıklamaktan çekinmemelidir. Üstelik eğer Çin zenginleşirse ve demokratikleşirse ve Hong-Kong’u içine alması yurttaşlık haklarında gerilemeye yol açmazsa, Amerika’nın olası birleşmenin koşullarıyla ilgili ciddi bir Boğaz-ötesi diyaloğu teşvik etmesi de Çin içinde daha çok demokratikleşme yönünde baskı yaratacak, Amerika Birleşik Devletleri ile Büyük Çin arasında daha geniş perspektifli stratejik uyumu besleyecektir.

Kuzeydoğu Asya’da eksen devlet olan Kore, yeniden Amerika ile Çin’in mücadelesine sebep olabilir. Kore’nin geleceği Amerika-Japonya bağlantısına da direkt etki yapacaktır. Kore bölünmüş kaldıkça ve istikrarsız Kuzey ile giderek zenginleşen Güney arasında savaşa karşı potansiyel olarak hassas olduğu sürece, Amerikan güçleri yarımadada kalmak zorunda olacaktır. ABD’nin herhangi bir biçimde tek yanlı çekilişi savaşa yol açmakla kalmayacak, büyük olasılıkla Japonya’daki Amerikan askeri varlığının sonunun da sinyallerini verecektir. Amerikalıların Güney Kore’yi terk etmelerinden sonra, Japonların kendi topraklarında devam eden ABD konuşlanmasına güvenmeye devam edeceklerini düşünmek güçtür.

Japonya'nın hızla yeniden silahlanması en büyük olasılık olacaktır. Bu da tüm bölgeyi geniş çaplı istikrarsızlaştıracak sonuçlar yaratacaktır.

Ancak Kore'nin yeniden birleşmesi muhtemelen ciddi jeopolitik ikilemler yaratacaktır. Çinliler Amerikan kuvvetlerinin birleşik Kore'de kalmalarını, kaçınılmaz olarak Çin'e yönelmiş olarak görecektir. Gerçekten de, Çinlilerin birleşmeyi bu koşullarda kabul edecekleri kuşkuludur. Eğer bu yeniden birleşme kademe kademe, yani yumuşak inişle gerçekleşirse, Çin buna siyasi olarak engel olacak, Kuzey Kore de yeniden birleşmeye karşı çıkan unsurları destekleyecektir. Eğer bu yeniden birleşme şiddet yoluyla, Kuzey Kore'nin "ani inişiyle" gerçekleşirse, Çin'in askeri müdahalesi bile engellenemez. Çin'in bakış açısıyla, birleşmiş Kore, yalnızca (sıçrama tahtası Japonya olan) Amerikan gücünün direkt uzantısı değilse kabul edilebilir.

Ancak topraklarında ABD askeri olmayan birleşmiş Kore büyük olasılıkla önce Çin ve Japonya arasında bir tür tarafsızlığa ve sonra da kademeli olarak -kısmen arta kalan fakat halen yoğun Japon karşıtı duyguların yönlendirmesiyle- Çin'in siyasi açıdan daha belirgin nüfuz çemberine veya bir biçimde daha duyarlı saygı alanına kayardı. Konu, Japonya'nın, Amerikan gücünün Asya'daki tek zemini olarak hizmet etmeye hâlâ istekli olup olmadığı şeklinde ortaya çıkardı. En azından bu konu Japon iç politikasında bölünmelere yol açardı. Uzakdoğu'da ABD askeri menzilinde meydana gelecek herhangi bir azalma, istikrarlı Avrasya güç dengesinin sürdürülmesini daha da zorlaştırırdı. Böylece bu etmenler, Kore'de statükonun korunmasındaki Amerikan ve Japon çıkarlarını (farklı nedenlerle de olsa) desteklemektedir. Eğer bu statükonun değiştirilmesi gerekiyorsa, bu çok yavaş aşamalarla, tercihen derinleşen Amerikan-Çin bölgesel uyumu çerçevesinde olmalıdır.

Bu zaman zarfında, Japonya ve Kore'nin barışması olası bir yeniden birleşme için daha istikrarlı bölgesel çerçeveye önemli ölçüde katkıda bulunabilir. Kore'nin yeniden bütünleşmesiyle ortaya çıkabilecek çeşitli uluslararası sonuçlar, Japonya'yla Kore arasındaki gerçek bir uzlaşma tarafından hafifletilir. Bu, söz konusu iki ülke arasında giderek işbirlikçi ve bağlayıcı bir siyasi ilişkiyle sonuçlanabilir. Amerika Birleşik Devletleri de bu barışmanın gelişmesinde temel rolü oynayabilir. Önce Almanya-Fransa, sonra Almanya-Polonya uzlaşmasını geliştirmek için atılan (ortak üniversite programlarından sonunda ortak askeri eğitime kadar uzanan) pek çok özel adım bu duruma da uyarlanabilir. Kapsamlı ve bölgeye istikrar kazandıran

Japonya-Kore işbirliği, Uzakdoğu'da Kore'nin birleşmesinden sonra da sürecek Amerikan mevcudiyetini sağlar.

Japonya'yla yakın siyasi ilişkinin Amerika'nın küresel jeostratejik çıkarlarına uygun olduğunu söylemeye gerek bile yoktur. Ancak Japonya'nın Amerika'nın tebaası, rakibi ya da ortağı olması, Amerikalılarla Japonların, ülkelerin hangi ortak uluslararası amaçları izlemeleri gerektiğini tanımlama ve ABD'nin Uzakdoğu'daki jeostratejik misyonuyla Japonya'nın küresel rol emellerini ayıran çizgiyi netlikle belirleme kabiliyetlerine bağlıdır. Japonya'nın dış politikasına ilişkin yurtiçindeki tartışmalara rağmen, Japonya için, Amerika'yla ilişki halen, kendi uluslararası yön duygusunun işaret feneri olmaktadır. Yeniden silahlanmaya ya da Çin'le farklı bir uzlaşmaya doğru yalpalayan, yönünü kaybetmiş Japonya, Asya-Pasifik bölgesinde Amerika'nın rolünün sonunu ilan eder, Amerika, Japonya ve Çin'i içine alan bölgesel olarak istikrarlı ilişki üçgeninin ortaya çıkışını devre dışı bırakır. Bu da Avrasya'nın bütününde Amerikan yönetiminde siyasi dengenin oluşturulmasını olanaksız kılar.

Kısacası, yönünü şaşırmış Japonya, çaresizce, ama tehlikeli biçimde kıvranan, karaya vurmuş bir balinaya benzer. Asya'yı istikrarsızlaştırabilir. Ancak gereksinim duyulan Amerika, Japonya ve Çin arasındaki dengeye gerçekleştirilebilir bir seçenek yaratamaz. Amerika, ancak Japonya'yla daha sıkı bir ittifak kurarsa Çin'in bölgesel emellerini yumuşatabilir ve keyfi çıkışlarını sınırlandırabilir. Amerika'nın gücünü, Çin'in bölgesel, Japonya'nın uluslararası önderliğini içeren karmaşık üç-yollu uzlaşma, bu temelde kurulabilir.

Bundan çıkan sonuç, yakın gelecekte Japonya'daki (ve Kore'deki süresi uzatılmış) ABD güçlerinin sayısının azaltılmasının arzu edilir olmadığıdır. Ancak, Japonya'nın askeri çabalarının jeopolitik genişliği ve asli büyüklüğündeki belirgin artış da arzu edilir değildir. ABD'nin önemli ölçüde çekilmesi, büyük olasılıkla, altüst edici stratejik yön kaybetme bağlamında, Japonya'yı büyük bir silahlanma programına teşvik ederken, Amerika'nın Japonya'ya önemli bir askeri rol üstlenme yönünde baskı yapması yalnızca bölgesel istikrar beklentilerine zarar verip Büyük Çin'le daha geniş bölgesel uyumu zedeleyebilir, Japonya'yı daha yapıcı uluslararası misyon üstlenmekten saptırabilir ve bu şekilde Avrasya çapında istikrarlı jeopolitik çoğulculuğu güçlendirme gayretlerini güçleştirebilir.

Bundan çıkan başka bir sonuç, -eğer yüzünü Asya'dan dünyaya çevirecekse- Japonya'ya kendi ulusal çıkarına da faydalı olacak, anlamlı bir

dürtü ve özel statü verilmesi gerektiğidir. Önce bölgesel güç olup sonra küresel güç olmayı deneyen Çin'in aksine Japonya, bölgesel güç olma talebinde bulunmaksızın küresel nüfuz kazanabilir. Ama bu da Japonya'nın, siyasi olarak tatmin edici olduğu kadar ekonomik olarak da yararlı olan küresel misyonda Amerika'nın özel ortağı olduğunu hissetmesini daha da önemli kılmaktadır. Bu amaca yönelik olarak, Birleşik Devletler, Amerikan-Japon serbest ticaret anlaşmasını benimsemeyi ve böylece ortak bir Amerikan-Japon ticaret alanı yaratmayı göz önüne alırsa iyi olur. İki ekonomi arasında büyüyen bağlantıları biçimselleştiren böyle bir adım, hem Amerika'nın Uzakdoğu'da sürekli varlığı hem de Japonya'nın yapıcı uluslararası katılımı için gerekli jeopolitik desteği sağlar. [33]

Sonuç olarak, Japonya, Amerika'nın, işbirlikçi ve yaygın küresel işbirliği sisteminin kurulmasında temel ve en önde gelen ortağı olmalıdır. Ancak Çin'in bölgesel önderliğiyle yarışmaya yönelik hiçbir düzenlemede Amerika'nın askeri müttefiki olmamalıdır. Gerçekte Japonya, dünya ilişkilerinin yeni olaylarını ele almada Amerika'nın küresel ortağı olmalıdır. Bölgesel olarak önder Çin, daha geleneksel güç politikaları bölgesi olan Uzakdoğu'da Amerika'nın çapası olmalı; bu şekilde Avrasya'nın doğusunda Büyük Çin, büyüyen Avrupa'nın Avrasya'nın batısında oynadığı rolün karşılığını burada oynayarak Avrasya güçler dengesini güçlendirmeye yardım etmelidir.

BÖLÜM 7: SONUÇ

Amerika Birleşik Devletleri'nin, Avrasya'nın tümü için bütünleşmiş, kapsamlı ve uzun vadeli bir jeostrateji oluşturmasının ve uygulamasının zamanı gelmiştir. Bu gereklilik iki temel gerçekliğin karşılıklı etkileşiminden ortaya çıkmaktadır: Amerika şimdi tek süper güçtür ve Avrasya da yerkürenin merkez arenasıdır. Bundan dolayı, Avrasya kıtasındaki güç dağılımında olanlar, Amerika'nın küresel üstünlüğü ve tarihi mirası için şüphesiz ki önemli olacaktır.

Amerika'nın küresel üstünlüğü, genişliği ve nitelikleri açısından benzersizdir. Amerikan demokratik sisteminin birçok özelliğini yansıtan yeni tarz bir hegemonyadır; çoğulcu, geçirgen ve esnektir. Bir yüzyıldan az bir süre içinde elde edilen bu hegemonyanın birincil jeopolitik ortaya konuşu, küresel güç için yarışan daha önceki tüm yarışçıların çıkış noktası olan Avrasya'da öngörülmemiş rolü ile olmuştur. Amerika şimdi Avrasya'nın başhakemidir. Önemli hiçbir Avrasya sorunu Amerika'nın katılımı olmaksızın ya da Amerika'nın çıkarlarının tersine çözülemez.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrasya satranç tahtasındaki birincil jeostratejik oyuncuları nasıl yönlendirdiği ve birbiriyle uzlaştırdığı, Avrasya'nın önemli jeopolitik eksenlerini nasıl idare ettiği, küresel üstünlüğünün süresi ve istikrarı için hayati önemde olacaktır. Fransa ve Almanya, Avrupa'daki ana oyuncular olmaya devam edecektir. Amerika'nın temel hedefi, Avrasya'nın batı çevresindeki demokratik direnek noktasının sağlamlaştırılması ve genişletilmesi olmalıdır. Avrasya'nın Uzakdoğu'sunda Çin muhtemelen giderek önem kazanacaktır. Amerika, Amerika-Çin jeostratejik uzlaşmasını başarıyla geliştiremediği sürece, Asya anakarasında siyasi anlamda ayağını basacak sağlam yeri olmayacaktır. Genişleyen Avrupa ve bölgede yükselen Çin arasında kalan alanda bulunan Avrasya'nın merkezi, en azından Rusya emperyalizm sonrası kendini tanımlamasıyla ilgili iç mücadelesini çözene dek, jeopolitik kara delik olarak kalacaktır. Öte yandan Rusya'nın güneyindeki bölgeyi kapsayan Avrasya Balkanları etnik çatışma ve büyük güç rekabetinin kaynama kazanı olmaya aday bir tehdit unsurudur.

Bu bağlamda, bir süre daha, en azından bir nesil daha, hiçbir gücün Amerika'nın dünyanın birinci gücü olma konumuyla tek başına rekabet etmesi olası değildir. Hiçbir ulus- devletin, gücün, toplamda küresel siyasi etkiyi üreten dört boyutunda (askeri, ekonomik, teknolojik ve kültürel)

Amerika’ya denk olması olası değildir. Amerika’nın kasıtlı ya da isteğiyle vazgeçmesinin dışında, küresel liderliğinin görünür gelecekteki tek gerçek alternatifi uluslararası anarşidir. Bu açıdan, Başkan Clinton’un dediği gibi, Amerika’nın dünyanın “vazgeçilmez ulusu” olduğunu iddia etmek doğrudur.

Bu noktada hem vazgeçilemezlik gerçeğini hem de küresel anarşi potansiyelinin güncelliğini vurgulamak önemlidir. Olgunlaşmamış jeopolitik istikrarın temeli olan mevcut ulus- devlet çerçevesinin parçalanması halinde, nüfus patlamasının, yoksulluktan kaynaklanan göçün, radikalleştiren kentleşmenin, etnik ve dinsel düşmanlıkların ve kitle imha silahlarının çoğalmasının yıkıcı sonuçları baş edilemez hale gelir. Amerika’nın sürekli ve yönlendirici katılımı olmazsa, küresel karmaşanın kuvvetleri çok geçmeden dünya sahnesini belirleyebilir. Böyle bir parçalanma ihtimali yalnızca bugünün Avrasya’sının değil, daha genelde, dünyanın jeopolitik gerilimlerin doğasında da vardır.

Bunların sonucunda, küresel istikrara yönelik risklerin insanlığın koşullarındaki daha genel bir düşüş beklentisiyle daha da artması olasıdır. Özellikle dünyanın daha yoksul ülkelerinde, nüfus patlaması ve aynı zamanda bu nüfusun kentleşmesi, hızla, sadece standart hayat koşullarından mahrum olanları değil, aynı zamanda özellikle, hayal kırıklıkları logaritmik artan yüz milyonlarca işsizin ve giderek daha huzursuz olan gençlerin oluşturduğu kalabalığı yaratmaktadır. Modem iletişim, geleneksel otoriteden kopuşlarını yoğunlaştırmakta ve onları küresel eşitsizliğe karşı giderek daha bilinçli, daha öfkeli ve aşırı uçtaki hareketler için daha açık hale getirmektedir. Şimdiden on milyonlara ulaşan yükselen küresel göç geçici bir güvenlik supabı gibi işleyebilir, fakat etnik ve toplumsal çatışmaların kıtalar aşırı taşıma aracı olması da olasıdır.

Bu nedenle, Amerika’nın miras aldığı küresel vekil harçlığına olasılıkla kargaşa, gerilim ve en azından düzensiz şiddet aracılığıyla darbeler inecektir. Amerikan hegemonyasının şekillendirdiği, savaş tehdidinin masadan kalktığı, yeni ve karmaşık dünya düzeni, olasılıkla, Amerikan gücünün, demokratik sosyo-politik sistemlerle ve özenli, çok katmanlı dış -ama yine de Amerikan hâkimiyetinde- yapılarla güçlendirildiği bölgelerle sınırlı kalacaktır.

Bu yüzden, Amerika’nın Avrasya jeostratejisi karışıklık güçleriyle rekabet edecektir. Avrupa’da bütünleşme-genişleme momentumunun azaldığı ve geleneksel Avrupa milliyetçiliğin yeniden uyanışı yönünde

işaretler vardır. En başarılı Avrupalı devletler de bile büyük boyutlu işsizlik sürmektedir. Bu durum, Fransa ya da Almanya politikasında bile, belirgin siyasi aşırılığa ve içe dönük şovenizme yönelik yalpalamayı doğurabilecek yabancı düşmanlığını üretmektedir. Gerçekten de, devrim öncesi durum yaratılıyor olabilir. Bölüm 3'te verilen Avrupa tarihsel takvimi, yalnızca, Avrupa'nın birlik özlemlerinin Amerika Birleşik Devletleri tarafından desteklenmesi ve hatta kışkırtılması durumunda gerçekleşecektir. Rusya'nın geleceğiyle ilgili belirsizlikler daha da büyüktür. Rusya'nın olumlu değişimine ilişkin beklentiler daha da zayıftır. Bu nedenle, Amerika'nın, Rusya'nın büyüyen Avrupa işbirliğinde daha geniş bir çerçeveye oturtularak asimilasyonunu ve yeni egemenliğini kazanmış komşularının özgüvenli bağımsızlığını teşvik edecek jeopolitik bağlamı şekillendirmesi zorunludur. Yine de Amerika'nın dikkati Avrupa'daki yeni iç bunalımlara, Türkiye'yle Avrupa arasındaki büyüyen uçuruma veya Amerika-İran ilişkilerindeki yoğunlaşan düşmanlığa çekilip dağılırsa, diyelim ki, (etnik olarak ikiye bölünmüş Kazakistan'ı mevzu bahis etmeye gerek bile yok), Ukrayna ya da Özbekistan'ın varlığını sürdürmesi, belirsiz olarak kalacaktır.

Çin'le sonuçlanabilecek büyük uzlaşma potansiyeli, gelecekteki bir Tayvan kriziyle ya da Çin'in iç siyasi dinamikleri saldırgan ve düşman bir rejime yol açtığı için ya da bir şekilde Amerika-Çin ilişkileri bozulduğu için başarısız olabilir. O zaman Çin dünyada istikrar bozucu bir güç haline gelir. Amerika-Japonya ilişkilerinde büyük gerginliklere sebep olur. Belki de Japonya'da kendi içinde bozulmasına yol açan jeopolitik yön kaybı yaratır. Bu çerçevede Güneydoğu Asya'nın jeopolitik istikrarı kesinlikle riske girer. Bu olayların tümünün, Güney Asya'nın istikrarında büyük öneme sahip Hindistan'ın tavrı ve bütünlüğü üzerinde nasıl etki yapacağı konusunda yalnızca spekülasyon yapılabilir.

Bu gözlemler, küresel gücün temelindeki jeopolitik yapının parçalanması halinde, ne ulus-devletin ötesine geçen yeni küresel sorunların ne de daha geleneksel jeopolitik endişelerin çözülebileceğini, hatta sınırlandırılamayacağını hatırlatmaya yaramaktadırlar. Başarılı Amerikan politikası Avrupa ve Asya'nın ufkundaki uyarı sinyalleri ışığında bütün Avrasya üzerinde odaklanmalı ve jeostratejik bir tasarımla yönlendirilmelidir.

AVRASYA İÇİN JEOSTRATEJİ

Gerekli politika için çıkış noktası, halen dünya meselelerinin jeopolitik durumunu belirleyen öngörülmemiş üç koşulun kararlı ve değişmez kabulü

olmalıdır: Tarihte ilk kez (1) tek bir devlet gerçek küresel güçtür, (2) Avrasyalı olmayan bir devlet küresel önderdir, (3) yerkürenin merkezi arenası Avrasya'ya Avrasyalı olmayan bir güç egemendir.

Ancak Avrasya için kapsamlı ve bütünleşmiş jeostrateji, Amerika'nın etkin gücünün sınırları olduğunun ve çapının zaman içindeki kaçınılmaz aşınmasının kabulünde temellenmelidir. Daha önce belirtildiği gibi, Avrasya'nın genişliği ve çeşitliliği ve de Avrasya'daki bazı devletlerin potansiyel gücü, Amerikan etkisinin derinliğini ve olayların gelişimini kontrol etmesini sınırlamaktadır. Bu durumda, jeostratejik kavrayış ve Amerikan kaynaklarının dev Avrasya satranç tahtasında dikkatli ve seçici bir şekilde yerleştirilmesi artı puan olmaktadır. Amerika'nın öngörülmeyen gücü zamanla azalacağı, Amerika'nın küresel üstünlüğünü tehdit etmeye başlayacağı için bölgesel güçlerin yükselişini yönlendirmeye öncelik verilmelidir.

Satrançta olduğu gibi, Amerikan küresel planlamacıları birçok hamleyi önceden düşünüp olası karşı hamleleri sezmelidirler. Bu nedenle, kalıcı bir jeostrateji kısa vadeli perspektifi (takriben beş yıl), orta vadeli perspektifi (yirmi yıla kadar) ve uzun vadeli perspektifi (yirmi yılın ötesinde) birbirinden ayırmalıdır. Dahası bu dönemler su geçirmez bölmeler olarak değil, fakat bir sürekliliğin parçaları olarak görülmelidirler. İlk dönem kademeli ve tutarlı olarak ikinci döneme gitmeli -gerçekte bilinçli olarak ona yönlendirilmeli- ve ikincisi de devam ederek üçüncüye götürmelidir.

Kısa vadede Avrasya haritasında egemen olan jeopolitik çoğulculuğu sağlamlaştırmak ve sürekleştirmek Amerika'nın çıkarınadır. Bu, sonunda Amerika'nın üstünlüğüne meydan okumaya çabalayacak düşman bir koalisyonun ortaya çıkmasını -ya da belirli bir devletin bunu istemesi uzak olasılığını- önlemek amacıyla manevra ve yönlendirmeye öncelik vermeyi gerektirir. Orta vadede, yukarıda anlatılanlar, Amerikan liderliğinin teşvikiyle, işbirlikçi Avrasya-ötesi güvenlik sisteminin oluşturulmasına yardım edebilecek, giderek daha önemli, ama stratejik olarak birbirine daha uygun ortakların ortaya çıkışının daha çok üzerinde durulmasına yol açmalıdır. Sonuçta, bir önceki dönem uzun vadede, içtenlikle paylaşılan siyasi sorumluluğun küresel çekirdek kadrosuna geçiş yapılmasını sağlayabilir.

En acil görev, bir devletin ya da devletler birliğinin Amerika Birleşik Devletleri'ni Avrasya'dan atma ya da hatta başhakemlik rolünü önemli ölçüde azaltma kapasitesini elde etmemesini sağlamaktır. Ancak, kıtalar-

aşın jeopolitik çoğulculuğun sağlamlaştırılması tek başına bir hedefmiş gibi görülmemelidir. Ama orta vadeli, Avrasya'nın önemli bölgelerinde gerçek stratejik ortaklıkların oluşturulması hedefine ulaşılmasında araç olarak görülmelidir. Demokratik Amerika'nın, tek bir gücün bölgesel egemenliğini önlemek amacıyla, sürekli olarak, Amerikan askeri kaynaklarının desteğiyle Avrasya'yı zor, yıpratıcı ve masraflı olan, yönlendirme ve manevrayla idare etmeyi istemesi olası değildir. Bu nedenle, birinci dönem, yayılmacı olmayan ama diğerlerini, meydan okumanın bedellerini yükselterek ve hayati çıkarlarını tehdit ederek, meydan okumaktan caydıran Amerikan hegemonyasının önderliğinde mantıklı ve kurnaz bir biçimde ikinci döneme götürmelidir.

Orta vadeli hedef olarak bu, daha birleşmiş ve politik olarak tanımlanmış bir Avrupa, bölgesel önder Çin ve (umulur ki) Avrupa'ya yönelmiş imparatorluk sonrası Rusya, Avrasya'nın güneyinde bölgesel istikrarı sağlayıcı, demokratik Hindistan, başta olmak üzere gerçek ortaklıkların gelişimini desteklemeyi gerektirir. Olumlu ya da olumsuz, Rusya'nın rolünün tanımlayıcı bağlamını şekillendirecek olan, sırasıyla Avrupa ve Çin'le geniş stratejik ilişkiler kurma çabasının başarı ya da başarısızlığı olacaktır.

Bunun sonucunda, daha geniş Avrupa ile genişletilmiş NATO'nun ABD politikasının hem kısa vadeli hem de uzun vadeli hedeflerine hizmet edecekleridir. Daha büyük Avrupa, yeni Orta Avrupalı üyelerin kabulüyle, Avrupa konseylerindeki Amerikan eğilimli devletlerin sayısını da artırarak, Amerikan nüfuzunun menzilini büyütecektir. Ancak başka yerlerde, özellikle Ortadoğu'da, Amerika için çok önemli jeopolitik konularda, kısa zamanda Amerika Birleşik Devletleri'ne meydan okuyabilecek kadar siyasi açıdan bütünleşmiş Avrupa yaratılmamalıdır. Politik açıdan tanımlanmış Avrupa, Rusya'nın küresel işbirliği sistemine adım adım asimilasyonu için de gereklidir.

İtiraf etmek gerekirse, Amerika kendi başına daha birleşmiş Avrupa'yı yaratamaz; bu, Avrupalılara, özellikle Fransızlara ve Almanlara bağlıdır. Ama Amerika daha birleşmiş Avrupa'nın ortaya çıkışını engelleyebilir. Bu da Avrasya'daki istikrar ve Amerika'nın kendi çıkarları için felaket olabilir. Gerçekten de, Avrupa daha birleşik olmazsa, olasılıkla yeniden dağılacaktır. Bundan dolayı, daha önce belirtildiği gibi, Amerika'nın siyasi olarak varlığını sürdürebilir, kendisiyle bağlantılı ve uluslararası işbirlikçi demokratik sistemin çapını genişleten Avrupa arayışında hem Fransa hem

de Almanya'yla yakinen çalışması yaşamsaldır. Konu Fransa ve Almanya arasında seçim yapmak değildir. Fransa ya da Almanya olmaksızın Avrupa olmayacaktır. Avrupasız da Avrasya- ötesi sistemi olmayacaktır.

Uygulamada bu, NATO'da paylaşılan liderliğe doğru aşamalı uyumu, Fransa'nın yalnızca Afrika'da değil, Ortadoğu'da da Avrupa'nın rol oynaması konusundaki endişelerinin daha fazla kabulünü ve AB siyasi ve ekonomik olarak daha iddialı bir küresel oyuncu olsa da, AB'nin doğuya doğru genişlemesine sürekli desteği gerektirecektir. [34] Şimdiden bir dizi önde gelen Atlantik liderinin savunduğu Atlantik Ötesi Serbest Ticaret Anlaşması da daha birleşik AB ile Amerika Birleşik Devletleri arasında büyüyen ekonomik rekabet riskini hafifletebilir. Her hâlükârda AB'nin, Avrupa'nın yüzlerce yıllık milliyetçi uzlaşmazlıklarını küresel olarak bozucu etkileriyle birlikte gömmedeki olası başarısı, Amerika'nın Avrasya'nın hakemi rolünün kademeli olarak azalmasına değer.

NATO ve AB'nin büyümesi, hem Avrupa'nın daha büyük bir misyona ilişkin zayıflayan duygularını canlandırmaya yardım edebilir, hem de Soğuk Savaş'ın başarıyla sona erdirilişi sayesinde elde edilen demokratik kazanımları Amerika ve de Avrupa'nın yararına pekiştirebilir. Bu çabadaki çıkar, Amerika'nın Avrupa'yla uzun vadeli ilişkisidir. Yeni Avrupa halen oluşum halindedir. Bu yeni Avrupa eğer jeopolitik olarak "Avrupa-Atlantik" alanının parçası olarak kalacaksa, NATO'nun genişlemesi gereklidir. Aynı nedenle, NATO'yu genişletmedeki başarısızlık, artık taahhüt altına girildiği için, genişleyen Avrupa kavramını parçalayacak, Orta Avrupalıların cesaretini kıracaktır. Hatta bu, Rusya'nın Orta Avrupa'daki halen uyuyan ya da can çekişen jeopolitik özlemlerini yeniden canlandırabilir.

Gerçekten de, NATO'nun, Amerika liderliğindeki genişletilme çabalarının başarısızlığı Rusların hırs dolu özlemlerini uyandırabilir. Rus siyasi seçkinler sınıfının, Avrupa'da güçlü ve kalıcı Amerikan siyasi ve askeri varlığı arzusunu paylaştığı henüz belli değildir. Tarihi kayıtlar kuvvetle zıddını söylemektedir. Bu nedenle Rusya'yla artan işbirlikçi ilişkinin gelişimi desteklenmelidir. Ancak Amerika'nın küresel öncelikleri konusunda açık bir mesajın verilmesi de önemlidir. Daha büyük Avrupa-Atlantik sistemi ile Rusya'yla daha iyi bir ilişki arasında seçim yapmak gerekirse, Amerika için birincisi karşılaştırma kabul etmez biçimde üstün gelmek zorundadır.

Bu nedenle, NATO'nun genişlemesi konusunda varılacak her türlü uzlaşma, Rusya'yı ittifakın karar veren bir üyesi yapmak, NATO'nun özel

Avrupa-Atlantik karakterini sulandırma ve yeni kabul edilen üyelerini ikinci sınıf statüsüne düşürme etkisi olan sonuçlar doğurmamalıdır. Bu, Rusya'ya, yalnızca Orta Avrupa'da yeniden bir etki alanı yaratma çabalarına girişmesi için fırsatlar yaratmakla kalmayacaktır. Amerika-Avrupa anlaşmazlıklarında, Avrupa meselelerinde Amerikan rolünü azaltmak amacıyla, NATO içindeki varlığını oyunları için kullanmasına fırsat yaratacaktır.

Orta Avrupa NATO'ya girerken, Rusya'ya bölgeyle ilgili verilecek yeni güvenlik garantilerinin karşılıklı olması ve böylece her iki tarafı da rahatlatması çok önemlidir. Yeni üyelerin topraklarında NATO birliklerinin ve nükleer silahlarının konuşlandırılmasında sınırlamalar yapılması, haklı Rus endişelerinin yatıştırılmasında önemli bir etmen olabilir. Ancak bu, potansiyel stratejik tehdit içeren Kaliningrad çıkıntısının askerden arındırılması, NATO ve AB'nin muhtemel yeni üyelerinin sınırları yakınında büyük birlik konuşlandırılmalarına sınır getirilmesiyle dengelenmelidir. Rusya'nın tüm yeni bağımsız batı komşuları Rusya'yla istikrarlı ve işbirlikçi ilişki istemektedir. Ancak gerçekte anlaşılabilir tarihi nedenlerden ötürü ondan korkmaktadırlar. Dolayısıyla adilane NATO/AB ve Rusya uzlaşmasının ortaya çıkışı, tüm Avrupalılarca, Rusya'nın imparatorluk sonrası seçimini sonunda Avrupa lehine yapmakta olduğunun işareti olarak sevinçle karşılanacaktır.

Bu seçim Rusya'nın statüsünün ve saygınlığın artmasına yönelik daha büyük bir çabanın yolunu hazırlayabilir. G-7'ye resmi üyelik, (içinde Amerika, Rusya ve önemli Avrupa ülkelerinden oluşan özel güvenlik komitesinin kurulabileceği) AGİÖ (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü)'nün politika- yapan mekanizmasının yükseltilmesi, Avrupa'nın hem siyasi hem de güvenlik boyutlarının oluşturulmasında yapıcı Rus katılımı için fırsatlar yaratabilir. Rusya'nın Avrupa lehine seçimini hayata geçirme süreci, halen sürmekte olan Batı mali yardımıyla birleştirilerek, Rusya'yı yeni otoyol ve demiryolu ağlarıyla Avrupa'ya bağlamaya yönelik daha hırslı planların gelişimiyle birlikte, önemli ölçüde ileriye gidebilir.

Rusya'nın Avrasya'daki uzun vadeli rolü büyük ölçüde, belki de on yıl içinde, kendini tanımlamak için yapmak zorunda olduğu tarihsel seçime bağlı olacaktır. Avrupa ve Çin, bölgesel nüfuzlarının çaplarını büyütseler de, Rusya dünyanın en büyük tek parça halindeki gayrı menkulünün sorumlusu olarak kalacaktır. On zaman dilimini kapsamaktadır. Toprak açısından hem Amerika Birleşik Devletleri'nden hem de Çin'den iki kat

daha büyüktür. Bu açıdan, genişlemiş Avrupa bile yanında cüce kalmaktadır. Bu nedenle, toprak kaybı Rusya'nın ana sorunu değildir. Daha çok, dev Rusya gerçeği görmeli, Avrupa ve Çin'in şimdiden ekonomik olarak daha güçlü olduklarını, Çin'in toplumsal modernleşme yolunda Rusya'yı geçmekle tehdit ettiği gerçeğinden uygun dersleri çıkarmalıdır.

Bu koşullarda, Rus siyasi seçkinler sınıfı için, Rusya'nın ilk önceliğinin, eski küresel güç konumunu yeniden kazanmaya yönelik yararsız bir çabaya girişmek yerine modernleşmek olduğu açık olmalıdır. Ülkenin anormal büyüklüğü ve çeşitliliği veri olarak alındığında, serbest pazar temelinde kurulmuş, merkeziyetçilikle kurtarılmış siyasi sistem olasılıkla hem Rus halkının hem de ülkenin muazzam doğal kaynaklarım potansiyelini açığa çıkaracaktır. Buna karşılık, merkeziyetçilikten uzak Rusya emperyalist hareketlenmeye daha az hassas olacaktır. Avrupa Rusya'sı, Sibirya Cumhuriyeti ve Uzakdoğu Cumhuriyeti'nden oluşan gevşek konfedere Rusya, Avrupa'yla, Orta Asya'nın yeni devletleriyle ve Doğu'yla daha yakın ekonomik ilişkiler geliştirmeyi daha kolaylıkla başaracaktır. Bu nedenle Rusya'nın kendi gelişmesi hızlanacaktır. Üç konfedere varlığın her birisi de, yüzyıllar boyunca Moskova'nın ağır bürokratik elinde katılaşmış yerel yaratıcı potansiyeli harekete geçirmekte daha becerikli olacaktır.

Rusya'nın, yayılmacılık yerine Avrupa seçeneği yönünde yapacağı açık bir seçim, Amerika, Rusya stratejisindeki ikinci zorunlu yolu sürdürürse daha olası hale gelecektir Bu yol Sovyetler sonrası boşluktaki egemen jeopolitik çoğulculuğu güçlendirmektir. Böyle bir güçlendirme her türlü yayılmacı girişimi yıldırmaya yarayacaktır. Emperyalizm sonrası Avrupa'ya yönelmiş Rusya'nın, gerçekte Amerika'nın bu çabalarını, bölgesel istikrarın sağlamlaştırılmasına ve yeni, potansiyel olarak istikrarsız güney sınırları boyunca çatışma olasılığının azaltılmasına faydalı nitelikte görmesi gerekir. Fakat jeopolitik çoğulculuğun sağlamlaştırılması politikası Rusya'yla iyi bir ilişkinin varlığı koşuluna bağlanmamalıdır. Ancak bu, iyi bir ilişkinin gelişememesi durumunda, gerçekten tehditkâr Rus yayılmacı politikasının yeniden ortaya çıkışına sınırlamalar getirmesi niteliğiyle önemli bir garantidir.

Bunlardan, daha geniş Avrasya stratejinin tamamlayıcı bir parçasının, yeni bağımsız devletlere verilen politik ve ekonomik destek olduğu sonucu çıkar. Kendisini Orta Avrupalı olarak yeniden tanımlayan ve Orta Avrupa'yla daha yakın bütünleşme ilişkilerine giren egemen Ukrayna'nın güçlendirilmesi, bu politikanın can alıcı bir parçasıdır. Orta Asya'yı

(Rusya'nın engellemelerine karşın) küresel ekonomiye açma yönündeki daha genel çabalara ek olarak, Azerbaycan ve Özbekistan gibi stratejik eksen niteliğindeki devletlerle daha yakın ilişkilerin desteklenmesi de kritik öneme sahiptir.

Ulaşımı gittikçe kolaylaşan Hazar-Orta Asya bölgesine büyük ölçekli uluslararası yatırım yeni ülkelerin bağımsızlıklarını sağlamlaştıracaktır. Bundan, uzun vadede, imparatorluk sonrası demokratik Rusya da faydalanacaktır. Bölgenin enerji ve maden kaynaklarını ortaya çıkarmak zenginlik yaratacak, daha büyük istikrar ve güvenlik duygusuna yol açacak ve belki de Balkanlar tipi çatışma riskini azaltacaktır. Dış yatırımla fon desteği verilen hızlandırılmış bölgesel kalkınmanın yararları, ekonomik açıdan gelişmemişlik eğilimindeki komşu Rus eyaletlerine de yansıyacaktır. Dahası, bölgenin yeni yönetici seçkinleri Rusya'nın, bölgenin dünya ekonomisiyle bütünleşmesini kabul ettiğini anladıklarında, Rusya'yla yakın ekonomik ilişkilerin doğuracağı politik sonuçlardan daha az korkacaklardır. Zaman içinde yayılmacı olmayan Rusya, artık imparatorluk olmasa da, bölgenin önder ekonomik ortağı olarak kabul görebilir.

Amerika, istikrarlı ve bağımsız güney Kafkasya ile Orta Asya'yı desteklemek için, Türkiye'yi uzaklaştırmamak için dikkatli olmalıdır. Amerika-İran ilişkilerinde düzelmenin mümkün olup olmadığını araştırmalıdır. Türkiye, katılmak istediği Avrupa'dan dışlandığını hissederse daha İslamcı olacak, daha büyük olasılıkla inadına NATO'nun genişlemesini veto edecek ve laik Orta Asya'yı dünya ile bütünleştirmekte ve istikrarını sağlamakta Batı'yla daha az işbirliği yapacaktır.

Bu nedenle, Amerika, Türkiye'nin eninde sonunda AB'ye kabulünü desteklemek için Avrupa'daki etkisini kullanmalı, eğer Türkiye'nin iç politikaları İslami yönde keskin bir dönüş yapmazsa, Türkiye'ye Avrupalı bir devlet gibi davranmaya özen göstermelidir. Ankara'yla Hazar Denizi havzası ve Orta Asya'nın geleceğiyle ilgili düzenli görüşmeler Türkiye'de Amerika Birleşik Devletleri'yle stratejik ortaklık duygusunu besleyecektir. Ayrıca Amerika Türkiye'nin, Azerbaycan'da, Bakü'den başlayıp Akdeniz kıyısında Ceyhan'a uzanan boru hattının Hazar Denizi havzası enerji kaynaklarının ana çıkışı olarak hizmet etmesi yönündeki isteklerini de güçlü biçimde desteklemelidir.

İlaveten, Amerika-İran düşmanlığını sürdürmek Amerika'nın çıkarına değildir. Her türlü barışma, halen çok değişken olan bölgenin istikrara kavuşturulmasındaki karşılıklı stratejik çıkarın kabulü temelinde olmalıdır.

İtiraf etmek gerekirse, her iki taraf da böylesi bir barışın peşinde olmalıdır. Bu, birinin diğerine bahşettiği bir iyilik değildir. Güçlü, hatta dinsel olarak motive olmuş, fakat fanatik Batı karşıtı olmayan İran ABD'nin çıkarınadır. Sonuçta İran'ın siyasi seçkinleri de bu gerçeği kavrayabilir. Bu esnada, ABD, özellikle yeni boru hatlarının inşasında, daha yakın Türkiye-İran ekonomik işbirliğine ve İran, Azerbaycan, Türkmenistan arasındaki diğer hatların inşasına itirazlarından vazgeçerse, Amerika'nın Avrasya'daki uzun vadeli çıkarlarına daha faydalı olacaktır. Böylesi projelerin finansmanında uzun vadeli Amerikan katılımı da gerçekte Amerika'nın çıkarına olacaktır. [35]

Şu an Avrasya sahnesinde nispeten pasif bir oyuncu da olsa, Hindistan'ın da potansiyel rolü vurgulanmalıdır. Hindistan jeopolitik olarak Çin-Pakistan koalisyonuyla sınırlanmıştır. Zayıf Rusya ona bir zamanlar Sovyetler Birliği'nin sunduğu siyasi desteği sunamaz. Ne var ki demokrasisinin hayatta kalması, insan hakları ve demokrasinin saf Batı'ya ait değerler olduğu savını, ciltler dolusu akademik çalışmadan daha iyi çürütmesi önemlidir. Hindistan, Singapur'dan Çin'e kadar sözcülerin propagandasını yaptıkları demokrasi karşıtı Asya değerlerinin, sadece demokrasi karşıtı olduğunu ve Asya'nın zorunlu özelliği olmadığını kanıtlamaktadır. Bu nedenle Hindistan'ın başarısızlığı demokrasi beklentilerine darbe olur. Özellikle Çin'in jeopolitik önderliğe yükselişi göz önüne alındığında, Asya sahnesinde daha fazla istikrara katkıda bulunan bir gücü sahneden siler. Bundan çıkan sonuç, Amerika ve Hindistan savunma toplulukları arasındaki daha direkt ikili bağlantıların teşvik edilmesinin yanı sıra, özellikle Orta Asya'nın geleceği bakımından, bölgesel istikrar konusundaki tartışmalara Hindistan'ın kademeli katılımının zamanı geldiğidir.

Bir bütün olarak Avrasya'da jeopolitik çoğulculuk, Amerika ve Çin arasında derinleşen stratejik anlaşma olmaksızın ne erişilebilir ne de istikrarlı olacaktır. Dolayısıyla, sonunda belki de Japonya'yı da dâhil eden üç yollu bir çabayla Çin'i ciddi stratejik diyalog politikasına çekmenin Çin ve Amerika'nın (özellikle Kuzeydoğu Asya ve Orta Asya'da) paylaştıkları çeşitli jeopolitik çıkarları yansıtacak uzlaşmaya ilgisini artırmakta gerekli bir ilk adım olduğudur. Amerika'nın, özellikle Çin'in Hong-Kong'u içine almasının ardından, Tayvan sorununun kemikleşip kötüleşmemesi için, tek Çin politikasına ilişkin taahhüdüyle ilgili belirsizlikleri gidermesi de yerinde olur. Aynı nedenle, bu içine alışı, Büyük Çin'in de iç siyasi

düzenlemelerinde çeşitliliğe tahammül edip koruyabildiği prensibinin göstergesi yapmak, Çin'in kendi çıkarınadır.

Daha önce 4. ve 6. bölümlerde tartışıldığı gibi, Amerika'ya karşı her türlü olası Çin-Rus-İran koalisyonunun bazı dönemsel taktik tavırların dışında gerçekleşmesi mümkün değilse de, Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin'le ilişkilerini, Pekin'i buna itmeyecek şekilde yürütmesi önemlidir. Bu tür "karşı hegemonyacı" ittifakın eksen çivisi Çin olurdu. Böyle bir ittifakta, Çin en güçlü, en dinamik bileşen, dolayısıyla bu ittifakın yöneticisi olur. Böyle bir koalisyon yalnızca istenmeyen, hayal kırıklığına uğramış, düşman Çin'in etrafında ortaya çıkabilir. Ne Rusya ne de İran böyle bir koalisyonun merkezi mıknatısı olmak için gerekenlere sahiptir.

Bu nedenle Amerika ve Çin'in, her ikisinin de hegemonya kurma arzusundaki diğer devletlerin egemenliğinden kurtulmuş görmeyi arzuladıkları bölgelerle ilgili diyaloğu zorunludur. Ama yapıcı olması için diyaloğun kalıcı ve ciddi olması gereklidir. Böyle bir iletişim esnasında, Tayvan'la, hatta insan haklarıyla ilgili tartışmalı konulara daha ikna edici biçimde değinilebilir. Gerçekten de, Çin'in içsel özgürleşmesinin salt Çin'in içişlerini ilgilendiren bir konu olmadığı, yalnızca demokratikleşen ve zengin bir Çin'in, Tayvan'ı barış içinde ikna etme şansı olabileceği inandırıcı biçimde ortaya konulabilir. Güce dayalı yeniden birleşmeye yönelik her türlü girişim yalnızca Amerika-Çin ilişkisini tehlikeye atmakla kalmayacak, kaçınılmaz olarak Çin'in yabancı sermayeyi çekmesine ve kalkınmasını sürdürmesine engel olacak sonuçlar yaratacaktır. Çin'in bölgesel önderlik ve küresel statü yönündeki özlemleri de bu arada kurban edilmiş olacaktır.

Her ne kadar Çin bölgesel belirleyici bir güç olarak ortaya çıkmaktaysa da (Bölüm 6'da ortaya konulan nedenlerden dolayı) uzun bir süre daha küresel güç olması mümkün değildir. Büyük bir güç olacak Çin'den duyulan paranoyak korkular Çin'de megalomani doğurduğu gibi, belki de, yoğunlaşan Amerika-Çin düşmanlığı kehanetinin kaynağı olmaktadır. Buna rağmen, tam da Çin kısa sürede küresel bir güç olarak ortaya çıkamayacağından ve bu nedenle, Çin'in bölgesel sınırlandırılmasına uygun bir politika izlemek akıllıca olmayacağından, Çin'e sembolik olarak dünyada özel bir oyuncu gibi davranılmalıdır. Onu, daha geniş uluslararası işbirliği içine çekmek, arzuladığı statüyü vermek, Çin'in milliyetçi hırslarının keskin taraflarını törpüleyecektir. Çin'i dünyanın lider

ülkelerinin G-7 yıllık zirvesine almak, özellikle son yıllarda Rusya'nın davet edilmesinden sonra bu yönde anlamlı bir adım olacaktır.

Çin dünya sistemiyle daha fazla bütünleştikçe, bölgesel üstünlüğünü siyası olarak duyarsızca kullanmaya daha az muktedir ve daha az eğilimli hale gelecektir. Çin'in tarihi ilgi alanı içindeki bölgelerde Çin saygı çemberinin fiilen ortaya çıkması, muhtemelen yeni Avrasya jeopolitik uzlaşma yapısının ortaya çıkışının bir parçası olacaktır. Birleşik Kore'nin böyle bir alana doğru salınıp salınmayacağı büyük ölçüde (Amerika'nın daha aktif olarak desteklemesi gereken) Japonya-Kore barışının durumuna bağlıdır. Fakat her durumda Kore'nin yeniden birleşmesi Çin'le uzlaşma olmaksızın mümkün değildir.

Büyük Çin bir noktada kaçınılmaz olarak Tayvan konusunun çözümü için bastıracaktır. Ancak Çin'in giderek bağlayıcı uluslararası ekonomik ve siyasi bağlantılar bütününe dâhil olma derecesi de Çin iç politikasının nitelikleri üzerinde olumlu bir etki yapabilir. Eğer Çin'in Hong-Kong'u içine alışı baskıcı olmazsa Deng'in "tek ülke, iki sistem" formülü Tayvan için "tek ülke, çeşitli sistemler" olarak yeniden tanımlanabilir. Bu, yeniden birleşmeyi ilgili taraflar için daha kabul edilebilir kılar. Bu da Çin'de bazı siyasi değişiklikler olmaksızın, tek Çin'in barışçıl biçimde yeniden kurulmasının mümkün olamayacağı görüşünü güçlendirir.

Ne olursa olsun, tarihi ve de jeopolitik nedenlerle, Çin Amerika'yı doğal müttefiki olarak görmelidir. Japonya ya da Rusya'nın aksine, Amerika'nın hiçbir zaman Çin'in topraklarıyla ilgili niyetleri olmamıştır. Büyük Britanya'nın aksine, hiçbir zaman Çin'i aşağılamamıştır. Dahası, Amerika'yla uygulanabilir bir uzlaşma olmaksızın Çin, ekonomik büyümesi ve dolayısıyla bölgesel önderliği elde etmesi için çok gerekli olan yoğun yabancı yatırımı çekmeye sürdüremeyecektir. Aynı nedenden ötürü, Amerika'nın Avrasya'daki varlığının doğu direnek noktası olarak Amerika-Çin stratejik uzlaşması olmaksızın, Amerika'nın Asya anakarası için jeostratejisi olmayacaktır. Asya anakarası için bir jeostrateji olmaksızın Amerika Avrasya için bir jeostratejiye sahip olmayacaktır. Bu nedenle Amerika için, daha geniş bir uluslararası işbirliğine ortak alınmış Çin, Avrasya'nın istikrarını garanti etmekte hayati önemde -bu bakımdan Avrupa'yla eşit, Japonya'dan daha ağırlıklı- bir jeostratejik değer olabilir.

Ne var ki, Avrupa'nın durumuna benzemeyen biçimde, anakaranın doğusunda demokratik bir direnek noktası yakın gelecekte ortaya çıkmayacaktır. Bu, Amerika'nın Çin'le derinleşen stratejik işbirliğini

destekleme çabalarının, demokratik ve ekonomik olarak başarılı Japonya'nın Amerika'nın Pasifik'te birinci ve küresel temel ortak olduğunun onaylanmasında temellenmesini daha da önemli kılmaktadır. Her ne kadar Japonya, bölgede uyandırdığı güçlü nefret göz önüne alındığında hâkim Asya bölgesel gücü olamazsa da, önde gelen uluslararası bir güç olabilir. Tokyo, Amerika Birleşik Devletleri'yle küresel sorunların yeni gündemi denilebilecek konularda yakın işbirliği yaparak ve bölgesel güç olmaya yönelik yararsız ve potansiyel olarak verimsiz çabalardan kaçınarak küresel çapta etkili bir rol üstlenebilir. Dolayısıyla Amerika'nın görevi Japonya'yı buna yönlendirmektir. Ortak ekonomik alan yaratacak olan Amerikan-Japon serbest ticaret anlaşması bağlantıyı güçlendirecek, amacı destekleyecektir. Bundan dolayı, yararlılığı müşterek olarak araştırılmalıdır.

Japonya'yla yakın siyasi ilişki aracılığıyla, Amerika Çin'in bölgesel emellerini daha emniyetli biçimde uzlaştırabilir, bir yandan da hakemlik niteliğindeki bildirilerine muhalefet edebilir. Yalnızca bu temel üzerinde, Amerika'nın küresel gücünü, Çin'in bölgesel önderliğini ve Japonya'nın uluslararası liderliğini kapsayan, üç yollu zor bir uzlaşma oluşturulabilir. Ne var ki, bu geniş jeostratejik uzlaşmaya, Amerikan-Japon askeri işbirliğinin akılsızca genişletilmesi ile zarar verilebilir. Japonya'nın temel rolü Amerika'nın Uzakdoğu'daki batmaz uçak gemisi, Amerika'nın Asya'daki birincil askeri ortağı ya da potansiyel Asyalı bölgesel güç rolü olmamalıdır. Bu sayılanlardan herhangi birisini desteklemek amacını taşıyan yanlış yönlendirilmiş bir çaba, Amerika'yı Asya anakarasından atmaya, Çin'le stratejik uzlaşma beklentilerini bozmaya ve böylece de Amerika'nın, Avrasya çapında istikrarlı jeopolitik çoğulculuğu pekiştirme kapasitesini hüsrana uğratmaya yol açar.

AVRASYA-AŞIRI GÜVENLİK SİSTEMİ

Tek bir belirleyici gücün ortaya çıkışını dışlayan Avrasya'nın jeopolitik çoğulculuğu, belki gelecek yüzyılın başlarında bir Avrasya-aşırı Güvenlik Sistemi (AAGS)'nin nihayet ortaya çıkışıyla geliştirilecektir. Rusya'ya işbirlikçi bir şartla bağlanmış böylesi bir kıtalar aşırı güvenlik anlaşması, genişlemiş NATO'yu, Çin'i ve de (Amerika'ya karşılıklı güvenlik anlaşmasıyla bağlı olmaya devam edecek olan) Japonya'yı kapsardı. Ancak o noktaya gelebilmek için önce NATO'nun genişlemesi ve bu esnada Rusya'yla daha geniş bölgesel güvenlik işbirliği çerçevesinde ilişki kurması gerekir. İlaveten Amerikalılarla Japonların yakın biçimde görüş

alışverişlerinde bulunmaları ve Uzakdoğu'da, Çin'i içine alan üçlü bir siyasi güvenlik diyaloğunun harekete geçirilmesi için işbirliği yapmaları gerekir. Üç yollu Amerika-Japonya-Çin güvenlik görüşmelerine zamanla daha başka Asyalı katılımcılar da alınabilir. Bu, daha sonra onlarla Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü arasında bir diyaloğa taşınabilir. Böyle bir diyalog tüm Avrupa ve Asya devletlerinin bir dizi konferanslarına yol açarak bir kıtalar aşırı güvenlik sisteminin kurumsallaşması sürecini başlatabilir.

Zaman içinde daha resmi bir yapı şekillenmeye başlar. İlk kez tüm kıtayı kapsayacak olan Avrasya-aşırı Güvenlik Sistemi'nin ortaya çıkmasına yol açar. Bu sistemin şekillendirilmesi ve içeriğinin belirlenmesi, kurumlaştırılması, daha önce çerçevesi çizilen politikalar gerekli önkoşulları bir kez yaratınca, gelecek on yılın büyük mimari girişimi olabilir. Böylesi geniş bir kıtalar aşırı güvenlik çerçevesi, AAGS'nin küresel istikrar için önemli konularda etkili işbirliğini güçlendirmek için, başlıca Avrasya devletlerinden oluşan bir güvenlik komitesini de içerebilir. Amerika, Avrupa, Çin, Japonya, konfedere Rusya ve Hindistan ve belki diğer ülkelerden bazıları, daha yapılandırılmış böyle bir kıtalar aşırı sistemin kalbi olarak hizmet edebilir. AAGS oluşumu, Avrasya'nın istikrar sağlayıcısı ve hâkemi olarak belirleyici rolünü süreklileştirirse, aşamalı olarak Amerika'yı bazı yüklerinden kurtarır.

SON KÜRESEL SÜPERGÜCÜN SONRASI

Uzun vadede küresel politikalar hegemonyacı gücün tek bir devletin elinde toplanmasına giderek daha az uygun olmaktadır. Bu yüzden Amerika yalnızca ilk ve de tek gerçek küresel süper güç değil, muhtemelen sonuncu süper güçtür.

Bu, yalnızca ulus-devletlerin giderek aşamalı biçimde geçirgen olmalarından dolayı değildir. Bilginin güç olarak daha yaygın, daha paylaşılır ve ulusal sınırlarla daha az sınırlanmış oluşundan dolayıdır. Ekonomik güç de aynı şekilde olasılıkla daha dağılmış olacaktır. Gelecek yıllarda muhtemelen tek başına hiçbir güç Amerika'nın, 1945'te eriştiği %50'lik oranı geçin, bu yüzyılın çoğu boyunca sahip olduğu dünya GSYH'nin %30'u oranına erişemeyecektir. Bazı tahminlere göre, 90'ların sonuna kadar Amerika halen dünya GSYH'nın %20'sine sahip olacaktır. 2020'ye kadar belki %10-15'e gerileyecektir. Diğer yandan, bu tahminlere göre diğer güçler, Avrupa, Çin ve Japonya, nispi paylarını az çok Amerika'nın düzeyine getireceklerdir. Fakat Amerika'nın bu yüzyıl

boyunca elde ettiği türden, tek bir varlık tarafından yürütülen küresel ekonomik önderlik olası değildir. Açıktır ki, bunun geniş çaplı askeri ve siyasi anlamları vardır.

Üstelik Amerikan toplumunun çok uluslu ve istisnai karakteri, Amerika'nın egemenliğinin, katı milliyetçilik göstermeksizin evrenselleşmesini kolaylaştırdı. Örneğin Çin'in küresel üstünlük arama çabaları kaçınılmaz olarak diğerlerince milli bir egemenliğin dayatılma girişimi olarak algılanacaktır. Yalın bir ifadeyle, herkes bir Amerikalı olabilir, fakat yalnızca bir Çinli, Çinli olabilir. Bu da özünde ulusal olan her türlü küresel egemenliğin yoluna ek ve önemli bir engel koymaktadır.

Bu nedenle, Amerikan liderliği kuvvetten düşmeye başladığı zaman Amerika'nın var olan küresel üstünlüğü, olasılıkla tek başına bir devlet tarafından tekrarlanmayacaktır. Bu nedenle gelecek için esas soru şudur: *"Amerika, üstünlüğünün kalıcı mirası olarak dünyaya ne bırakacaktır?"*

Yanıt kısmen bu önceliğin ne kadar süreceğine ve Amerika'nın, zaman içinde daha resmi olarak kurumlaştırabileceği güç ortaklıkları çerçevesini ne kadar güçlü oluşturabileceğine bağlıdır. Gerçekte Amerika'nın küresel gücünü yapıcı biçimde kullanmasının tarihi fırsatları hem iç hem de dış nedenlerden dolayı nispeten kısa süreli olabilir. Gerçekten popülist bir demokrasi şimdiye kadar hiç uluslararası üstünlük kazanmamıştır. Güç arayışı ve böylesi bir gücün sıkça gerektirdiği özellikle ekonomik giderler ve insani fedakârlıklar, genellikle demokratik içgüdülerle uyum göstermezler. Demokratikleşme emperyalizme düşmandır.

Gerçekten de geleceğe yönelik bu kritik belirsizlik, Amerika'nın, gücünü kullanmakta yeteneksiz ya da isteksiz ilk süper güç olup olmayacağı olabilir. İktidarsız bir küresel güç olabilir mi? Kamuoyu araştırmaları göstermektedir ki Amerikalıların yalnızca küçük bir azınlığı (%13), ABD'nin tek süper güç olarak uluslararası sorunları çözmekte dünya lideri olmaya devam etmesi önerisini desteklemektedirler. Ezici çoğunluk (%74), Amerika uluslararası sorunları çözme çabalarındaki payını diğer ülkelerle birlikte yerine getirmelidir demektedir. [36]

Üstelik Amerika giderek çok kültürlü bir toplum olurken, gerçekten yoğun ve geniş çaplı algılanan doğrudan bir dış tehdit haricinde, dış politika meselelerinde fikir birliği oluşturmakta daha fazla zorlanabilir. Böyle bir uzlaşma genel olarak II. Dünya Savaşı ve hatta Soğuk Savaş sırasında mevcuttu. Ne var ki yalnızca, halkın tehdit altında olduğunu hissettiği

derinden paylaşılan demokratik değerlerde değil, düşman totaliter rejimlerin çoğu Avrupalı kurbanlarına kültürel ve etnik yakınlıkta da kökleşmişti.

Dıştan gelen benzeri bir meydan okumanın yokluğunda, Amerikan toplumunun, merkezi inançlara ve geniş biçimde paylaşılan kültürel-etnik yakınlıklara doğrudan bağlanamayan, ama yine de kalıcı ve bazen bedeli yüksek yayılmacı katılımı gerektiren dış politikalarda anlaşma sağlaması çok daha güç olabilir. Amerika'nın Soğuk Savaş'taki tarihi zaferinin sonuçlarıyla ilgili aşırı uçta iki görüş siyasi bakımdan olasılıkla çekici olacaktır: Bir tarafta, Amerika'nın küresel konumuna bakılmaksızın, Soğuk Savaş'ın bitiminin Amerika'nın küresel taahhüdünde önemli bir azalmayı haklı gösterdiği ve diğer tarafta da, gerçek uluslararası çok taraflılığın zamanının geldiği, hatta Amerika'nın egemenliğinin bir kısmını devretmesi gerektiği anlayışı. Her iki uçta da bağlı taraftar kitleler mevcuttur.

Daha genel olarak, Amerika'daki kültürel değişim, gerçek yayılmacı gücün yurtdışındaki süregelen biçimine uygun olmayabilir. Bu uygulama yüksek derecede doktrinsel motivasyon, entelektüel taahhüt ve yurtseverce haz almayı gerektirir. Ne var ki ülkenin egemen kültürü giderek, ağırlıkla bireysel eğlence düşkünü ve toplumsal kaçışçı temalarla belirlenen kitle eğlencesine saplanmıştır. Bunun sonucunda oluşan etki, kimi zaman masraflı biçimde sürdürülen yurtdışındaki Amerikan liderliği için gerekli siyasal uzlaşmanın harekete geçirilmesini giderek daha zor hale getirmiştir. Kitle iletişim araçları bu açıdan özellikle önemli bir rol oynamış, az düzeyde bile olsa insan kaybıyla sonuçlanan her türlü seçici güç kullanımına karşı güçlü bir tiksinti doğurmuşlardır. ilaveten, hem Amerika hem de Batı Avrupa, toplumsal eğlence düşkünlüğü ile toplumda dini değerlerin belirgin kaybının yarattığı kültürel sonuçlarla başa çıkmakta zorlanmışlardır. (Bu noktada, 1. Bölüm'de özetlenen, imparatorluk sistemlerinin gerilemesiyle benzerlik çarpıcıdır.) Bundan doğan kültürel bunalım uyuşturucu maddelerin yayılması ve özellikle Amerika'da ırk sorunuyla bağlantısı nedeniyle şiddetlenmiştir. Son olarak, ekonomik büyüme hızı büyüyen maddi beklentilere artık ayak uyduramamakta, bu beklentiler, tüketime öncelik veren kültürle tahrik edilmektedir. Tarihi huzursuzluk duygusunun, hatta belki de kötümserliğin, Batı toplumunun daha seçkin kesimlerinde apaçık hale geldiğini belirtmek abartılı sayılmaz.

Yaklaşık elli yıl önce, önde gelen tarihçilerden olan Hans Kohn iki dünya savaşının trajik deneyimini ve totaliter meydan okumanın yıpratıcı

sonuçlarını gözlemledikten sonra Batı'nın yorulmasından ve bitkinleşmesinden endişe ediyordu. Gerçekte şundan korkuyordu:

> *"XX. yüzyıl insanı kendine XIX. yüzyıldaki atalarından daha az güvenmektedir. Tarihin karanlık güçlerine kendi deneyimleriyle tanık oldu. Geçmişe ait olduğu sanılan şeyler yeniden ortaya çıktı: fanatik inanç, yanılmaz liderler; kölelik ve katliamlar; tüm halk kitlesinin kökünden silinmesi, acımasızlık ve barbarlık."* [37]

Güven eksikliği Soğuk Savaş'ın sonuçlarından duyulan geniş çaplı hayal kırıklığı ile yoğunlaştırıldı. Uzlaşma ve uyum üzerinde temellenen yeni dünya düzeni yerine, geçmişe aitmiş gibi görünen şeyler birdenbire gelecek oldular. Her ne kadar etnik-ulusal çatışmalar artık büyük bir savaş riskini oluşturmasalar da, yerkürenin önemli bölgelerinde barışı tehdit etmektedirler. Bu şekilde, savaşın olasılıkla bir süre daha modası geçmiş olmayacaktır. Daha çok şeye sahip ulusların öz tahribata yönelik daha yüksek teknolojili kapasiteleri ve aynı zamanda kendi çıkarları tarafından sınırlanmalarıyla savaş, yalnızca bu dünyanın yoksul halklarının gücünün yetebileceği bir lüks haline gelmiş olabilir. Görülebilir gelecekte insanlığın yoksullaşmış üçte ikisi ayrıcalıklıların kısıtlamalarıyla hareket etmeyebilir.

Uluslararası çatışmalarda ve terörist eylemlerde şimdiye kadar kitle imha silahlarının kullanılmamış olması da kayda değerdir. Bu özdenetimin ne kadar süreceği, karakteri gereği önceden kestirilemez, ancak -nükleer ya da biyolojik silahların kullanımı yoluyla- kitlesel imha araçlarının yalnızca devletler için değil, fakat organize gruplar için de giderek ulaşılabilir hale gelmesi, bunların kullanılma olasılığını da kaçınılmaz olarak artırmaktadır.

Kısacası, dünyanın birinci gücü olarak Amerika dar bir tarihi fırsat seçenekleri ile karşı karşıyadır. Halen mevcut olan görece küresel barış kısa ömürlü olabilir. Bu olasılık, dünyada, bilinçli olarak uluslararası jeopolitik istikrarın güçlendirilmesine odaklanmış ve Batı'da tarihi iyimserlik duygusunu canlandırmaya muktedir Amerikan vaadine duyulan acil gereksinimin altını çizmektedir. Bu iyimserlik, aynı anda içte toplumsal ve dışta jeopolitik karşı çıkışlarla baş edebileceği ispatlanmış kapasiteyi de gerektirir.

Ancak Batı iyimserliğinin yeniden ateşlenmesi ve Batı'nın değerlerinin evrenselliği, tek başına Amerika ve Avrupa'ya bağlı değildir. Japonya ve Hindistan, insan hakları ve demokratik deneyimin temel olması kavramlarının, hem çok gelişmiş hem de gelişmekte olan Asya ortamlarında da geçerli olabildiğini göstermektedir. Japonya ve Hindistan'ın süregelen

demokratik başarısı da bu nedenle, yerkürenin gelecekteki siyasi biçimlenmesinde daha güvenli bir perspektifin desteklenmesi için büyük önem taşımaktadır. Gerçekten hem Japonya ve Hindistan'ın hem de Güney Kore ile Tayvan'ın deneyimleri, Çin'in devam etmekte olan ekonomik başarısının ve daha büyük uluslararası katılımla yaratılacak değişim için dışarıdan gelen baskıyla birleşerek, Çin'deki sistemi adım adım demokratikleşmeyi götürebileceği fikrini vermektedir.

Bu meydan okumaları karşılamak Amerika'nın hem yükü hem de onun benzersiz olmayan sorumluluğudur. Amerikan demokrasisin gerçekliği bir veri olarak alındığında, etkili bir tepki, istikrarlı jeopolitik işbirliğinin genişleyen çerçevesini şekillendirmede Amerikan gücünün süregelen önemi hakkında kamuoyu anlayışı oluşturmayı gerektirecektir. Bu işbirliği ise aynı anda küresel anarşiyi önlerken yeni bir gücün meydan okumasının ortaya çıkışını başarıyla ertelemelidir. Bu iki hedef, anarşiyi önlemek ve rakip bir gücün ortaya çıkışını zayıflatmak, Amerika'nın küresel vazifesinin uzun vadeli tanımından, yani küresel jeopolitik işbirliğinin kalıcı çerçevesinin oluşturulmasından ayrılamaz.

Ne yazık ki bugüne kadar, Soğuk Savaş'ın bitiminin ertesinde Amerika Birleşik Devletleri için önemli ve dünya çapında yeni bir amacı dile getirme çabaları tek boyutlu olmuştur. Bunlar insanlığın koşullarını düzeltme gereksinimiyle, dünya olaylarında Amerikan gücünün önemini koruma zorunluluğunu birleştirmekte başarısız kalmışlardır. Son zamanlarda bu tür çeşitli çabalar gösterilmiştir. Clinton yönetiminin ilk iki yılı sırasında atak çok yönlülüğün savunuculuğu, çağdaş gücün temel gerçekliklerini yeterince hesaba katmamıştır. Daha sonraları, Amerika'nın küresel demokratik genişleme üzerine odaklanması kavramına yapılan başka bir vurgulama, küresel istikrarın elde tutulmasının ya da hatta Çin'le olduğu gibi yararlı (fakat maalesef "demokratik" olmayan) güç ilişkilerinin geliştirilmesinin, Amerika için süregelen önemini yeterince hesaba katmamıştır.

ABD'nin temel önceliğinde, gelirin küresel dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesine yoğunlaşmak, Rusya'yla özel olgun stratejik ortaklığın oluşturulması veya silahlanmanın sınırlandırılması gibi daha dar odaklı çağrılar daha da az tatmin edici olmuştur. Amerika'nın çevreyi koruma üzerine yoğunlaşması ya da daha dar biçimde, yerel savaşlarla mücadele etmesi gerektiği şeklindeki diğer seçenekler de küresel gücün temel gerçekliklerini görmezden gelme eğilimindeydi. Sonuç olarak, yukarıda sözü edilen biçimlendirmelerden hiçbirisi, Amerikan hegemonyasının

planlanması ve buna paralel olarak uluslararası anarşinin etkili biçimde önlenmesi için asgari küresel istikrarın yaratılması gerekliliğini tam olarak ele almadılar.

Kısacası, ABD'nin politik hedefi mazeretsiz biçimde iki yönlü olmalıdır: Amerika'nın egemen pozisyonunu en azından bir kuşak daha ve tercih edileceği üzere daha da uzun sürdürmek ve sosyal-siyasi değişimin kaçınılmaz şok ve gerilimlerini emecek jeopolitik çerçeve yaratırken, bir yandan da, barışçıl küresel yönetimin ortak sorumluluğunun jeopolitik çekirdeğine doğru evrimleşmek. Amerika'nın teşvik ettiği ve hakemliğini yaptığı, temel önemdeki Avrasyalı ortaklarla aşamalı olarak genişleyen işbirliğinin uzatılmış dönemi, mevcut ve giderek çağdışı kalan BM yapılarının iyileştirilme şartlarının desteklenmesine de yardım edebilir. O zaman sorumluluk ve ayrıcalıkların yeni dağılımı, küresel gücün 1945'tekinden çok farklı olan değişmiş gerçekliklerini hesaba katabilir.

Bu çabalar, bileşenler olarak daha geleneksel ulus-devlet sisteminin dışında büyüyen yeni küresel bağlantılar ağından yararlanmak gibi ek tarihi avantaja sahip olacaktır. Çokuluslu şirketler, HDÖ'ler (çoğunun uluslar aşırı karaktere sahip olduğu Hükümet Dışı Örgütler) ve bilimsel topluluklar tarafından örülen ve İnternet tarafından desteklenen bu ağ şimdiden, doğası gereği, daha kurumsallaşmış ve kapsamlı küresel işbirliğine uyumlu gayri resmi küresel sistem yaratmaktadır.

Gelecekteki yirmi otuz yıl içinde jeopolitik gerçeklikler temeline dayanarak işleyen küresel işbirliği yapısı bu şekilde ortaya çıkabilir. Kademeli olarak, dünya istikrarı ve barışı için şimdilik üstlenilen sorumluluk yükünü taşımaya hazırlanan hükümdar vekili olabilir. Bu davadaki jeostratejik başarı, Amerika'nın ilk, tek ve son gerçek küresel süper güç olma rolüne yakışan mirasını temsil edecektir.

DİPNOTLAR

---

[1] Donald Puchala. "The History of the Future of International Relations," Ethics and International Affairs 8 (1994): 183

[2] "Creating Liberal Order: The Origins and Persistence of the Postwar Western Settlement", Pennsylvania Üniversitesi, Philadelphia, Kasım 1995'deki makalesinden.

[3] Samuel P. Huntington. "Why International Primacy Matters," International Security (Bahar 1993): 83.

[4] Roy Denman, Missed Chances (Londra: Cassell, 1996).

[5] Robert Skidelsky'nin, David P. Calleo ve Philip H. Gordon tarafından düzenlenmiş From the Atlantic to the Urals'ta (Arlington, 1992), sayfa 145'te yer alan "Great Britain and the New Europe" adlı makalesinden.

[6] A. Bogaturov ve V. Kremenyuk (her ikisi de ABD ve Kanada enstitülerinde kıdemli uzmandır) "Current Relations and Prospects for Interaction Between Russia and United States;" Nezavisimaya Gazeta, 28 Haziran 1996.

[7] Örneğin, tüm bütçelerin üzerinden, Almanya AB bütçesinin %28.5'ini, NATO'nun %22.8'ini, BM'nin %8.93'ünü oluşturur; buna ek olarak Dünya Bankası'nın ve EBRD (European Bank for Reconstruction and Development)'nin en büyük hissedarıdır.

[8] 12 Ağustos 1996 tarihli Le Nouvel Observateur'da alıntılandığı şekli ile.

[9] Lord Bolingbroke, History of Europe, from the Pyrenean Peace to the De- ath of Louis XIV.

[10] Politiken Sondag, 2 Ağustos 1996, italikler sonradan yapılmıştır.

[11] Hem Finlandiya hem de İsveç'teki etkili seslerin NATO'yla işbirliği olanağını tartışmaya başlamış olmaları dikkat çekicidir. Mayıs 1996'da, İsveç medyası, Finlandiya Savunma Kuvvetleri'nin komutanının Nordic topraklarda bazı NATO konuşlandırmaları olanağını ileri sürdüğünü bildirmiştir. Ağustos 1996'da, İsveç Parlamentosu Savunma Komitesi, kademeli olarak NATO'yla daha yakın güvenlik işbirliğine geçişe sempatik bakan bir tavırla, İsveç'in sadece NATO üyelerinin dâhil olduğu Westem European Armaments Group'a katılmasını önermiştir.

[12] "Our Security Predicament," Foreign Policy 88 (sonbahar 1992): 60

[13] Aleksandr Prokhanov. "Tragedy of Centralism," Literaturnaya Rossiya, Ocak 1990, sayfa 4-5.

[14] 12 Ocak 1992 tarihli Rossiyskaya gazetesindeki röportajdan.

[15] A. Bogaturov ve V. Kremenyuk (her ikisi de Birleşik Devletler ve Kanada Enstitüsü'nde kıdemli uzmandır) "The Americans Themselves Will Never Stop", Nezavisimaya gazetesi, 28 Haziran 1996.

[16] Örneğin Yeltsin'in üst düzey danışmanı Dmitryi Ryurikov'un bile 20 Kasım 1996 tarihli lnterfax'ta Ukrayna ile ilgili şu sözleri yer alıyordu: "Geçici bir olgudur". Moskova'da yayımlanan Obshchaya gazetesi şunları yazıyordu: "Ukrayna'nın doğusundaki olaylar yakın gelecekte Rusya'yı çok

zor bir sorunla karşı karşıya bırakabilir. Kitlesel hoşnutsuzluk gösterilerine... Rusya'ya yöneliş ve hatta Rusya'nın bölgeyi devralması için talepler eşlik edebilir. Moskova'daki oldukça çok sayıda insan bu tür planlan desteklemeye hazır olacaktır." Rusya'nın niyetleri konusundaki Batı'nın endişeleri, Rusya'nın Kırım ve Sivastopol’ü talep etmesiyle ve de 1996 sonlarında devlet televizyonundaki günlük Rus şehirleri hava tahmin raporuna kasıtlı olarak dâhil edilmesi gibi kışkırtıcı eylemler nedeniyle yatışmıyordu.

[17] N. S. Trubetzkoy, “The Legacy of Genghis Khan” Cross Currents 9 (1990): 68.

[18] L’Espresso (Roma) röportaj, 15 Temmuz 1994.

[19] Aleksei Bogaturov, “Current Relations and Prospects for Interacction Between Russia and the United States”, Nezavisimaya gazetesi, 28 Haziran 1996.

[20] 1996 başlarında General Aleksandr Lebed bu görüşü savunan dikkate değer bir makale yayımladı (“The Fading of Empire or the Rebirth of Russia”, Segodnya, 26 Nisan 1996).

[21] Zavtra, 28 Haziran 1996.

[22] “Rusya Transcaucasus ve Orta Asya’dan Ne İstemektedir”, Nezavisimaya gazetesi, 24 Ocak 1995.

[23] “Official Document Anticipates Disorder During the Post-Deng Period”, Cheng Ming (Hong-Kong), 1 Şubat 1995. Parti liderleri için hazırlanmış potansiyel huzursuzluğun çeşitli biçimleriyle ilgili iki analizin detaylı özetlerini içermektedir. Aynı konu hakkında Batılı bir bakış için, Richard Baum “China After Deng: Ten Scenarios in Search of Reality,” China Quarterly (Mart 1996).

[24] Çin Niceliksel Ekonomik ve Teknolojik Araştırmalar Enstitüsü’nün 1996 yılında yayınladığı “Chiana’s Economy Toward the 21st Century” (Zou xiang 21 shiji de Zhongguo jinji) adlı iyimser raporda, 2010 yılında Çin’de kişi başına gelirin tahmini olarak 735$ olacağı hesaplanmaktadır. Bu rakam Dünya Bankası’nın alt gelir seviyesi için tespit ettiği rakamdan sadece 30$ fazladır.

[25] Yazhou Zhoukan (Asiaweek, 25 Eylül 1 994)'e göre, Güneydoğu Asya'daki, Çinlilere ait 500 önde gelen firmanın toplam değeri yaklaşık 540 milyar dolardır. Başka tahminler daha da yüksektir. International Economy, Kasım/Aralık 1 996 sayısında yurtdışında yaşayan 50 milyon Çinlinin yıllık

gelirinin yaklaşık olarak yukarıdaki rakam olduğunu ve böylece kıta Çin'inin GSYH'sine eşit olduğunu bildirmektedir. Yurtdışındaki Çinlilerin Endonezya ekonomisinin % 90'ını, Tayland ekonomisinin %75'ini, Malezya ekonomisinin % 50-60'ını ve Tayvan, Hong-Kong ve Singapur ekonomisinin tamamını kontrol ettiği söylenmektedir. Bu durumdan duyulan endişe, Endonezya'nın eski Japonya büyükelçilerinden birini alenen "Bölgede Çin ekonomik müdahalesi" konusunda uyanda bulunmaya yöneltmiştir. Bu Çin mevcudiyetinin sömürülmesinin yanı sıra Çin destekli kukla hükümetlere de yol açabilir. (Saydiman Suryohadiprojo, "How to Deal with China and Taiwan", Asahi Shimbun (Tokyo) 23 Eylül 1996.

[26] İngilizce yayınlanan günlük Bangkok The Nation gazetesinde, 31 Mart 1997 tarihinde, Tayland başbakanı Chavalit Yongchaiyudh'un ziyareti üzerine olan yazı bu konuda belirtiler içeriyordu. Gezinin amacı Büyük Çin'le sağlam stratejik ittifak olarak tanımlanıyordu. Tayland lideri Çin'i, küresel rolü olan bir süpergüç olarak kabul ettiklerini ve Çin ve ASEAN arasında bir köprü vazifesi üstlenmek dileğinde olduklarını söylüyordu. Singapur Çin'le özdeşleşmesini vurgulamakta daha da ileri gidiyordu.

[27] Song Yimin "A Discussion ofthe Division and Grouping of Forces in the World Adter the End of the Cold War" Intemational Studies (Çin Uluslararası Araştırmalar Enstitüsü, Pekin) 6-8 (1996): 10. Amerika'nın bu şekilde değerlendirilmesinin üst düzey Çin yönetiminin görüşünü temsil ettiği, analizin daha kısa bir versiyonunun partinin kitlesel resmi yayın organı Renmin Ribao'da (Halkın Günlük Gazetesi) 29 Nisan 1996'da yayınlanmasından bellidir.

[28] Amerika'nın bu tür bir Çin karşıtı Asya sistemi kurma konusundaki niyetinin ayrıntılı incelemesi için "Looking Ahead to Asia-Pacifıc Security in the Early Twenty-first Century", Guoji Zhanwang (Dünyanın Görünümü), Şubat 1996, Wang Chunyin. Bir başka Çinli yorumcu da Amerika-Japonya güvenlik anlaşmasının Sovyet gücünün sınırlanmasına yönelik "savunma kalkanı"ndan Çin'e yönelik "saldırı mızrağı"na dönüştürüldüğünü ileri sürdü (Yang Baijiang, "Implications of Japan-U.S. Security Declaration Outlined", Xiandai Guoji Guanxi, [Çağdaş Uluslararası İlişkiler], 20 Haziran 1996) 31 Ocak 1997'de Çin Komünist Partisi'nin güvenilir günlük yayın organı Renmin Ribao, ABD-Japonya askeri işbirliğinin genişliğinin yeniden tanımlanmasının "tehlikeli bir hareket" olarak kınandığı "Askeri İttifakı Güçlendirmek Zamanın Eğilimine Uymaz" başlıklı bir yazı yayımlandı.

[29] 25 Şubat 1997 tarihli The Japan Digest, hükümetin yaptırdığı kamuoyu yoklamasına göre, Japonların sadece % 36'sının Güney Kore'ye dostça hisler beslediğini yazmıştır.

[30] Örneğin 1994 yazında hazırlanan bir raporda "Three Pillars of Japanese Security Policy"yi yayımlayan başbakanlık danışma kurulu Higuchi Komisyonu Amerikan-Japon güvenlik bağlarının önceliğini vurgulamış, ama aynı zamanda çok yönlü bir Asya güvenlik diyaloğunu savunmuştur; "Blueprint for a New Japan" başlıklı 1994 Ozawa Komitesi raporu; diğer görüşlerin yanı sıra Japon ordusunun barış koruma operasyonlarında kullanılmasını savunan Mayıs 1 995 tarihli Yomiuri Shimbun'un "A Comprehensive Security Policy" başlıklı makalesi; Fuji Bank think-tank'inin yardımıyla hazırlanan ve Amerikan-Japon savunma sisteminde daha fazla simetri talep eden, Nisan 1996 tarihli Japan Association of Corporate Executives'in (keizai doyukai) raporu; Japan Forum on International Affairs tarafından Haziran 1996'da başbakana sunulan "Possibility and Role of a Security System in the Asian-Pacific Region" başlıklı rapor ve sıklıkla çok daha polemikçi, tavsiyelerinde aşırı ve yukarıda anılan çoğu yerleşik görüşteki raporlara oranla Batı medyası tarafından daha sık anılan, son yıllarda yayımlanmış sayısız kitap ve makale. Örneğin 1996'da bir Japon general tarafından yayınlanan bir kitap; bazı koşullarda Birleşik Devletler'in Japonya'yı koruyamayabileceği ve dolayısıyla Japonya'nın ulusal savunma kapasitelerini artırması gerektiği spekülasyonunu yapmak cesaretini gösterdiğinde, basında pek çok yoruma yol açtı (bkz. General Yasuhiro Morina, Next Generation Ground Self-Defense Force ve buna dair yorum için "Myths of the U.S. Coming to Our Aid", Sankei Shimbun, 4 Mart 1996).

[31] Bazı tutucu Japonlara özel bir Japonya-Tayvan bağlantısı çekici geldi. Bu hedefi desteklemek amacıyla 1996'da bir Japon-Tayvan Parlamenterler Birliği oluşturuldu. Çin'in tepkisi, öngörülebileceği gibi düşmanca oldu.

[32] 1996 yılında Çin’in üst düzey ulusal güvenlik ve savunma yetkilileriyle yaptığım bir toplantıda (kasıtlı olarak yer yer belirsiz ifadeler kullanarak) böyle bir diyaloğun temeli olarak şu ortak stratejik çıkar alanlarını tespit ettim: (1) Barışçıl Güneydoğu Asya; (2) Açık deniz konularının çözümünde güç kullanılmaması; (3) Çin'in barışçıl bütünleşmesi; (4) Kore’de istikrar; (5) Orta Asya'nın bağımsızlığı; (6) Hindistan ile Pakistan arasında denge; (7) Ekonomik olarak dinamik ve

uluslararası anlamda yayılmacı olmayan Japonya; (8) İstikrarlı, ama çok güçlü olmayan Rusya.

[33] Karşılıklı ekonomik kârlara dikkat çekerek böyle bir girişimi güçlü bir biçimde savunan Kurt Tong'un çalışması: "Revolutionizing America's Japan Policy", Foreign Policiy (Kış 96-97)

[34] CSIS (Center for International and Strategic Studies-Uluslararası ve Stratejik Çalışmalar Merkezi)'in Şubat 1997'de Brüksel'de gerçekleştirdiği Amerika ve Avrupa konferansında bu hedefe yönelik birçok yapıcı öneri dile getirildi. Bunlar, kamu açıklarını azaltmayı hedefleyen yapısal reform çabalarından, Atlantik-ötesi savunma işbirliğine ve NATO' da Avrupa'nın rolünü artıracak Avrupa savunma sanayi üssünün geliştirilmesine dek uzanıyordu. Avrupa'ya daha büyük bir rol kazandırmaya yönelik benzeri diğer girişimlerin listesi için: David C. Gompert ve F. Stephen Larrabee'nin (editörler) America and Europe: A Partnership for a New Era (Santa Monika, Calif.: RAND, 1997).

[35] Burada CSIS'den meslektaşım H. Cordesman'ın ("The American Threat to the United States" başlıklı, Şubat 1997, s.16, Ordu Savaş Koleji'nde yapılmış konuşmasından alınma) akıllıca tavsiyesini alıntılamak yerinde olacaktır. Cordesman, Amerika'nın konulan, hatta ulusları şeytanlaştırma eğilimine karşı uyanda bulunmuştu. Şöyle diyordu: "ABD, İran, Irak ve Libya' da, gerçek, fakat sınırlı tehdit oluşturan düşman rejimleri alıp, stratejisi için işe yarar orta-uzun vadeli plan geliştirmeksizin onları 'şeytanlaştırdı'. ABD planlayıcıları bu devletleri tamamen yalıtmayı umamazlar ve bunlara 'külhani' ya da terörist' benzeri devletlermiş gibi davranmak anlamsızdır... ABD ahlaki açıdan gri bir dünyada yaşamaktadır, onu siyah-beyaz yapmaktaki uğraşı başarılı olamaz."

[36] "An Emerging Consensus-A Study of American Public Attitudes on America's Role on the World" (College Park: Maryland Üniversitesi, Uluslararası ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi, Temmuz 1996). 1997 başlarında (baş araştırmacı Steven Kull yönetiminde) adı geçen merkez tarafından yürütülen, dikkate değer ve tutarlı araştırmalar, NATO'nun genişlemesi lehinde olan dikkat çekici bir çoğunluğun varlığını gösterdi (%27 kuvvetle lehte olan %62 lehte çoğunluk ve yalnızca %14 kuvvetle aleyhte olan %29 aleyhte azınlık).

[37] Hans Kohn, The Twentieth Century (New York: 1949), sayfa 53.